

Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Preasidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XIX. évf. (2010) 22. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

Budapest

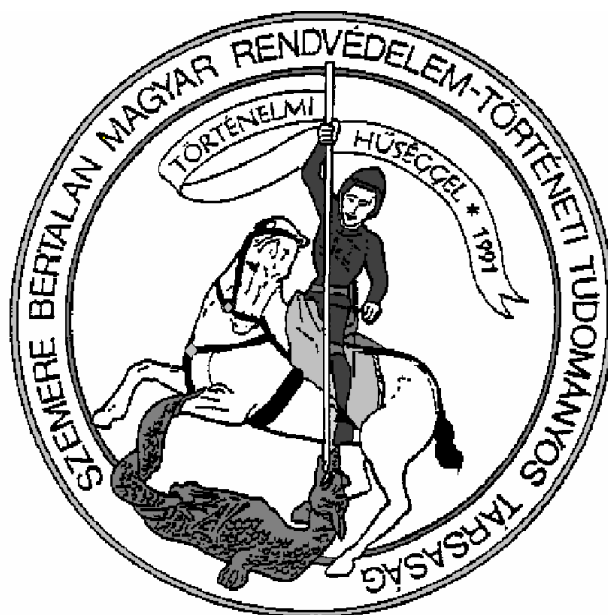
Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Praesidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XIX. évf. (2010) 22. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

**Másfél évszázad rendszerváltozásainak
hatásai a nemzeti rendvédelmünkre**

**Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest**

Főszerkesztő: **Dr. PARÁDI József**
Szerkesztő: **PARÁDI Ákos**
Mag. SIMON F. Nándor
SOM Krisztián
Dr. SUBA János

A szerkesztőség elérhetősége:

✉: H-1037 Budapest, Haránt u. 12.

☎: (+36/06-1) 325-1673

📠: (+36/06-1) 325-1647

📞: (+36/06-30) 479-5654

@: szbmrtd@gmail.com

HU ISSN 1216-6774
Budapest 2010

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelettel és egyben örömmel tájékoztatom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, az éves tervében foglaltaknak és az Önök kérésének megfelelően megvizsgálta a hadtudományban meglévő mértékadó folyóiratokat, továbbá az új kérelmeket.

Megköszönjük az adatszolgáltatás során nyújtott segítségüket és együttműködésüket.

A kérelmek elbírálását követően a Hadtudományi Bizottság a hadtudományban mértékadó folyóiratok listájára, 2008-tól felvette a következő folyóiratot:

„Rendvédelem-történeti Füzetek, HU-ISSN 1216-6774”

Tisztelt Elnök Úr! További tudományos munkájukhoz a Bizottság nevében kívánunk Önnek, a magyar tudomány, benne a hadtudomány nem kis felelősséggel járó szolgálatában kiapadhatatlan alkotóerőt és kitűnő egészséget, sok sikert és eredményt.

Budapest, 2008. június 09-én.

Szívélyes üdvözléssel:

Dr. FELHÁZI Sándor
sk. titkár

SZERZŐK**ARTNER Ramona**

(+36/06-20)915-0470 ; artner.ramona@gmail.com

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a német és a magyar rendvédelmi szakkifejezések etimológiai vizsgálata.

Dr. BENCsik Péter mag. ☞

(+36/06-70) 504-7683 ; bencsikp@yahoo.com

A történelemtudomány Ph.D. doktora. Az MTA Bolyai-díjas munkatársa, meghívott egyetemi oktató. A szegedi Aetas című lap szerkesztőségének tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A rendvédelem-történet magisztere. Kutatási területe a magyar határformalmi utiokmányok a XIX–XX. században, és az 1945. utáni magyar politikatörténetben.

Dr. CHVOJKA Michael egyetemi tanársegéd ☞

(+421-902) 382-997 ; chvojkam@yahoo.de

A nagyszombati Szent Ciril és Metód Egyetem történelmi tanszékének munkatársa. A történelem-tudomány Ph.D. doktora. Kutatási területe a HABSBURG-monarchia XVIII. századi rendvédelme.

FORRÓ János ☞ ✉ ☞ ☞

(+36/06-20) 311-3966 ; forro.janos@vipmail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Közbiztonság történeti szakértő. Kutatási területe Fejér megye és Székesfehérvár XIX–XX. századi rendvédelem-története.

Dr. Hegedűs Ernő ☞ ✉ ☞

(+36/06-20) 470-8734 ; hegedus.erno@freemail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskolájának doktorandusz hallgatója. Kutatási területe a légi deszantok és haditechnikai eszközök fejlődéstörténete, valamint azoknak a XX. századi rendvédelme során megvalósított alkalmazásai, illetve a Koronaórség története.

Dr. PARÁDI József főiskolai tanár ☞ ✉ ☞ ✉ ☞ ☞

(+36/06-30) 912-7651 ; paradi.jozsef@gmail.com

Bölcsészdoktor, a hadtudományok kandidátusa. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. A rendvédelem-történet magisztere. Határőrizet-történeti szakértő. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) és a Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiones Historiae Praesidii Ordinis) periodikák főszerkesztője. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar rendvédelem.

Dr. SUBA János ☞ ✉ ☞ ✉ ☞

(+36/06-30) 566-7120 ; suba.janos@webmail.hu

A történelem segédtudományai (történeti-földrajz) egyetemi doktora, a történelemtudomány Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság alelnöke. A rendvédelem-történet magistere. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774 szerkesztője. Kutatási területe a történeti földrajz, a XVIII–XX. századi magyar állam határának története, objektumtörténet, a magyar fegyveres erők diszlokációjának története. Kárpát-medencei erődítések.

TAKÁCS Gyula doktorandusz

(+36/06-20) 434-1538 ; gyula.takacs.budapest@gmail.com

A Pécsi Diplomások Köre társadalmi szervezet tagja. Kutatási területe a haderő szerepe a rendvédelemben.

Piktogram	A rendvédelem-történeti elismerések
	Rendvédelem-történetért Díj
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemérem

TARTALOM

Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre

BENCSIK Péter

A határszéli gazdasági (kettősbirtokos) forgalom megszűnése 1945–1950 13

CHVOJKA Michael Die Betrachtung – und Vergangeneweisse des Polizeiprasident SEDLNITZKY gegenmüller den
Burschenschaften ..... 20**CHVOJKA Michael (ford.: ARTNER Ramona)**Ahogyan a HABSBURG-birodalom örökös tartományaiban gróf Joseph SEDLNITZKY rendőrfőnök
irányításával az államrendőrség az egyetemi hallgatók egyleteivel foglalkozott ..... 25**FORRÓ János**

Milyen legyen a jövő rendőrsége? 30

FORRÓ János

A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata 46

HEGEDŰS Ernő

Terrorelhárító erők szervezése a rendvédelmi szervezeteknél és a légideszant csapatoknál 53

PARÁDI József

A polgári magyar rendvédelem a XIX–XX. században 60

PARÁDI József

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata 77

PARÁDI József

A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867–1945 92

SUBA János

Határkijelölés, határkitűzés 1867–1945 115

SUBA János

A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon 125

TAKÁCS Gyula

Leszerelés és hadseregszervezés Magyarországon 1918 novemberében 135

Recenziók 140

Rezensionen XXX

Citációs index publikációk és kéziratok XXX

Citációs index periodikák XXX

Citációs index levél-, irat-, és dokumentumtárak XXX

Citációs index jogszabályok XXX

Index nominum XXX

Index geographicus XXX

Index chronologicus XXX

Index organicus XXX

Kéziratokkal szemben támasztott igények XXX

Szerzői úrlap XXX

Szerzői adatlap XXX

Összesített tartalom XXX

In memoriam a Magyar Királyi Nemesi Testőrség

*„Condita decrescit, vulgata scientia crescit.”
Az elrejtett tudás csökken, a másokkal közölt ellenben gyarapszik.*

A országhatár mentén élő lakosság könnyített határátkelése, az ún. kishatárforgalom több, mint száz éves múltra tekint vissza. Eredeti értelme az volt, hogy a határmenti földtulajdonosok, s köztük is különösen azok, akiknek a határ mindkét oldalán volt birtoka (ún. kettősbirtokosok), átjárhassanak a másik állam területére földjeik megművelésére, valamint piacra vinni terményeiket. Később ez a forgalom kibővült a rokonlátogatás, orvosi ellátás igénybevétele, illetve hivatalos célú utazások típusaival is. Ennek megfelelően többféle igazolvánnyal lehetett átlépni a határt is, melyek eltérő jogosultságokat is adtak. A legnagyobb könnyítéseket a kettősbirtokosok kapták (birtokos határszéli útiigazolvány), ezek családtagjai, bér munkásai határszéli útiigazolványt kaptak, a rokonlátogatók és más, nem gazdasági okból átkelők pedig alkalmi útilapot. Utóbbi csak egy alkalommal jogosította fel tulajdonosát a határ átlépésére, az előbbieket viszont egy évre, s azon belül korlátlan számú utazásra szólta.¹

Fokozódott a kishatárforgalom jelentősége Trianon után mivel az új határ birtokok százait vágta ketté, közeli rokonokat vágott el egymástól. A szomszéd államok politikai okokból igyekeztek korlátozni a kishatárforgalmat, ami elsősorban magyar érdekeket szolgált. A kormány viszont sikeresen védte meg a magyar érdekeket, s a határszéli forgalom még a II. világháború alatt is folyt, egészen 1944-ig.² Ekkor a német megszállás, a nyilas uralom és a front átvonulása miatt a kishatárforgalom szünetelt.³

Vizsgálatom annak a folyamatnak a feltárására irányul, amelyben a határszéli gazdasági és egyéb forgalom 1945 után újraindul, majd fokozatosan megszűnik. Érdemes előre megállapítani, hogy míg 1945 előtt Magyarország az ellenséges légkörű kisantant gyűrűben fent tudta tartani a kishatárforgalmat, addig a hivatalosan barátnak számító népi demokráciák, ill. egyre inkább kommunista diktatúrák közt ez már nem sikerült. Ennek okai közt elsősorban az játszott szerepet, hogy államvédelmi okokból a határok átjárhatóságát már a magyar fél sem kívánta fenntartani és a kommunista rezsim nem törődött saját állampolgárainak érdekeivel.

A forgalom megindulása alapvetően új helyzetben történt meg. Magyarország egésze és a vele szomszédos területek egyaránt szovjet megszállás alá kerültek, beleértve az osztrák határszakaszt is. Az útleveles forgalom engedélyezése a SZEB kezében volt⁴, így a határ legális átlépésére szinte egyedül a kishatárforgalom adott lehetőséget. Ennek is újra kellett azonban indulnia és kezdetben (1945–46) ez helyi megegyezésekkel történt⁵. Emiatt eltérő szabályok léptek életbe nemcsak valamennyi szomszédos állam felé, hanem egy-egy szomszédos állam egyes kisebb határszakaszán is. Közös jellemzőik a következők: főleg a gazdasági forgalom újjáindítását szabályozták, a határ mentén 15 km-es sávban állandóan lakókat jogosítják fel a határ átlépésére. Három igazolvány típust vezetnek be (tulajdonképp csak a korábbi típusokat felelevenítve): kettősbirtokos igazolvány, határszéli igazolvány és alkalmi útilap. Valamennyi igazolványt láttamoztatni kellett a túloldali állam hatóságai által, vagyis határszéli útiokmányok is vízumkötelesek voltak.

Lényegesebb különbségek is voltak: a Szovjetunió felé sem gazdasági, sem útilapos forgalom nem indult meg, Románia felé nem a 15, hanem csak a 10 km-es határsáv állandó lakosai vehették igénybe azt, de Csehszlovákia felé is 10 km-es határsávban állapodtak meg, amely azonban indokolt esetben 15 km-re is bővíthető volt. Románia és Jugoszlávia felé a határátlépés csak nappal volt lehetséges (Csehszlovákiába ez csak az alkalmi útilapra vonatkozott). Jugoszláviába kizárólag a kettősbirtokosok léphettek át, de az alkalmi útilapokat Románia sem akarta elfogadni.⁶

Államközi szerződésekre, melyek egy-egy határviszonylat forgalmát átfogóan szabályozták, jellemzően 1947-ben került sor.⁷

1947–1948-tól már megkezdődtek azok a korlátozó intézkedések, melyek a kishatárforgalom felszámolását készítették elő. Jugoszlávia kisajátította a német nemzetiségű magyar állampolgárok ottani birtokait,⁸ valamint erre törekedett a magyar nemzetiségűekkel szemben is.⁹ Déli szomszédunk 1948-ban két úton beszüntette a forgalmat, ami ellen ekkor még Magyarország fellépett¹⁰. Hamarosan azonban a magyar hatóságok is érdekeltté váltak a Jugoszlávia felé történő kishatárforgalom visszafogásában, miután a Kominform kizárta a JKP-t és megindultak a támadások TITO ellen. Csehszlovákiában a magyar kisebbség elleni politika 1945-től kezdve beárnyékolta a határszéli forgalmat is.¹¹ 1948-ban azonban államosították a magyarországi kettősbirtokosok ottani földjeit és két hónapra beszüntették a kishatárforgalmat is. A Belügyminisztérium erre utasította a határrendészeti kapitányságokat, hogy viszonzásig alapon ők is szüntessék be a csehszlovák kettősbirtokosok és alkalmi útilaposok beléptetését Magyarországra.¹² Románia bevezette azt a gyakorlatot, hogy a téli időszakra, amikor a mezőgazdasági munkákban szünet áll be, erre hivatkozva határátlépést rendelt el.¹³ Emellett Románia más eszközökkel is gátolta a forgalmat (csakúgy, mint a két világháború között). Már 1947-ben a nyári munkák

idején is határozásokat vezettek be és törvénytelenül magas beszolgáltatásra kötelezték a magyarországi gazdákat.¹⁴ Akadályozták a terményátvitelt, jogtalanul elkobozták az útiokmányokat, olyan súlyos adókat és beszolgáltatási terhet rónak ki a birtokosokra, hogy jó termés esetén is lehetetlen volt azokat teljesíteni, vagy éppen a kettősbirtokos igazolványok láttamozását február helyett csak májusban végezték el, s ezzel az egész évi munkát lehetetlenné tették.¹⁵ A magyar érintettek persze tiltakoztak: „Amíg 1945-ben és 1946-ban a régi, HORTHY-rezsimmel kötött megállapodás illetve egyezmény szerint jártak el a románok, minden útvonal nyitva volt és mindazon kedvezményeket élvezhették kölcsönösen a kettősbirtokosok, amelyek addig érvényben voltak. 1947 óta azonban amióta a két nép közötti káprázatos ünnepségekkel összekötött baráti összejövetelek rendszeresítették, azóta a fejlődő magyar demokráciára mind nehezebb és nehezebb terheket raknak”. A román válasz: „átalakulások vannak folyamatban, amelynek érdekében a román kormány szükségesnek tartja, hogy bizonyos korlátozásokat léptessen életbe. Ezen intézkedéseknek a szükségességét nekünk vezetőknak kell megmagyarázni a honfitársainknak.” A hivatalos magyar szervek nem mindig támogatták a lakosságot. „KARÁCSONYI Ferenc [csanád megyei] főispán záróbeszédében kijelentette, hogy ezek a problémák, amelyek most felvetődtek, ezeknek egy alap oka van: az elmúlt fasiszta idők rendszere. A kettősbirtokosság fogalma a földek szocializálásával rövidesen megszűnik és így önmagától meg fog szűnni minden kettősbirtokos probléma.”¹⁶

Ekkoriban azonban már a magyar hatóságok is a kishatárforgalom visszafogására törekedtek. 1947-ben ez főleg az osztrák határon jelentkezett, a hivatalos indoklás szerint a nagyarányú csempészet miatt.¹⁷ Ezen a határszakaszon a szovjet katonai hatóságok is akadályozták az átléptetéseket, SZEB-engedélyhez kötve a kishatárszéli forgalomban használt útiokmányok kiadását.¹⁸ 1948-ban a központi szervek felhívták az illetékes helyi hatóságot (amely a BM ÁVH szerve volt ekkor már), hogy „útiokmányt csak feltétlenül indokolt esetben a fennálló rendeletek figyelembevételével mellett alapos környezettanulmány után adjon ki”,¹⁹ e mellett valamennyi igazolvány központi nyilvántartását is bevezették. Sőt, már a határvonal megközelítéséhez is engedélyre volt szükség²⁰, és elsőként az osztrák határon, Magyarország is a megnyitott átkelőhelyek csökkentésére, valamint a kettősbirtokosok birtokcseréjére törekedett²¹. A lezárandó utak kiválasztását azonban még az szabta meg, hogy melyik szolgál inkább osztrák, mint magyar érdekeket²². Általában is elterjedté vált az az elv – mind a magyar, mint a szomszédos államok hatóságai körében – miszerint a fő cél „az államvédelem biztosítása kell legyen és nem a birtokok feltétel nélküli megmunkálása”.²³

A kishatárforgalom teljes megszüntetése Ausztriával.

Az 1947. március 17-én megkötött magyar-osztrák kishatárforgalmi egyezmény végül nem is lépett hatályba, a korábbi, 1926-os szerződést pedig a magyar fél 1948. december 1-én felmondta. A felmondás 1949. március 1-én vált hatályossá.²⁴ Mindez nem jelentette, hogy a határszéli forgalom teljesen megszűnik, mivel életben volt még az 5.300/1923. ME. rendelet, amely abban az esetben volt alkalmazható, ha valamely szomszéd állammal nem létezett szerződésünk. A negyedszázados rendelet azonban a régi államközi szerződéshez hasonlóan túl liberálisnak bizonyult, ezért helyette a magyar kormány egy új, szigorúbb rendeletet akart kiadni²⁵. Az alkalmi útiokmányokat 1949-ben már nem adták ki, a birtokos igazolvány megmaradt, de bérlők már nem voltak jogosultak rá; a határszéli útiigazolvány a birtokos családtagjának, erdő- és bányászati állandó alkalmazottnak volt adható, de szerződéses mezőgazdasági munkásoknak nem²⁶. Ugyanezek a feltételek vonatkoztak természetesen az osztrák állampolgárokra; ezt a láttamozás megadásával, illetve megtagadásával tudták elérni a magyar hatóságok. A későbbiekben a kettősbirtokos forgalom súlyos adminisztratív akadályok ellenére is tovább folyt. A megnyitott utakat többször vizsgálták felül, s ha úgy látták, hogy egy út inkább osztrák érdekeket szolgál, azt a magyar szervek lezárták²⁷.

Természetesen a magyar korlátozásokat osztrák részről hasonló retorziók követték. Emiatt a kettősbirtokosok helyzete gyorsan ellehetetlenedett. 1949-ben még mindkét állam megadta az úti igazolványt a kérelmezők 30 %-nak, 1950-ben viszont már minden beadott igényt elutasítottak. Emiatt a magyar fél a személyforgalmi egyezmény 1948-as felmondása után a gazdasági forgalomra vonatkozó, elvileg még hatályos államközi szerződést is fel akarta mondani, valamint birtokcserére is javaslatot kívánt tenni.²⁸

A kishatárforgalom teljes megszüntetése Romániával.

1949. február 11-én Bukarestben Magyarország és Románia megegyeztek határmenti birtokok kölcsönös kicseréléséről és a kettősbirtokos forgalom megszüntetéséről.²⁹ Az 1949-es évben a gazdasági forgalom még viszonylag szabadon folyt, a gazdáknak azonban 1949. november 1-ig valamennyi betaka-

rítási munkát be kellett fejezni, s ezután a határon túli birtokaikat kisajátította a szomszédos állam³⁰. Ettől a naptól kezdve a birtokos és a határszéli úti igazolványos forgalom megszűnt. Mint láttuk, az alkalmi útilapos forgalom Romániával már egyébként sem létezett, ezzel a keleti határainkon a kishatár-forgalom minden formája megszűnt. A Szovjetunió felé ilyen eleve nem is volt.

A kishatárforgalom teljes megszüntetése Jugoszláviával.

Meglepő módon 1949-ben – minden politikai ellentét ellenére – a kettősbirtokos forgalomban 1949-ben inkább enyhülés állt be a két ország közt. A korábban lezárt utakat sorra nyitották meg, sőt új, helyi megegyezéseket is kötöttek a forgalom szabályozására.³¹ Erre azért is került sor, mert a határőrzészlőaljak nem voltak tisztában az 1947. november 27-i szabadkai egyezmény alkalmazásával. 1949 május 19-én Szegeden a két ország megegyezett a szabadkai jegyzőkönyv kiegészítésében is, így május 25-től azok az átkelők is megnyíltak, ahol még nem volt helyi megegyezés³². Alkalmi útilapok itt nem léteztek korábban sem, s most is csak a gazdasági forgalom indult újra. Itt is szigorú korlátozások álltak fenn³³. A két ország közti éles politikai ellentétek miatt azonban 1950-re minden jugoszláv igénylő igazolványának láttatmozását megtagadták, nem adtak úti igazolványokat a magyar igénylőknek; ugyanezt tették a szomszédos állam hatóságai is. 1950 májusában tervbe vették az 1947-es megegyezés azonnali hatályú felmondását is³⁴. KAJLI József államvédelmi ezredes több iratban kérte PÉTER Gábort, hogy döntsön az osztrák és a jugoszláv viszonylatú kettősbirtokos forgalom egyoldalú beszüntetéséről, mert „e két ellenséges állammal a birtokcsere egyezmény megkötése nehezebb lenne.”³⁵

A kishatárforgalom részleges fennmaradása: Csehszlovákia.

A kettősbirtokos egyezményt még 1937. november 17-én kötötték Prágában, de a csehszlovák kormány az 1947-es békeszerződés 10. szakasza alapján azt nem kívánta fenntartani. A forgalom mégis a régi keretek közt folyt tovább. 1949-ben birtokcsere-egyezményre vonatkozó tárgyalások folytak, de kisebb kérdések akadályozzák azok lezárását. Az ÁVH értékelése szerint „az eredményesebb határőrizet biztosítása érdekében szükséges, hogy a kettősbirtokos forgalom Csehszlovákia viszonylatában is megszűnjék”.³⁶ Ezek után javasolja, hogy mielőbb fejezzék be a megkezdett tárgyalásokat s az 1950–51-es gazdasági évben már ne legyen kettősbirtokos forgalom. Ennek ellenére az északi határon még 1950-ben is volt példa arra, hogy új utakat nyitottak meg a kettősbirtokos forgalom számára³⁷, valamint tovább élt az alkalmi útilapos átkelés is.³⁸

A birtokcsere-re vonatkozó tárgyalást 1949. július 25-én határozta el a két ország az ún. csorbatói pénzügyi egyezményben. Ennek értelmében a konkrét tárgyalások 1950 januárjában indultak, sikertelenül. Júniustól újra tárgyaltak, június 29-én Pozsonyban aláírták. Az egyezmény kimondta, hogy a birtokcsere-t a betakarítás ütemében, de lehetőleg november 1-ig kell befejezni.³⁹

Még le sem zajlott a kettősbirtokos forgalom megszüntetésének folyamata, amikor – szomszédaink közül egyedülállóan – határforgalmi egyezmény megkötésének előkészületeire került sor Csehszlovákia felé. A magyar fél szerette volna egyszerre tárgyalni a közös határállomásokra, a vámpolitikai megállapodásra és a kishatárforgalomra vonatkozó egyezményeket, de a csehszlovák szervek csak a kisebb határszéli forgalom ügyében jeleztek tárgyalási szándékot⁴⁰. Ennek magyar tervezetében természetesen már nem szerepel a kettősbirtokos forgalom, illetve semmilyen más, mezőgazdasági jellegű határforgalom; ezzel szemben munkások, halászok, egészségügyi dolgozók számára egy évre érvényes határszéli igazolvánnyal lehetővé tennék a határátlépést az országhatártól 10, esetleg 15 km-es távolságon belül lakók számára. Továbbra is fennmarad a tervezet szerint az évek óta csak szokásjog alapján működő alkalmi útilapos forgalom (kivételes és sürgős esetben, a határkerület bármely állandó lakója számára).

Az egyezmény megkötéséhez Csehszlovákia ragaszkodott, enélkül nem volt hajlandó a közös határállomásokra vonatkozó egyezmény megkötésére. A magyar fél akarata ellenére fogadta el a kishatárforgalom részleges fennmaradását, valódi szándékai szerint ugyanis az alkalmi útilapok teljesen megszűntek volna és a távolsági forgalom számára megnyitott átkelőhelyek számát is csökkenteni akarta.⁴¹ A tárgyalásokat végül csak 1951-ben kezdték meg, s nem is a magyar, hanem egy csehszlovák tervezet alapján.⁴² Ezek a megbeszélések kudarcba fulladtak, ezért 1951 végén a kishatárforgalmi átkelőhelyek zömének lezárására tett javaslatot az ÁVH Határőrség parancsnoka⁴³. Végül 1952. április 7-én kötötték meg a határsávforgalmi egyezményt a felek, ami az évek óta csak a szokásjogon alapuló útilapos forgalmat legalizálta⁴⁴.

A kishatárforgalom leggyorsabban a baráti országok felé szűnt meg. Minél „barátibb” volt ez az ország, annál előbb (e logikai sorból egyedül Csehszlovákia lóg ki). A Szovjetunióval ki sem alakult ilyen forgalom. A másik négy szomszédunk felé azonban hagyományra volt a birtokos és az útilapos átkelés-

nek is. Ezek megszüntetését sokszor maga Magyarország kezdeményezte, részben államvédelmi okokból, részben azért, mert a magántulajdon szentségét már nem vették figyelembe s a tulajdonosok akaratára ellenére birtokcserét hajtották végre. A szovjet határszakasz után a baráti Románia felé szűnt meg legkorábban a kishatárforgalom, s (Csehszlovákia kivételével) legkésőbb a két „ellenség”, Ausztria és Jugoszlávia felé számolták fel azt.

Jegyzetek:

- ¹ - KESERŰ – PARÁDI *A magyar határőrizet története, hagyományai.* 72. p.;
 - KESERŰ – PARÁDI: *Határőrizetünk 1867-1990.* 157. p.;
 - PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása;*
 - Idem: *A határszéli csendőrség 1891-1914.;*
 - Idem: *A dualista Magyarország Határőrizete 1867-1914.;*
 - Idem: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.;*
 - Idem: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.;*
 - Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.;*
 - Idem: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.;*
 - Idem: *A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.;*
 - Idem: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.;*
 - Idem: *A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.;*
 - Idem: *A dualizmus kori magyar rendvédelem és határőrizet.;*
² Idem: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.;*
 - Idem: *A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.;*
 - Idem: *A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.;*
 - Idem: *A magyar állam határőrizete a két világháború között.;*
 - Idem: *Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban.;*
 - Idem: *A magyar határőrizet 1867-1945.;*
 - Idem: *Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.;*
 - Idem: *A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig.*
³ BENCSIK
⁴ PIL 274. fasc., 306 A., 7. fol.
⁵ - Ausztria felé: MOL XIX-B-10. conv.1.lad.1fasc.1945-VI-1.A. ; MOL XIX-B-10. conv.2.lad. 2.fasc.1946-VI-A.115. fol.
 - Csehszlovákia felé: MOL XIX-B-10.conv. 2.lad. 1946-VI-2.A. 117-123. és 129-131.fol.
 - Románia felé: MOL XIX-B-10.conv. 2.lad. 1946-VI-4.A. 132-133.fol. ; MOL XIX-B-10.conv. 8.lad. 1947.554.fol.
 - Jugoszlávia felé: MOL XIX-B-10.conv. 2.lad. 1946-VI-5.A. 137-140.fol. ; MOL XIX-B-10.conv. 6.lad. 1947. 347. fol. ; MOL XIX-B-10.conv. 8.lad. 1947. 526.fol.
⁶ Loc.cit
⁷ Magyar-osztrák: 1947 március 17. Bécs ; utalt rá a MOL XIX-B-10.conv. 14.lad. 1948-V-9.A. 18.fol. ; Szövegét lásd. A PIL 274.fasc.46.A. 10.fol. ; MOL.XIX-B-10.conv. 7.lad. 1947.518.fol.
 - Magyar-csehszlovák: előkészületeiről szól a conv. MOL.XIX-B-10-5.lad. 1947. 379.fol. ; HOPI Eln.I.a. 14 550/1947. Ebben az egyezmény tervezete sem szerepel, nincs utalás annak későbbi megkötésére sem.
 A magyar-román egyezmény megkötését a békeszerződés aláírásáig egy magyar tárcaközi bizottság sem tartotta időszerűnek MOL XIX-B-10.conv. 8.lad. 1947. erre később sem került sor.
 - Magyar-jugoszláv: MOL XIX-B-10.conv. 16.lad. 1946-VI-5.A. 1.fol.
⁸ HOPI Eln.I.a. 14 348/1947. ; MOL XIX-B-10.conv.V.lad.1947.380.fol.
⁹ MOL XIX-B-10.conv. 6.lad. 1947 439.fol. Minden olyan birtokot ki akartak sajátítani, amelyeket nem műveltek meg a határ túloldalán élő tulajdonosaik. A parlagon maradt azonban az okozta, hogy a határt a jugoszláv fél lezárta, s így a birtokosok nem tudtak átjárni dolgozni sem. A felmerült problémák rendezésére Magyarország tárgyalásokat kezdeményezett, HOPI Eln.I.a. 18 267/1947. ; MOL XIX-B-10.conv. 7.lad. 1947. 473.fol. Emellett az igazolványok láttamozása is túl sokáig húzódtott el. MOL XIX-B-10.conv. 8.lad 1947. 522.fol.
¹⁰ MOL XIX-B-10.conv. 15.lad. 1948-V-9. A. 1.fol.
¹¹ A lakosságcsere, illetve az atrocitások elől menekülő magyar kisebbség állandó súrlódásokat okozott a kishatárforgalomban is. 1947-ben több határmenti körzetben – nem jögerősen – elkobozták a magyar állampolgárok földjét, s erre hivatkozva megakadályozták a birtokos igazolványokkal való átkelést is. Több gazda alkalmi útilappal járt át rendszeresen a föld megművelésére. De nehezítik a termény áthozatalát, akadályozzák az igazolványok láttamozását a kevésbé érintett körzetekben is. MOL XIX-B-10.conv. 7.lad. 1947. 520.fol.
¹² MOL XIX-B-10.conv. 1948-V-9, 3.fsz. (15. doboz). A rendelkezést május 24-én adták ki (29.830/1948 HOP Eln. I.a.) A csehszlovák kormány a magyar békeszerződés 29. pontjára hivatkozva 1947. dec. 2-i döntése értelmében foglalta le a magyar állampolgárok tulajdonát, tehát ekkori intézkedése még nem elkobzás volt, a tulajdonjogot nem vették el, csak elidegenítési tilalmat léptettek életbe. Emiatt a magyar kormány szerint a kettős birtokosok továbbra is jogosultak lenni a határ átlépésére, ld. MOL XIX-B-10.conv. 1948-V-7, 1. fsz. (14. doboz). Itt említik azt is, hogy a csehszlovák fél a korlátozásokat 1948. júliusában feloldotta.
¹³ 1947-ben: 20.426/1947 Eln. I.a. HOP, MOL XIX-B-10.conv. 1947., 422. fsz.. (6. doboz), ill. 19.288 / 1947 Eln. I.a. HOP (uo. 457. fsz.)
 1948-ban: 37.497/Eln.kat. 1948 HOP, MOL XIX-B-10-1948-V-9, 6.fsz. (15. doboz). A határozat először Battonyánál vették be (1948 nov.22), majd a teljes határszakaszon. Bukarest közölte, hogy tavasszal, a munkák megindulásakor fel fogják oldani a korlátozást.
¹⁴ MOL XIX-B-10-1947, 348. fsz. A határozatok bevezetésének fő oka Románia szerint az erős csempészet volt.

¹⁵ MOL XIX-B-10-1948-VI-4., 2. és 6. fsz. (16. doboz). Románia megszüntette a határszéli igazolványok kiadását a másik államban dolgozó mezőgazdasági munkások számára, azaz csak a birtokosok átjárását teszi lehetővé.

¹⁶ Valamennyi idézet származási helye: 300.238/1948 HOP, MOL XIX-B-10-1948-VI-4., 6. fsz. (16. doboz)

¹⁷ Az Államrendőrség szombathelyi kapitányságának Államvédelmi Osztálya 98/1947. sz. irata (1947. ápr. 17.) szerint szükíteni kell az útilapok kiadását, a birtokosokkal átjáró munkások számát pedig a túloladali földterület mérete szerint kell korlátozni, ld. MOL XIX-B-10-1947., 488. fsz. (7. doboz). Ennek hatására az ÁVO rendelet-tervezetet készített, amely a fentiek mellett tartalmazta volna a megnyitott utak számának korlátozását. A BM azonban elutasította a tervezetet (290.743/1947 BM. r., ápr. 28), mivel Ausztriával alig egy hónappal korábban, márc. 17-én írták alá az államközi szerződést a kishatárforgalomról, s ennek módosítása ezért nem aktuális. Uo. 519. fsz.

¹⁸ 296.678/1947.IV-1. BM. r. (aug. 27.), MOL XIX-B-10-1947, 545. fsz. (8. doboz) A SZEB engedélyeket záradék formájában írásban kellett feltüntetni az útiokmányokban.

¹⁹ MOL XIX-B-10-1948-V-1, 7.fsz. (14. doboz), sz.n.

²⁰ 32.450/1948 Eln., I.a és az azt kiegészítő 34.458/Eln. I.a.–1948 HOP rendeletek, ill. később a 48.017/Eln. kat.–1949 HOP szabályozása. Ld. MOL XIX-B-10-1948-V-1, 6.fsz. (14. doboz).

²¹ Ennek oka a korabeli indoklás szerint az, hogy a csempészet zöme a megnyitott átkelők közt folyik, a nagy létszámú útellenőrző járőrszolgálat pedig az egyéb ellenőrzés rovására megy. “Ézért egyelőre a nyugati határszakaszon az átkelőhelyek radikális – a többi határszakaszon a szükségszerű – csökkentése kívánatos, illetve szükséges. E célból szükséges a kettősirtokosok birtokcserére való felszólítása is” Ld. 28.957/Eln. I.a–1948 HOP (1948. júl. 30.), MOL XIX-B-10-1948-V-3, 8. fsz. (14. doboz).

²² 208.766/1948. XII.PüM. (1948. szept. 16.), MOL XIX-B-10-1948-V-3, 18. fsz. (14. doboz)

²³ 1062/1948. román követségi jegyzék (máj. 24.), MOL XIX-B-10-1948-VI-4., 5. fsz. (16. doboz)

²⁴ MOL XIX-B-10-1949-V-1., 6. fsz. (27. doboz); 400.701/1949 HFL (márc. 7.), MOL XIX-B-10-1949-V-2., 3. fsz. (27. doboz); ill. 301.784/2-1948 HFL, MOL XIX-B-10-1949-VI-1., 2. fsz. (28. doboz)

²⁵ Loc. cit.

²⁶ 400.701/1949 HFL, MOL XIX-B-10-1949-V-2., 3. fsz. (27. doboz)

²⁷ Pl. a 44.765/Eln.kat.–1949 HOP (júl. 6.) értelmében (MOL XIX-B-10-1949-V-3., 5. fsz. [27. doboz]). Ugyanez az irat Jugoszlávia felé is hasonló előírásokat tartalmazott.

²⁸ 0751.869/1950 HOP. (márc.-jún.) MOL XIX-B-10-1950-V-1, 6. fsz. (55. doboz) 1949-ben 1537 osztrák és 763 magyar állampolgár járt át túloladali birtokai megművelésére; a birtokok összmérete mindkét országban kb. 3500 kat. hold volt.

²⁹ 47.916/Eln.kat.–1949 HOP (okt. 28), MOL XIX-B-10-1949-V-3., 3. fsz. (27. doboz). E célból a két kormány vegyesbizottságot hozott létre. A kishatárforgalmat a két belügyminiszter közvetlen tárgyalással rendezte. Megegyeztek, hogy az érintett ingatlanokat a gazdasági év végén igénybe veszik. A kártérítés a lakhely szerinti ország feladata. A birtokcsere az Országos Földhivatal intézi. Kártérítésre elsősorban a birtokcsere, ha azt az érintett nem fogadja el, akkor pénz vehető igénybe.

³⁰ 48.441 Eln. kat. – 1949 HOP, uo. Az 1949-re vonatkozó szabályokat részletesebben ismerteti a MOL XIX-B-10-1949-VI-4., 4. fsz. (28. doboz) Eszerint csak az államhatártól 10 km-es távolságon belül eső birtokok tulajdonosai és szűk családjuk léphettek át; egyetlen, az igazolványban jelzett úton; csak nappal; gyalog, biciklin vagy igavonós szekérrel. Az átkelőhelyeknek névjegyzékük van az átlépésre jogosult személyekről. Minden átkelésnél bélyegezni kell az igazolványokat, de ez csak akkor lehetséges, ha az illető személyek az átkelőhely névjegyzéken szerepelnek.

³¹ 42.906/Eln. kat.–1949 HOP. (máj. 10.) MOL XIX-B-10-1949-VI-5., 1. fsz.-(28. doboz).

³² 44.408/Eln. kat.–1949 HOP. (jún. 25.) MOL XIX-B-10-1949-VI-5., 2. fsz.-(28. doboz). Helyi megegyezések születtek 1949 ápr. 23-án Horgoson, 30-án Baracson, máj. 5-én Gyékényesen, 10-én Rédcisen. Ezeket ld. még MOL XIX-B-10-1950-VI-5., 1. fsz. alatt is (56. doboz)

³³ Csak a határsávban (15 km) lakó kettősirtokosok és 14 év feletti családtagjaik járhatnak át, a birtok mérete és gazdálkodási módja szerint különböző számban. Nem családtag munkás átjárása csak kellő számú családtag hiánya esetén lehetséges. 44.408/Eln. kat.–1949 HOP. (jún. 25.) MOL XIX-B-10-1949-VI-5., 2. fsz.-(28. doboz).

³⁴ 0751.869/1950 HOP. (márc.-jún.) MOL XIX-B-10-1950-V-1, 6. fsz. (55. doboz). 1949-ben egyébként 4558 jugoszláv állampolgár járt át magyarországi birtokaira, hazánkból pedig 1295 fő járt át oda. A jelentős létszám-eltérés ellenére a birtokok összmérete kb. egyforma volt (6500-6800 kat. hold)

³⁵ Loc. cit. Az első javaslatokat már 1950. március 16–17-én megfogalmazta. Jún. 26-án Kajli arra kérte Péter Gábort, hogy döntés végett Rákosihoz terjessze fel az ügyet. Hozzátette, hogy a forgalom eddigi szünetelését sem Ausztria, sem Jugoszlávia nem sérelmezte, új egyezmény kötését sem kezdeményezték.

³⁶ 0751.869/1950 HOP. MOL XIX-B-10-1950-V-1, 6. fsz. (55. doboz). KAJLI József ezredes javaslatai PÉTER Gábornak.

³⁷ 0751.752/1950. HOP. (jún. 10.), MOL XIX-B-10-1950-V-3, 1. fsz. (55. doboz).

³⁸ 0753.451/1950. HOP. (okt. 17.), MOL XIX-B-10-1950-V-1, 5. fsz. (55. doboz).

³⁹ 0751.742/1.-1950. HOP. MOL XIX-B-10-1950-VI-2., 3. fsz. (56. doboz) Az egyezmény a két kormány jóváhagyása után csak 1950 végén lépett életbe. Utolsó alkalommal még három napra lehetővé tették a birtokos forgalmat az ingóságok elszállítása céljából, de a kettősirtokosok további átkelése Csehszlovákia felé is megszűnt. A késedelmes jóváhagyás miatt 1951 elején kellett biztosítani az ingóságok elszállítását, ld. 0751.742/1951. HOP, MOL XIX-B-10-1951-V., 1. fsz. (26. doboz). A birtokok kisajátításáért kárpótlás (cserebirtok) járt.

⁴⁰ 11.690/biz.-1950-pol. KüM. MOL XIX-B-10-1950-VI-2., 4. fsz. (56. doboz).

⁴¹ Loc. cit. 0752.847/1950 HOP. (okt. 9.)

⁴² Loc. cit. 0752.847/1951-T. HÖR. (1951 jan.-márc.)

⁴³ MOL XIX-B-10-1951-V., 14. fsz. (26. doboz).

⁴⁴ 01730/Szolg.–1955. HOP., MOL XIX-B-10-1955-VI., 22. fsz. (23. doboz). Fennmaradt a határszéli útiigazolvány is, a határsávban dolgozó állami / szocialista szektorban alkalmazottak számára.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések

MONOGRÁFIÁK

- KESERŰ – PARÁDI: *A magyar határőrizet története, hagyományai.* — KESERŰ István – PARÁDI József: *A magyar határőrizet története, hagyományai.* Budapest, 1990, Határőrség.
- KESERŰ – PARÁDI: *Határőrizetünk 1867-1990.* — KESERŰ István – PARÁDI József: *Határőrizetünk 1867-1990.* Budapest, 1990, Határőrség.
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* Budapest, 1987, Határőrség.
- PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* II. köt. *Csendőrség a határőrizetben.* III. köt. *Rendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

TANULMÁNYOK

BENCSIK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. Belügyi Szemle,* XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.* — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. Hadtörténelmi Közlemények,* XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541-570. p.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. Hadtörténelmi Közlemények,* CI. évf. (1988) 1. sz. 56-92. p.;
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. Hadtörténelmi Közlemények,* CII. évf. (1989) 2. sz. 177-196. p.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis),* IV. évf. (1993) 4. sz. 21-50. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.* — PARÁDI József: *A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. In MEZEY Barna (szerk.): Eckhart Ferenc emlékkönyv.* Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, 357-388. p. /Jogtörténeti értekezések 28./
- PARÁDI: *A dualizmus kori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség.* — PARÁDI József: *A dualizmus kori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. Határrendészeti tanulmányok,* III. évf. (2006) 1. sz. 5-46. p. a tanulmány korábbi változata 2006. január 17-én Budapesten a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Határőrség Országos Parancsnokság közös szervezésében megvalósuló konferencián hangzott el. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.* — PARÁDI József: *A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. Határőrségi Tudományos Közlemények,* (1994) 1. sz. 4-23. p.
- PARÁDI: *A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.* — PARÁDI József: *A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. Főiskolai Figyelő Plusz,* V. évf. (1994) 4. sz. 391-404. p.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete a két világháború között.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete a két világháború között. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis),* V. évf. (1994) 6. sz. 64-75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban.* — PARÁDI József: *Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. Rendészeti Tanulmányok,* (1994) 2. sz. 84-126. p.

- PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám 11-35. p.
- PARÁDI: Határőrizet és kishatárfor-galom a dualizmus alatt és a két világháború között. — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárfor-galom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historica Praesidii Ordinis)*, X. évf. (1999) 11. sz. 42-53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ-Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 74-109. p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország Határőrizete 1867-1914*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország Határőrizete 1867-1914*. Bölcsész-doktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990.

LEVÉL- ÉS IRATTÁRAK

- MOL — Magyar Országos Levéltár
- PIL — Politika-történeti Intézet Levéltára
- HOPI — Határőrség Országos Parancsnokság Irattára

Intézményrövidítések

- ÁVH Államvédelmi Hatóság
- BM Belügyminisztérium
- HFL Határ-, Folyam- és Légirendészet
- KÜM Külügyminisztérium
- ME Miniszterelnökség
- SZEB Szövetséges Ellenőrző Bizottság

Technikai rövidítések

- conv. = convolutum (gyűjtemény)
- lad. = ladula (doboz)
- fasc. = fasciculus (csomó)
- A. = acta (irat)
- fol. = folio (lap)

CHVOJKA Michail
Die Betrachtung- und Vorgangsweise des Polizeipräsidenten
SEDLNITZKY gegenüber den Burschenschaften

„Alle Vereinigungen zu geheimen Gesellschaften, in welcher Absicht sie errichtet sein, unter welcher Benennung oder Gestalt sie bestanden haben, oder bestehen mögen, sind untersagt. Die Teilnahme an einer geheimen Gesellschaft macht einer schweren Polizeiübertretung schuldig.“¹ Diese kaiserliche Verordnung mittels Hofdekrets vom 27. April 1801 verankerte rechtlich die Verfolgung und Bekämpfung von geheimen Gesellschaften, welche seitdem zu den wichtigsten Aufgaben der österreichischen hohen, oder sogenannten Staatspolizei gehörte.

Ihr Aufgabenbereich erstreckte sich auf das ganze Staatsgebiet und die Staatspolizei hatte somit jede Gefahr zu entdecken, welche der inneren und äußeren Sicherheit* der Monarchie drohen könnte.²

Die Habsburger Monarchie stellte dabei keinen einheitlichen Staat dar. Die Habsburger Herrscher waren gleichzeitig lombardisch-venezianische, böhmische und ungarische Könige, wobei das Königtum Ungarn eine unterschiedliche Verwaltung im Vergleich mit den österreichischen, böhmischen und italienischen Erbländern und Provinzen genoss. Die Polizei des Habsburgerreiches fungierte in Ungarn, weil sie unter der Obrigkeit des ungarischen Königs stand, aber konnte jedoch legal ausschließlich in dem durch die ungarischen Gesetze festgelegten Rahmen tätig sein.³

Die Burschenschaften, neue verdächtige studentische Verbrüderungen an den deutschen Universitäten, beunruhigten die Repräsentanten der habsburgischen Sicherheit. Diese fortschrittliche Bewegung der vornehmlich bürgerlichen Studentenschaft strebte sich nämlich – enttäuscht vom Ausgange des Wiener Kongresses von 1814/15 – nach der Einheit und Freiheit des deutschen Volkes und stellte eine frühe Form der bürgerlichen Opposition dar.⁴

In der Korrespondenz zwischen dem Polizeipräsidenten Joseph Graf von SEDLNITZKY und dem Staatskanzler Fürsten von METTERNICH zeigen sich die ersten Besorgnisse kurz nach dem **Wartburgfest** vom 18. Oktober 1817. Dieser Fest anlässlich des 4. Jahrestages der Völkerschlacht bei Leipzig und des 300. Jahrestages des berühmten Thesenanschlags in Wittenberg, zog auf sich die Aufmerksamkeit im gesamten Deutschen Bund. Der Chef der österreichischen Polizei schickte daher den Polizeikommissär SICCARD nach Jena und Weimar, um den Hintergrund und die Konsequenzen dieser unliebsamen Begebenheit zu erforschen.⁵

Nachdem im Jahre 1818 die allgemeine deutsche Burschenschaft gegründet⁶ und am 23. März 1819 in Mannheim der konservative Theaterdichter und Publizist August Friedrich von KOTZEBUE von dem demokratisch gesinnten Theologen Karl Ludwig SAND ermordet wurde,⁷ setzte eine neue Phase von Studentenausschreitungen ein.⁸ Die Reaktion auf dieses politische Attentat bestand darin, dass im August 1819 eine nach Karlsbad berufene Ministerkonferenz des Deutschen Bundes die sogenannten „**Karlsbader Beschlüsse**“⁹ verabschiedet hatte.

Graf SEDLNITZKY war fest überzeugt, „*dass gegenwärtig auf allen protestantischen Universitäten Deutschlands, nach einem von den sogenannten »Tugendbündlern« und »Teuschthümlern« (...) tief (...) angelegten Plane, nicht nur unter den Schülern, sondern auch unter den meisten Lehrern ein politisch religiöser Fanatismus entwickelt und angefacht werde, welcher offenbar den revolutionären Umsturz aller monarchischen Institute im Sinne einer demagogischen, repräsentativen Freiheit und Einheit des deutschen Volkes zum Zwecke hat. Wie sehr dieser Schwindelgeist (...) um sich greift, und welche bedenkliche Richtung derselbe nimmt, dazu liefert die neueste Zeit den empörendsten Beleg.*“¹⁰ Aufgrund dieser Situation brachte der Polizeipräsident SEDLNITZKY auch seine Bedenken zum Ausdruck, dass „*wenigstens dermal, und in so lang nicht jenes Übel aus dem Grunde behoben ist, den Jünglingen des österreichischen Kaiserstaats, sie mögen Katholiken sein, oder einem der protestantischen Glaubensbekenntnisse angehören, der Besuch der gedachten Lehranstalten in politischen und religiösen Hinsichten verderblich ist, und dass ihnen daher der Besuch dieser Universitäten gegenwärtig schlechterdings nicht gestattet werden sollte.*“¹¹

Wie dauerhaft und resolut diese Ansicht des Polizeipräsidenten war, zeigt seine Zuschrift an den Fürsten METTERNICH zehn Jahre später, rücksichtlich der Frage der Besuchsgenehmigung von ausländischen Universitäten für die ungarischen und siebenbürgischen Studenten der protestantischen Theologie.*

Graf SEDLNITZKY hat darauf hingewiesen, dass es „*der obersten Staatsverwaltung des österreichischen Kaiserstaates (...) besonders daran liegen muss, dass die protestantische Jugend der genannten Provinzen nur jene Universitäten des Auslandes besuche, in welchen sie einerseits von den*

Irrtümern des philosophischen Materialismus und des religiösen Rationalismus oder Mystizismus fern gehalten, andererseits aber den revolutionären Dogmen des sogenannten Liberalismus und des, leider in dem verdorbenen Geiste der Zeit liegenden Revolutionsprinzips nicht preisgegeben, zugleich aber von den Unfugen (...) wie Landsmannschaften, Burschenschaften und sonstigen geheimen Vereinen (...), möglichst bewahrt werden. Im strengsten Sinne genommen vermag ich eigentlich keine einzige der auswärtigen Universitäten, und am Allerwenigsten jene Deutschlands, in den obigen Beziehungen von jedem Bedenken gänzlich frei zu sprechen.¹²

In seinem Vortrag für den Kaiser Franz I. vom 13. August 1819 hat der Polizeipräsident einen geheimen Verein erwähnt, welcher auf den deutschen Hochschulen bestehen und sich mit der Revolutionierung Deutschlands befassen sollte.¹³ Aus diesem Grunde hat ihm Kaiser Franz I. drei Aufträge erteilt, und zwar: 1. an den Lyzeen und Universitäten das Benehmen und den Vortrag der Professoren und Lehrer überwachen zu lassen, 2. zugleich aber seine Aufmerksamkeit den „geheimen Vereinen und Gesellschaften widmen, welche sich (...) unter (...) den Studenten bilden oder stattfinden“ und 3. dem Kaiser „in jedem Falle, wenn etwas derart entdeckt wird, sogleich davon die Anzeige zu machen, mit Beifügung der Namen zu unterdrückender Mitglieder einer solchen Gesellschaft“.¹⁴

Graf SEDLITZKY sah sich einerseits zu der Erwartung berechtigt, dass die Behandlung der Prager Universitätsstudenten wegen ähnlicher Burschenschaftsumtriebe¹⁵ ihre Wiener Kollegen von solchen Aktivitäten abbringen könnte, andererseits setzte er voraus, dass die Lehrer an der Wiener Universität ihre Studenten davor nachdrücklich gewarnt haben. Jedoch unterließ er nicht, bereits im Mai 1819 die Wiener Polizei – Oberdirektion mit der Überwachung der Wiener Studenten und Lehrer zu beauftragen und deren etwaigen Verbindungen mit den deutschen „Universitätsburschen“ und Lehrern die geschärfte Aufmerksamkeit zu widmen. Zugleich forderte er sämtliche Länderchefs der Monarchie zu einer gleichmäßigen geschärfte Überwachung der Studenten und Lehrer an dortigen Lyzeen und Universitäten. Diese Vorsichtsmaßregeln brachten die Wiener Polizei tatsächlich auf die Spuren der burschenschaftlichen Aktivität.

Die Überwachung der Wiener Universität war dem Sekretär der Polizei – Oberdirektion KRAMETZ anvertraut, welcher darüber die entsprechenden Berichte erstattet hatte. Der Letztere meldete bereits am 26. Februar 1820, „dass er sich auf der hiesigen Universität solche Kanäle zu verschaffen strebt, durch welche man nicht nur von den Briefen der Professoren, sondern auch von dem Betragen der Akademiker ... Notiz fortlaufend zu erhalten hoffen kann (...)“.¹⁶ Graf SEDLITZKY hat jedoch am 2. März 1820 auf die Notwendigkeit hingewiesen, nicht nur die philosophische und juristische, sondern auch die medizinische und theologische Fakultät genau überwachen zu lassen.¹⁷ Am nächsten Tage erklärte er gegenüber der Polizei – Oberdirektion in Wien, dass „die Spuren von Vereinigungen hierortiger Studenten zu den ... sogenannten »Kommers« ... in höheren Staatspolizeirücksichten von besonderem Interesse sind.“¹⁸

Daher liegt es auf der Hand, dass Graf SEDLITZKY ausführliche Aufschlüsse über die Beschaffenheit dieses Vereins, das Namensverzeichnis der in- und ausländischen Studenten, den Ort, wo solche derzeit abgehalten wurden und über die dabei beobachteten Vorgänge gespannt erwartet hat. Die nachfolgenden Berichte des Sekretärs KRAMETZ begründeten das Dasein der „Kommers“ unter den Wiener Studenten in dem Maße, dass „man nun nicht länger mit bloßen Nachforschungen und Erörterungen die Zeit verlieren dürfte (...)“¹⁹

Dies bestätigte auch die anonyme²⁰ Anzeige eines niederösterreichischen Regierungsbeamten über eine auf der Landstraße in dem Gasthofe Zum braunen Hirschen stattfindende Zusammenkunft von jungen Leuten, welche revolutionäre Grundsätze nähren sollten. Dieser gehorsame und von den konservativen Prinzipien durchdrungene Staatsbeamte berichtete darin, dass diese Individuen „sich den höheren Studien widmen und ... von ausländischen deutschen Universitäten nach Wien gekommen sind.“²¹ Diese Gesellschaft sollte „den ganzen Abend hindurch revolutionäre und auf den irrigen Begriff von Freiheit Bezug nehmende Lieder singen und einander sich die Handhabung der Freiheit und Gleichheit, die sie nur allein anerkennen wollen, beschwören (...). Diese Vorgänge dürften der Staatsverwaltung nicht ganz gleichgültig sein, zumal sie bereits den Charakter der Öffentlichkeit angenommen und durch sie bei den übrigen Biergästen sich bereits irrige Grundsätze gezeigt haben (...)“²²

Graf SEDLITZKY ordnete daher der Polizei – Oberdirektion an, dass „sobald ein solcher Kommers – Verein wieder in einem der bereits bekannten Gasthäuser (...) Statt haben und in dem Absingen der Kommerslieder begriffen sein wird, einen Überfall (...) durchgeführt, (...) alle hieran Teilnehmenden samt den Kommersliedern, Büchern und sonstigen Schriften (...) gefasst, dann aber unverweilt eine summarische Abhörung derselben vorgenommen werden soll (...)“.²³ Der Polizeichef empfahl

dabei der Polizei – Oberdirektion die möglichst beschleunigte, umsichtige und genau berechnete Vollziehung dieses Auftrages.

Am 29. März 1820 berichtete der Polizeipräsident dem Kaiser, dass er gegen eine nicht geringe Anzahl von Studenten der Wiener Universität, welche sich dem demagogischen Unwesen der Burschenschaft ergaben, eine strenge Polizeiamtshandlung eingeleitet hat.²⁴ In einer Großbrazzia wurden etwa 140 Studenten der philosophischen Fakultät inhaftiert und verhört. Der als geistiges Zentrum dieser Widerstandskultur vermutete Philosophiestudent Johann Chrysostomus SENN wurde in seine Heimat Tirol „abgeschafft“.²⁵

Der Polizeichef SEDLNITZKY beurteilte einerseits die in Wien abgehaltenen Kommersenen als nicht besonders politisch gefährlich, andererseits hat er aber darauf hingewiesen, dass *„aus ihnen, unter den inniger Verbündeten, engere (...) Vereine sich zu bilden anfangen, in denen die Ideen des Deutschtums, der Volksfreiheit, der Nationalrepräsentation und andere exzentrische Gegenstände verhandelt und ausgetauscht worden zu sein mögen (...)“*²⁶.

Graf SEDLNITZKY verwies ferner auf Pflichtversäumnis der Professoren, die in ihren Vorlesungen den TURNERCHEF Jahn als einen vortrefflichen „deutschen“ Mann anpriesen, statt die studierende Jugend vor dergleichen Ausartungen pflichtgemäß zu warnen und abzumahnern.

Der Kaiser Franz I. hat in der Folge dem Grafen SEDLNITZKY aufgetragen, die Untersuchungen in dieser Sache möglichst zu beschleunigen und ihm alles Notwendige anzuzeigen,²⁷ sowie die Länderchefs von den Verzweigungen, welche sich in den Provinzen finden, in die genaueste Kenntnis zu setzen und diesem Unwesen zeitlich Einhalt zu tun.²⁸

Dieser allerhöchsten Resolution hat Graf Sedlnitzky mit seinem Zirkular an die Länderchefs in Lemberg, Brünn, Prag, Linz, Graz, Laibach, Innsbruck, Zara, Mailand, Venedig und Triest vom 6. April 1820 Folge geleistet und sie u. a. ersucht, ihm in halbjährigen Perioden²⁹ die Berichte über das Benehmen der Professoren und Studenten zu erstatten.³⁰

Die österreichischen Universitäten waren in der Folge für die ausländischen Studenten weitgehend abgeschlossen. Seit der Entschließung des Kaisers vom 8. Dezember 1825 war es ausländischen Studenten sogar nur mit ausdrücklicher Genehmigung des Gouverneurs gestattet, in Österreich zu studieren. Die Österreicher durften überhaupt nicht mehr im Ausland studieren und Reisen auswärtiger Studenten in Österreich hat die Polizei besonders streng überwacht.³¹ Zur räumlichen Absperrung trat noch die geistige hinzu. Unliebsame Professoren – wie zum Beispiel Professor Julius F. SCHNELLER³² – wurden abgeschoben und bei Neubestellungen von Professoren ging man sehr vorsichtig vor.

Die Polizeidirektionen hatten ein Gutachten über das Benehmen und die politische Einstellung zu erstatten, das dann dem Kaiser als Grundlage für seine endgültige Entschließung diente.³³ In diesem Sinne sind auch die berüchtigten Worte des Kaisers Franz I. zu verstehen, welche er an die Professoren des Laibacher Lyzeums gerichtet haben soll:

*„Halten Sie sich übrigens an das Alte, denn dieses ist gut und unsere Vorfahren haben sich gut dabei befunden; warum sollten wir es nicht? Es sind jetzt neue Ideen in Schwung, die ich nicht billigen kann und nie billigen werde. Enthalten Sie sich von diesen und halten Sie sich an das Positive, denn Ich brauche keine Gelehrte, sondern brave rechtschaffene Bürger. Die Jugend zu solchen zu bilden, liegt Ihnen ob. Wer Mir dient, muss lehren, wie Ich befehle; wer dies nicht tun kann, oder Mir mit neuen Ideen kommt, der kann gehen, oder Ich werde ihn entfernen.“*³⁴

Von diesen Grundsätzen war der wohl konservativste Staatsdiener Seiner Majestät, Polizeipräsident Graf SEDLNITZKY, tiefst überzeugt und hat dementsprechend alles getan, damit die österreichischen Untertanen von den liberalen, demokratischen und anderen für die Ruhe und Sicherheit der absoluten Monarchie höchst schädlichen Einflüssen bewahrt wurden. Hinsichtlich der Burschenschaften und der Studenten war es ihm gelungen. Bis 1848 gab es nämlich an den österreichischen Universitäten keine bedeutenderen politischen Umtriebe.

Jegyzetek:

¹ FAULLER: 34. p.

² BENNA: 190. p.

³ Das Habsburger Herrscherhaus, den Zentralisationstendenzen des aufgeklärten Absolutismus getreu, war bemüht, auch im Ungarischen Königreich die Gubernialverwaltung einzuführen. Infolge der Habsburger Niederlage im preußisch-österreichischen Krieg (1866) kam die Österreichisch-Ungarische Monarchie zustande, die eine Union zweier unabhängiger Staaten war und außer der Person des Königs nur die Außenpolitik, Finanzen und das Verteidigungswesen gemeinsam verwaltet wurde. Als Folge des sog. Österreichisch-Ungarischen Ausgleichs (1867) gehörte das Polizeiwesen in Ungarn somit in den Bereich der ungarischen öffentlichen Verwaltung,

⁴ SCHRÖDER: 79. p.

⁵ EMERSON: 110. p.

- ⁶ BRÜMMER: 106. p.
- ⁷ Wegen Verspottung der liberalen Ideen der Burschenschaften und seiner Tätigkeit als der russische Spion; GEBHARDT: 166. p.
- ⁸ Loc. cit.
- ⁹ Diese Beschlüsse brachten weitere Verschärfungen der Zensurbestimmungen, sowie eine strenge Überwachung der Universitäten. Aufgrund dieser neuen Verhältnisse wurde auch die sogenannte Zentral – Untersuchungskommission in Mainz ins Leben gerufen.
- ¹⁰ OESTA, HHSTA, Staatskanzlei, Noten von der Polizeihofstelle 1819–1820, 36. karton, feljegyzés 1819. 4. 6.
- ¹¹ Loc. cit.
- ¹² OESTA, HHSTA, Staatskanzlei, Noten von der Polizeihofstelle 1829–1830, 41. karton, feljegyzés 1829. 12.12
- ¹³ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2530 / 64. sz., gróf SEDLNITZKY jelentése 1819. 8. 13.
- ¹⁴ Loc. cit., die allerhöchste Resolution des Kaisers Franz. 1820. 3. 30.
- ¹⁵ Im April 1819 gab es an der Prager UNI eine Polizeiuntersuchung wegen der Burschenschaft an dieser UNI. Die Polizei stellte eine Mitgliederliste mit 83 Namen zusammen und am 26.04.1819 gab die Prager tadthauptmannschaft den Abschlussbericht heraus. Trotz der strengen Strafanträge des Prager Stadthauptmanns kamen die Mitglieder dieser Burschenschaft (u. a. ADOLF MARIA PINKAS) vor dem Universitätsrichter mit kleineren Karzer- und Hausarresten davon. KUNŠTÁT: 101. p.
- ¹⁶ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 898. karton, 43. fólia, Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 2.3.1820.
- ¹⁷ Loc. cit.
- ¹⁸ Loc. cit. 45. fólia, Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 3.3.1820.
- ¹⁹ Loc. cit. 47. fólia pp., Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 7.3.1820.
- ²⁰ Um der persönlichen Sicherheit und anderer Verhältnisse willen – wie es man am Schlusse seines Berichte begründet findet.
- ²¹ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 898. karton, 49. fólia pp., Anzeige eines Regierungsbeamten an den niederösterreichischen Regierungspräsidenten Augustin Reichmann von Hochkirchen, erhalten am 5.3.1820.
- ²² Loc. cit.
- ²³ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 898. karton, 47. fólia pp., Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 7.3.1820.
- ²⁴ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2700 / 64. sz., gróf SEDLNITZKY jelentése 1820. 3. 29.
- ²⁵ RUMPLER: 212. p.
- ²⁶ Loc. cit.
- ²⁷ Die Namensverzeichnisse dieser gravierten Studenten, ihre Liederbücher, alle Gasthäuser und Privatwohnungen, in welchen Konventikeln stattfanden u. s. w..
- ²⁸ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2700 / 64. sz., allerhöchste Resolution des Kaisers Franz I. vom 5.4.1820.
- ²⁹ Stets ein Monat vor der Semestralprüfung.
- ³⁰ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2530 / 64. sz., Schreiben Sedlnitzkys an sämtliche Länderchefs vom 6.4.1820.
- ³¹ FAULLER op.cit. 263. p.
- ³² Julius Franz SCHNELLER, Professor der Weltgeschichte und der österreichischen Geschichte auf dem Grazer Lyzeum, war den Burschenschaften freundlich gesinnt und daher in seine Heimatstadt Freiburg in Breisgau abgeschoben. BARTA: 81–90. p.
- ³³ GEBHARDT: 171. p.
- ³⁴ RUMPLER: 212. p.

In der Studie benutzte Abkürzungen:

MONOGRAPHIEN

- EMERSON — EMERSON Donald E.: *Metternich and the political police. Security and subversion in the Habsburg monarchy 1815 – 1830*. Hága, 1968.
- FAULLER — FAULLER Chrysostomus: *Gesetze: Verordnungen und Vorschriften für die Polizeiverwaltung im Kaiserthume Oesterreich*. II. Vol. (G – K) Wien, 1827.
- RUMPLER — RUMPLER Helmut: *Österreichische Geschichte 1804 – 1914. Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*. Wien, 1997, Überreuter.

STUDIEN

- BRÜMMER — BRÜMMER Manfred: Die staatsrechtliche und hochschulpolitische Funktion der außerordentlichen Regierungsbevollmächtigten 1819 – 1848, besonders an der Universität Halle und Wittenberg. In Helmut ASMUS redaktor: *Studentische Burschenschaften und bürgerliche Umwälzung*. Berlin, 1992.
- GEBHARDT — GEBHARDT Helmut: *Die Grazer Polizei 1786 – 1850*. In LEYKAM redaktor: *Ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Sicherheitswesens im aufgeklärten Absolutismus und im Vormärz*. Graz, 1992.
- KUNŠTÁT — KUNŠTÁT Miroslav: Die Prager Burschenschaft von 1819. In Helmut ASMUS redaktor: *Studentische Burschenschaften und bürgerliche Umwälzung*. Berlin, 1992.
- SCHRÖDER — SCHRÖDER Willi: Die Gründung der Jenaer Burschenschaft, das Wartburgfest und die Turnbewegung 1815 – 1819. In Helmut ASMUS redaktor: *Studentische Burschenschaften und bürgerliche Umwälzung*. Berlin, 1992.

HANDSCHRIFTEN

- BARTA — BARTA Stephan P.: *Die politisch verfolgten Professoren des österreichischen. Vormärz.* Dissertacio. Wien, 1966.
- BENNA — BENNA Anna H.: *Polizeihofstelle.* Dissertacio. Wien, 1942.

ARCHIVE

- OESTA, AVA — Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien
- OESTA, HHSTA — Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

ARCHIVFONDS

- PHS — Polizeihofstelle
- StK — Staatskanzlei

*Die Herrscher des Habsburger Herrscherhauses waren gleichzeitig ungarische Könige. Als ungarische königliche Würden-träger hatten die Habsburger Herrscher auch das Staatsoberhauptrecht in Ungarn. Die Habsburger Monarchie stellte keinen einheitlichen Staat dar. Das Ungarische Königsreich war ein selbstständiger Staat, war jedoch ohne Zweifel Teil der Habsburger Monarchie. Die Herrscher durften den ungarischen Thron besteigen, wenn sie den Eid auf die ungarischen Gesetze ablegten. Die Polizei des Habsburgischen Reiches konnte in Ungarn fungieren, weil sie unter der Obrigkeit des ungarischen Königs stand, jedoch legal ausschließlich in dem durch die ungarischen Gesetze festgelegten Rahmen tätig sein konnte. Ein ausschlaggebendes Dokument der Entwicklung des Kompetenzbereichs des Herrschers war die Pragmatica Sanctio, die die Außenpolitik und Verteidigung in die Kompetenz des Herrschers befand. Das Habsburger Herrscherhaus versuchte zwar ab und an die Souveränität des Ungarischen Königsreiches zu untergraben, und das Land als Ganzes oder in seinen Teilen auf das Niveau der ewigen Provinzen zu degradieren. Diese Versuche scheiterten jedoch. Der letzte solche Versuch gelang mit der Hilfe des Zaren im Zuge der Zerschlagung der Ungarischen Revolution und des Freiheitskampfes von 1848–1849. Damals versuchte man ausgehend von der sogenannten Theorie vom Verspielen des Rechtes die ungarische Staatlichkeit aufzuheben. Der Versuch scheiterte jedoch an der passiven Resistenz. Franz Joseph war zum Ausgleich mit den Ungarn gezwungen. So kam die Österreichisch-Ungarische Monarchie zustande, die eine Union zweier unabhängiger Staaten war, zwecks gemeinsamer Handhabung einiger Angelegenheiten. Das als Grundgesetz der Österreichisch-Ungarischen Monarchie funktionierende Ausgleich-Gesetz (1867/XII) regelte das System der gemeinsamen Angelegenheiten. Das System der gemeinsamen Angelegenheiten entsprang in großem Maße aus den früher schon die Kompetenz des Herrschers regulierenden Systemen. Laut denen wurden die gemeinsamen Angelegenheiten unterschieden (Außenpolitik, Verteidigungswesen, deren Finanzierung dienendes Finanzwesen), die aus der Pragmatica Sanctio stammten, deshalb wurden diese Angelegenheiten auch pragmatische Angelegenheiten genannt. Angelegenheiten in gemeinsamen Interessenverhältnissen waren das Kredit-system, ferner gehörten beide Länder – das Österreichische Kaiserreich und das Ungarische Königsreich – in eine Zoll- und Handelsunion. Der Unterschied zwischen den gemeinsamen Angelegenheiten und den gemeinsamen Interessenverhältnissen war, dass die gemeinsamen Angelegenheiten tatsächlich gemeinsam erledigt werden mussten, während im Fall der gemeinsamen Interessenverhältnisse für beide Mitgliedsländer die Möglichkeit für selbstständige Verfügungen bestand. Daneben unterschied man außerdem nicht gemeinsame, aber nach Möglichkeit im Einverständnis zu behandelnde Angelegenheiten. Hierher gehörten das Steuerrecht, die Schifffahrt, Postsachen, Geldsystem und die Notenbank. In Ungarn gehörten das Polizeiwesen bzw. die Vollzugsorgane niemals in den Kompetenzbereich einer äußeren Macht, zumindest in der Zeit, als die Souveränität des Landes nicht beeinträchtigt wurde. Die Habsburger Führung versuchte zwar zu erreichen, dass die ungarische Regierung mit dem Ausgleich den in Ungarn fungierenden Teil der Reichspolizei – die eine politische Polizei war – übernimmt, dazu war die ungarische Seite jedoch nicht gewillt. In Folge des Ausgleichs war der Herrscher nicht mehr in der Lage im Ungarischen Königsreich eine Polizei zu unterhalten, da das Polizeiwesen in den Bereich der öffentlichen Verwaltung gehörte, die wiederum die Kompetenz der Regierung und der Kommunen darstellte. (die Redaktion)

Ahogyan a HABSBERG-birodalom örökös tartományaiban gróf Joseph SEDLNITZKY rendőrfőnök irányításával az államrendőrség az egyetemi hallgatók egyleteivel foglalkozott

„Minden titkos csoportosulás attól függetlenül, hogy milyen célból, milyen elnevezéssel és formában, léteznek vagy létezhetnek tiltottak. Egy titkos társaságban való részvétel súlyos vétséget jelent.”¹ Ez a császári rendelet az 1801. április 27-ei udvari dekrétummal jogilag rögzítette a titkos társaságok üldözését és ellenük történő fellépést, amelyek attól fogva az osztrák úgynevezett Államrendőrség legfontosabb feladatai közé tartoztak.

Az Államrendőrség hatásköre kiterjedt az állam egész területére.* Az Államrendőrségnek volt a feladata, hogy minden veszélyt észrevegyn, amely fenyegethette a Monarchia belső és külső biztonságát.²

A HABSBERG-monarchia nem volt egységes állam. A HABSBERG uralkodók egyben lombardiai, velencei, bajor és magyar királyok voltak. A Magyar Királyságban viszont más volt a közigazgatás, mint az osztrák, bohémiai és olasz tartományokban. A HABSBERG rendőrség működött Magyarországon, mert a rendőrség a magyar király fennhatósága alatt állt. Legálisan azonban kizárólag a magyar törvények által megszabott kereteken belül tudott tevékenykedni.³

A Monarchia biztonsági reprezentánsait a német egyetemi hallgatók egyletei nyugtalanították. Ezek a haladó mozgalmak – csatlóva az 1814–15-ös Bécsi Kongresszus kimenetelében – a német nép egységére és szabadságára törekedtek, amely a polgári ellenzék egy korai formáját jelentette volna.⁴

Az 1817. október 18-ai **Wartburgfest** után, herceg METTERNICH kancellár és gróf Joseph SEDLNITZKY rendőrfőnök levelezésben már megmutatkoztak az első aggodalmak. Az egész német szövetség figyelmét magukra vonták a lipcsei népek csatája 4. évfordulója és a híres Wittenbergi tétel kihirdetésének 300. évfordulója alkalmából rendezett ünnepek. Az osztrák rendőrség főnöke SICCARD rendőrfelügyelőt küldte Jenába és Weimarba, hogy e kellemetlen esemény hátterét és következményeit vizsgálja.⁵

Miután 1818-ban megalakult az Általános Német Egyetemi Hallgatók Egylete⁶ és Mannheimban 1819. március 19-én a demokratikus gondolkodó teológus Karl Ludwig SAND meggyilkolta a konzervatív költőt és publicistát August Friedrich von KOTZEBUE-t⁷, az egyetemi hallgatók lázadásának új fázisa következett be.⁸ A reakciónak erre a politikai merényletre az volt a válasza, hogy az 1819 augusztusában Karlsbadban összehívott német szövetségi miniszteri konferencia kibocsájtotta az úgynevezett „**Karlsbadi határozatokat**”⁹.

Gróf SEDLNITZKY meg volt róla győződve, „hogy jelenleg Németország minden protestáns egyetemén az úgynevezett »**Tugendbündler**« és »**Teutschthümmler**« által (...) mélységben (...) kidolgozott terve szerint nemcsak a hallgatóknál, hanem a legtöbb tanárnál is egy politikai **vallásos fanatizmus** keletkezik, amelynek nyilvánvaló célja a **Monarchia minden intézményének forradalmi megdöntése, a német nép demagóg és reprezentatív szabadsága és egysége érdekében**. Hogy mennyire elterjedt (...) ez a hazugságszellem és milyen irányban fejlődik, erre a közelmúlt eseményei szolgáltatják a legjobb bizonyítékot.”¹⁰ E helyzet következtében gróf SEDLNITZKY rendőrfőnök kifejezte aggodalmait hogy „jelenleg és legalább addig, amíg a bajt fel nem számoltuk a monarchia ifjai teljesen mindegy, hogy katolikus, vagy valamelyik protestáns egyházhoz tartoznak is, **a tanintézetek látogatása politikai és vallási vonatkozásban is káros hatással bír rájuk nézve**. Ezért részükre az egyetemek a látogatását jelenleg teljességgel meg kellene tiltani.”¹¹

Hogy milyen tartós és határozott volt a rendőrfőnök nézete, kiderül abból az írásból, amelyet tíz évvel később herceg METTERNICH kancellárnak írt a magyar és erdélyi protestáns teológia hallgatók külföldi egyetemek látogatásával kapcsolatban.*

Gróf SEDLNITZKY rendőrfőnök utalt arra, hogy „az osztrák császárság legfőbb államigazgatásnak különös érdeke kell, hogy legyen (...) hogy az említett provinciákból való protestáns fiatalok csak azokat a külföldi egyetemeket látogathassák, amelyeken egyrészt távol tartják őket a **filozófiai materializmus tévedéseitől** valamint a **vallásos racionalizmustól** vagy **miszticizmustól**, másrészt nincsenek kiszolgáltatva az úgynevezett liberalizmus forradalmi dogmatikájának valamint a sajnos az idő romlott szelleméből eredő forradalomelvnek. Egyidejűleg pedig lehetőleg óvva vannak a helytelenkedésektől (...) mint a honfitárs egyletektől, egyetemi hallgatói egyletektől, vagy más titkos társaságoktól. Szoros értelmében véve egyetlenegy külföldi egyetemet, a legkevésbé a német egyetemeket nem tudom e vonatkozásban az aggályaimtól teljes mértékben mentesíteni.”¹²

I. Ferenc császárnak szánt 1819. augusztus 13-ai előterjesztésében a rendőrfőnök megemlítette egy titkos társaságot, amely állítólag német egyetemeken működött és forradalmat akart előkészíteni Né-

metországban.¹³ Ebből adódóan I. Ferenc császár három megbízást adott a rendőrfőnöknek, még pedig: 1. az egyetemeken és a líceumokban megfigyeltetni, a viselkedést és a professzorok előadásait, 2. egyben figyelemmel kísérni a „*titkos egyleteket és társaságokat, amelyek (...) a hallgatók (...) körében létrejönnek és működnek*” és 3. a császárnak „*minden esetben, ha valami ilyesmit felfedeznek, azonnal jelentést tenni, csatolva az ilyen társaság elnyomandó tagjainak neveit.*”¹⁴

Gróf SEDLNITZKY jogosnak találta azon reményét, hogy a prágai egyetem hallgatóinak egyleteivel szembeni rendőri fellépés elriasztja a bécsi hallgató kollegákat az ilyen fajta tevékenységtől.¹⁵ Másrészt feltételezte, hogy a bécsi egyetemek oktatói figyelmeztették hallgatóikat. Ennek ellenére nem mulasztotta el már 1819 májusában a Bécsi Rendőr-főigazgatóság számára elrendelni a bécsi egyetemi hallgatók és oktatóik megfigyelését, valamint hogy szigorú figyelemmel kísérjék azok esetleges kapcsolatait német egyetemi hallgatók egyleteivel és az ottani tanárokkal. Egyidejűleg felszólította a Monarchia örökös tartományainak rendőrfőnökeit, hogy szigorú megfigyelés alá vessék az ottani líceumok és egyetemek hallgatóit, oktatóit. A megelőző intézkedések segítségével valóban egyetemi hallgatók egyleti tevékenységének nyomára bukkant a bécsi rendőrség.

A bécsi egyetem megfigyelésével a rendőr főigazgatóság titkárát, KRAMETZ-et bízták meg, aki jelentéseket készített. Már 1820. február 26-án jelentette, „*hogy az itteni egyetemen törekszik olyan csatornákat szervezni, amelyek segítségével, úgy reméli, folyamatosan információkat lehet szerezni nem csak a professzorok levelezéseiről hanem az akadémikusok ... viselkedéséről is (...)*”¹⁶ gróf SEDLNITZKY 1820. március 2-án viszont arra hívta fel a figyelmet, hogy nem csak a filozófiai és jogi, hanem az orvostudományi és teológiai kart is szükséges megfigyeltetni.¹⁷ Másnap kifejtette a Bécsi Rendőr-főigazgatóságon, „*hogy magasabb államrendőrségi beszámolókból kitűnnek a különösen érdekesek kapcsolatok nyomai itteni hallgatói egyletek és az ... úgynevezett »Kommersek« (diákok ivása) ...*”¹⁸ között.

Ezért kézen fekvő, hogy gróf SEDLNITZKY rendőrfőnök izgatottan várta a részletes információkat az egyesület összetételéről, a belföldi és külföldi hallgatók névjegyzékéről valamint a helyről, ahol megtartották a rendezvényeket, továbbá információkat az ott megfigyeltéről. KRAMETZ titkár következő beszámolója alátámasztotta a „Kommersek” létezését a bécsi egyetemi hallgatók körében olyan mértékben, hogy „*nem szabadna több időt vesztegetni csupán utánajárással és fejtegetéssel (...)*”¹⁹

Ezt igazolta egy alsó ausztriai kormánytisztviselő névtelen²⁰ feljelentése is, amely forradalmi beállítottságú fiatalok összejöveteléről szólt, ami egy országúton lévő Barna Szarvas nevű fogadóban történt. Ez az alázatos és konzervatív gondolkodású állami tisztviselő arról tudósít, hogy ezek az egyének „*magasabb tanulmányokat folytatnak és ... a külföldi egyetemekről jöttek Bécsbe.*”²¹ Ez a társaság állítólag „*egész este forradalmi és a szabadság téves kifejezésre vonatkozó énekeket énekelt, a szabadságra és az egyenlőségre, csak ezeket elismervén tett fogadalmakat (...). Ezek a történések az államhatalom számára bizonyára nem közömbösek, mivel már nyilvános jellegűek és már a többi vendégnél is téves eszmék mutatkoztak (...)*”²²

Gróf SEDLNITZKY rendőr-főkapitány elrendelte a rendőr-főigazgatóságánál, hogy „*ha egy ilyen Kommers egyesület ismét a már ismert fogadók egyikében (...)* gyülekezik, és Kommers dalokat énekel, nyomban egy rajtaütést kell végrehajtani (...), minden résztvevőt elfogni és minden dalszöveget, könyvet és egyéb írást (...) elkobozni, a résztvevőket azonnal kihallgatni (...)”²³ A rendőrfőnök a megbízás lehetőleg gyors, körültekintő és pontosan kiszámított végrehajtására utasította a rendőr főigazgatóságot.

A rendőrfőkapitány 1820. március 29-én a császárnak arról számolt be, hogy szigorúan intézkedett a bécsi egyetemi hallgatók és nem csekély számú szimpatizánsaik demagóg cselekedeteinek megelőzése és felszámolása érdekében.²⁴ Egy nagyszabású razzia során a filozófia kar közel 140 hallgatóját vették őrizetbe és hallgatták ki. Ennek nyomán Johann Chrysostomus SENNT – filozófia szakos hallgatót – az egyetemi szervezkedések feltételezett központi alakját, szülőföldjére Tirolba toloncolták.²⁵

Gróf SEDLNITZKY rendőrfőnök ugyan politikailag nem ítélte túl veszélyesnek a Kommersek Bécsben tartott rendezvényeit, viszont utalt arra, hogy „*belőlük, a belső körből kezdtek szorosabb (...)* társaságok kialakulni, ahol valószínűleg elkezdtek megvitatni a németiség, a népszabadság a nemzeti reprezentáció és más excentrikus gondolkodás eszméit (...)”²⁶

A rendőrfőnök továbbá jelezte a professzorok köteleesség mulasztását, akik előadásaikban TURNERCHEF Jahnt a sportmozgalom atyját kiváló „német” férfiként dicsérték, ahelyett hogy köteleesség tudóan óva intették volna a tanuló fiatalokat az ilyen kicsapongástól.

I. Ferenc császár gróf SEDLNITZKY rendőrfőnököt azzal bízta meg, hogy az ezzel kapcsolatos vizsgálatokat lehetőleg sürgesse és minden eredményről tájékoztassa²⁷, valamint informálja az örökös tartományok rendőrfőnökeit arról, hogy a tartományokban milyen összefonódások keletkeztek és veszen véget azoknak.²⁸

Ennek a legmagasabb szintű határozatnak 1820. április 6-án tett eleget gróf SEDLNITZKY rendőrfőnök a tartományi rendőrfőnököknek (Lemberg, Brno, Prága, Linz, Graz, Laibach, Innsbruck, Zára, Milánó, Velence, Trieszt) címzett körlevelével. Többek között utasította őket, hogy fél éves intervallumban²⁹ tájékoztassák őt a professzorok és hallgatók viselkedéséről.³⁰

A továbbiakban az osztrák egyetemeket a külföldi hallgatók elől elzárták. Az 1825. december 8-i császári határozat értelmében külföldi hallgató kizárólag kormányzói engedéllyel tanulhatott Ausztriában. Az osztrákok már egyáltalán nem tanulhattak külföldön, és a külföldi hallgatók utazásait Ausztrián belül szigorúan felügyelték.³¹ A térbeli korlátokhoz szellemi korlátok is párosultak. A kellemetlen professzorokat – mint például Julis F. SCHNELLER professzort³² – kiutasították, az újabb kinevezéseknél pedig nagyon óvatosan jártak el.

Az örökös tartományok rendőrfőnökeinek a jelöltekről szakvéleményt kellett készíteni, amelyek figyelembe vételével született a császári döntés.³³ Ebben az értemben érthetőek I. Ferenc császár hírhedt szavai, amelyeket állítólag a laibachi líceum professzoraihoz intézett: „Ragaszkodjanak a régihez, mert ez jó, és elődjek jól jártak vele; velünk miért nem lenne így? Most új eszmék lendültek fel, amelyeket én nem tudok helyeselni, és soha nem is fogom helyeselni azokat. Tartsák magukat távol ezektől és ragaszkodjanak a pozitív dolgokhoz, mert nem tudósokra van szükségem, hanem becsületes, tisztességes polgárokra. A fiatalokat erre kell képezni, ez Önöket illeti meg. Aki Engem szolgál, annak úgy kell tanítania, ahogyan én parancsolom; aki ezt nem képes megtenni, aki új eszmékkel áll elő, az mehet, vagy Én távolítom el őt.”³⁴

Ezekről az alapérvekről – az uralkodó ultrakonzervatív rendőrfőnöke – gróf SEDLNITZKY teljes mértékben meg volt győződve és ennek megfelelően mindent meg is tett annak érdekében, hogy megóvják az osztrák alattvalókat a liberális, demokratikus és más az abszolút monarchia rendjét és biztonságát nagymértékben zavaró befolyásoktól. Az egyetemi hallgatói egyletek és hallgatók vonatkozásában ez sikerült is neki. 1848-ig ugyanis az Osztrák Császárság örökös tartományaiban működő egyetemeken nem voltak jelentősebb politikai tevékenységek.

Jegyzetek:

¹ FAULLER: 34. p.

² BENNA: 190. p.

³ A HABSBURG-ház, hűen a felvilágosodott abszolutizmus centralizációs tendenciáihoz arra törekedett, hogy a Magyar Királyságban is bevezesse a Guberniál igazgatást. A porosz-osztrák háborúban (1866) elszenvedett HABSBURG vereség nyomán azonban létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia, amely két független állam szövetsége volt, ahol a király a honvédelmet, a hadügyet és ezek finanszírozására szolgáló pénzügyet igazgatta közös ügyként. Az úgynevezett osztrák-magyar kiegyezés (1867) értelmében a magyarországi rendőrség a magyar közigazgatáshoz tartozott.

⁴ SCHRÖDER: 79. p.

⁵ EMERSON: 110. p.

⁶ BRÜMMER: 106. p.

⁷ Az egyetemi hallgatói egyletek liberális eszméit igyekeztek kigúnyolni, valamint tevékenységüket orosz kémtevékenységnek feltüntetni. GEBHARDT: 166. p.

⁸ Loc. cit.

⁹ A határozatok további cenzúraszigorításokat, valamint az egyetemek szigorú megfigyelését eredményeztek, az új állapotok következtében Mainzban létrehozták az úgynevezett központi vizsgálóbizottságot.

¹⁰ OESTA, HHSTA, Staatskanzlei, Noten von der Polizeihofstelle 1819 – 1820, 36. karton, feljegyzés 1819. 4. 6.

¹¹ Loc. cit.

¹² OESTA, HHSTA, Staatskanzlei, Noten von der Polizeihofstelle 1829 – 1830, 41. karton, feljegyzés 1829. 12. 12

¹³ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2530 / 64. sz., gróf SEDLNITZKY jelentése 1819. 8. 13.

¹⁴ Loc. cit., die allerhöchste Resolution des Kaisers Franz. 1820. 3. 30.

¹⁵ 1819. áprilisában a prágai egyetemen vizsgálatot folytatott a rendőrség az egyetemi hallgatók egyletének tevékenysége miatt. A rendőrség összeállított egy 83 nevet tartalmazó névjegyzéket. 1819. IV. 26-ra készült el a jelentés. A szigorú vádirat ellenére az egylet tagjaival szemben – többek között Adolf Maria PINKAS) csak kisebb elzárási és házi őrizeti büntetéseket alkalmaztak. KUNŠTÁT: 101. p.

¹⁶ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 898. karton, 43. fólia, Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 2.3.1820.

¹⁷ Loc. cit.

¹⁸ Loc. cit. 45. fólia, Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 3.3.1820.

¹⁹ Loc. cit. 47. fólia pp., Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 7.3.1820.

²⁰ A biztonság és más viszonyok miatt, így indokolja a beszámoló.

²¹ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 898. karton, 49. fólia pp., Anzeige eines Regierungsbeamten an den niederösterreichischen Regierungspräsidenten Augustin Reichmann von Hochkirchen, erhalten am 5.3.1820.

²² Loc. cit.

²³ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 898. karton, 47. fólia pp., Dekret Sedlnitzkys an die Polizei – Oberdirektion vom 7.3.1820.

²⁴ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2700 / 64. sz., gróf SEDLNITZKY jelentése 1820. 3. 29.

²⁵ RUMPLER: 212. p.

²⁶ Loc. cit.

²⁷ Névjegyzékek, dalszövegek, minden vendéglő és magánház, ahol tartották a titkos gyűléseket.

²⁸ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2700 / 64. sz., allerhöchste Resolution des Kaisers Franz I. vom 5.4.1820.

²⁹ Mindig egy hónappal a féléves vizsga előtt.

³⁰ OESTA, AVA, Inneres, PHS, 64 ex 1820, 899. karton, 2530 / 64. sz., Schreiben Sedlnitzkys an sämtliche Länderchefs vom 6.4.1820.

³¹ FAULLER op.cit. 263. p.

³² SCHNELLER Julius Franz, világtörténelem és osztrák történelem professzora a Grazi líceumban, szimpatizált az egyetemi hallgatók egyleteivel, ezért vissza toloncolták szülővárosába, Freiburgba/Breisgauba. BARTA: 81–90. p.

³³ GEBHARDT: 171. p.

³⁴ RUMPLER: 212. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- EMERSON — EMERSON Donald E.: *Metternich and the political police. Security and subversion in the Habsburg monarchy 1815 – 1830.* [Metternich és a politikai rendőrség. Biztonság és felfordulás a Habsburg-monarchiában.] Hága, 1968.
- FAULLER — FAULLER Chrysostomus: *Gesetze: Verordnungen und Vorschriften für die Polizeiverwaltung im Kaiserthume Oesterreich.* [Törvények: rendeletek és szabályok a rendőrségi közigazgatás részére az Osztrák-császárságban.] II. kötet (G – K) Wien, 1827.
- RUMPLER — RUMPLER Helmut: *Österreichische Geschichte 1804 – 1914. Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie.* [Ausztria története 1804-1914. Lehetőségek Közép-Európában. A polgári emancipáció és az állam a Habsburg-monarchiában.] Wien, 1997, Überreuter.

TANULMÁNYOK

- BRÜMMER — BRÜMMER Manfred: *Die staatsrechtliche und hochschulpolitische Funktion der außerordentlichen Regierungsbevollmächtigten 1819 – 1848, besonders an der Universität Halle und Wittenberg.* [A rendkívüli kormány biztosak államjogi és felső oktatáspolitikai funkciója 1819-1848, különösen a Hallei és Wittenbergi egyetemen] In Helmut ASMUS (szerk.): *Studentische Burschenschaften und bürgerliche Umwälzung.* [Diákegyesületek és a polgári engedetlenség.] Berlin, 1992.
- GEBHARDT — GEBHARDT Helmut: *Die Grazer Polizei 1786 – 1850.* [A Graz-i rendőrség 1786-1850.] In LEYKAM (szerk.): *Ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Sicherheitswesens im aufgeklärten Absolutismus und im Vormärz.* [Az osztrák biztonsági erők történelmi szerepe a felvilágosult abszolutizmus és a pre-márciusi időszakban.] Graz, 1992.
- KUNŠTÁT — KUNŠTÁT Miroslav: *Die Prager Burschenschaft von 1819.* [Polgári testvériség 1819-től.] In Helmut ASMUS (szerk.): *Studentische Burschenschaften und bürgerliche Umwälzung.* [Diákegyesületek és a polgári engedetlenség.] Berlin, 1992.
- SCHRÖDER — SCHRÖDER Willi: *Die Gründung der Jenaer Burschenschaft, das Wartburgfest und die Turnbewegung 1815 – 1819.* [A jenai testvériség létesítése, a wartburgi alkotmány és a Turn-mozgalom 1815-1819.] In Helmut ASMUS (szerk.): *Studentische Burschenschaften und bürgerliche Umwälzung.* [Diákegyesületek és a polgári engedetlenség.] Berlin, 1992.

KÉZIRATOK

- BARTA — BARTA Stephan P.: *Die politisch verfolgten Professoren des österreichischen Vormärz.* [A politikailag üldözött osztrák professzorok a pre-márciusi időszakban.] Disszertáció. Wien, 1966.
- BENNA — BENNA Anna H.: *Polizeihofstelle.* [Rendőrség az udvarnál] Disszertáció. Wien, 1942.

LEVÉLTÁRAK

- OESTA, AVA — (Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien) Általános igazgatási archívum Bécs.
- OESTA, HHSTA — (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien) Ház-, Udvar- és Állam Archívum, Bécs.

LEVÉLTÁRI GYŰJTEMÉNY

- PHS — (Polizeihofstelle) rendőrség az udvarnál.
- StK — (Staatskanzlei) kancelláriai iratok.

* A HABSBERG-ház uralkodói a császári címük mellett egyben magyar királyok is voltak. A magyar királyi közbiztonsági méltóság betöltéséből fakad a HABSBERG uralkodók államfői joga Magyarországon. A HABSBERG-monarchia nem alkotott egységes államot. A Magyar Királyság önálló állam volt, bár kétség kívül a HABSBERG-monarchia részét képezte. Az uralkodók abban az esetben foglalhatták el a magyar trónt, ha esküt tettek a magyar törvényekre. A HABSBERG-birodalmi rendőrség azért működhetett Magyarországon, mert a magyar király fennhatósága alatt állt, azonban legálisan kizárólag a magyar törvények által meghatározott keretek között tevékenykedhetett. Az uralkodói hatáskör fejlődésének egyik sarkalatos dokumentuma volt a Pragmatica Sanctio, amely a külügyet és a hadügyet tekintette az uralkodó kompetenciájába tartozónak. A HABSBERG-ház uralkodói ugyan időről-időre megkísérelték megszüntetni a Magyar Királyság szuverenitását és az országot egészeiben vagy részleteiben az örökös tartományok színvonalára süllyeszteni. Ezen kísérleteik azonban kudarcba fulladtak.

Az utolsó ilyen kísérletre az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc cári segédlettel történő leverése nyomán került sor. Ekkor, az úgynevezett jogeljátszás elméletéből kiindulva, kísérelték meg a magyar államiság felszámolását. A kísérlet azonban a passzív rezisztencián elbukott. Ferenc József kénytelen volt kiegyezni a magyarokkal. Így jött létre az Osztrák-Magyar Monarchia a kiegyezés nyomán. A kiegyezés nem csupán két független állam az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság szövetsége volt, hanem az uralkodói hatalom és az alkotmányosság formáját is meghatározta. Az ausztriai és a magyarországi kiegyezési törvény (Reichsgesetzblatt 1867. Nr. 146; Corpus Juris 1867/XII. tc.) szövege ugyan eltérő, tartalmukban azonban megegyeznek. A kiegyezési törvényben foglaltak szabályozták az osztrák terminológia szerint a közös ügyek, vagy ahogyan a magyar kiegyezési törvény fogalmazott a közös érdekű viszonyok rendszerét. A közös ügyek rendszerre jelentős mértékben az uralkodói hatáskört korábban már szabályozó rendezésekből fakadt. E szerint a közös külügyet, hadügyet és a finanszírozásukra szolgáló pénzügyet a Pragmatica Sanctio-ból származtatták, ezért ezen ügyeket pragmatikus ügyeknek is nevezték. A két állam közös érdekű viszonyai közé pedig a hitelügy, ide sorolták a korábbi államadósságokat is, továbbá a két ország – az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság – vám- és kereskedelmi szövetsége, valamint az adózás, a hajózás, a postaügyek, a pénzrendszer és a jegybank tartozott. Ezeket az ügycsoportokat nevezték dualisztikus ügyeknek. A dualisztikus ügyeket az különböztette meg a többi közös ügytől, hogy a pragmatikus és a hitelügyet mindenképpen közösen kellett intézni, míg a dualisztikus ügyek esetében fennállt a két társország számára az önálló rendelkezés lehetősége is. Magyarországon tehát a rendvédelem, illetve annak kivitelezésére hivatott szervezetek soha sem tartoztak egy külső hatalom kompetenciájába, legalább is amikor az ország szuverenitásán nem esett csorba. A HABSBERG vezetés ugyan kísérletet tett arra, hogy a kiegyezéskor a magyar kormány átvegye a birodalmi rendőrség – amely politikai rendőrség volt – Magyarországon működő részét, erre azonban a magyar fél nem volt hajlandó. A kiegyezés nyomán pedig az uralkodónak már nem nyílt lehetősége a Magyar Királyságban rendőrség működtetésére, mivel a rendvédelem a közigazgatás körébe tartozott, amely pedig a kormány és az önkormányzatok kompetenciáját képezte. (a szerk.)

FORRÓ János Milyen legyen a jövő rendőrsége?

Hazánkban az elmúlt fél évtizedben több alkalommal volt tudományos tanácskozás tárgya: a rendőrség és a rendőri munka jövője. Vagy más megfogalmazásban milyen legyen a XXI. század rendőrsége? Több tudományos mű, publicisztika, hozzászólás is vázolta a magyar rendőrség mai helyzetét, majd következtetéseket vont le a jövőt illetően. A rendőrség vezetése 1998 óta többször tett kísérletet stratégiai misszió és vízió, valamint stratégia megfogalmazására. Ilyennek volt tekinthető az ORFK 2000–2004 között készült többször módosított, úgynevezett többvariációs stratégiája, az országos rendőr-főkapitány 2003. évi úgynevezett alapvetése, vagy 2004. elején az ORFK Minőségpolitikai Nyilatkozata is, stb. A dokumentumok közül különösen hangsúlyos a BM ágazati stratégia rendőrségi feladataira vonatkozó szabályozás, amely a rendőri munka szakterületeire ad részletes előrejelzéseket adott, határozott meg középtávú célokat, elhelyezve ezeket a belügyi összstratégiában.¹ Az igaz, hogy ebben a dokumentumban a küldetés, a jövőkép és a stratégiai célok is megjelent. A dokumentumok azonban nem jutottak el a szakmai, a jogi és társadalmi koordináció és elemzés szintjére, a hatalom nem támogatta azokat. A dokumentumban foglaltak megvitatására tett kísérleteket nem követte PR tevékenység sem. Ezért a társadalom, a lakosság, az együttműködők, a rendőri munka ügyfelei nem értesültek arról, így azt nem is támogathatták.

Míndezen hiányában több területi rendőri szervezet, valamint önkormányzat is rákényszerült arra, hogy önállóan, a környezetét elemezve, a szervezetét átvilágítva, megfogalmazza középtávú közbiztonsági koncepcióját (például: Baranya, Fejér, Veszprém, Szabolcs-Szatmár és Csongrád megyék, Pécs, Bicske városok, stb.)² A vizsgált kérdéskörben különösen fontos jogforrásként értelmezhető a kormány 2003. évi rendelete a kistérségekre vonatkozóan.³ Azóta is csak kevesen vizsgálták e módosított területi felosztás következményeit, pedig a fenti jogszabály teljesen más területi környezetben helyezte el a kistérségeket. A helyi rendőri szervek jelenlegi illetékességi területe, feladatköre ellentmond ennek a közigazgatási és statisztikai besorolásnak.

Ugyanakkor a többszintű rendőri szervezeteket napi, működésbeli problémáik és az erőforráshiány oly mértékben lekötik, hogy saját jövőbeli helyzetükkel kapcsolatos tudományos stratégia megalkotására sem volt lehetőségük, pedig célszerű volna úgynevezett K+F szervezet működtetése. Ennek összehangolt, célzott és tudományos tevékenységet kellene folytatnia a működés legfontosabb jövőbeli kérdéseinek vizsgálatával. A szervezetnek közvetlenül a testület vezetésének alárendelve kellene működnie. Ilyen szervezeti egységgel a rendőrség rendelkezik ugyan, sőt az ORFK szervezeti és működési szabályzatában a feladat szerepel is.⁴ A rendőrségi K+F szervezeti egység azonban objektív okok miatt csupán részlegesen teljesítőképes. A Határőrség azonban régóta működteti a Stratégiai Tervező és Minőségfejlesztési Osztályát. A rendőrség jelenleg sem gyakorolja a stratégiai éves és középtávú tervezés módszerét, ezért annak eredménye is hiányzik. Ugyanakkor a modern szervezetek ezt a módszert évtizedek óta gyakorolják.

A vezetéstudomány, azon belül a szervezetelmélet már több helyen vizsgálta az úgynevezett közszolgálati szervezetek stratégiája szükségességét és meghatározva annak szintjeit és típusait is.⁵ Többben is vizsgálták a komplex biztonság rendőrségi feladatait a XXI. század elején, keresve azt a diszciplínát, amelynek módszereivel lehetséges a biztonság kérdéseinek és feladatainak elemzése is.⁶ HAVASI Zoltánnak a komplex biztonság témakörében a Belügyi Szemlében 2004-ben megjelent írása a témakör megkerülhetetlen részének tekinti: a rendészet jelenlegi és jövőbeni kívánatos jogát, a rendvédelem jelenlegi és jövőbeni kívánatos működését, a rendvédelem jelenlegi és jövőbeni kívánatos szervezetét.

Célszerű arra is ügyelnünk, hogy mely stratégiát és milyen sorrendben készítünk, hiszen a stratégiának többféle típusa létezik, ezekből mint módszertanból kellene a legfontosabbakat megkeresnünk és soron kívül elkészítenünk. Megítélésem szerint napjainkban elsősorban a szervezeti stratégia elkészítése sürgős, mert ez határozza meg a rendőri szervezet úgynevezett strukturális jellemzőit: a munkamegosztást, a hatáskörmegosztást, a rendelkezésre álló koordinációs eszközöket, valamint a rendőri szervezet konfigurációját, és a szervezet környezetének és folyamatainak elemzését.⁷

Ezt követően a legfontosabb feladat a szervezet eredményes működtetéséhez szükséges képzett munkaerő folytonos biztosítása, ezért a testületi stratégia létrehozását, évenkénti humán erőforrás stratégia kialakításának kell követnie. Ennek nyomán valószínűsíthető meg a logisztikai feladatok tervezési teendői. Más látszik a BM integrált emberi erőforrás gazdálkodási rendszer és az oktatási rendszerek koncepciójában, amely a veszélyt jelentő külső tényezők között, felsorolja: „Hazánkban a közszolgálati rendszer kiépítése jelenleg megoldatlan. E rendszeren belül a rendészeti szervek helyének, szerepé-

nek egyértelmű rendezése körüli lezáratlan állapot fenntartása alapkérdés! A rendészeti szervek munkájában, irányítási rendszerében, szervezeti kultúrájában, stb... A rendészeti terület állami szintű, politikai konszenzuson alapuló, hosszú távra szóló stratégiai küldetése, jövőképe meghatározatlan... A Belügyminisztériumnál és szerveinél a rendszeresített létszám törvényben nincs meghatározva. A rendszeresített létszám foglalkoztatásához a pénzügyi fedezet hiányos, a belügyi szervek költségvetési alulfinanszírozottsága hosszú ideje fennáll.”⁸

Mindhárom megállapítás igaz mégis az oktatási koncepció, a rendvédelmi stratégia és a humánpolitikai koncepció hiánya ellenére elkészült.⁹ Csakhogy most éppen az a kérdés milyen igényeket, célokat, küldetéseket, elvárásokat fogalmaztak meg a jövő humánerőforrásával szemben? Hol van az a szakmai és szervezeti koncepció, amely igényt fogalmaz meg a rendőri gyakorlat számára?

Milyen módszerekkel, eszközökkel és milyen utakon lehetséges a szervezetkorszerűsítés és a szervezetfejlesztés a magyar rendőrség központi, területi szervezetinél? Jellemző, hogy a témát vizsgáló tanácskozásokon a résztvevők mindig a saját szervezetük, pozíciójuk és igényeik szerint közelítettek és vizsgálták a rendőri szervezeteket és tevékenységeket. Ezért nevezték a rendőrséget és a rendőri munkát:

- az igazságszolgáltatás részeként, igazságszolgáltatási, vagyis bűnüldözési szervezetnek;
- biztonsági szervezatként, biztonsági alappillérként, mint a katonai (külső) biztonság részeként, mint a belső biztonságért, a közrend-közbiztonság fenntartására hivatott szervezetnek;
- a közigazgatás részeként közigazgatási szervezetnek;
- olyan fegyveres szervezetnek, amely a helyi önkormányzatok és a lakosság igényei szerint teljesíti feladatát;
- az újonnan szerveződött magyar rendészettudomány rendészeti és rendvédelmi szervezeteinek;
- sajátos szolgáltató szervezetnek, amelynek a tevékenysége speciális ügynevezett közhatalmi szolgáltatásként is értelmezhető, stb. Az elmélet egyik jeles képviselője szerint „A rendőrség egy a társadalomba integrált szolgáltató szervezet, amely gondoskodik a polgárok érdekében a kiszámítható rendről és biztonságról, és a munkája során messzemenően együttműködik az érdekeltekkel.”¹⁰ Mások ezt az álláspontot továbbfejlesztve a közrend-közbiztonság tevékenységeket igény kielégítésként értelmezik.¹¹

Tesszük ezt akkor, amikor az alkotmány és a rendőrségi törvény pontosan behatárolja a rendőrség feladatait és szervezetét.¹²

A rendvédelem-történeti megközelítés

A mai magyar rendőrségi modell, amelynek legfontosabb szervezeti előnye, hogy egységes, egypólusú, centralizált, hierarchikus és az ország teljes területére kiterjedő modell,¹³ a megelőző magyarországi történelmi okoknak összetett következménye. A magyar rendvédelmet a XIX. század közepétől két-pólusú rendvédelmi struktúra jellemezte.¹⁴ A városi rendvédelem szervezete az önkormányzati rendőrségből valamint a később államosított rendőrségi modellből fejlődött ki és a közigazgatás részeként működött.¹⁵ A teljes vidéki rendvédelem a csendőrségből állt, amely felváltotta a vármegyei és az egyéb (például: Mezei Rendőrség) rendvédelmi szervezeteket, és a szervezet belső függelmi viszonyai tekintetében katonai szervezetnek minősült, alaptevékenysége azonban közbiztonsági volt.¹⁶ Történelmünk során többször előfordult, hogy a rendvédelem regionális szervezetben működött.¹⁷

Sajátos történelmi következményként jöhetett létre a magyar rendvédelem 1945 utáni egységesítése. Ugyanakkor 1949. és 1989. között a szovjet modell rányomta a bélyegét a magyar rendvédelemre. A történelmi előzmények miatt a mai magyar rendvédelmi modell öszvér típusúnak tekinthető. Szervezete nem tudományos igénygel megalapozott elképzelések nyomán jött létre, hanem a mindenkori hatalom igények függvényében alakult ki.

Ugyanakkor azonban a mai magyar rendvédelem magán viseli az 1945. előtti európai hatásokat is. A magyar rendvédelemre XIX–XX. századi fejlődése során hatott a német és osztrák bürokratikus rendőrségi modell, az angolszász típusú önkormányzati modell, a csendőrségi modell és később a szovjet típusú belbiztonsági modell.

A hivatkozott hazai és nemzetközi modellek egyes sajátosságait a magyar modell megőrizte, ezért azok ötvözetének is tekinthető. Ezekből az előzményekből fakad a magyar modell sokszínűsége. Egyes értékelők szerint a magyar rendőrség szervezetén alig érezhetőek a XX. század második felében a nyugat-európai rendőrségi struktúrákban bekövetkezett modernizációs változások.¹⁸

Az elmúlt időszakban több területi rendvédelmi szervezetnél végrehajtott ügynevezett EFQM alapú szervezeti önértékelésnél az önértékelő csoportok (30) és tagjaik (420 fő) a főbb kritériumok közül a legjobbnak a vezetést és a szervezetet jelölték.¹⁹

A modellszerű megközelítés.

A mai magyar rendőrséget egyes kutatók modellszerű megközelítésben jellemzik. E megközelítés szerint a testület hat féle tulajdonságát emelik ki és teszik a vizsgálat tárgyává. A közigazgatás szervezeteiben elfoglalt helye szerint **dekoncentrált** állami rendőrség. Feladat és hatáskörmegosztás szerint **centralizált** kontinentális rendőrség. A rendvédelmi stratégia fő iránya szerint **reaktív**(reagáló) rendőrség. Az igazságszolgáltatáshoz fűződő viszony szerint **processzuális** (széles büntetőjogi felhatalmazású) rendőrség. Szakmai ágazatok szerint, **egy szervezetben tagolt** közbiztonsági és bűnügyi rendőrség. Az Európai Unió integrációja szerint **nemzeti** rendőrség.²⁰ (I. sz. melléklet)

FINSZTER Géza meghatározása szerint „A magyar rendőrség dekoncentrált államigazgatási szervezet, amelyben a hatáskörök erős centralizációja valósul meg. Működési stratégiájának fő iránya szerint reaktív (reagáló) rendőrség, széles processzuális jogosítványokkal, a büntető felelősségre vonás előkészítő szakaszában. Hazánkban egyetlen, egységes rendőrség működik, amelyen belül csupán a belső munkamegosztás alapján különülnek el a közbiztonsági és bűnügyi ágazatok.”²¹ Álláspontom szerint nem hagyható azonban figyelmen kívül az sem, hogy a szervezet hierarchikus, bürokratikus jellegű és többszintű.

A modellszerű megközelítés csoportosítása szerint napjainkban Európában többféle rendvédelmi modell működik. A **monoista** modell, olyan országok modellje, ahol egyetlen országos hatáskörű rendőri szervezet működik (például: a skandináv államok, Hollandia, Észak-Írország). A **duális** modell, amely francia hatásra alakult ki és a rendőrség–csendőrség kettőségét mutatja (például Franciaország, Olaszország, Spanyolország). A **plurális** modell, amely valamennyi szervezet együtteséből áll össze (például Belgium, ahol egymás mellett működik: Közbiztonsági Rendőrség, Bűnügyi Rendőrség, Önkormányzati Rendőrség). **Decentralizált** modell (önkormányzati rendőrségi modell). Irányításáért, ellátásáért együttesen felel az állam és a települési önkormányzat (például: Anglia és Wales). A **poszt-kommunista** modell, a volt szocialista országok rendvédelme. Ide sorolják a kelet-európai országok rendőrségi szervezeteit. Jellemzőjük a sokszínűség, hagyományaik és többféle modell különböző arányú keveredése.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a rendvédelmi modelleken belül a rendvédelmi szervezetek kompetenciái és területi illetékességei is tagoltak.

A rendvédelmi munkamegosztás főbb ágazatait összeköti, hogy a társadalom biztonsági szükségletét szolgáló hatósági tevékenység, jogellenes magatartásokkal szemben óvják a társadalmat, gyakorolják a tipikus rendvédelmi funkciókat, a jelenlétet, az információszerzést, a legitim erőszak monopóliumát, mert ezek szükségesek a múltban elkövetett jogsértések bizonyításához, a közbiztonság fenntartásához és az egységes szakmai fellépéshez.

A kétpólusú rendvédelmi szervezetben a munkamegosztás szerint különültek el. A Magyar Királyi Rendőrségen belül a detektív testülettől az őrtestületek, a Magyar Királyi Csendőrségen belül pedig a nyomozó osztályoktól az őrsők. A rendvédelem főbb ágazatokat megkülönbözteti az, hogy:

- **alaptevékenységük** és információszerzésük nyílt, vagy operatív; a büntető hatalom szempontjából a bűnügyi szakág alaptevékenysége fokozott ügyészi kontroll alatt zajlik;
- az **alapfeladataik** teljesítésére azonos és eltérő eszközöket és módszereket is használnak;
- a **közbiztonsági** szakág alapfeladatait elsősorban a szabályzatok és a közterületi szolgálat módszertana alapján, míg a másik elsősorban a büntető jogszabályok alapján tevékenykedik, mind a megelőzésben, mind a felderítésben is;
- **minden rendvédelmi szervezetek** a saját külső környezetükben teljesítik a feladataikat, amely minden irányból hat a szervezetre és a működésére is. (lásd az ún. „hollisztikus” megközelítést).

A rendvédelmi modellek és magyar modell részletezése mellett (bár azok nem „vegytisztán” érvényesülnek, működnek sőt egymással keverednek is) azokkal párhuzamosan célszerű vizsgálni az úgynevezett bűnmegelőzési modelleket is. A bűnözés elleni küzdelem ma is kétirányú és mint minden a társadalmat veszélyeztető, annak működését negatívan befolyásoló tényezőnél, itt is választani kell a megelőzés vagy a már bekövetkezett jelenség hatásainak utólagos csökkentése között, a főbb irányok szerint. **Represszió** alatt a korábban elkövetett ismertté vált bűncselekmény felderítését és a tettesek felelősségre vonását értjük. **Prevenció** pedig olyan hatások kialakulása, amely a bűnözés terjedelmének visszafogását eredményezi. Vagyis a bűncselekmények létrejöttét kiváltó okok, folyamatos megszüntetése, olyan feltételek és körülmények teremtése, amelyek révén lokalizálhatók, minimumra szoríthatók a jelenségek.

Mintegy két évtizede társadalmi és gazdasági rendszert váltottunk. A rendszerváltás után a társadalom és intézményrendszerének a szerkezete változott, vele elsősorban a gazdaság, de ezzel összefüggésben minden folyamat. Így változott a bűnözés mérete, szerkezete, dinamikája, más-más (morá-

lis, társadalmi és jogi) megítélését kapott egy-egy korábban szankcionált, büntetett magatartásforma, stb. Mindezek okán indokolt foglalkozni a jelenleg funkcionáló bűnmegelőzési modellekkel, amelyek behatárolják az adott rendvédelmi modell szervezetét, működését. **(II. sz. melléklet)**

A rendőri szervezetet és a kívánt tevékenységfejlesztést alapvetően befolyásolja, hogy a szervezeti modell, harmonizáljon az adott ország bűnmegelőzési modelljével, azzal nem lehet ellentétes. Bár a jellemzők nem mereven értendők, azok átjárhatóak, mégis az egy időben hangoztatott, egymásnak is ellentmondó modellek, mind a rendőri, mind a bűnmegelőzési modellben, a szervezetben és a tevékenységben is úgynevezett tevékenységi diszharmoniókat eredményezhetnek.

A nyugat-európai országok rendőrségi modernizációja lassan, de folyamatosan zajlik már mintegy 20–25 éve. A bűnmegelőzés hatékonyabbá tételével a közigazgatási szervezetek részeként fejlődnek tovább. Irányításuk, logisztikájuk egyre inkább önkormányzati megközelítésűvé válik.²² Ezzel ellentétes irányú fejlődést mutat a csendőrségi modell fejlődése. A válságövezetekben például a békefenntartói tevékenység a katonai és a rendőri erők konvergenciáját igényli, amely klasszikusan csendőri jellegű tevékenységet jelent. Más országokban a kormányok a rendvédelmi hagyományokra, a közbiztonság romlására és a közvélemény nyomására tovább erősítik a csendőri típusú szervezeteket. Az Európai Unió is létrehozta a Nemzetközi Csendőrséget. A rendőri és a csendőri irányzatok modernizációjának alapja az együttműködési készség, a területi elv érvényre-juttatása és az átláthatóság érvényesülése.²³ Mások véleménye szerint belátható, hogy az elkövetkező tízéves távlatban hierarchizált, fejelemmel szolgáló, parancsot teljesítő rendőrségre van szükség.²⁴

A magyar modell főbb összetevői. Szervezeti formája: lineáris – törzskari – funkcionális.

Szervezete: hierarchikus, többszintű, diverzifikált, közigazgatási szintenként: központi, területi (régión), megyei, helyi (kistérségi), funkcionálisan szolgálati ágak, szolgálatok, szakszolgálatok, szolgálati formák.

Vezetése: felülről lefelé paranccsal és utasítással, végrehajtással zajlik. Alulról felfelé pedig az információ jelentéssel áramlik. A rendőri szervezetben ezért különös hangsúlyt kap az együttműködés és a koordináció.

Működése: folyamatosan, sajátos, szolgálati (munka) időrendszerekben.

Környezete: dinamikus, komplex és változó.

Külső környezete: a politika szerepe, a gazdasági helyzet, a társadalmi trendek, a bűnözés helyzete, a lakossági elvárások, a technikai, technológiai innováció, a környezeti változások, a jogi változások, az EU csatlakozás, stb.

Belső környezetét a szervezet állapota, a folyamatok szervezettsége, az irányítás határfoka, a szervezeti kultúra, az állomány felkészültsége, az eszközök és a logisztika fejlettsége alkotja.

Külső ügyfelei: a lakosság, az önkormányzatok, az együttműködők, a közvélemény, tagozódásuk a rendőri munkát támogató úgynevezett pozitív ügyfél, illetve azzal konfliktusba kerülő negatív ügyfél.

Belső ügyfelei: a személyi állomány, ezen belül a hivatásos, a köztisztviselő, a közalkalmazott, szervezeti hovatartozás, vagy egyedi csoportosítás szerint.

A szervezet további – középtávú – decentralizálását többen a legfontosabb teendők közé sorolják. „A fejlődési iránynak kisebb-nagyobb szervezeti reformokon keresztül a centralizációtól a decentralizáció irányába kell mutatnia.”²⁵

Nem hagyhatók figyelmen kívül a lineáris–funkcionális szervezet előnyei, mint:

- ha a környezet stabil, akkor könnyen áttekinthető a szervezet tevékenysége;
- a szervezet jó operatív válasz- képességekkel rendelkezik, a stratégia kialakítása viszonylag egyszerű;
- a rendőri tevékenységeknél a funkcionális specializáció a teljesítmény növekedését eredményezi;
- a szervezet felülről-lefelé jól irányítható, mind a szinteken és funkcionálisan is;
- a munkamegosztás és a hatáskörmegosztás erőteljesen szabályozott, a folyamatok stabilak és kezelhetőek, stb.

Hátrányai, mint:

- nehézkes, óriás szervezet, nehezen kontrollálható önmozgása van, áthárítja gondjait az alacsonyabb szintekre;
- a szervezet méretezése olyan, hogy a kismértékű erőforrás bővülést „egyszerűen” elnyeli;
- a rendőri szervek szintjei eltávolodtak egymástól;
- a végrehajtás ellentétei kiéleződtek a területi és a helyi szervek között;
- nehezen áttekinthető a szervezet;
- a rendőri szervezeteket a folyamatos működés mellett kell átalakítani és fejleszteni;

- nehézkes a koordináció a szervek, a tevékenységek között, emiatt szervezeti redundancia lép fel, ami akadályozza a megváltozott környezeti feltételekhez való alkalmazkodást, stb.

A szervezet modellszerű megközelítésénél a szinkronitás döntő! A mai magyar rendőrségi modell szervezeti jellemzőit, előnyeit megtartva, hátrányait szem előtt tartva a stratégia mentén – folyamatosan – célszerű a szervezetet korszerűsíteni.

A környezetközpontú megközelítés, a környezetelemzés

A rendőri munka és tevékenység minden szintjén rendszeresen – legalább évenként – vizsgálni kellene a külső és belső környezet állapotát, viszonyát és befolyásoló szerepét. A környezetelemzésnél a környezeti szegmensek jelenlegi és várható helyzetét indokolt meghatározni és részekre tagolni.²⁶

A rendőri munkára és a környezetre a közszolgálati jellegük miatt jelentős hatással bírnak a domináns külső és belső környezeti szegmenseik, amelyek elemzése szintenként, azaz központi, régiós, megyei, városi, kistérségi és funkcionális bontásban, szakterületenként is különösen fontosak. Az elemzést ki kellene egészíteni önértékeléssel és folyamatos ügyfél elégedettségméréssel is.

Külső környezeti szegmensek: (III. sz. melléklet)

- politikai szegmens a közszolgálat, a közigazgatás és a közbiztonság helyzete, elfogadott céljai;
- jogi szegmens a szervezet és a működés jogilag szabályozott rendszere, az egyenlő elbírálás, a szak-szerűség és a profizmus;
- ökológiai szegmens a szervezet mikrokörnyezete, amely jelenti a közvetlen földrajzi elhelyezkedését, a helyi gazdaság fejlettségét, a lakosság helyzetét, a foglalkoztatási helyzetet, a devianciákat, a bűnözés helyzetét és a közbiztonság állapotát;
- külső ügyfél szegmens a rendőri munkával kapcsolatos lakossági elvárások és igények, a szervezet igazodási kényszere ezekhez, a „rendőri szolgáltatásminősége”;
- kulturális és egyéb tradíciók a lakossági összetétel, a nemzetiségek helyzete, iskolázottsági szint, lojalitás, „rendpártiság”, stb.;
- gazdasági környezeti szegmens a gazdaság teljesítőképessége, a terület gazdasági fejlettsége, az önkormányzatok anyagi helyzete, jövedelmi viszonyok helyzet, a rendőri munka finanszírozása;
- szektor alapú szegmens milyen az együttműködés a rendvédelmi és a rendészeti szervek között? Milyen az együttműködés az önkormányzatokkal, a polgárok önkéntes szerveződéseivel és a vagyonvédelmi szektorral?;
- erőforrás és az intézményi függés szegmense a működés és a finanszírozás egyensúlya, a magasabb szintű intézményektől való függés helyzete.

A belső környezeti szegmensek: (IV. sz. melléklet)

- a szervezet kora, állapota, alkalmazkodóképessége;
- humán erőforrás helyzete: a munkaerő megléte, feltöltöttsége, képzettsége, gyakorlata;
- a dolgozói elégedettség helyzete: ellátottság, illetmények, pótlékok, járandóságok, munkakörülmények, a munkához és a szolgálathoz való hozzáállás, a vezetői munkával kapcsolatos elégedettség;
- a vezetés, irányítás eszközei, helyzete, az ellenőrzés;
- rendőri alaptvékenység szakmai színvonala: a reagáló-képesség, az eredményesség, a rendőri szervezet alkalmazkodóképessége;
- a belső (jogi) szabályozottság eszközrendszere, helyzete;
- az anyagi erőforrások helyzete;
- az eszközellátottság színvonala és a logisztika helyzete;
- a szervezeti kultúra állapota; valamint a
- szervezeti és működésbeli gondok.

Több szegmens és módszer együttes alkalmazásával, a külső és belső feltételek állapotát részletesen kell elemezni és minősíteni a rendőri munka és szervezet környezetét, úgymint:

Támogató	↔	Nem támogató
Dinamikus	↔	Stabil
Összetett (komplex)	↔	Egyszerű
Változó	↔	Nem változó

Az adott elemzés kapcsán az adott rendőri szervezet domináns környezeti szegmense, komplexitása, változékonysága jól meghatározható, a sarokpontokat megjelölve láthatóvá válik annak környezetfüggősége.

Mindez a szervezet és stratégia folyamatos változtatásának igényét is felveti.

A szintenkénti megközelítés.

Az Országos Rendőr-főkapitányság intézkedési tervében foglalt szervezetfejlesztés a végső fázisába jutott.²⁷ Az új szervezési és működési szabályzat részletesen szabályozza a tennivalókat. Vezetési-irányítási funkciója a szervezet gyökeres átalakítása miatt csak részben érvényesülhetett. Szervezete nem hasonult a területi szervezetekkel, amelyek más felépítésűek és más irányítási gyakorlatot követnek. A törvényben előírt alapfeladatok teljesítése biztos. A szervezet és a hatáskörök hierarchiája és az együttműködés javítása fontos feladat. Az irányításban az alapfunkciók nem elsődlegesek, az irányítási vonalak egymást keresztezik. A szervezet ma még kevésbé innovatív, alig használ korszerű vezetést támogató eszközöket, módszereket. Nem hangsúlyos a szervezet és a minőségfejlesztés. Fő feladata országosan a szervezet napi működési feltételeinek, feladatainak biztosítása. Jelenleg nem szinkron a korábbi MK Rendőrsége humánstratégiája és a legújabb BM oktatási koncepciója sem. Jelenleg a szervezetfejlesztés több szerv feladatáént is megjelenik. Jelen feltételek biztosítása mellett a legfontosabb a feladatok további pontosítása, a hatékonyabb irányítás, a szintenkénti szervezeti redundancia megszüntetése. Méreteihez képest érdekérvényesítő képessége kevésbé érvényesül. Erőforrásaik nem arányosak a feladataikkal. A szervezés további részletezése van folyamatban a Nemzeti Nyomozó Iroda és a Rendészeti Biztonsági Szolgálat bővítése vonatkozásában.

Régiós szinten a rendőri szervezet még nem működik, elméleti megközelítése nem kidolgozott. A megelőző években különféle vitaanyagokban, a közigazgatás témakörében a szakirodalom megkerülte ezt a témát. Az Európai Unió ugyanakkor régiós kompetenciaként ajánlja a rendőrség és a közbiztonság kérdésének kezelését. A munkamegosztás, a hatáskörmegosztás és az irányítás egyes témáinak tisztázatlansága miatt a szervezet lehetséges variációit felvázolni nem indokolt. A közelmúltban több esetben vizsgálták régiós szinten a logisztikai és alrendszeri lehetséges működési variációit. (1-es változata a megyék csatolásával a régiókhoz,²⁸ 2-es változata a kistérségek csatolása a régiókhoz.²⁹

A régiós rendőrkapitányság szervezete, feladatai (**V. sz. melléklet**). A statisztikai régiókban 3–4 megyében, átlagosan 18–22 rendőrkapitányság illetékességi területén az MRFK-ok központi végrehajtó szerveiből un. 07-es rendőrkapitányság létrehozása indokolt. Ennek szervezési, humánerőforrása, logisztikai feltételrendszere átcsoportosítással biztosítható. A 07-es Rendőrkapitányság működési területe a régió. Feladataik a régió teljes területére vonatkoznak, azonban tevékenységük kizárólag az esemény, a személyek és a feladatátadásáig a területileg illetékes rendőrkapitányság belépéséig tartanak. Az egység szállítása közúton és vasúton is megoldható. Tekintettel arra, hogy a rendőrkapitányságok általában leterheltek, erőiket elvonni – bármely céllal – tőlük nem lehetséges és nem is célszerű. Ellenben minden olyan feladat átvétele, amelyre a szervezet és az állomány nem rendelkezésre, vagy az állomány a feladatra nem kiképzett (például a csapaterős feladatok), ezért ilyen és arra alkalmas szervezet létrehozása és szervezeti függetlenítése indokolt. Hangsúlyos, hogy a rendőrkapitányságoktól bármilyen erőelvonás, amely nem a hatáskörükben illetékes feladatokra vonatkozik azonnal megtiltandó. A szervezet normál esetben igényelt, előre tervezett ügyeleti, közterületi és forrónyomos szolgálatot látna el és a régió tartalékát képezné. Heti egy napos kiképzéssel folyamatosan felkészülhetne a rendkívüli helyzetek kezelésére és a csapaterős feladatok teljesítésére. Rendkívüli esetben $\frac{2}{3}$ – $\frac{3}{4}$ erővel felkészülten, a rendelkezésre álló erővel segíthetné a kistérségi, a megyei, a régiós feladatok megoldását. A rendőrkapitányságok előre tervezve és rendkívüli esetekben is igényelhetnék a 07 Rendőrkapitányság segítségét. Szükség esetén országos feladatok megoldásában is részt vehetne. Ügyeleti Osztálya közvetlenül irányítaná a 07 Rendőrkapitányság és a kistérségi erők működését, szervezné együttműködésüket.

Magyei szinten a területi szervezetek átszervezésére – megadott keretek között – valamennyi rendőr-főkapitányság többalternatívás és ütemezett szervezési és konszolidációs tervet készített. A javasolt modellek elemzését nem követte általánosításuk, a gyakorlati végrehajtás több okból – elsősorban erőforráshiány és a javaslatok illeszthetlensége miatt – elmaradt. A területi szerveknél a kötelező (a bűnügyi szolgálat egységesítése) és ajánlott feladatok egy időben közelítették és távolították egymástól a központi és a területi szervezeteket. Az irányítási vonalak többszörösen keresztezték egymást. A szervezettípusok nem illeszkedtek egymáshoz. Az önállóságra és a helyi sajátosságokra hivatkozva lehetséges volt néhány alkalommal az eltérésre, de ahhoz központi forrást nem biztosítottak. Mindezek eredményeként a megyei rendőr-főkapitányságok szervezete egymáshoz képest is tovább differenciálódott.

Kistérségi szinten a megközelítés legfontosabb eleme az lehet, hogy a közbiztonság javítására – az ügyfelek a lakosság és az önkormányzatok szempontjából – a felmérések szerint – a lakókörnyezetben van szükség. Ezért elsősorban a kistérség tényleges erőforrás bővítése a legfontosabb. E meghatározás valamennyi kistérségi szinten és szervezetben kiemelt fontossággal bír. A kistérségek tagolása

kor lényeges a méretük és kiterjedtségük, így megkülönböztethetünk: régiós központi kistérségeket, megye székhelyi kistérségeket, nagyvárosi kistérségeket, határterületi kistérségeket, erős vonzáskörzetű települési (nagyközség) kistérségeket, kisvárosi kistérségeket. Ezekhez később úgynevezett normásított kistérségi rendőri szervezeteket célszerű létrehozni.³⁰ **(VI. sz. melléklet)**

Települési szinten az 1952 óta többször módosított körzeti megbízotti rendszer teljes újragondolása indokolt. Érdemes a hatályos szabályzat alapján tételesen ellenőrizni a körzeti megbízotti szolgálat struktúráját, működését. A szolgálat feladatait egyszerűsíteni és pontosítani szükséges. Közép távon el kellene érni, hogy a hatályos szervezeti állománytáblákban meghatározottak szerint valamennyi településen, a lakossággal együtt élő körzeti megbízotti szolgálat alapszolgáltatásként biztosított legyen.³¹

Konklúzió

Valamennyi rendőri szervezetnek rövidtávon elemeznie kellene a rendőri alaptevékenység (a vonatkozó törvényben előírt alapeladatok) alap- és támogató folyamatait. A folyamatlemezést tipizálva, szervezetekre be- és kimenetekre lebontva, a tevékenység részletes leírására, a folyamat mérésére alkalmas mértékegységek meghatározására és az erőforrásigény meghatározására kell összpontosulnia.

A téma vizsgálatánál jelentős előrelépésnek számít az, hogy a rendőr-főkapitányságok vezetői megállapodtak az átlagos lakosság/rendőr létszámban, amelyet 434 állandó lakosra jutó 1 fő rendőrben határoztak meg. Ehhez hozzárendelhető és viszonyítható a területi és helyi szervezetek létszáma. Ugyanilyen súlyúnak minősíthetők az úgynevezett mérleg módszer minősített mutatói, az ERÜBS statisztika és klasszikus tevékenységi mutatók. Az előbbi megállapodás és a területi és helyi szervezetek jelenlegi létszámából kiszámítható a viszonyított létszám és normatív alapon megbecsülhetővé válnak a szervezetek személyügyi költségei is, így azok könnyen leoszthatók.³²

Középtávon a rendőri szervezet szervezetfejlesztése legfontosabb feladatának tartom:

- a rendőri szervezet új belépő szintjeinek (régió és kistérség) kialakítását, további decentralizálását, a közigazgatási szervezethez való igazodását;
- a különböző szintű rendvédelmi minta szervezeti modellek kidolgozását, normásítását a szervezeti redundancia fokozatos megszüntetésével;
- szervezeti szintenként minta rendvédelmi szervezetek működtetését, működésük figyelemmel kísérését, modellezésüket;
- régiós szintű bevetés-irányítási modell kidolgozását és működtetését;
- a javasolt 07-es rendőrkapitányság felállítását egy régióban;
- régiós szintű logisztikai szervezet és minta rendszer kidolgozását és működtetését;
- az ország néhány kistérségében minta kistérségi rendőr őrök létrehozását, működésük figyelemmel kísérését, javítását;
- Budapest és a központi régió önálló szervezetfejlesztését;
- az ország teljes vidéki területén a hatályos szabályzat és állománytábla szerinti a körzeti megbízotti szolgálat tényleges működtetésének biztosítását;
- szervezeti szintenként a rendőri alapfolyamatok pontos felmérését és azok folyamatos mérésének a bevezetését;
- azonos módszerrel kistérségi szinten lakossági, vezetői és a munkatársi elégedettségmérés bevezetését, eredményének hasznosítását a tervezésben;
- évenként valamennyi rendőri szervezetben EFQM alapú szervezeti önértékelés bevezetését, eredményeinek hasznosítását a tervezésben;
- évenként társadalmi hatásvizsgálat végrehajtását (a nógrádi módszerrel) önkormányzatoknál, közintézményeknél váltakoztatott területen, eredményeinek hasznosítását a tervezésben;
- évenként váltakozó területen a lakóterület közbiztonságára vonatkozó közvélemény kutatás végrehajtását, eredményeinek hasznosítását a tervezésben;
- a fentiekre alapozott új tervezési rend kialakítását.

Megítélésem szerint a vázolt témák elemzése és a levont következtetések jelentik a rendőri szervezet rövid távú jövőjének a meghatározását.³³

Jegyzetek:

¹ BM ágazati stratégia (a stratégia egy példánya a szerző tulajdonában)

² A stratégiakészítési hullám 2000-es évek elején az egész országban szinte végigsöpört.

³ 244/2003. Korm. r.

⁴ 5/2005. (III.19) ORFK Utasítás

⁵ ANTAL-MOKOS – BALATON – DRÓTOS – TARI: 258–271. p.

⁶ HAVASI

⁷ DOBÁK: 43–55. p.

- ⁸ BM oktatási koncepció (a koncepció egy példánya a szerző tulajdonában)
- ⁹ JANZA
- ¹⁰ KATONA
- ¹¹ VERESS – VERESS
- ¹² 1994/XXXIV. tc.
- ¹³ A svájci Team Consult (TC) szervezési tanácsadó cég 1992-ben közzétett meghatározása.
- ¹⁴ 1881/XXI. tc. ; 1881/III. tc. ; 1916/XXXVII. tc. ; 5.047/1919. ME. r.
- ¹⁵ – PARÁDI: *A dualista Magyarország belügyi szervezetei.*
– Idem: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.*
– Idem: *Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919.*
– Idem: *A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945.*
- ¹⁶ – PARÁDI: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.*
– Idem: *A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.*
– Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.*
– SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági örtestület.*
– Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.*
– CSAPÓ
– KAISER
– REKTOR
- ¹⁷ ERNYES
- ¹⁸ FINSZTER: *A rendészeti menedzsment.*
- ¹⁹ A Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság szervezésében 2004 őszén Vas és Veszprém MRFK-kal és a Határőrséggel végrehajtott EFQM modell keretében létrejött értékelés.
- ²⁰ V. ö. 1. sz. jegyzettel
- ²¹ FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete.*
- ²² Idem: *Rendőrségek a XXI. században.*
- ²³ A rendőrség és a csendőrség szembeállítására mesterségesen gerjesztett ellentét, hiszen Európa számos országában évszázadok óta vállvetve eredményes harcot folytat e két szervezet a bűnözés ellen. A háttérben minden bizonnyal az állam jellemzők módosítására irányuló doktriner elképzelések húzódnak meg. (a szerk.)
- ²⁴ BOROSS
- ²⁵ SALGÓ
- ²⁶ SWOT analízis (4) erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek. PEST módszer (4) környezeti trendekpolitikai, gazdasági, társadalmi, technológiai. Veszélyforrások elemzése (3) szokások, hozzáállás, támogatottság; EFQM kérdőíves önértékelés (9) ebből az adottságok (5) vezetés, állomány, politika és stratégia, partnerkapcsolatok és erőforrások. Ebből az eredmények (4) munkatársi elégedettség, ügyfél-elégedettség, társadalmi eredmények, a szervezet kulcsfontosságú eredményei. Külső elégedettségmérést biztosító technikák közvélemény-kutatások, vagy egyedileg alkalmazott Servqual módszer (Fejér), társadalmi hatást elemző módszer (Nógrád), stb. A belső elégedettségmérést biztosító technikák: dolgozói elégedettségmérés, teljesítményértékelés, munkakörelemzés, stb.
- ²⁷ 2/2004. BM. ut. végrehajtási intézkedése.
- ²⁸ Ha az egyes változatra gondolunk, akkor tulajdonképpen régiós csúciszerv a parancsnok és törzse. A kettes változat esetében irányítási áganként tagolt a megye területi szervezeteiből kikülönített szervezeti egységet is jelenthet. Jelenleg az egyes változat látszik célszerűnek. Ebben a változatban azonban a megye mint irányítási szint megszűnik. Mindkét változatban a területi szervek végrehajtói erőiből létrehozott úgynevezett 07-es rendőrkapitányság működtetése célszerű.
- ²⁹ A rendőri szervezetek későbbi normásítása csak folyamatos lakossági elégedettségmérés mellett célszerű.
- ³⁰ Több megyében szervezett és folyamatos lakossági elégedettségmérés működik.
- ³¹ A szerző tulajdonában lévő közelebről meg nem határozott rendőrségi szabályzat.
- ³² A Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság gazdasági igazgatójának algoritmusai.
- ³³ A szerző körültekintően igyekezett feltárni a témát. A különböző alternatívák vizsgálata során azonban háttérbe szorult a lényegi kérdés. Nevezetesen a magyar állam rendvédelmének fejlesztése során a továbbiakban is csupán az 1945. utáni fejlődés tapasztalatai érvényesülnek a szervezetfejlesztés során, vagy pedig a polgári magyar állam rendvédelmi tapasztalatai is hasznosításra kerülnek. Az úgynevezett modellszerű megközelítés – amely egyébként meglehetősen doktriner típusú és globalizációs jellegű – valamint a környezetközpontú megközelítés egyaránt figyelmen kívül hagyja nemzeti rendvédelmünk polgári hagyományait. Ezen megközelítések hangoztatói úgy tesznek mintha a magyar államiság ugyanolyan szerves fejlődésen ment volna keresztül a II. vh. után mint a nyugat-európai államok. Ezzel pedig – akarva akaratlanul – kiindulási alapnak a pártállami struktúra agyonfoltozott változatát tekintik. Elgondolkodtató, hogy miből fakad ez a fajta ellenszenv a magyar polgári rendvédelmi hagyományokkal szemben? Miért jobb a tengeren túli vagy a skandináv stb. minták országunkra erőltetése, vagy az agyonmódosított pártállami alapmodell továbbéltetése mint a nemzeti polgári hagyományainkhoz való visszatérés, vagy legalább a tapasztalatai szerinti újjászerveződés? (a szerk.)

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések

MONOGRÁFIÁK

- ANTAL-MOKOS – BALATON – DRÓTOS – TARI — ANTAL-MOKOS Zoltán – BALATON Károly – DRÓTOS György – TARI Ernő: *Stratégia és a szervezet.* Budapest, 1999, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek/
- DOBÁK — DOBÁK Miklós: *Szervezeti formák és vezetés.* Budapest, 2000, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek/

- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SALGÓ — SALGÓ László: *Új típusú biztonság*. Budapest, 1994, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 210. p.
- TANULMÁNYOK
- BOROSS — BOROSS Péter: Rend vagy jogállamiság. *Belügyi Szemle*, XLVIII. évf. (2000) 1. sz. 95. p.
- ERNYES — ERNYES Mihály: Régiós rendvédelem történelmi visszapillantásban. *Belügyi Szemle*, LI. évf. (2003) 6. sz. 168-184. p.
- FINSZTER: A rendészeti menedzsment. — FINSZTER Géza: A rendészeti menedzsment. *Magyar Rendészet*, (2003) 4. sz. 22. p.
- FINSZTER: Rendőrségek a XXI. században. — FINSZTER Géza: Rendőrségek a XXI. században. *Belügyi Szemle*, XLVIII. évf. (2000) 1. sz. 64. p.
- HAVASI — HAVASI Zoltán: A komplex biztonság rendőrségi feladatai a XXI. század elején. *Belügyi Szemle*, LII. évf. (2004) 11-12. sz. 221-235. p.
- JANZA — JANZA Frigyes: Kerekasztal beszélgetés a rendészeti oktatásról. *Belügyi Szemle*, LIII. évf. (2005) 7-8. sz. 97. p.
- KATONA — KATONA Géza: A társadalom részvétele a bűnmegelőzésben. *Belügyi Szemle*, LIII. évf. (1995) 7-8. sz.
- PARÁDI: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45-50. p.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35-40. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* IX. évf. (1990) 10. sz. 98-147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* II. évf. (1992) 3. sz. 21-28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VII. évf. (1997) 8. sz. 78-83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. — PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 97-104. p. A tanulmány korábbi változata 2000. március 19-én Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A közbiztonság közös Európa-i örökségünk*” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 105-113. p. A tanulmány korábbi változata 2001. áprilisában Párizsban hangzott el a Francia Nemzeti Csendőrség és a Sorbonne-egyetemcsoport közös szervezésében megvalósított tudományos történelmi konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági örtestület. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági örtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* III. évf. (1993) 4. sz. 51-58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédel-*

- me” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csend- — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VII. évf. (1997) 8. sz. 95-102. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- VERESS – VERESS — VERESS Gábor – VERESS Gáborné: A gyártó és szolgáltató tevékenységek minőségmenedzsmentjének alapjai, különös tekintettel a rendőrségi tevékenységekre. *Minőség és megbízhatóság*, (2005) 1. sz. 40-50. p.

JOGSZABÁLYOK

- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. a fiumei Magyar Királyi Állami Rendőrségről.
- 1994/XXXIV. tv. — 1994/XXXIV. tv. a Rendőrségről
- 5 047/1919. ME. r. — 5 047/1919. ME. r. a rendőrségek államosítása tárgyában
- 244/2003. Korm. r. — 244/2003. Korm. r. a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről.

INTÉZKEDÉSEK, UTASÍTÁSOK, PARANCSONOK

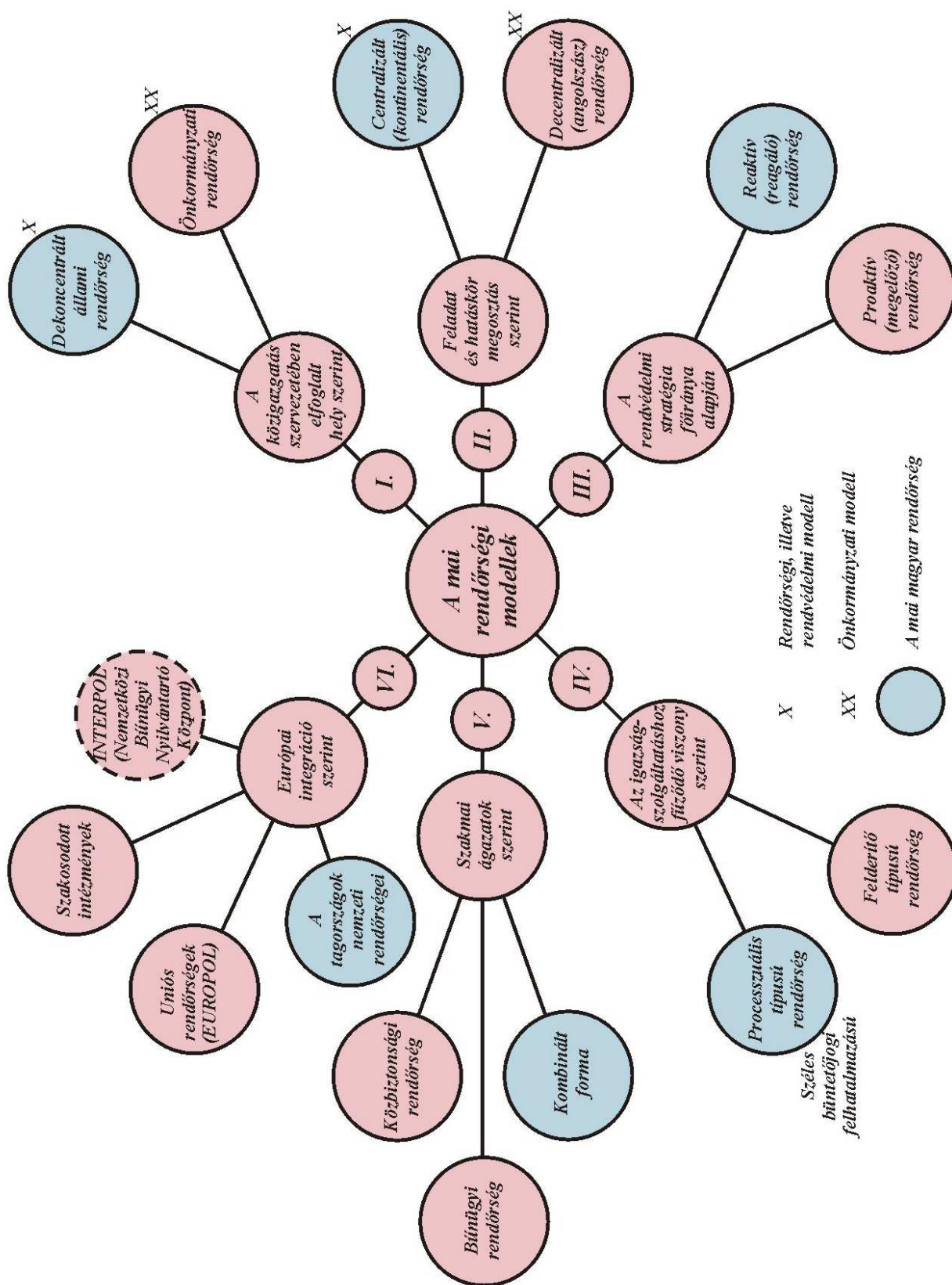
- 2/2004. BM. ut. végrehajtási intéz- — 2/2004. BM. ut. végrehajtási intézkedése.
- kedése.
- 5/2005. (III.19) ORFK Utasítás — 5/2005. (III.19) ORFK Utasítás az ORFK szervezeti és működési szabályzatáról.

Mellékletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i>	
A rendőrségi modellek a XXI. század elején.	40
<i>II. sz. melléklet</i>	
A legfontosabb bűnmegelőzési modellek.	41
<i>III. sz. melléklet</i>	
A rendőri szervezetre ható belső környezeti tényezők.	41
<i>IV. sz. melléklet</i>	
A rendőri szervezetre ható külső környezeti tényezők.	42
<i>V. sz. melléklet</i>	
A régiós (07-es) rendőrkapitányság szervezete.	43
<i>VI. sz. melléklet</i>	
Az abai kistérségi rendőr őrs szervezet.	44
<i>VII. sz. melléklet</i>	
Normásítási aránylehetőségek.	45

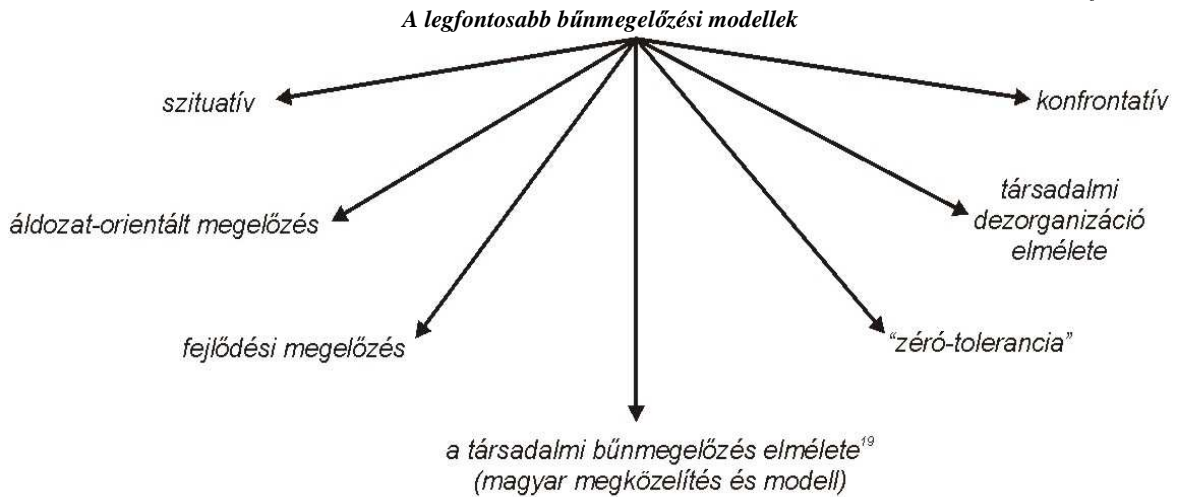

A rendőrségi modellek a XXI. század elején.

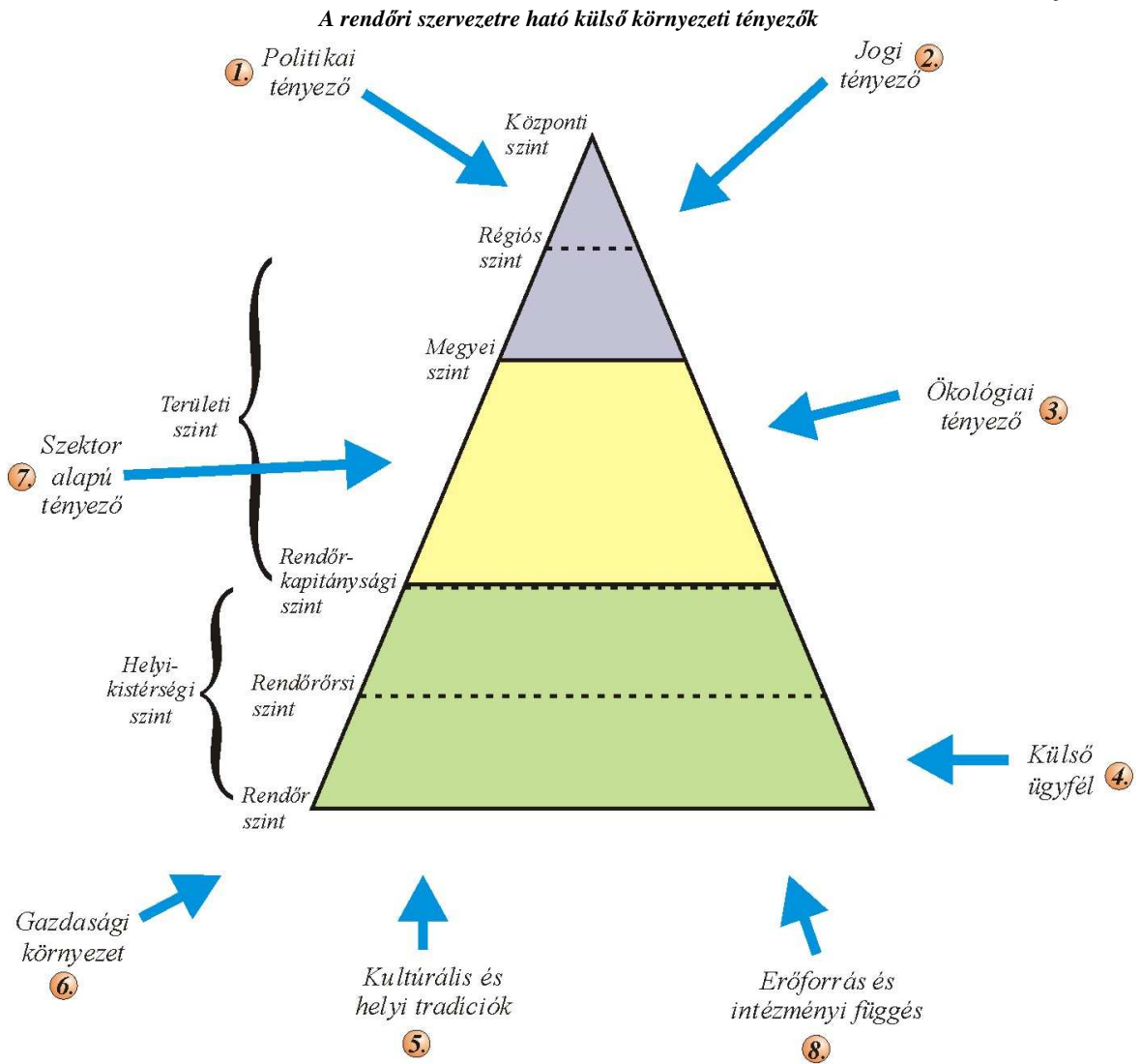
Forrás: FINSZTER Géza: A rendészet elmélete. Budapest, 2003, K.J.K. KERSZÖV

II. sz. melléklet

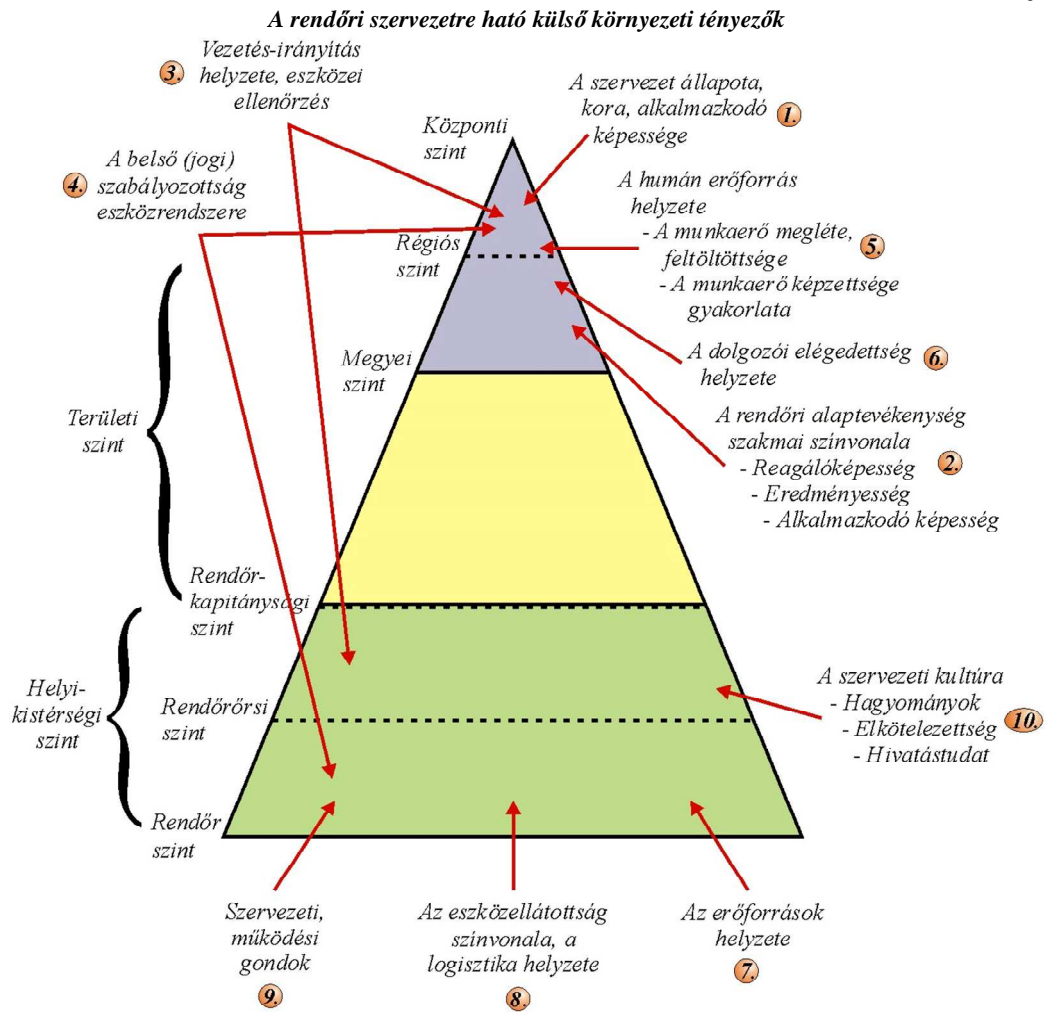

Forrás: FINSZTER Géza: *Rendőrségek a XXI. században*. Belügyi Szemle, XLVIII. évf. (2000) 1. sz. 64. p.

III. sz. melléklet

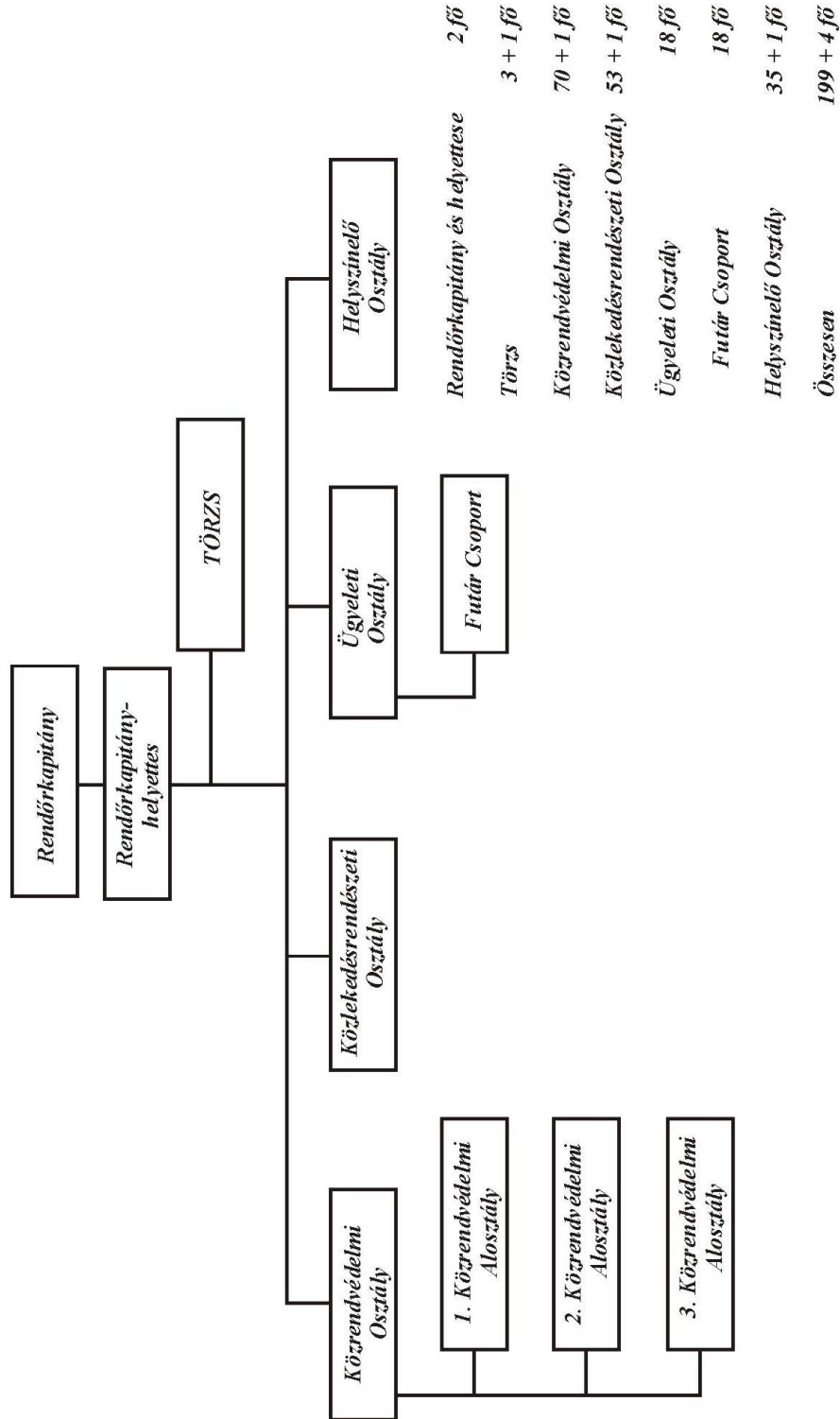

Forrás: A szerző hipotézise

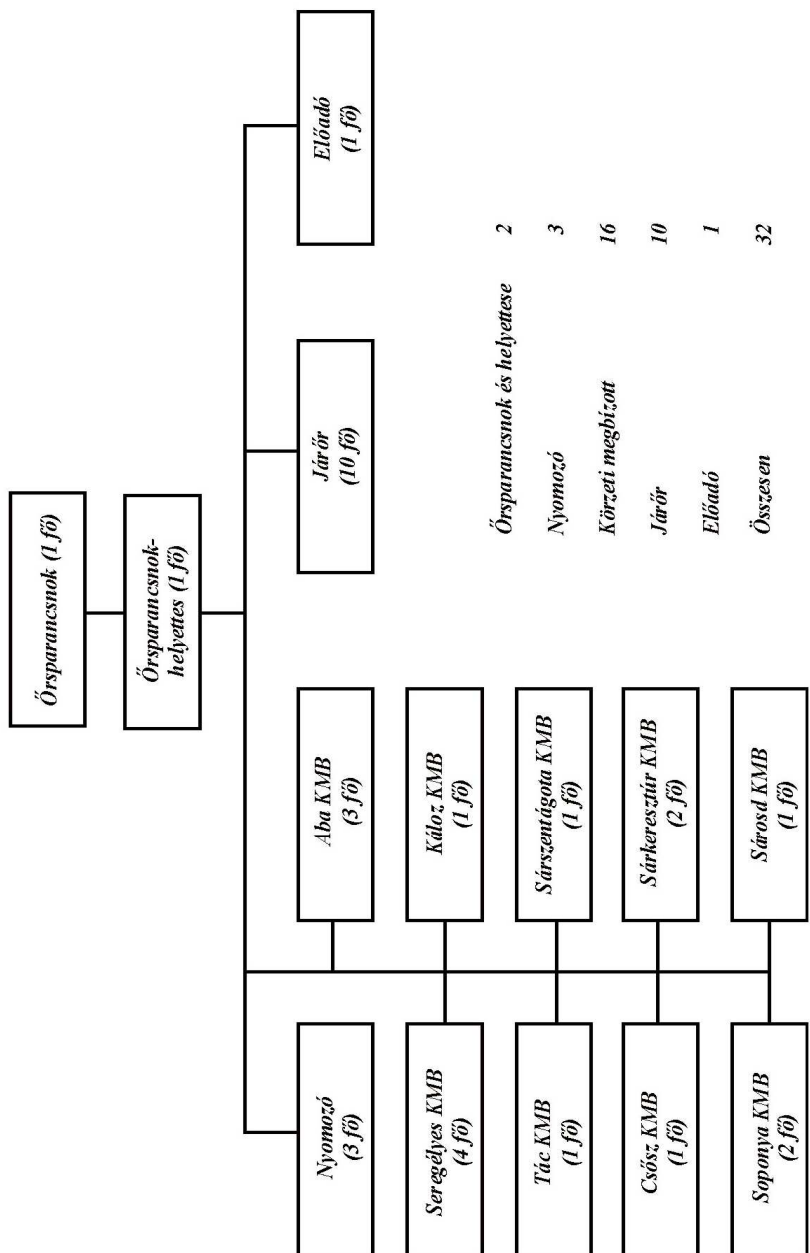
Forrás: A szerző hipotézise

A régiós (07-es) rendőrkapitányság szervezete

Forrás: A szerző hipotézise

Az abai kistérségi rendőrőrs szervezete

Forrás: A szerző birtokában lévő közelebbről meg nem határozott dokumentumok.

Normásítási aránylehetőségek**A területi és a szintenkénti arányok:**

– Országos irányító szervek		3 %
– Központi végrehajtó szervek (REBISZ, Nemzeti Nyomozó Iroda)		15 %
– BRFK és szervei		27 %
– A területi szervek (csak a főkapitányságok)	19	10 %
– Helyi szervek (csak a rendőrkapitányságok)	154	25 %
– Őrsök, körzeti megbízottak	kb. 300	20 %

A funkcionális arányok:

– Közbiztonsági szakág	75	50	60	65	70
– Bűnügyi szakág	20	25	25	25	25
– Funkcionális szervek	5	25	15	10	5

Az állománykategóriák arányai:

kategóriák	hivatásos	köztisztviselő	közalkalmazott
1-es variáció	75	2	23
2-es variáció	80	2	17
3-as variáció	85	2	13

A hivatásos állomány arányai:

csoportok	tiszt	nem tiszt
1-es variáció	30	70
2-es variáció	27	73
3-as variáció	25	75

Forrás: A táblázatok a saját javaslataimat tartalmazzák. Azonban mindenféleképpen szükséges lenne a területi, a szintenkénti, a funkcionális vagy tevékenységi és az állománykategóriák arányainak, valamint az egyes beosztások központi meghatározása mellett a betöltésük feltételeinek megkövetelésére is.

FORRÓ János
A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági
örtestületének közrendvédelmi szolgálata

A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági örtestületét Magyar Királyi Csendőrségnek hívták. A Magyar Királyi Csendőrség működését alapvetően meghatározó aladokumentumban a csendőr hivatására és egyéni kötelemeire vonatkozó szabályok első §-a kimondta: „A közbiztonsági szolgálat ellátására, tehát az ezzel járó nyomozó cselekmények teljesítésére is ... Magyarország egész területén a m. kir. csendőrség van hivatva”.¹ Bár a későbbi meghatározások némileg eltértek a kiinduló helyzettől, például az 1927-es Szervezeti és Szolgálati Utasítás Szervezeti határozványok 1. pont: „A m. kir. csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett örtestület”.²

E meghatározások értelmezésénél három dolog szembetűnő:

- az első, hogy a szervezetet a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelték;
- a második, hogy katonai szervezet;
- a harmadik, hogy örtestület.

A csendőrség alapfeladatát a közbiztonsági szolgálati tevékenység képezte. Ezért a szervezet rendvédelmi testületként működött. Ezzel szemben a másodlagos jegye valóban katonai jelleg volt. A csendőr személyében katonának minősült. A testületen belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak.³

A csendőrség szervezettípusa tekintetben lineáris-törzskari, katonai szervezet volt, szűk törzssel és katonai tagoltságú alárendelt szervezeti egységekkel működött. További lényeges jellemzője az volt, hogy rendkívül erősen decentralizált kicsi szervezeti elemekre (örsökre) tagozódott.⁴ Tartalékképzésre és az erőösszpontosításra szinte alig volt lehetőség.⁵ Egyúttal egydimenziós és egyvonalas szervezet volt, melyet területi és nagyságrendi ismérv szerint tagolták, illetve a szervezetet annak parancsnoka parancssal, vagy utasítással a szolgálati úton irányította, azaz a működést végig a katonai függelmi viszonyok jellemezték.⁶

Az irányítás és a működés sorrendje: járőrvezető, őrsparancsnok, szakaszparancsnok, szárnyparancsnok, osztályparancsnok, kerületparancsnok, a BM Közbiztonsági, később Csendőrségi Szolgálati Osztálya, HM Csendőrségi Személyzeti Osztálya, csendőrfelügyelő és az érintett miniszterek.⁷

A szervezet bővítése és szűkítése elsősorban az örök vonatkozásában volt lehetséges.⁸

A Magyar Királyi Csendőrség alapfeladata a közel 70 éves működés alatt lényegében nem változott, mindvégig a vidéki közbiztonság biztosításáért felelt és tevékenykedett. A testület működésének legfontosabb történelmi tapasztalatait a közbiztonság érdekében kifejtett tevékenysége tartalmazza.⁹

Történelmi tény, hogy a történelmi Magyarország területén a vidék közbiztonsága soha sem jutott olyan szintre mint amit a Magyar Királyi Csendőrség hozott létre. A kiegyezést követő gazdasági, technikai, társadalmi fejlődés csakis úgy volt biztosítható, ha a közbiztonság garantálását központosított és mindenkor hatékony rendvédelmi testület biztosította.¹⁰

Ezt az alapfeladatot a csendőrség a nagy társadalmi mozgások, a területi visszacsatolásokat követően és a világháborúk során is – más feladatai mellett – képes volt biztosítani. 1944–1945-ben Magyarország területének háborús hadszíntérré válásakor a csendőrségnek addig kellett a szolgálatát ellátnia, amíg a közbiztonsági járőrszolgálatot a közvetlen harcérrintkezésbe kerülés veszélye nem akadályozta.¹¹

A csendőrség közrendvédelmi tevékenységét a közbiztonsági szolgálatban végzett járőrszolgálat (portyázás) folyamatos teljesítése jelentette. A portyázás mindenekelőtt bűnmegelőzési feladatot jelentett és a csendőrség volt az első rendvédelmi szervezet, ahol erre helyezték a hangsúlyt és csak másodsorban volt bűnüldöző-felderítő szervezet. E feladatot a csendőrkerület állományának 83–90 %-a a csendőr őrs szervezetében végezte. Egy csendőr kerület létszáma kb. 1 000 fő volt, – amely ma egy átlagos megyei rendőr-főkapitányság létszáma – működési területe ugyanakkor 3-4 vármegyére terjedt ki, ami egybeesett a honvédség vegyesdandár-parancsnokság, később a honvéhadtest területével. A katonai ügyészség a csendőrkerület szervezetében volt elhelyezve.¹²

A csendőrség hatósági területe – a városok kivételével – az ország teljes területét lefedte az országot behálózó őrs rendszere által. A testület szervezete 1922-ig követte a magyar közigazgatás struktúráját, később attól gyakorlatilag eltávolodott, mégis a közigazgatással elsősorban a falvakban kitűnő kapcsolatot tartott a csendőrség.¹³ **(I. sz. melléklet)**

Az őrs, mint a csendőri szervezet legfontosabb és legkisebb egysége, a közbiztonság közvetlen felelőse volt és a Magyar Királyi Csendőrség fennállásának teljes időszakában a testületi vezetés és a lakosság figyelmének a középpontjában állt.¹⁴

A csendőrség tevékenységének legfontosabb színterét az őrs, illetve működési területe alkotta. E tevékenység gerincét képezte a járőrszolgálat, amelyet rendes szolgálat esetében két fővel, megerősített esetében pedig három fővel láttak el. A járőrszolgálatot a csendőrök mindig nyíltan egyenruhát viselve láttak el még a nyomozati tevékenység végzésekor is. A járőrszolgálatot sok-sok akcióval kombinálták.¹⁵ A belügyi tárca külön rendeletben szabályozta a csendőr őrsök létrehozásának lehetőségeit. Új őrs létrehozását minden esetben alaposan meg kellett indokolni. A csendőri szervezet ugyanis soha nem lehetett túlméretezett és bonyolult struktúrájú.¹⁶ Fogalmazhatunk úgy is, hogy a csendőrség a korszak megoldásra váró közbiztonsági problémáihoz szervesen illeszkedő, állami fegyveres erő volt, amely úgynevezett duális, azaz kétpólusú rendvédelem egyik ágát képezte, a másik ágát pedig a városokban működő rendőrség jelentette.¹⁷

A csendőrség napi tevékenysége tehát mindig az őrsön folyt, mégpedig a napi, vagyis a rendes járőrszolgálatban, a járőrszolgálat keretében, és a nyíltan, mindig egyenruhában végzett nyomozati munkában. A járőrszolgálatot az őrsparancsnok naponta szervezte, a napi szolgálatot pedig a megtörtént és a kinyomozandó bűncselekményekhez igazította. Így tehát minden nyomozati cselekmény egyenruhában, a járőrszolgálat keretében, folyamatában és nem azon kívül valósult meg. A harmincas évek elejétől kezdődően folyamatosan létrejövő csendőrnyomozó alosztályok ezt a fajta nyomozati tevékenységet csak erősítették. Ezután is az egyenruhás csendőrrjárőr nyomozott az évente előforduló több százezernyi bűnügyekben, vétségekben és kihágásokban. Ez a nyomozás a járőr által végzett önálló nyomozás volt. Mégpedig mai szemmel nézve is kivételes eredményességgel tették mindezt. Ezért sem a nyomozó alosztályok, sem a vasúti őrsök, sem a közlekedési és híradó alosztályok, sem a vízi őrsök szervek létrejötte nem változtatta meg a nyomozati munka és a járőrszolgálat lényegét. A működés alatt végig meglévő eredményesség okait ezért mindig az alaptevékenységben, a járőrszolgálatban és a közben vagy alatta végzett nyomozati munkában kell keresnünk. A SZUT. 1. §-ának az 5. pontja kimondta, hogy „közbiztonsági szolgálatra, nyomozati cselekmények végrehajtására a szakaszparancsnokok, valamint a csapatállományúak az őrsökre beosztott, vagy vezényelt állománya hivatott, rendőrségi közegnek csupán ők tekinthetők.” Közbiztonsági ügyekben másnak – így a tiszteknek – tehát nem volt intézkedési jogköre. „A tisztak feladata ellenőrzés, felügyelet, azonban semminemű nyomozati cselekményt nem teljesíthetnek. SZUT. 1. fej. 1§.”¹⁸

A csendőr őrsök száma Fejér, valamint Komárom megyében alig változott, hiszen kezdetben 34, illetve 28 őrs működött, később ez a szám kiegészült az előző esetében 36-ra, az utóbbi esetében pedig 31-re. Kezdetben, 1886-ban az őrsök létszámának átlagos létszáma 4 fő volt, 1900-ban ez a szám 5 főre nőtt, 1934-re pedig átlagosan 6 fő-re emelkedett. Az őrsök több mint $\frac{2}{3}$ -a 6 fővel működött.¹⁹ (II. sz. melléklet)

Fejér és Veszprém megyében a csendőr őrsök működési területe általában 120 km² volt. A székesfehérvári csendőr kerületet a kis létszámú gyalogos őrsök jellemezték. Változáson esett át időközben a csendőrkerület működési területe is, hiszen kezdetben az egész Dunántúl a területe volt. Később Fejér, Veszprém, Komárom és Győr, még később az 1938-as I. bécsi döntés értelmében a visszacsatolt területek egy része, azaz a csallóközi területek is ide tartoztak. A csendőrkerület területe tehát a működés során többször is gyökeres változásokon ment át.²⁰

Hogy a csendőri szervezet az olcsó, kis költségű rendvédelmi testületek közé tartozott, hiszen a működés alapfeltételeit a BM biztosította, a községek pedig földdel, területtel, épülettel, terménnyel, munkaerővel, javítással, stb. segítették az őrsök működését. A csendőr őrsökon szolgálatot teljesítők élelmezési költségei is rendkívül kedvezőek voltak, hiszen az őrsök tagjai élelmüket az úgynevezett közzgazdálkodás keretében saját maguk termelték. Több helyen előfordult az is, hogy az úgynevezett őrsfőzőnő fizetését is a községi önkormányzat biztosította. A községek zöme a községi földekből rendszeresen juttatott kiszolgált csendőrök részére kedvezményes telket, segítette letelepedésüket, vagy hozzájárult iparosként való működésükhöz. Mai szempontból nézve azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy ezek a nem hivatalos helyi támogatások jelentős mértékben hozzájárultak a csendőrség működéséhez, s egyúttal a csendőrlegénység szociális helyzetét is javították. A község lakossága azonos szintűnek kezelte a csendőrséget a bíróval, a jegyzővel, a pappal, a tanítóval, az orvossal, a gyógyszerésszel, stb.²¹

A csendőri szervezet tehát kettős jellegű, a feladatát tekintve rendvédelmi testület minden más szempontból pedig katonai szervezet volt. Személyi függelmi viszonyai, rangfokozati rendszere, feyelmi felelősségi rendszere katonai volt, a csendőrökre a katonai szabályok vonatkoztak. Öltözetük – szolgálati jelképeik mellett is – egyértelműen katonai egyenruha volt. Fegyverzetük eszközeik alapvetően katonai jellegűek és a honvédségnél rendszeresítettek voltak. A szervezet katonai tagoltságú volt.

A csendőr őrs épülete, elhelyezése, berendezése a katonai laktanya kicsinyített másaként is felfogható. A neve csendőrlaktanya, csendőr őrsparancsnokság.²²

A csendőrség szervezeti egységtípusai a katonai szervezetekkel szinkronban álltak:

- raj = őrs;
- szakasz = szakasz;
- század = szárny;
- zászlóalj = osztály;
- egység és magasabb egység = kerület.²³

A csendőrök magukat minden szempontból katonának tartották. Ugyancsak a katonai jelleget bizonyítja a csendőrfelügyelői intézmény.²⁴

A csendőrség kettős jellegét bizonyítja még, hogy:

- a szervezetet közbiztonsági, működtetési szempontból a Magyar Királyi Belügyminisztérium, minden más szempontból a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium irányította;
- a kiképzés és a továbbképzés egyidejűleg katonai és rendvédelmi is volt;
- a kettős rendszerű képzés minden képzési szintre jellemző volt;
- a csendőr fegyverhasználata egy időben a hivatásos katona, a felállított őr, a rendőr és speciálisan csakis a csendőr fegyverhasználata volt;
- a szomszédokkal, a szomszédos rendvédelmi, katonai és közigazgatási szervezetekkel területi és hatásköri alapon szervezett együttműködése volt.

A csendőrség közrendvédelmi szolgálata az őrs működése keretében szervezett járőr és portyaszolgálat révén valósult meg, amely egyszerre és egy időben végzett bűnmegelőzési, bűnüldözési, nyomozati, általános ügynevezett széles-spektrumú rendvédelmi feladatokat.²⁵

Az őrsparancsnok által szervezett portyaszolgálattal szemben olyan követelményeket támasztottak, hogy az aktív és meglepetésszerű legyen, továbbá folyamatosan vegye figyelembe a bűncselekmények valószínű idejét, helyét, a bűnözők mozgási irányait. Ezek mellett kiegészítő elvként alkalmazták az:

- oszkulációs elvet, ami minden szolgálat kapcsolását jelentette helyben, térben és időben;
- a paralellizációs elvet, ami az egyes szolgálatok és a szomszédos őrsök szolgálatának a kapcsolását jelentette;
- az expedivitás elvét, amely a bűnözővel szembeni lehető legkövetkezetesebb, határozott és kemény fellépést, valamint a megkezdett intézkedés előírás szerinti végigvitelét; és végül pedig a
- követés elvét, amely a járőr- és őrszolgálatot a falu és környezet napi legfontosabb történéseihez és a helyi lakosság szokásaihoz, életének eseményeihez kellett igazítani. (a vonat érkezése, a rév és a komp érkezése, a vásár, a búcsú, a mezőgazdasági munkák követése, az aratás, a szüret, a kocsmai záróra, a sátoros oláhciányok mozgása, stb.);
- a kapcsolattartás és a tájékozódás elvét, ami a helyi lakosság képviselőivel való folyamatos beszélgetést és a környezet megfigyelését jelentette.²⁶

Míndez együttesen eredményezte a járőrszolgálat ügynevezett fésű-gereblyeszerű, rendkívül eredményes működést. A SZUT (Szolgálati Utasítás) leszögezte, hogy a csendőr „szolgálata csak úgy lehet eredményes, ha a terep kihasználásával mindenütt váratlanul és meglepetésszerűen jelenik meg.”²⁷ A portyázás rendszerének a lényege volt, hogy:

- határozott, matematikai útvonalra kényszerítse a járőrt (ezen később könnyítettek);
- a járőr nem lehetett tekintettel a terep sajátosságaira, a lejt-szögre és a talajviszonyokra;
- a portyázás a tökéletes ismeretszerzést biztosítsa;
- a járőr a menetvonal megtételéhez a tervezett időben mozogjon;
- a járőr a portyázási adatokat írásban pontosan rögzítse a menetvonalon;
- a járőrök szolgálatukat önállóan és öntevékenyen teljesítsék.

Az eredményes szolgálatellátás érdekében a csendőr járőrt részletes térképpel és távolsági kimutatással is ellátták. A térképen rögzítették a bűnügyi operatív állapotot. Ennek a figyelembe vételével valószínűsítették meg az ellenőrzéseket is.²⁸

A járőr a menetvonalon a katonai menetütem szerint (120 lépés/perc) haladt, 6 km megtételéhez 3 óra állt a rendelkezésre és a megtétele után 1 óra pihenőidőt biztosítottak, 20 km megtétele után 4 óra pihenőidő járt, bár 1936. május 1-től ezen szabályokon jelentősen könnyítettek.²⁹

A rendes szolgálatban a terepen alkalmazták a figyelés, a fülelés, a figyelőállás és a tüzelőállás kialakításának feltételeit, a harcszerű mozgás, az álcázás, a csapda, a leshely, lesállás, a figyelőőrszem, a fedező-biztosítás, felderítő csoport, az ellenőrző átengedő pont, az után-portyázás, az útvonal-razzia, a

zárás, a kutatás, a nyomon-üldözés, a bekerítés, az elfogás, a személy- és ruházatátvizsgálás, stb. módszerét. Hangsúlyosan gyakorolták puskával a tusaütéseket is.³⁰

A közrendvédelmi szolgálatban a csendőr járőr egyszerű nyomozástani, és kriminál-technikai ismeretekben való jártasságát alkalmazta a nyílt nyomozás módszerén belül, amely a falusi lakosság és a sértett figyelme mellett zajlott. Hangsúlyosan ismerte a helyi nemzetiségek nyelvét, szokásait, a fizikai (elsősorban a térfogati) nyomok megjelölését, biztosítását, rögzítését, a nyomkövetés módszereit, a cigánybűnözés módszereit (az úgynevezett cigányfurfangokat)³¹ a rablás, a betöréses lopás (pince), a helyszínelés és a helyszíni szemle, a kikérdezés, az adatgyűjtés, az elfogás, a terménylopás, a gyűjtogatás nyomozástanát, a tűzoltás- és mentés módszereit.³²

A Magyar Királyi Csendőrség működésének lényege a története során az őrökön folyamatosan végzett közrendvédelmi szolgálatban, azon belül a járőrszolgálatban és a nyílt nyomozati munka láthatóságában és eredményességében rejlett, amely a falusi lakosság teljes támogatását élvezte, hiszen létük, vagyonuk, jövőjük, biztonságuk függött a testület helyi szervezetének működésétől.

Jegyzetek:

¹ 1881/III. tc. ; 1882/IX. tc. ; SZUT-1900

² SZUT-1927

³ PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.

⁴ REKTOR

⁵ Ennek negatív hatásai – más tényezőkkel közösen – az I. világháború és az 1918–1919-es forradalmi események kapcsán váltak érzékelhetővé.

- SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség.

- Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.

⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése.

⁷ SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.

⁸ CSAPÓ

⁹ KAISER

¹⁰ PARÁDI: A magyar rendvédelem története.

¹¹ Idem: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.

¹² SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.

¹³ KOMÁROMI

¹⁴ SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. op. cit.

¹⁵ BALÁZS-PIRI; NYUT-1930

¹⁶ 16 648/1924. BM. r.

¹⁷ 1870/XL. tc. ; 1881/III. tc. ; 1922/VII. tc.

¹⁸ SZUT-1881 ; SZUT-1887 ; SZUT-1896 ; SZUT1900 ; SZUT-1903 ; SZUT-1912 ; SZUT-1941.

¹⁹ CSZS-1890 ; CSZS-1900 ; CSZS-1934

²⁰ Loc. cit.

²¹ DIENES ; GUT-1905 ; HÉT-1935 ; KG-1912

²² LUT-1889 ; LSZ-1889 ; LSZ-1899 ; FLUT-1903 ; GUT-1905 ; KG-1912 ; HÉT-1935 ; IRUT-1941

²³ MIHÁLYFALVI

²⁴ SZHCSF-1902

²⁵ HESZTERA

²⁶ BALLÓ

²⁷ V. ö. 18. sz. jegyzettel

²⁸ BALÁZS ; LEMHÉNYI

²⁹ Loc. cit

³⁰ Loc. cit

³¹ KISS

³² ENDRÓDY

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések

MONOGRÁFIÁK

- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- KAISER — KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó.
- SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség*. — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség*. Budapest, 1990, Zrínyi.

TANULMÁNYOK

- HESZTERA — HESZTERA Franz: *Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993*. [A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-1993 között.] Rendvédelem-történeti Fü-

- zetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), IV. évf. (1994) 5. sz. 18–27. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- KOMÁROMI — KOMÁROMI Gábor: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919-1925. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), IV. évf. (1994) 5. sz. 90–91. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 79–87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 38–44. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági örtestület. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági örtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzatok kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 95–102. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági örtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK
- BALÁZS-PIRI — BALÁZS-PIRI Gyula: Az örskörlet korszerű portyázásáról. I. és II. *Csendőrségi Lapok*, XVIII. évf. (1938) 15. és 16. sz. 494–500. p. és 536–542. p.
- KISS — KISS Miklós: Cigányfurfangok. I. és II. *Csendőrségi Lapok*, XXVII. évf. (1937) 16. és 17. sz. 537–542. p. és 570–573. p.
- LEMHÉNYI — LEMHÉNYI Gábor Péter: Gondolatok az örskörletek portyázásáról. *Csendőrségi Lapok*, XXVI. évf. (1936) 8. sz. 236. p.
- TANKÖNYVEK
- BALÁZS — BALÁZS Elemér: *Bűnvádi nyomozás teljesítése csendőr járőr által*. Budapest, 1900, s.n.
- BALLÓ — BALLÓ Lajos: *Kézikönyv és oktatási segédkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Szeged, 1900, s. n.

- DIENES — DIENES Andor: *Gazdászati tájékoztató a csendőr őrök részére*. Szombathely, 1938, s. n.
- ENDRÖDY — ENDRÖDY Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve*. Losoncz, 1897, Kámány-nyomda.
- KÉZIKÖNYVEK, ZSEBKÖNYVEK, ÉVKÖNYVEK LEXIKONOK**
- CSZS-1890 — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1890, Csendőrségi Lapok.
- CSZS-1900 — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1900, Csendőrségi Lapok.
- CSZS-1934 — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1934, Csendőrségi Lapok.
- MIHÁLYFALVI — MIHÁLYFALVI István: *Csendőr lexikon*. Budapest, 1910², s.n.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1882/X. tc. — 1882/X. tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül-és belterületein való teljesítendőkről.
- 1870/XL.tc — 1870/XL.tc a köztörvényhatóságok rendezéséről
- 1922/VII. tc. — 1922/VII. tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának, és felfegyverzésének megállapításáról.
- 16 648/1924. BM. r. — 16 648/1924. BM. r. új csendőr őrök létrehozása tárgyában.
- SZABÁLYZATOK**
- SZUT-1881 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda.
- SZUT-1887 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1887, Központi Községi Nyomda
- SZUT-1896 — *Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1896, s. n.
- SZUT-1900 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1900, s. n.
- SZUT-1903 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1903, s. n.
- SZUT-1912 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1912, s. n.
- SZUT-1927 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, s. n.
- NYUT-1930 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai számára*. Budapest, 1930, s. n.
- SZUT-1941 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat.
- LUT-1889 — *Lőutasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1889, s. n.
- LSZ-1889 — *Laktanyaszabályzat a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1889, s. n.
- LSZ-1899 — *Laktanyaszabályzat a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1899, s. n.
- SZHCSF-1902 — *Szervi határozványok a csendőrfelügyelőség számára*. Budapest, 1902, s. n.
- FLUT-1903 — *Fegyver és lőutasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1903, s. n.
- GUT-1905 — *Gazdászatzkezelési utasítás a Magyar Királyi Csendőr őrök, valamint a csendőrségi pótlókeret és tanostályok számára*. Budapest, 1905, s. n.
- KG-1912 — *Határozványok a Magyar Királyi Csendőrség őrsei közzgazdálkodásának vezetésére*. Budapest, 1912, s. n.
- HÉT-1935 — *Határozványok a Magyar Királyi Csendőrség alakulatainak közzgazdálkodási és közétkeztetési vezetésére*. Budapest, 1935, s. n.
- IRUT-1941 — *Ideiglenes ruhagazdálkodási utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1941, s. n.

Mellékletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

A csendőri szervezet vázlatos jellemzői számokban 51

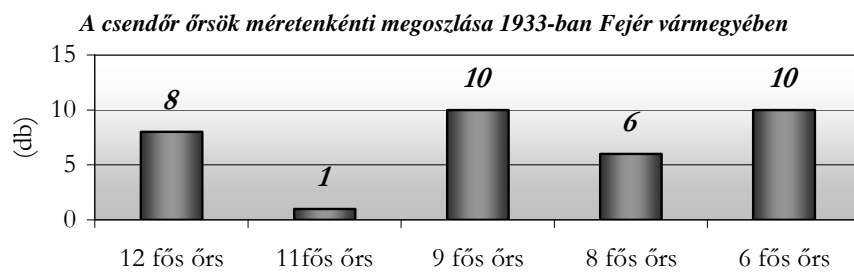
II. sz. melléklet

A csendőr őrök méretenkénti megoszlása 1933-ban Fejér vármegyében 52

*I. sz. melléklet**A csendőri szervezet vázlatos jellemzői számokban*

Szervezet és létszám	1887	1903–1914	1922–1924	1941–1943	megjegyzés
Kerületek	6	8	7	10	területváltozás
Szárnyak	25	51	–	–	nem viszonyítható
Szakaszok	63	126	–	–	nem viszonyítható
Őrök	916	1 501	1 300	1 151	–
Létszám	5 542	10 406	12 000	14 000	–

Forrás: *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyvei*. Budapest, 1887-1944. A Csendőrségi Lapok Szerkesztősége.

Forrás: A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve. Budapest, 1933, Csendőrségi Lapok.

Terrorelhárító erők szervezése a rendvédelmi szervezeteknél és a légideszant csapatoknál

A terrorelhárító szervezet hazai viszonylatban a rendőri erők részét képezi. Erre a modellre számos további külföldi példát is találhatunk, ám az sem ritka, hogy e szervezeteket a haderő kötelékén belül szervezi meg az alkalmazó ország. Ennek a vegyes szervezési rendnek egyik legfontosabb oka az, hogy a terrorelhárító szervezetek olyan speciális haditechnikai eszközöket és – ezek alkalmazásához kötődően – olyan műveleti eljárásokat alkalmaznak, amely leginkább katonai alkalmazáshoz, azon belül az ejtőernyős és helikopteres légideszantok tevékenységéhez és eszközeihez kötődnek. Ilyen, a terrorelhárító szervezetek tevékenységét jellemző elemek: a helikopterek használata légimozgékony műveletek esetén, ereszkedő- és lecsúszó kötelek alkalmazása helikopterből és épületről történő ereszkedésnél, illetve nagy teljesítményű – fedezék, illetve fal átütésére is képes – rombolópuskák alkalmazása, továbbá az ejtőernyős kijuttatás, a légi gépesítés (járművek deszantolása) alkalmazása a terrorelhárító műveletek során.

A légimozgékonyág szervezeti és technikai feltételei a külföldi terrorelhárító erőknél

Korábban Németországban a Szövetségi Határőrség részeként létrejött GSG 9 terrorelhárító kommandó belügyi alárendeltségű rendvédelmi szervezet volt.¹ Ennek ellenére állománya a haderő különleges műveleti és mélységi felderítő szervezeteivel közel azonos szintű *légimozgékony és ejtőernyőst kiképzést folytat*. A GSG 9 Bell UH-1 és Bell 212, illetve SA 330 Puma helikopterekkel egyaránt rendelkezik. A helikoptereket a GSG 9 taktikai-operatív koncepciójában igen sokra értékelik, így előkelő szerepet kapnak a terrorelhárító csoportok gyakorlatainál. Főként a helikopterről való ereszkedés gyakorlása kap kiemelt hangsúlyt, hogy a csoport így leszállhasson teraszokra, illetve háztetőkre. A terrorelhárítók a földtől kb. 40 méter magasságban lebegő gépből teljes felszeretéssel 18 másodperc alatt érkeznek a földre ereszkedő kötéllel, míg lecsúszó kötéllel 10 méter magasságból 7 másodperc alatt érkezzenek le. A GSG 9 állománya 1981 óta ejtőernyős-kiképzést is folytat, hogy az egység levegőben való mobilitása nagy hatótávolságú repülőgépes szállítással még nagyobb legyen.

A Delta Force különleges műveleti erőt a '70-es években hozták létre, már létrehozásakor is részben terrorelhárító feladattal.² Tevékenységük során – túszzabadító műveletek begyakorlásához – széles körben alkalmaznak könnyű helikoptereket. A közepes helikopterekkel szemben a könnyű helikopter leszállhat az épületek tetőire, kis leáramlással rendelkezik, ami lehetővé teszi személyek gyors ki- és beszállását. (Ugyanez az oka a könnyű helikopterek tűzrendvédelmi alkalmazásának is: ez a kategóra alkalmas mentésre magas épületek esetén). A Delta Force állománya szintén folytat ejtőernyős kiképzést.

A légimozgékonyág legegyszerűbb megjelenési formája az lehet a terrorelhárító erőknél, ha annak legegyszerűbb módszerét, az *erők leszálló módszerrel történő kirakását* gyakoroltatják a szervezet állományával. Ilyen típusú kiképzési tevékenység folyik a német KSK terrorelhárító csoportnál, illetve a francia csendőrségi terrorelhárítóknál (GIGN). A légimozgékonyág bonyolultabb formája a *különbéle kötéltechnikákkal megvalósított gépelhagyási módszerek* (ereszkedés vagy lecsúszás) gyakoroltatása épületek közé vagy tetőre. Ennek begyakoroltatása rendszeres az ausztrál SAS terrorelhárító részlegeinél, vagy az orosz Oznaz terrorelhárítóknál. A francia csendőrségi terrorelhárítók (GIGN) útelzárás létrehozására is alkalmazzák ezt a módszert. Lecsúszó köteles deszant-módnál gyorsítja a helikopteren szállított terrorelhárító raj kijuttatását a *több kötéllel, egyszerre végrehajtott csoportos ereszkedés*. Más szervezetek mellett a német GSG 9 határőr-terrorelhárítók is alkalmazzák ezt a módszert.

A *kötéltechnika alkalmazása* nem a helikopteres légimozgékonyághoz kötődő, *önálló területként* is megjelenik a terrorelhárításban, hiszen a tetőre végrehajtott deszantolást – vagy más típusú kijuttatást – követően a terrorelhárítók gyakran ezzel a módszerrel mozognak az épületek külső felületein. (Híressé vált alkalmazási példa erre a brit SAS kommandó ereszkedése a tetőről az iráni nagykövetségnél, 1980-ban.) A francia rendőrségi terrorelhárítók (RAID), illetve a csendőri terrorelhárító kommandó (GIGN) és a német GSG-9 határőr-terrorelhárítók is gyakoroltatják ezt a kötéltechnikai eljárást. A kötéltechnikával végzett ereszkedések fontos eszközei a különféle test- és beülő hevederek. A mozgást nehezíti, ha a mesterlövésznek a fegyvert is magával kell vinnie az ereszkedőkötélre.

A *terrorelhárító erők támogató fegyverzete* szintén speciális terület. A nagy teljesítményű – fedezék, illetve fal átütésére is képes – *rombolópuskák* alkalmazása úgy teszi lehetővé a magas fokú pontossággal rendelkező nagy tűzerejű eszköz birtoklását, hogy az eközben – kis mérete és tömege miatt – alkalmas a helikopteres vagy ejtőernyős kijuttatási módra vagy a kötéltechnikás ereszkedésre. A légi-deszantok fegyverzettechnikai eszközei között ugyanezen megfontolások miatt kapnak szerepet a rom-

bolópuskák, feladatrendszerükben kiegészülve a gyengén páncélozott célok elleni küzdelem lehetőségével.

A terrorelhárító kommandók *személyi fegyverzete, felszerelése és bevetési ruházata* is speciális. A védőfelszerelések sorában első helyen áll a lövedékálló mellény (amely felett kés, táruk, ill. hang- és fénygránátok tárolására alkalmas taktikai mellényt viselnek). A lángálló Nomexből készült öltözet véd az égési sérülésektől. Az arcot és a fejet Nomex maszk, lövedékálló sisak, illetve védőszemüveg borítja, amely véd a behatoláskor keletkező sérülésektől (pl. üvegszilánk). A Nomex védőkesztyű célja a kéz védelme kötéltechnika alkalmazása esetén. A speciális lábbeli lényege, hogy csúszásmentes talppal rendelkezzen. A térd-, és könyökvédőnek főleg az épületben történő behatolás során van szerepe. A felszerelést kompakt kialakítású géppisztoly, combtok a pisztollyal, éjjellátó készülék, rádió, illetve gázálarc egészíti ki. E felszerelési elemek döntő többségében megegyeznek a haderő különleges műveleti erőinek eszközeivel.

A magyar terrorelhárító szervezetek és légi szállítókapacitásuk fejlődése

A hatvanas–hetvenes években a nemzetközi terrorizmus kibontakozása egyre több repülőgép-eltérítéshez, pokolgépes robbantáshoz, stb. vezetett. A '70-es évek elején az 1972-es müncheni olimpián történt terrortámadás gyors cselekvésre készítette a vezetőket. Sok nyugati országban ekkor hozták létre a terrorelhárító egységeket.

Ugyanakkor Magyarországon a terrorizmus 1973-ig szinte ismeretlen jelenség volt. Ekkor a ballassagyarmati túszhelyzet – amikor rögtönözve állítottak fel behatoló- és mesterlövész csoportot – már rávilágított a túszejtéses terrorcselekmény elleni intézkedési képesség hiányára.³ Az ekkor még mindössze hazai terrorcselekménynek minősülő eset után eldöntötték, hogy létre kell hozni egy terrorelhárító egységet, amelynek bázisa a budapesti Forradalmi Rendőri Ezred lett. Ennek egy-egy zászlóalján belül létrehozták a terrorelhárításért is felelős akciószakaszokat, amelyek egyenként 4–4 fő mesterlövészből, 4 fő műszakiból és 12–13 fő rohamcsoporthoz álltak. Hat évvel később – az akciószakaszok tevékenységének jobb koordinálására – létrehozták az akcióosztályt.

Fokozatosan, 1975 és 1982 között jött létre – hét Mi-2 könnyű szállító helikopterre alapozva – az Országos Rendőrfőkapitányság Légirendészeti Parancsnokságának helikopteres *légi szállító kapacitása*.⁴ (Az ezt megelőzően alkalmazott Mi-1 típus csoportok szállítására nem volt alkalmas.) A Mil Mi-2 könnyű helikopter 7–8 fő szállítására képes típus, amelynek kapacitása már lehetővé tette beavatkozó csoportok légi úton történő kihelyezését. A Légirendészeti Parancsnokság a helikopterekkel Ferihegyen szervezte meg készenléti szolgálatát. A típus üzemben tartását a Honvédséggel megvalósított együttműködés könnyítette meg.

Néhány év múlva a nemzetközi terrorizmus is elérte hazánkat, amikor 1987-ben Kolumbia budapesti nagykövete ellen követtek el merényletet Magyarországon. 1987-ben – a terrorelhárító szakaszok centralizációjával, de továbbra is a Rendőri Ezred szervezetén belül – az akciószakaszokat kiemelték a zászlóaljak alól és egy külön egységben, Komondor Terrorelhárító Szolgálat néven olvastották össze. Ebbe az egységbe integrálódott a tűzszerésszolgálat is.

A rendszerváltást követően szaporodni kezdtek hazánkban a terrorcselekmények. 1991-ben a török nagykövet, illetve egy az orosz zsidó emigránsokat szállító autóbusz ellen kíséreltek meg terrortámadást ismeretlen tettesek. Egy hazai bűncselekmény kapcsán Pusztaszabolcson a Komondor Szolgálat által végrehajtott behatolásra került sor egy épületbe, melynek során két terrorelhárító sérülést szenvedett (habár mindketten védőfelszerelésben voltak). Ezt követően – a művelet során felmerült hiányosságok elemzése alapján, a terrorelhárítási tevékenység további centralizálása céljából – **létrehozták az első önállóan működő, országos hatáskörű szervezetet**, a Rendőrség Különleges Szolgálatát. Ez „állandó készenléti adó szervezet, melynek feladata **terrorcselekmény és légi jármű hatalomba kerítése** bűncselekmény előkészületének és elkövetésének megszakítása”.⁵ Felépítését tekintve az RKSZ műveleti és bevetéstámogató osztályból, azon belül négy-öt, tíz-tizenkét fős alosztályból álltak. A műveleti osztály állományába a közvetlen beavatkozást végző erőket, míg a támogató osztályba a felderítő, műszaki, robbantási és rombolópuskás-mesterlövész és kutyás elemeket szervezték.⁶ Az RKSZ-nek „**vannak ejtőernyősei** ... szervez is ilyen képzéseket”.⁷ Parancsnokság-közvetlen képzési elem is kialakításra került a szervezetnél mivel a speciális műveleti ismereteket – köztük a légimozgékonyasághoz kötődő kötéltechnikát és általános tevékenységeket – nem oktatják rendőri intézményben.⁸ A nemzetközi repülőteret üzemeltető országokat a hetvenes évektől nemzetközi előírások kötelezik a légiforgalom objektumait ért terrortámadások elleni szervezetek létrehozására, így az RKSZ egy osztálya a Ferihegyi Nemzetközi Repülőtérre települt.

Felszerelés és fegyverzet tekintetében – a helikoptereken, az alpin technikán és a kis számú ejtőernyős kiképzési feltételeit biztosító eszközön túl is – számos párhuzam mutatkozik a Honvédség mélysegi felderítő, különleges műveleti, illetve légi mozgékony erőivel. Ilyenek a Gepárd rombolópuska alkalmazása, illetve a nyílt terepen rejtve végzett álcaruhás-álcázóeszközös tevékenységek, amelyet bűnözői csoportok blokkírozása-felszámolása során alkalmaznak.⁹ Az infra- és robbantási technika, gázálarc, és a különféle gépkarabélyok, illetve mesterlövész fegyverek szintén szoros párhuzamot mutatnak.

Hazánkban a rendszerváltást követően jelentősen megszorodtak a robbantásos merényletek, a szervezett bűnözői csoportok között történő leszámolások, amelyeknek felgöngyölítésében aktívan közreműködött a Rendőrség Különleges Szolgálatát. Ugyanakkor a Budapesten települő RKSZ erőknek megfelelő sebességű kijuttatása a vidéken elhelyezkedő távoli helyszínekre nem volt megoldott. Bizonyos távolság felett a gépjárműves kijuttatás ésszerű időhatárok között szóba sem jöhetett. A helikopteres kijuttatás is időt vett igénybe, illetve korlátozott kapacitással bírt. Ez volt az egyik oka annak, hogy 1992-től a megyei rendőr-főkapitányságokon felállították a *megyei beavatkozó alegységeket* is, amelyek feladata nagyrészt megegyezett a Rendőrség Különleges Szolgálatáéval *de csak megyei szintű hatáskörrel, illetve – terrorcselekmények esetén – korlátozott jogkörrel bírtak*. A korlátozott jogkör lényegében abban állt, hogy „terrorcselekmény, valamint légi jármű hatalomba kerítése esetén *csak a halaszthatatlan intézkedéseket* tehetik meg. Feladatuk ... *az RKSZ helyszínre történő megérkezéséig az elsődleges intézkedések megtétele*”.¹⁰ Ennek mértékében a megyei beavatkozó egységek szervezeti felépítése, felszerelése és kiképzési mélysége alacsonyabb szintű, mint a budapesti központi szervezete. A megyei beavatkozó csoportok így is hatékonyan vehetik fel a harcot szervezett bűnözői csoportok ellen. *Ugyanakkor az RKSZ országos műveleti rendszere – kimondott terrorcselekmény (túszejtés, gépeltérítés) esetén – a budapesti központi erők gyors kiszállításának rendszerére épül. Ilyen körülmények között kiemelt szerephez jut a légi szállító kapacitás*. A szolgálat a légimozgékony tevékenységeket „helikopterről sokat gyakorolja...kis csoportok kijuttatására gyakran igénybe veszi”.¹¹ A helikopteres légimozgékony és az ejtőernyős kiképzés területén együttműködés valósul meg a Magyar Honvédséggel. Ennek folyamán – az alapvető, illetve bonyolult légi szállítási, ereszkedési, lecsúszási, illetve ugrási feladatok mellett – már közös helikopteres túsumentési gyakorlatra is sor került.¹² A helikopteres kijuttatás minél szélesebb körű alkalmazása több szempontból is előnyös lenne, mivel *a riasztások 60 %-a azonnali beavatkozást igényel*, illetve mert a Szolgálatot csak az utóbbi tíz évben az ország különböző területein megkezdett *terrorcselekmény miatt négy esetben, illetve túszejtési bűncselekmény miatt tíz esetben* kellett riadóztatni.¹³ Ezeknél az eseteknél kulcsfontosságú a kijuttatás sebessége, amire nem minden esetben felel meg a gépjárműves szállítási mód.

1998-ban az RKSZ-t mint önálló szervezet megszüntették, és Terrorelhárító Szolgálat néven a Készenléti Rendőrség szervezetébe integrálták.¹⁴ *Ezzel az átszervezéssel a terrorelhárítók egy szervezeti elembe kerültek a kijuttatásukhoz légi szállító kapacitást biztosító Légirendészeti Parancsnoksággal*. Összesen 46 fő – köztük hajózók és repülőműszakiak – teljesítettek szolgálatot ekkortól a Légirendészeti Parancsnokság helikopteres szervezeti eleménél, évi 1800 repült órát teljesítve.¹⁵ Ugyanebben az évben – hat MD-500 típusú könnyű szállító helikopter beszerzésével – jelentősen bővült a terrorelhárító műveletek során bevethető légi szállító kapacitás is. A Mi-2 típusú lecsúszókötteles ereszkedést, míg a mindössze három fő belső szállítóképességű MD-500-al a csúszótalpon álló kommandósok deszantolását gyakorolja a terrorelhárító szervezet állománya. A terrorelhárító szervezet légi szállító kapacitásának fejlesztésével kapcsolatos jövőbeni feladatok közé tartozik egy, a jelenleg alkalmazott típusok előnyeit ötvözve megjelenítő, 4-6 fő közötti szállító kapacitású típus rendszeresítése.

Napjainkban – különösen az Európai Unióhoz való csatlakozás után – egyre szaporodnak az országban a Budapesttől távoli nemzetközi forgalmat lebonyolító repülőterek, (pl. Debrecen) ez fokozott feladatokat ró a magyar terrorelhárításra. Ugyanakkor 2001. szeptember 11. óta a nemzetközi terrorizmus és az azzal szembeni harc intenzitása egyaránt növekszik. Habár a NATO és az USA terrorizmus elleni harcában tevékenyen részt vevő hazánkat ezidáig elkerülte a nemzetközi terrorizmus, ennek veszélye folyamatosan nő, ami jelentős követelményeket támaszt a magyar terrorelhárító erőkkel szemben. Az utóbbi tíz évben a nemzetközi terrorizmus erői – rendre újabb és újabb helyszínen – számos nagy szabású akciót hajtottak végre szerte a világon. A területet művelő hazai szakemberek véleménye szerint „a világban bekövetkezett terrortámadásokat elemezve...reális esély van arra, hogy nagyobb mértékű terrorcselekmény következzen be a régióban”.¹⁶ Ennek alapján a közeljövőben a terrorelhárító erők létszámát, vagy az adott erők kijuttatási hatásfokát (pl. több helikopter bevonásával), illetve a más erőkkel megvalósított együttműködést (pl. különleges műveleti erők bevonása) növelni, fokozni célszerű.

Terrorelhárító szervezetek helikopteres műveletei

A légideszant eljárással kijuttatott különleges műveleti erők *tűszszabadítási képességét* napjainkban egyes országok a határukon belüli tűszjejtéses terrorcselekményeknél is igénybe veszi.¹⁷ Ilyen típusú műveletre legutóbb mégis külföldön, méghozzá háborús körülmények között került sor. A 2003-as Öböl-háború folyamán az amerikai haderő egy sebesült katonáját (Jessica LYNCH) ejtették fogságba az irakiak. Kiszabadítása érdekében került sor április 1-én az éjjeli órákban egy *légideszant eljárással kivitelezett fogolyszabadítási műveletre*, melynek folyamán a nasiriai kórházból hozta ki a fogságba esett katonát egy helikoptereken kijuttatott különleges műveleti csoport.¹⁸ A tűszszabadítási műveletet mindössze huszonöt percig tartott, hogy minél kisebb teret engedjen az iraki ellenintézkedéseknek.

Hazánkban 1993-ban Balassagyarmaton került sor légimozgékony terrorelhárító csoport bevetésére. A helyi büntetésvégrehajtási intézetben tűszjejtéses bűncselekményre került sor, melynek folyamán az elítéltek tűszul ejtettek egy börtönőrt. Az RKSZ vezetése a beérkezett információk alapján úgy értékelte a helyzetet, hogy a művelet sikere első sorban a terrorelhárító csoport gyors kijuttatásán múlhat. Ezért elvetették a gépjárműves kijuttatást és egy helikopteres légimozgékony művelet mellett döntöttek.¹⁹ A helikopteren kijuttatott terrorelhárító csoport az elkövetők által várt időpontnál jóval korábban érkezett ki a helyszínre. A meglepés erejével ható beavatkozás – amelynek során robbantási tevékenységre is sor került – sikerrel járt.²⁰

Számos esetben hajtotta végre *légideszant eljárással gerillacsoportok blokkírozását és felszámolását* egy rhodesiai terrorelhárító szervezet. A rhodesiai polgárháború 1965-től 1980-ig tartott kormányerők és a baloldali gerillák között, ennek során közel 20 000 ember halt meg harci cselekmények következtében. A gerillák jelentős létszámuk ellenére sem tudtak győzelmet aratni. E küzdelmek során került bevetésre gerillacsoportok ellen a Fire Force helikopteres légimozgékony egység.²¹

1965-ben Rhodesia védelmi ereje lényegében a haderő afrikai lövészeiből, a rendőrségből, egy SAS különleges műveleti századból és hat repülőszázadból állt. A gerillák más afrikai országokban kiképzett, jól felfegyverzett, egyenruhával és más felszereléssel is ellátott harcosok voltak, akiket a szomszédos zambiai bázisokon képezték ki szovjet és kubai tanácsadók, majd beszivárogtatták a belőlük kialakított kommandókat Rhodesiába. A gerillák számos, külföldiek és falvak elleni támadást hajtottak végre. Ekkor, kezdeti szakaszában még alacsony intenzitású volt a háború, amelyben kis gerilla erők vettek részt, rendszerint 4–6 fős csoportokkal. Létrehoztak egy rendőri terrorelhárító alakulatot, a PATU-t (Police Antiterrorist Unit – a rendőrség terrorelhárító egysége), amelynek feladata – a klasszikus terrorelhárító tevékenység mellett – süllyal a gerillacsoportok városokon belüli megsemmisítésére irányult.²² Ugyanakkor ez nem oldotta meg a távoli területeken – falvakban, farmokon, konvojok ellen – végrehajtott terrortámadások problémáját. Ennek következtében *felvetődött egy gyorsreagálású helikopteres szervezet létrehozása, amelyet a gerillák támadása után rövid időn belül deszantolhatnak a helyszínen*. A terrorelhárító csoportok részére a légierő biztosította a helikoptereket. 1966 májusában rögtönzött deszantokat szállítottak helikopteren a műveleti területre, amelyek sikerrel vették fel a harcot a behatólókka. Két könnyű helikopterről nyolcfős, *rendőri erőkből álló légideszantot* tettek ki, majd a helikopterek felszálltak és tűztámogatást nyújtottak a deszantnak. A gépkarabéllyal, géppuskával és RPG-vel felszerelt gerilláknak jelentős veszteségeket okozott a kombinált támadás.

A korábbi kedvező alkalmazási tapasztalatok nyomán 1972-1974 között alakították ki az első *állandó légimozgékony terrorelhárító szervezeti elemeket*. Ezek század, illetve zászlóalj erejű katonai (SAS és a Rhodesiai Könnyűgyalogság különleges műveleti századai) és rendőri (PATU) egységekből álltak, amelyek a légierő helikopteres alegységeit is integrálták. A terroristák ekkor már általában 10–15 fős csoportokban szivárogtak be az országba, többnyire utakat aknásítottak el, farmokat és konvojokat támadtak. Ezért 1976-ig egy támogató és négy szállító könnyű helikopterből, illetve 16 fő deszantból állt a megnövelt létszámú Fire Force beavatkozó csoport. Az egy helikopteren szállított raj négy főből állt: egy tiszthelyettes rádióval, két lövészkatonával gépkarabéllyal és puskagránátokkal, illetve egy géppuskás. Helikoptereikkel rendszerint úgy szálltak le, hogy a gerillákat körbevegyék. Közben a négy raj előrenyomult, a támogató helikopter a levegőből tüzelt géppuskával. Bevetéseik rendszerint sikeresek voltak.

Terrorelhárító szervezetek kombinált, helikopteres ejtóernyős műveletei

1977-től már nagyobb, (6–12 fős) gerillacsapatok tevékenykedtek az országban, ezért a 16 fős helikopteres légimozgékony lépcsőt egy C-47-es csapatszallító repülőgéppel, illetve 20 fő ejtóernyőssel erősítették meg. A nyolc darab alkalmazásba vett Dakotával gépenként huszonnégy ejtóernyőst szállíthattak. A módosított eljárás szerint a helikopterről deszantolt rajok körbevették és lefogták a felkelő-

ket, megakadályozva elmenekülésüket. A gerillacsoport felszámolására csak az ejtőernyősök megérkezése után került sor.

1979. március 19-én Rathcline Estaténél a Fire Force a fent leírt eljárást követve támadott meg egy gerillacsoportot. A felkelők 2-3 fős csoportokban próbálták felvenni a harcot a terrorelhárítókkal. Az egyik páros az északi helikopteres rajra támadt RPG-7-es rakétával. Megsebesítették ugyan a kommandósokat, de kitörniük nem sikerült. Az ejtőernyősök a szomszédos dombról indítottak támadást, majd a helikopteres deszantokkal egyesülve lerohanták a gerillák állásait. Tizenkét gépkarabéllyal és RPG rakétavetővel felszerelt gerillát semmisítettek meg.

1979. április 17-én Umtalitól nyugatra egy felderítő járőr 10–12 gerillát vett észre. Ezt rádióon jelentették parancsnokságukra. A Fire Force egy támogató és két szállító helikopterrel, valamint egy szállító repülőgéppel szállt fel a blokkírozási-felszámolási feladat végrehajtására. A beérkező helikopterek foszforos gránátokat lőttek a felderített gerillákra, jelezve pontos helyüket, majd kirakták a deszantokat. Ezek tüzükkel meggátolták a gerillák mozgását. Egy helikopter ezalatt ejtőernyős ugrásra alkalmas ledobózónát derített fel és jelölt meg füstgenerátorral, majd fedezte a repülőgépen beérkező deszant 150 méterről végrehajtott ugrását. Gyülekeztetést követően az ejtőernyősök átfésülték a terepet, mialatt a helikopteres erők géppuskáikkal biztosították a területet. Eközben a támogató helikopterek a gerillákat támadták a levegőből. Rövid tűzharc után az ejtőernyősök az utolsó ellenállókat is megsemmisítették. Két gerilla elmenekült, kilencen elesetek. A Fire Force harcok során megsebesült géppuskásait az egyik helikopter azonnal kórházba szállította.

Mozambikban jelentős gerillabázisok jöttek létre, ahol főleg kínai és észak-koreai tanácsadók segítettek a kiképzést, így már jelentős gerillaerők harcoltak Rhodesiában. Ezért a rhodesiai rendvédelmi erők preventív okokból támadni kezdték a zambiai és mozambiki gerillabázisokat, így 1980-tól a Fire Force nagyobb légideszant-műveleteket hajtott végre az országon kívül. Ezek során már összesen tíztizenöt helikopterből, szállító repülőgépből és bombázókból állt a légi szállító kapacitás. A harceljárás alapvonalai változatlanok maradtak: felderítés, blokkírozás, felszámolás. Mindössze a műveletek lépéteke és a légitámogatás jellege (bombázók alkalmazása) változott, illetve néhány nagyobb teljesítményű helikopter alkalmazása lehetővé tette aknavető raj deszantolását is. Egy ilyen művelet során Mozambikban a petuliai bázist három támogató- és kilenc szállító helikopterrel, illetve három szállító repülőgéppel és négy vadász-, ill. könnyűbombázóval támadták. A művelet során 28 felkelőt semmisítettek meg.

Terrorelhárító szervezetek nagy hatótávolságú ejtőernyős műveletei

Katangai csendőrök és belga ejtőernyősök kombinált *tűszabadtó műveletére* került sor 1964-ben Stanleyville városában, Kongóban, miután a várost kormányellenes lázadók foglalták el. A városban több mint 1600 külföldi tartózkodott. Több száz helyi lakost mészároltak le és a külföldi, főleg belga személyek túszul ejtése, illetve legyilkolása is megkezdődött. A közvetlen életveszélybe került külföldiek megmentése gyors katonai beavatkozást tett szükségessé.

A túszok kimentésére vetették be a belga haderő „Para-Commando” ezredének 545 ejtőernyősét, amelyet felszerelésével (8 páncélozott terepjárával és 12 oldalkocsis motorkerékpárral) együtt légi úton 12 C-130 Hercules szállító-repülőgép fedélzetén juttattak el Kongóba. Ezalatt szárazföldi lépcsőként 150 katangai csendőr is megindult a lázadók ellen, 750 km-re Stanleyville-től. Útközben sok európaikat mentettek meg és az ejtőernyős támadással összhangban tervezték Stanleyville elleni műveletüket.

A belga deszantosok Kongóból, a katangai Kamina katonai repülőtérrelől hajtották végre a műveletet, a 990 kilométerre lévő Stanleyville repülőtere térségében hajtván végre harci ugrást. A műveletet megelőzően felszállt egy kisebb repülőgép, hogy időjárás-felderítést végezzen. Az első 5 C-130 Hercules 03.00-kor szállt fel Kamina-ról. Háromórás repülés után kezdték meg az ejtőernyős ugratást a kijelölt ugrózóna felett. A szállító repülőgépek húsz másodperces időközönként érkeztek a ledobó zóna fölé, gépenként 64 ejtőernyöst ledobva. Az ugrás magassága 240 méter volt. Az első hullámban beérkezett 320 ejtőernyős a repülőtérhez közeli golfpályáján ért földet. Gyülekeztetést követően a deszant megtámadta és – a támogató légierő és saját tűzeszközei segítségével – rövid tűzharc után elfoglalta a repülőtérteret.

Az ellenfél – egy leszállással végrehajtott légideszant akció megakadályozása érdekében – roncsokkal és olajshordókkal torlaszolta el felszállópályát, amit az ejtőernyősöknek sürgősen meg kellett tisztítaniuk. A katonák rövid idő alatt eltávolították a járművek roncsait és az olajjal teli hordókat a betonról, ami így készen állt a második deszantlépcső gépeinek fogadására. A szállító repülőgépekkel rádiókapcsolatot hoztak létre, jelezve a repülőtér fogadóképes állapotát (Ennek hiányában a járműve-

ket szállító második deszantlépcsőnek vissza kellett volna fordulnia.) Ezt követően 06.30-kor a szállító repülőgépek megkezdték a leszállást a repülőtérrre. A második deszant hullám két beérkezett C-130-asa néhány perc alatt kirakta a művelet gyors végrehajtása szempontjából létfontosságú terepjárókat és az oldalkocsis motorkerékpárokat. A harmadik, ejtőernyős deszantlépcső öt Herculesből állt, amelyen megerősítésképpen egy ejtőernyős századot és ejtőernyős utánpótlást szállítottak. A tervek szerint ezek – a harci helyzettől és a leszállózána állapotától függően – vagy leszálltak volna a repülőtéren, vagy ejtőernyős ugrást (és teherdobást) hajtottak volna végre. A kialakult kedvező harcászati helyzet miatt végül az erők gyors kirakása szempontjából előnyösebb leszálló módszert hajtották végre a gépek.

Az előzetes felderítési adatok szerint az európai származású túszoikat a Victoria szállóban tartották fogva a gerillák. Az erők egy része védelemre rendezkedett be a repülőtéren, míg a páncélozott terepjárókból és oldalkocsis motorkerékpárokból álló gépesített harccsoport 07.40-kor indult meg Stanleyville külvárosa felé, ami a repülőtértől 3 km-re volt. Amikor a deszant erői néhány-száz méterre megközelítették a Victoria szállodát, a gerillák megkezdték az épület elé kiterelt 250 fogoly kivégzését. Habár az ejtőernyősök rövid tűzharc után gyorsan véget vetettek a vérontásnak, annak mégis áldozatul esett 22 személy, továbbá megsebesült 40 tús. A kiszabadított túszoikat és a sebesülteket biztosított konvojban kísérték a repülőtérrig az ejtőernyősök, ahonnan az első szállítórepülőgép 09.45-kor szállt fel. A kiszabadított túszoik légi úton történő kimenekítése ekkortól folyamatos volt. A szállító repülőgépek összesen 80 bevetést repültek a művelet során, így a művelet végéig összesen 2300 főt jutattak ki a válságzónából. Ezeket az embereket az ejtőernyősök a város módszeres átkutatása során gyűjtötték össze, majd kijuttatták a repülőtérrre. A város átkutatása során a belga ejtőernyősök két halottat és egy sebesültet veszítettek. Időközben a városba érkeztek a csendőrség szárazföldi támadást végrehajtó erői is, és bekapcsolódtak a deszantok által megkezdett tevékenységbe. A következő két nap folyamán a repülőteret a légiszállítási művelet során összesen öt alkalommal érte a gerillák gyenge zászlóalj erjű támadása, amelyeket az ejtőernyősök veszteség nélkül visszavertek.

Konklúzió

A *terrorelhárító szervezetek fegyverzete és felszerelése*, illetve az ezekkel gyakorolt harceljárások szoros összefüggenek a légideszant csapatokéval, mivel:

- a légimozgékonyaság mindkettőnél alapvető mozgásforma;
- a kötéletechnika a terrorelhárító csoportoknál is az alapvető eljárásmod része;
- széles körben alkalmaznak korszerű rombolópuskákat, éjjellátó készülékeket;
- az ejtőernyős alkalmazás elsajátítása is szükséges tevékenységükhöz.

A *helikopteres deszant-mód* szerepe a hazai és a rhodesiai terrorelhárító egységek fejlődésének és alkalmazásának tapasztalatai alapján:

- 14–20 fős rendőri és különleges csoportok helikoptereken kijuttatva alkalmasak 4–6 fős terrorista / gerilla csoportok felszámolására;
- korszerű helikopterek alkalmazása lehetővé teszi egyetlen, központi elhelyezkedésű, professzionális szervezet fenntartását, amely gyorsan kijuttatható az ország távoli helyszíneire.

Az *ejtőernyős deszant-mód* szerepe a rhodesiai terrorelhárító egység (Fire Force) fejlődésének, illetve a belga ejtőernyős csapatok kongói alkalmazásának tapasztalatai alapján:

- 6–12 fős terrorista / gerilla csoportok felszámolásához már 35–50 fős terrorelhárító csoportok szükségesek, amelyeket *helikopterek és szállító repülőgépek kombinált alkalmazásával*, esetleg több lépcsőben, esetenként részben ejtőernyővel célszerű kijuttatni;
- *Több száz fős terrorelhárító csoportok*, bázisok támadása, vagy *nagy távolságú* (esetleg külföldi) terrorelhárító / túszzabadító műveletek esetén már tömeges *ejtőernyős deszantok* bevetésére is szükség lehet. Ilyen műveletnél *felmerülhet a légi gépesítés iránti igény* a túszzabadító csoport mozgásának meggyorsítására.

Összességében a terrorelhárító szervezetek olyan speciális haditechnikai eszközöket, illetve olyan műveleti eljárásokat alkalmaznak, amely *sok ponton kötődnek katonai alkalmazáshoz, azon belül az ejtőernyős és helikopteres légideszantok tevékenységéhez és eszközeihez. A terrorelhárító erők légideszant képességei közt a helikopteres deszantmód alkalmazása a legfontosabb elem*, azonban speciális esetekben szerephez juthat az ejtőernyős kijuttatás, emellett szükség lehet az erők gépesítésére is. A rendőri terrorelhárítók és a haderő különleges műveleti erőinek *közös kiképzési tevékenysége* nemcsak gazdasági, hanem esetenként alkalmazási szükségszerűség is lehet. Egyes esetekben – nagy távolságú műveleteknél, nagyobb csoportok felszámolásánál, több párhuzamos terrorcselekmény esetén – *szükség lehet a rendőri terrorelhárító erők és terrorelhárító képességekkel is rendelkező katonai erők* (különleges műveleti erők) *közös tevékenységére* is.

Jegyzetek:

- ¹ RYAN – MANN – STILWELL: 23. p.
² WHITE: 136. p.
³ Két fiatalos elkövető határőrtiszt apjuk elloptott gépkarabélyával és pisztolyával túsul ejtették a balassagyarmati leánykollégium tanulóit, majd pénzt és repülőt követeltek, hogy nyugatra távozhassanak.
⁴ FÖLDI
⁵ SZABÓ: 1159. p.
⁶ AMBRUS: 29. p., 40. p., 136. p.
⁷ Loc. cit. 59. p.
⁸ Loc. cit. 50. p.
⁹ AMBRUS: op. cit. 57-58. p., 71. p., 279-280. p.
¹⁰ Loc. cit. 161. p.
¹¹ Loc. cit. 32. p., 54. p.
¹² AMBRUS: op. cit. 148. p., 288. p.
¹³ Loc. cit. 60. p., 162. p.
¹⁴ 2004-ben a szervezet nevét Rendészeti Biztonsági Szolgálatra változtatták.
¹⁵ FÖLDI: op. cit. 182. p.
¹⁶ AMBRUS: op. cit. 43. p.
¹⁷ TURCSÁNYI – HEGEDŰS
¹⁸ MICHELETTI: 51. p., 85. p., 116. p., 145. p.
¹⁹ AMBRUS: op. cit. 29. p.
²⁰ Loc. cit. 140. p.
²¹ HAJDÚ
²² Loc. cit. 41. p.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- AMBRUS — AMBRUS Péter: *Az igazi kommandó*. Budapest, 2008, Urbis Könyvkiadó.
MICHELETTI — Eric MICHELETTI: *Special Forces: War Against Saddam Hussein*. [Különleges műveleti erők: háború Saddam Hussein ellen.] Párizs, 2006, Histoire and Collections.
RYAN – MANN – STILWELL — RYAN, M. – MANN, C. – STILWELL, A.: *A világ különleges katonai alakulatai*. [The Encyclopedia of the World's Special Forces] ford.: BÍRÓ Júlia, Budapest, 2003, Ventus Libro Kiadó.
WHITE — Terry WHITE: *A világ elit katonái*. [The Making of World's Elite Forces] ford.: PORKOLÁB Imre, Budapest, 1992, Zrínyi.

TANULMÁNYOK

- FÖLDI — FÖLDI Attila: Légi zsaruk: a légi rendészet magyarországi története. *Magyar Szárnyak*, (1999) 27. sz. 181. p.
HAJDÚ — HAJDÚ Péter: Fire Force: gerillaellenes helikopteres egység Rhodesiában. *Haditechnika*, XXXVII. évf. (2003) 4. sz. 36. p.
TURCSÁNYI – HEGEDŰS — TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Katonai és rendvédelmi alakulatok a terrorizmus elleni harcban. *Kard és Toll*, VI. évf. (2005) 3. sz. 16–25. p.

ENCIKLÓPÉDIÁK, LEXIKONOK

- SZABÓ — SZABÓ József (szerk.): *Hadtudományi lexikon*. Budapest, 1995, Magyar Hadtudományi Társaság.

PARÁDI József
A polgári magyar rendvédelem a XIX–XX. században

A modern értelemben vett magyar rendvédelem létrejöttét kétség kívül a rendi alapokon nyugvó magyar államot követő, illetve a neoabszolutikus államot felváltó polgári típusú magyar állam kialakulásától számíthatjuk. Az elméleti gyökerek és bizonyos kezdeményezések természetesen korábbi időszakra nyúlnak vissza, azonban a modern magyar rendvédelmi rendszer a kiegyezés nyomán keletkezett, amely – számos módosulással és kitéréssel, erőteljesen megtépázva ugyan – azonban alapjaiban a harmadik évezred kezdetén is a kiindulási struktúrát őrző módon működik.¹

Már a reformkori Magyarországon elkezdődött az elméleti vita arra vonatkozóan, hogy milyen legyen az új magyar rendvédelem. E témát a kortársak nem önmagában, hanem a magyar állam fejlődési koncepciójának részeként vizsgálták. A municipálisok és centralisták egyaránt a közigazgatási elképzeléseik szerves részének tekintették a rendvédelmet.²

A reformkorban kezdeményezések is létrejöttek a korszerű rendvédelmi testületek létrehozására. Ezek azonban részben nem valósultak meg, részben pedig megvalósultak ugyan, azonban működésük belesimult a rendiség körülményeibe. A Magyar Királyságban a főrendek például akciót hirdettek csendőrség létrehozására. Erre gyűjtés is indult. Az uralkodó azonban a – magyar fennhatóság alá tartozónak elképzelt – csendőrszervezet létrehozását nem támogatta. Mezei rendőrség néven már 1840-ben országos rendőrséget hozott létre a törvényhozás az önkormányzatok alárendeltségébe helyezve a szervezetet, amely azonban elsősorban az agrárium termelésének biztonsági feltételeit volt hivatott elősegíteni.³

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc során történt ugyan kísérlet a polgári magyar rendvédelmi rendszer kialakítására, ez azonban – a háborús cselekmények, valamint a forradalom és szabadságharc rövid, mindössze 16 hónapos léte miatt – csupán kezdeményezés maradt. Az első felelős magyar kormány hét minisztériummal kezdte el a működését.⁴ A belügyi tárca feladatköre lényegében három korábbi intézmény (a Magyar Udvari Kancellária, a Helytartótanács és a rendőrség) teendőinek az átvétele nyomán alakult ki. A Magyar Udvari Kancellária az országgyűlési ügyekkel, a Helytartótanács a városrendészettel, az egészségügygel, az oktatással, az alapítványokkal, az árvák ügyeivel stb. foglalkozott. A rendőrség tekintetében a feladatkör átvétel azonban csupán elméleti síkon mozoghatott, hiszen az uralkodó által működtetett titkos politikai rendőrséget a magyar kormány nem kívánta átvenni. A feladatkör és azt megvalósító személyi állomány átvétele távol állt a magyar kormánytól. Az új kormányzást – közte a belügyi tárca helyét – törvényben szabályozták, amelyben rögzítették, hogy „Ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar minisztérium által fogja gyakorolni”. Az uralkodó tehát csak az illetékes miniszter ellenjegyzésével bocsáthatott ki rendelkezéseket.⁵

SZEMERE Bertalan négy osztályt szervezett a belügyi tárcánál. Az országlásztati osztály az országgyűléshez és az országgyűlési választásokhoz kapcsolódó teendőket látta el. A közigazgatási osztály megyék, városok, községek, alapítványok, örökösödési ügyek, névváltoztatások, a ki- és bevándorlók ügyeit intézte. A rendőri osztály a közcsend és a belbéke fenntartására volt hivatott. A konkrét teendőket természetesen a helyhatóságoknál végezték, amelyeket azonban a belügyi tárca fogott össze. A rendőrségi osztályhoz tartoztak a szegényházak, a vakok és siketnémák intézetei, a mértékek ellenőrzése, a vendéglátói engedélyek kiállítása, a piaci rendek szabályozása stb. A negyedik osztály a nemzetőrségi osztály lett volna. A nemzetőrséggel azonban az országgyűlés külön törvényben is foglalkozott, amelyben a testületet a honvédelmi tárca alárendeltségébe helyezte.⁶ Végül is az első felelős magyar kormánynak a pozsonyi országgyűlés bezárását követő első pesti ülésén olyan áthidaló döntés született, hogy a testület a miniszterelnök közvetlen felügyelete alá tartozik. A miniszterelnök pedig létrehozta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, amely tulajdonképpen önálló minisztériumként működött, annak ellenére, hogy az 1848/III. tc. felsorolásában csupán a Honvédelmi Minisztérium szerepelt. A Nemzetőrségi Haditanács összességében hat osztályból állt.⁷

A nemzetőrség fiatal szervezettípus volt, amelyet a francia polgári forradalom hozott létre. Az 1789-ben Franciaországban létrehozott nemzetőrséget ugyan Napoleón bukása nyomán megszüntették, azonban az 1830-as forradalom visszaállította a testületet. A nemzetőrség többet jelentett, mint a városok polgárainak hagyományos önvédelmi szervezetei. Lényegében – a vidékre is kiterjedően – széles társadalmi alapokra helyezte az ország védelmét megszervezve a nép fegyveres önvédelmét. A nemzetőrség központi vezetése Franciaországban formális volt, a szervezet irányítása a helyhatóságok kompetenciáját képezte.⁸

Magyarországon a nemzetőrség személyi állományát vagyoni cenzus alapján szolgálatra kötelezettek alkották. A törvény azonban lehetővé tette azt is, hogy önkéntességi alapon is sorozzanak be sze-

mélyeket a nemzetőrségbe.⁹ A nemzetőrség tagjai tisztjeiket századosi rendfokozattal bezárólag választották. A magasabb rangokba való előléptetés javaslatát a nemzetőrségi haditanács terjesztette a kormányfő elé. A kormányfő által aláírt kinevezéseket pedig a nádor jegyezte ellen. A kezdeti összeírások alapján 1 000 000-ra tervezett nemzetőrségi létszám azonban soha nem jött össze mivel a nemzetiségi területek nagy részén eleve lemaradt az összeírás. Erdélyben pedig – a nem magyar területeken – az osztrák csapatokkal együttműködő román alakulatok formájában jött létre a szervezet. A magyarok lakta területeken sem hajtotta végre valamennyi hatóság az összeírásokat. Összességében mintegy 400 000–500 000 főt tett ki a nemzetőrség. A nemzetőrök közül 1848 őszére csupán 30 000 embernek volt valamilyen lőfegyvere, közülük 10 000 fő a polgárőrségektől került át a nemzetőrséghez.¹⁰

A Magyar Királyságban az önkéntes alapon szerveződő polgárőrségek tekintélyes múltra tekinthettek vissza. Jelentőségük általában háború esetén nőtt meg, amikor a hadra kelt seregtől átvettek bizonyos hátország biztosítási feladatokat például raktárak, igazgatási központok őrzését stb. Elsősorban a nagyobb városokban működő polgárőrségek összeszokott és jól felszerelt alakulatok voltak még akkor is ha a fő foglalkozásuk polgári elfoglaltság volt. A nemzetőrség létrehozásával a polgárőrségeket beolvasztották a nemzetőrségbe.¹¹

A nemzetőrség alkotta a korabeli rendvédelem karhatalmi ágát, napjaink terminológiájával élve a csapaterős rendvédelmi feladatok végrehajtása képezte alapfeladatát. A testület számára kétféle szolgálatot írt elő a törvény rendes és rendkívüli szolgálatot. A rendes szolgálat körébe tartozott a fontosabb objektumok őrzés-védelme, a közrendvédelmi őrszolgálat támogatása, a veszélyes bűnözők elfogása. A rendkívüli szolgálatok körébe tartozóknak tekintették a kisebb rendezavarások (pld. kocsmai verekedés) felszámolását, a nem szokványos rendfenntartói feladatokban való részvételt. Ilyen volt például a vágújhelyi zsidók elleni támadás felszámolása, a horvát hadifoglyok őrzése, a népképviselői országgyűlés megnyitása alkalmából 1848 júliusában a főrendi házhoz és a képviselőházhoz naponta 50–50 fő nemzetőr vezénylése stb.¹²

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelmének egyik ágát képezte a nemzetőrség. A korabeli rendvédelmi struktúra azonban három pilléren nyugodott. A másik két oszlopot az önkormányzati rendőrségek és az Országos Rendőri Hivatal képezte. E struktúrát egészítették ki a határforgalmat is ellenőrző harmincad hivatalok.¹³

A hagyományos értelemben vett klasszikus bűnüldözés a városi rendőrségek, a megyei szolgálók és a csendbiztosok feladatát alkotta. E szervezetek hagyományos feladataik tekintetében elfogadható módon állták meg a helyüket. A belügyi tárca rendőrségi osztálya részükre elvi irányítást valósított meg rendeletek útján.

Az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megelőző időszakhoz képest – ahol az önkormányzati rendőrségek, a haderő és a politikai rendőrség triászta látta el az ország rendvédelmét – fennmaradtak az önkormányzati rendőrségek, a haderő rendvédelmi teendőit pedig a nemzetőrség vette át. A korábbi egységes pajzson azonban hézag keletkezett a császári politikai rendőrség kiiktatásával, amelyet a HABSURG-hatalom ki is használt.¹⁴

Az idegen ügynökök tevékenysége iránti gyanú már 1848. júniusában kialakult. A gyanú pedig bizonyossá vált amikor a pesti Károly-laktanyában (a mai Városház utcában) állomásozó olasz ezred és a honvéd önkéntesek között lövöldözésbe torkolló verekedés kezdődött, amelynek halálos áldozatai is voltak.¹⁵

Az olaszok lázadása meglepő volt, hiszen március 15-én a Landerer-nyomdánál összegyűlt tömeg ellen az olasz katonaság megbízhatatlansága miatt eltekintettek a helyi olasz csapatok bevetésétől. A belügyi tárca munkatársai SZEMERE Bertalannal az élükön meg voltak győződve arról, hogy a történekeért a bécsi ügynökök a felelősek. Ezért haladéktalanul megszervezték az Országos Rendőri Hivalt. A hivatal a belügyminiszter közvetlen felügyelete alá tartozott. Feladatát az ellenséges ügynökök és hazai segítők felkutatása, valamint elfogása képezte. Ennek érdekében a közlekedési csomópontokra, állomásokra biztosokat rendelt ki a hivatal. Szigorították az idegenek ellenőrzését a beszállásolások bejelentésének kötelezővé tételével. Szigorították az útlevél kibocsátást is. A hivatal munkatársai – bár igyekeztek jelen lenni a legexponáltabb helyszíneken – nem intézkedtek közvetlenül, hanem a helyi rendőri szervezetek igénybe vételével valósították meg feladataikat. A hivatal kezdetben ugyan a fővárosban és környezetében tevékenykedett, működési területét azonban megkísérelte fokozatosan kiterjeszteni a nagyobb városokra is. 1849-ben kísérlet történt arra, hogy a véderőnél is bevezessék a rendőrbiztos intézményt.¹⁶

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelme tehát viszonylag rövid időn belül kialakult és tükrözte a kor színvonalát. A struktúra részét képezte a Kárpát-medencében az új szervezet-típus a nemzetőrség, amely – a miniszterelnök közvetlen alárendeltségében, az Országos Nemzetőrség-

gi Haditanács vezetésével – a karhatalmi teendőket látta el. A bünygyi, igazgatásrendészeti és a közrendvédelmi feladatokat az önkormányzati rendőrségek látták el, melynek elvi irányítását – rendeleti úton – a belügyi tárca rendőri osztálya végezte. A politikai rendőrség és elhárítás teendőit igyekezett megvalósítani az Országos Rendőri Hivatal, melyet a belügyminisztérium részeként működtettek. Fgyelemre méltó, hogy az önkormányzati rendvédelmi erők létszáma a 10 000–12 000 főt minden bizonyonnyal nem haladta meg. A csaknem félmillió létszámot elérő nemzetőrség feladata pedig sokrétű volt, bár kétség kívül hivatása zömét a rendvédelem alkotta. Ez a létszám azonban a polgári foglalkozása mellett rendvédelmi feladatokat is ellátó tömeget jelentett, amely merőben új jelenség volt a magyar rendvédelemben, mivel a polgárőrség – amely tekintélyes múltat tudhatott a magáénak – soha sem működött ilyen jelentős létszámmal. Az Országos Rendőri Hivatal munkatársai pedig csupán néhány száz főt tettek ki. Feladatuk és jogkörük azonban speciális volt.¹⁷

Összességében a 16 hónapig fennálló 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendvédelme csupán egy kezdeményezésnek tekinthető, amely a magyar polgári állam kialakítási kísérletének a részét képezte. Nem tudhatjuk, hogy a forradalom és szabadságharc győzelme esetén hogyan alakult volna a polgári magyar állam és annak részeként a rendvédelem.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc orosz segítséggel történő leverését követően azonban a HABSBERG-hatalom a magyar államot felszámolta, így annak rendvédelme is megsemmisítésre került. A volt Magyar Királyság területén a győztesek tartományokat szerveztek, amelyben a térség lakosainak elnyomását megvalósító központosított igazgatást és ennek megfelelő rendvédelmi struktúrát hoztak létre. Ez a rendvédelmi modell tehát semmiképpen sem nevezhető magyarnak és a legkevésbé sem a Kárpát-medencei fejlődés szerves részének. A neoabszolutizmus részeként tehát a HABSBERG-hatalom kiépített a Kárpát-medencében egy új rendvédelmi struktúrát, amely többé-kevésbé megfelelt a polgári fejlődés igényeinek. Ez a rendvédelem azonban egy idegen – a nemzet felszámolására törekvő – elnyomó hatalom eszközeként működött. Ezért nem tekinthető a magyar rendvédelem fejlődése szerves részének, még akkor sem, ha a Kárpát-medencében működött.

A neoabszolutizmus rendvédelmi struktúrája több pólusú volt. Az első pólus a katonai függelmi viszonyok szerint működő csendőrség – amely a karhatalmi feladatokat és a vidék közbiztonság teendőit látta el – a központi államhatalomnak volt alárendelve. A központi vezetés szervezete azonban több ízben változott. A második pólus a rendőrség volt, amely ugyancsak a központi hatalom irányítása alatt álló közigazgatáshoz kapcsolódott, azonban a birodalmi szakigazgatási szervezetét is felállították, bár ez utóbbi szinte permanens módon alakult. Előfordult az is, hogy a csendőrség és a rendőrség legfelsőbb birodalmi irányító szervezetét egyesítették. A harmadik pólust a katonai rendőrségek szervezet alkotta, melyeket ugyancsak bécsi centrumból irányítottak és a politikai rendőrség teendőinek az ellátása, valamint az idegen ügynöki tevékenység felszámolása képezte az alapvető feladatukat.

E masszív struktúrát végül is a finanszírozási nehézségek és a könggrätz-i, illetve a solferino-i vereség nyomán bekövetkezett helyzet ingatta meg. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a régi módon már nem kormányozható a HABSBERGok birodalma. Vagy változtatnak az irányítás rendszerén felszabadítva a lefojtott energiákat, vagy pedig előbb–utóbb a birodalom megsemmisülésével kénytelenek szembe nézni. A magyar szabadságharcot vérbe fojtó, birodalmában korlátlan diktatúrát bevezető Ferenc József hajlandó volt hatalmát korlátozni és megosztani annak érdekében, hogy a birodalma fennmaradjon. Túl tudott lépni önmagán, partnernek bizonyult a kiegyezésben. Közreműködésével jöhetett létre Közép-Európa legdinamikusabb fejlődési periódusa a dualizmus időszakában.

A dualizmus pedig egy új magyar polgári államot teremtett a Magyar Királyság területén, biztosítva a nemzeti és a polgári fejlődés lehetőségét. E polgári magyar állam részeként egy merőben új rendvédelmi struktúra alakult ki, amely épített a korábbi hagyományokra és adaptálta a legkorszerűbb európai eredményeket is.

A kiegyezéssel dualista államalakulat jött létre, amelyben a Magyar Királyság visszanyerte területi integritását és szuverenitását. A dunai monarchia kétpólusú állammá alakult, a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság szövetségévé vált. A dualista monarchiában három hatalmi pólus működött. A magyar kormány, az osztrák kormány és az uralkodó. Ausztria-Magyarországnak nem volt közös államfője. A Magyar Királyságnak és az Osztrák Császárságnak volt egy-egy államfő közjogi méltósága. E két tisztséget azonban egy természetes személy Ferenc József töltötte be. Kizárólag az Osztrák Császárságnak, illetve a Magyar Királyságnak voltak állampolgárai. Ez nem zárta ki a kettős állampolgárság lehetőségét, de az Osztrák-Magyar Monarchiának nem voltak állampolgárai.¹⁸

A dualista államalakulatnak is két hivatalos elnevezése volt, nevezetesen az „Osztrák-Magyar Monarchia” és az „Osztrák-Magyar Birodalom”. Annak ellenére, hogy a két elnevezést az uralkodó rendelte el,¹⁹ a két kifejezés a HABSBERG-birodalom tartalmának kétféle felfogását tükrözte. Az egyik

álláspont szerint a birodalom egységes államalakulat melynek két felében a helyi ügyeket bizonyos önállósággal intézik. A másik nézet szerint – amely a magyar felfogást tükrözte – a monarchia két állam szövetsége, amely bizonyos ügyeit közösen intézi. A gyakorlatban az Osztrák-Magyar Monarchia elnevezés vált általánossá, amely tükrözte a magyar felfogás győzedelmét. A magyar fél nemzetközi szerződésekben is kifejezésre juttatta a gyakorlatban megvalósuló álláspontját. Ezt tükrözi a szerződés szövegekben „az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét állama” („die beiden Staaten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie”) kifejezés használata. A századfordulótól pedig a nemzetközi egyezmények többségét az Osztrák-Magyar Monarchia, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság képviselői írták alá, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy a HABSURG-birodalom ugyan egységes, azonban két államból áll.²⁰

A kiegyezés utáni magyar rendvédelem keretét a dualista berendezkedésű államalakulat tartalma határozta meg. A kiegyezési alaptörvények lényegében háromféle tárgykört hoztak létre. Az egyik tárgykört a Pragmatisa Sanctio-ból eredeztették, ezeket nevezték pragmatikus ügyeknek (külügy, hadügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy).²¹ A másik tárgykört a közös érdekű viszonyokon belül a hitelügy képezte,²² a harmadik tárgykört pedig – amelyet dualisztikus ügyeknek is hívtak – a vám- és kereskedelmi szövetség, a vasút, a hajózás, a posta és távíró, valamint távbeszélő, illetve közvetett adózás alkotta.²³ A dualisztikus ügyeket az különböztette meg a többi közös ügytől, hogy amennyiben nem jött létre közös álláspont az intézésükre vonatkozóan a két társország számára fennállt az önálló intézkedés lehetősége is.²⁴ Az önállóan intézendő ügyek csoportjába tartozott az összes többi ügy, így a rendvédelem is.

A modern magyar polgári rendvédelmi struktúra kiépítése tekintetében három út állt a kiegyezés utáni magyar kormányok előtt. Átvehették a neoabszolutizmus rendvédelmi szervezetét, vagy visszaállíthatták a hagyományos – a rendi viszonyok között kialakult – magyar rendvédelmi struktúrát, a legkorszerűbb nyugat-európai megoldásokat is adaptálhatták, merőben új szervezeteket kialakítva. Végül is e három lehetőség kombinációja valósult meg a gyakorlatban.²⁵

Az osztrák csendőrség és rendőrségek átvétele lehetetlen lett volna a nemzet elnyomásában e szervezetekre osztott dicstelen szerepkör miatt. A városokban és vidéken a hagyományos rendvédelmi szervezetek felélesztésére került sor. A városi rendőrségeket belső fejlesztések útján sikerült elfogadható szervezetekké alakítani.²⁶ Vidéken azonban a régi rendvédelmi struktúra képtelen volt produkálni a polgári fejlődéshez szükséges közbiztonsági állapotokat. A kormányok a kormánybiztosi rendszerrel kísérleteztek ugyan, ez azonban csupán átmeneti közbiztonsági javulást hozott. Végül is TISZA Kálmán miniszterelnök kezdeményezésére felállított Magyar Királyi Csendőrség hozott létre vidéken a polgári fejlődés igényeinek megfelelő közbiztonsági állapotokat.²⁷

Városokban tehát a rendőrségek, vidéken pedig a csendőrség tartotta fenn a rendet. A városi rendőrségek a korábbi rendőrségek modernizált változatai voltak. A csendőrség pedig – bár mint szervezet-típus nem volt új Magyarországon – mint a Magyar Királyi Csendőrség a nyugat-európai bűnüldözési élmezőny adaptálójaként működött.²⁸

A dualizmus idejében azonban nem arról volt szó, hogy a korábbi, a nemzet elnyomásában „jeleskedő” rendvédelmi struktúra egyik-másik elemét felújítsák. A cél az volt, hogy a polgári demokráciának és a nemzet szuverenitásának megfelelő új rendvédelmi modellt alakítsanak ki. Ennek megfelelően formálta a korabeli államvezetés a magyar határőrizetet, a pénzügyőrséget, a büntetés-végrehajtást, illetve a testőrségeket és a koronaőrséget, valamint a parlamenti őrséget.²⁹

A határőrizet tekintetében napjainkhoz hasonló helyzet alakult ki a dualizmuskori Magyar Királyságban. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság között ugyanúgy virtuális határ létezett csupán mint az Európai Unió schengeni egyezménybe belépett tagállamai közötti ellégiesült határvonal. A Magyar Királyságban törvény mondta ki, hogy az ország határainak az átlépéséhez útlevélre általában nincs szükség. Útlevelelkenyszert a magyar állam csupán azon országok állampolgárai számára érvényesített, amely államok a Magyar Királyság polgáraitól is útlevelet kértek. Az ország határainak az átlépésében a magyar állam csupán az elítélt, illetve a kötelező katonai szolgálatot ellátó polgárait korlátozta. Ott, ahol az Osztrák-Magyar Monarchia határai egybe estek a Magyar Királyság határaitól léteztek ugyan a határforgalom ellenőrzésére hivatott határállomások, azonban az ellenőrzés gyakorlata liberális volt. Ekkor alakult ki a kishatárforgalmi rendszer is. A határforgalom ellenőrzése Európa-szerte a magyarországihoz hasonló liberális elvek szerint működött. A Magyar Királyság polgárai jóformán nem ismerték a vízum fogalmát mivel csupán az Orosz Birodalom és a Török Birodalom igényelt vízumot az országba történő belépéshez. Az orosz és a török állam területére azonban meglehetősen kevesen kívántak utazni.³⁰

A büntető-végrehajtást is merőben új alapokra helyezték a dualizmus kori kormányok. Európa élvonalbeli szabályozását valószínűsítették meg, hozzákezdték egy többfokozatú büntető-végrehajtás korszerű intézményrendszerének a kiépítéséhez és merőben új – a kor színvonalán álló képzésben részesített – személyi állományt képeztek ki.³¹

A császári pénzügyőrség a legkevésbé kompromitálta magát a neoabszolútizmus időszakában a magyarság elnyomásában. Ebből fakadóan a személyi állomány egy részét a kiegyezés utáni magyar kormány átvette. Az átvett pénzügyőrök határidőt kaptak a magyar nyelv elsajátítására. Valójában azonban valamennyi pénzügyőr csak akkor beszélt jól magyarul, amikor az új generáció felváltotta a régit. A Magyar Királyi Pénzügyőrségnél – hasonlóan a társ rendvédelmi testületekhez – a személyi állománynak a magyar mellett azon a nyelven is beszélnie kellett, amilyen nyelven a szolgálati helyén a lakosság beszélt.³²

Napjaink gyakorlatától eltérően csupán a pénzügyőrség volt fegyveres szervezet a vámhivatalok munkatársai fegyver nélkül látták el tevékenységüket. A vámhivatalok a pénzügyőrségtől függetlenül dolgoztak. A vámhivatalokban hivatalnokok dolgoztak, akiket nem fegyvereztek fel. Egyetlen fegyverük a díszegyenruhájukon viselhető szabja volt. Az 1870-es években szétválasztották a vámhivatalokat az adóhivataloktól. A dualizmuson belül ugyanis a vámbevételeket nem a két társország kormányai használták fel, hanem a közös ügyek fedezésére szolgáltak. A két társország országgyűlései által delegált úgynevezett kvótabizottság a vámbevételek és a közös ügyek kiadásainak a különbözetét volt hivatott kiegyenlíteni a társországok bevételeiből.³³

A testőrségek, a koronaőrség és a képviselőházi őrség merőben más jellegű feladatot hajtottak végre mint a többi magyar rendvédelmi testület. E szervezetek az államfő és környezete, a törvényhozó testület, illetve a magyar állam szuverenitását kifejező szimbólumok őrzésével járultak hozzá a közrendhez.

A Mária Terézia által létrehozott és Ferenc József által felosztatott Magyar Nemesi Testőrséget újra felállította Ferenc József.³⁴

A dualizmus időszakában két magyar testőrség működött. A Magyar Királyi Darabont Testőrséget 1904-ben hozták létre. Feladatát az uralkodó magyarországi szálláshelyének őrzése, díszelgéseken történő részvétel képezte. A Magyar Királyi Nemesi Testőrség pedig mindenhová elkísérte az uralkodót, ahová utazott. Ez csupán e szervezet privilégiumát képezte, mivel az osztrák testőrségek a Magyar Királyság területén nem rendelkeztek kompetenciával. Valamennyi testőrség – a császáriak és a királyiak egyaránt – a főudvarmester irányítása alá tartoztak.³⁵

A magyar nemzet és a magyar államiság kiemelt és speciális fontosságú eleme a Szent Korona, melyre a koronaörök vigyáztak. A koronaöri tisztség magas közjogi méltóság volt, melyre megüresedés esetén a koronaörök bejegyzésével az uralkodó kért fel új személyeket a törvényhozás ellenjegyzésével. A koronaörök munkáját a Magyar Királyi Koronaőrség segítette, amely szervezet az őrzés tényleges teendőit látta el.³⁶

A Magyar Királyi Képviselőházi Őrség felállítására 1912-ben került sor gróf TISZA István elleni merénylet nyomán. Ezzel megszűnt azon állapot, amely már több ízben kivívta a kortársak bírálatát. Nevezetesen a törvényhozó testületben a rend védelmét, az épület őrzését a végrehajtó hatalom látták el korábban. A képviselőházi őrség létrehozásával ezt az ellentmondást is felszámolták.³⁷

A dualizmus időszakában tehát – több lépcsőben ugyan, de – létrejött a polgári magyar állam rendvédelmi struktúrája, amely különböző módosításokkal napjainkban is működik. A mintegy 283 000 km²-nyi területen a közel 20 000 000 fős lakosság körében csaknem 33 000 fő tartotta fenn a rendet. A megalakulás és a háború éveit nem számítva a csendőrség 90 %, a rendőrségek pedig 80 % körüli bűnfelderítést értek el. A XIX–XX. század fordulóján Magyarországon az állami és az önkormányzati rendőrségek 12 000 fővel (36,5 %), a csendőrség 12 000 fővel (36,5 %), a büntetés-végrehajtás 3 000 fővel (9,2 %), a vámhivatalok 500 fővel (1,6 %), a pénzügyőrség 4 500 fővel (13,6 %), a testőrségek 692 fővel (2,22 %), a koronaőrség 78 fővel (0,7 %) és a képviselőházi őrség 60 fővel (0,18 %), összeségében 32 830 fővel (100 %) látta el a rend védelmét.³⁸

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy viszonylag nagy területen és népes lakosság körében csekély létszámmal hogyan lehetett kimagasló eredményeket elérni. Önmagában nem elégséges az a magyarázat, mely szerint a XIX–XX. század Magyarországa lakosságának az erkölcsi stabilitása erőteljesebb volt a mainál, a népesség kevésbé hajlott a törvénytelen cselekedetek elkövetésére. Ezt a nézőpontot ékesen cáfolja az a tény, hogy a dualizmus kori új rendvédelmi struktúra kiépítéséig a kiépülő vasúti pályák síneit felszedve támadtak meg rabló bandák vonatokat, illetve a kiépülő csendőrségnek létrehozása éveiben az egyik legfontosabb feladatát a több tíz főnyi fegyveres rablóbandák felszámolása képezte, amelyet csak komoly tűzharcok során tudott elérni.³⁹

A kimagasló eredmények létrejöttének több oka is volt. A korabeli rendvédelmi modell nem a bűnüldözést, hanem a bűnmegelőzést tekintette elsődleges feladatának. Ezen teendőt pedig – a későbbi korok dilettáns gyakorlatától eltérően – nem a rendvédelmi struktúrában kialakított újabb részszerkezeti egységek létrehozásával kívánták megvalósítani, hanem a rendvédelmi testületek működése alapelemének tekintették a bűnmegelőzési teendők megvalósítását. A személyi állomány döntő többsége – a rendőrségeknél és a csendőrségnél egyaránt – a létszám mintegy 90 %-a közterületi szolgálatot látott el. Jelenlétével garantálva a bűncselekmények megelőzését. A módszer ugyan eltért a rendőrségek és a csendőrség tekintetében, hiszen a városokban őrszobákhoz kapcsolódó posztos rendőri rendszer, vidéken pedig a csendőr őrsök által vezényelt járőrök hálózta be a területet. A rendőrségeknél és a csendőrségeknél azonban egyaránt a személyi állomány maximum 5 %-a tartozhatott a tiszti karba. Ők szervezettek, ellenőriztek, irányítottak (a harmadik évezred küszöbén a magyar rendőrségben a tiszti kar aránya 30 % feletti). A gazdaságok – a tisztek és az alacsonyabb rangúak között együttesen – sem érték el a személyi állomány 1,5–2 %-át. Ezzel szemben a harmadik évezred elején a magyar rendőrségnél előfordult, hogy egyes rendőrkapitányságokon a gazdasági igazgatóságok alárendeltségében több munkatárs dolgozott, mint ahányan járőr szolgálatot láttak el. A dualizmus kori rendőri és csendőri szolgálat lényege az volt, hogy a testület személyi állománya a működési területen jelen volt.⁴⁰

A szolgálat ellátás stílusa is mentes volt a hatalom arroganciáját kifejezésre juttató metódustól, amely minden állampolgár folyamatos ellenőrzésében ölt testet. Az állam polgárai mindennapjaikban érezhették, hogy a rendvédelmi testületek az érdekeiket védik a törvényeket áthágókkal szemben. A polgárok védelme során a lakosságot nem zaklatták a rend fenntartói.⁴¹ Természetesen kisiklások ebben az időszakban is előfordultak, azonban koránt sem ez volt a jellemző.

A rend eredményes fenntartását elősegítette a lakosság közérzete is. A Magyar Királyság a Német Császárság után Európa második legdinamikusabban fejlődő országa volt. Ekkor épültek máig használt középületeink többsége és ekkor hozták létre a Kárpát-medence modern értelemben vett infrastruktúrájának az alapjait. A gazdaság pezsgése számos munkaalkalmat teremtett. A helyzet a XIX. század végére bizonyos mértékig romlott, amikor a nagy infrastrukturális beruházások többsége elkészült. A lényeg azonban az, hogy a lakosság nem érezte országát törvényeit magára nézve sérelmesnek. Reális lehetőség volt az egyéni egzisztenciák kialakítása és fejlesztése, még akkor is, ha boldogulásukat számosan a tengeren túl vélték megtalálni. Ám közülük sokan hazatértek megtakarított pénzüikkel és itthon teremtettek új egzisztenciát. A magyarországi nemzetiségi mozgalmak is ebben az időszakban terebélyesedtek ki annak ellenére, hogy ezzel ellentétes törekvések is jelen voltak a magyar társadalomban. Mindezt természetesen nem jelentette azt, hogy mindig és mindenki számára felvirágoztatást biztosított a dualizmus, az azonban tény, hogy az ország sokat fejlődött és a lakosság döntő többségének az életszínvonala is javult.⁴²

A magyar állam alkalmazottai – köztük a rendvédelmi testületek tagjai – a társadalmi állásukhoz méltó életvitel folytatásához szükséges ellátásban részesültek. Ez képezte az állami alkalmazottak ellátásának alapját. A kinevezett személyi állományt elbocsátani akkor lehetett, ha bebizonyították az alkalmatlanságukat, vagy bűncselekményt követett el. Ilyen körülmények között a korrupció és a megvesztegethetőség nem jellemezte az állam működését, idegen volt a rendvédelmi testületek gyakorlatától. Az államapparátus tagjává válni biztos egzisztenciát, konszolidált életvitelt jelentett, amely tekintélyt biztosított a társadalomban. Ebből fakadóan magas kvalifikációs igényt lehetett támasztani a személyi állománnyal szemben és gondosan meg lehetett válogatni a felvételre kerülőket.⁴³

A rendvédelmi testületek számára a munkavégzés tárgyi feltételeit az állam biztosította. Az újlényomatrögzítést például Anglia után az európai kontinensen elsőként a Magyar Királyságban alkalmazták.⁴⁴ Egyéb technikai újítások is – a nyugat-európai országokhoz képest ugyan néhány éves késéssel de – bevezetésre kerültek a magyar rendvédelemben. Nemzeti rendvédelmünk kiválóságai lehetőséget kaptak arra, hogy Nyugat-európában tanulmányozhassák a legfejlettebb bűnüldözési metodikákat és technológiákat, amelynek megismerése nyomán javasolhatták a tapasztalatok hazai adaptálását.⁴⁵

A dualizmus kori és a két világháború közötti Magyar Királyság eredményes rendvédelmének rendkívül fontos tényezője volt a civil rendvédelem által nyújtott segítség, ennek hiányában a korabeli rendvédelmi testületek minden bizonnyal nem lettek volna képesek létrehozni példamutató eredményeiket. Nevezetesen az ország területét behálózó „szövetet” alakították ki a nagy gazdasági szervezetek. Ide tartozott a Magyar Államvasútak, a víztársulatok, az útfelügyelet és karbantartás szervezetei, valamint az erdőtársulások stb. Ezek ugyan különböző szervezeti formákban működtek, abban azonban megegyeztek, hogy az általuk működtetett műtárgyak illetve az erdőtársulások esetében a természetes vegetáció behálózta az országot és jobbrészt szabadon megközelíthető volt. Ezért e szervezetek

ket a magyar állam törvények által kötelezte arra, hogy megfelelő létszámú őrszemélyzetet tartsanak, akik egyben a kisebb karbantartási munkálatok végzését is irányították, az őrzött javak állapotát pedig folyamatosan figyelemmel kísérték. A gátak, a vasúti töltések és az utak mentén – a terep jellegtől függően – általában 4–8 kilométerenként, illetve az erdők esetében törvényben meghatározott nagyságú erdőterületek után egy-egy személyt volt köteles a tulajdonos foglalkoztatni, akinek a részére – az általa felügyelt területen – házat is biztosítottak. Ezeket az őroket a foglalkoztató szervezetnek lőfegyverrel is el kellett látni. Az állam pedig törvények formájában biztosította számukra azt a jogot és kötelezettséget, hogy a rájuk bízott területen a bűncselekményeket lehetőleg előzzék meg, illetve a bűnösöket fogják el és adják át az állami rendvédelmi testületeknek. A történelmi Magyarországon összesen mintegy 150 000, a trianon utáni Magyar Királyságban pedig közel 50 000 főt foglalkoztattak ilyen célból.⁴⁶

A dualizmus időszakában a rendvédelem nem képezett állami monopóliumot. A rend védelmére az országgyűlés hozott törvényeket, amelyek valamennyi rendvédelmi testületre egyaránt érvényesek voltak. A központi államhatalom számára az országgyűlés, az önkormányzatok részére pedig a közgyűlések hozhattak létre rendvédelmi testületeket, amelyek felügyeletét és irányítását a szaktárcák, illetve az önkormányzatok vezető testületei látták el. Ebben – az egyébként jól működő rendszerben – speciális elemet képezett a csendőrség, amelyet a központi államhatalom hozott létre és tartott fenn, azonban a testületnek az önkormányzati igényeket kellett kielégítenie, bár a központi államhatalom is alkalmazta speciális körülmények között (pld.: tábori csendőrség, zendülés stb.).⁴⁷

A dualizmuskori kiváló rendvédelmi eredmények a háború éveiben fokozatosan elenyésztek. Ennek több oka is volt. A rendvédelmi testületek személyi állományának jelentős részét behívták katonának, mivel kiválóan megfeleltek az alsóbb szintű parancsnoki beosztások betöltőivel szemben támasztott követelményeknek. Őket a fizikális állapotukban megingott, a kellő szakmai ismereteket nélkülöző póttartalékosok köréből pótolták. Rövid lefolyású háború esetén ez a helyzet valószínűleg nem okozott volna nagy gondot. A háború elhúzódása nyomán azonban a rendvédelmi szervezetek gyengítése és a közmorál romlása nyomán a közbiztonság egyre labilisabbá vált. E folyamatot a frontokról hazatérő felfegyverzett katona tömegek megjelenése tetézte. A városok és a nagyobb földbirtokosok környezetük védelme érdekében fegyveres védelmi szervezeteket hoztak létre.⁴⁸

A kormányzat ugyan a csendőrség fejlesztésére vonatkozóan jóváhagyott egy tervezetet, amelyet azonban – a felgyorsult események miatt – már nem maradt idő végrehajtani. Az őszirózsás forradalom a magáénak tekintette az ország rendvédelmi struktúráját, azt tovább kívánta működtetni, legfeljebb személyi konzekvenciákat kívánt érvényesíteni. A csendőrség élére például gróf KÁROLYI Mihály GENCSY Arnold csendőr alezredest nevezte ki, aki nekilátott a számára unszimpatikus tisztek eltávolításához, bár a tiszti kar mérséklésének ideája nem tőle származott. A csendőrség rangidős tisztjei ekkor memorandumban fordultak a kormányfőhöz, melyben helytelenítették azt, hogy a nehéz időkben elbocsássák a testülettől azokat a törzstiszteket, akik alkalmasak lettek volna országos akciók lebonyolítására. KÁROLYI azonban kitartott GENCSY mellett, így a testület tiszti karát lényegében lefejezték. A Magyar Királyságban nem volt olyan erő, amely az úgynevezett tanácsokkal szembe tudott volna szállni. Így lényegében vértelen úton valósult meg a szociáldemokrata és a kommunista párt szövetségének a hatalomátvétele.⁴⁹

A magyar tanácsköztársaság a korábbi jogrendet és az államigazgatást nem kívánta átvenni. A proletárdiktatúra kiépítésének lenini ideológiáját szerette volna megvalósítani. Ennek részét képezte a korábbi rendvédelmi modell felszámolása és helyette egy új rendvédelmi testület létrehozása. Ez a gyakorlatban úgy valósult meg, hogy a rendvédelmi testületeket egyetlen új szervezetbe a Vörös Őrségbe integrálták. Átvették ugyan a régi személyi állományt, azonban vezető pozíciókba munkásokat helyeztek. Ezek az emberek minden bizonnyal megbecsült személyek voltak a szakterületükön, azonban fogalmuk sem volt a rendvédelemről. A helyzetet nehezítette, hogy – a korábbi jogrendszer elutasításából fakadóan – a rendvédelmi testületek személyi állományának „jogerzéke” jelentette a testületek működésében a kontrollt. A magyar közgondolkodástól, szellemiségtől távol állt a Vörös Őrség azon gyakorlata, amely szerint elfogták a rend ellen vétőket, majd nem ritkán ugyanazon szervezet elítélte és végül az ítéletet végre is hajtotta. A Vörös Őrség tevékenysége ellentmondásos, hiszen megfékezte ugyan az országban az anarchiát azonban működésével újabb jogtalanságokat hozott létre. A Vörös Őrség egyes alakulatainak a tevékenysége pedig eleve nélkülözte a jogszerűséget és az erkölcsösöséget. A csendőrség három vezető állású tisztjét (FERY Oszkár altbgy., BORHY Sándor és MENKINA János csendőr alezredest) a Lenin-fiúk elfogták és addig kínozták, míg meg nem haltak, majd a holttesteket az éj leple alatt a Dunába dobták. A titkokban tartott esetet a tanácsköztársaság leverése után a budapesti rendőrség vizsgálta ki. Nem tudhatjuk azonban, hogy a tanácsköztársaság rendvédelme mi-

Ilyen irányban fejlődött volna tovább, ha fennmarad, hiszen a kárpát-medencei kultúrkörnyezet és a rendvédelmi hagyományok merőben eltértek az oroszországitól. A 133 nap rendvédelmét csupán kísérletnek lehet tekinteni, amelynek az egyik lehetséges alternatívája volt ugyan a diktatórikus megnyilvánulások megerősödése, de nem ez volt az egyetlen lehetőség. Tény azonban, hogy a Vörös Őrség 133 napos ellentmondásos tevékenysége után ismét visszaállt a dualizmuskori rendvédelmi modell.⁵⁰

A tanácsköztársaság utáni kormányok a dualizmuskori rendszerhez való visszatéréssel a jogfolytonosságot hangsúlyozták. Ebbe illett a korábbi – meglehetősen zilált állapotba került – rendvédelmi struktúra helyre állítása. Az úgynevezett fehér terror időszaka nem segítette ugyan elő a jogfolytonosság helyre állítását, azonban a BETHLEN-i konszoldiáció részeként a magyar rendvédelem újjászervezése is lezajlott.

Nagy előnyt jelentett, hogy nem volt szükség új jogrend kialakítására, hiszen rendelkezésre állt a forradalmakat megelőző jogi struktúra. A dualizmuskori rendvédelmi szervezetek személyi állománya ugyan a háború és a megszállás nyomán csak részlegesen állt rendelkezésre, azonban a kiegészítésüket viszonylag rövid idő alatt megvalósították.

A legnagyobb terhet a trianoni határokon kiépítésre kerülő új határőrizeti struktúra létrehozása képezte.

A magyar rendvédelemben egyaránt jelen voltak a legitimisták és a szabad királyválasztók. A magyar rendvédelem konszolidációjának lényeges elem volt, hogy a rendvédelmi szervezetek és a kormányzó között egyetértés alakult ki, mivel a testületek vezető pozícióiba HORTHYhoz hű személyek kerültek. A magyar rendvédelem legtekintélyesebb testületénél a Magyar Királyi Csendőrségnél is helyreállt a béke a GENCSY Arnold által eltanácsolt és a testületben maradt tisztek, valamint a tanácsköztársaság alatt eltérő magatartást tanúsító tisztek között. A fővárosi rendőrségnél zajló igazoló eljárások nyomán pedig 50 személyt bocsátottak el a testület kötelékéből. A Vérmezőn 1920. október 23-án megtartott díszszemlén HORTHY Miklós kormányzó már személyesen fogadta a szemlén résztvevő alakulatok tisztelgését, amely csalhatatlan jele volt annak, hogy a kormányzó már megbízott a rendvédelmi testületekben.⁵¹

Az 1918–1919-es magyarországi forradalmakat felváltó rendszer ugyan visszatért a dualizmuskori rendvédelmi modellhez, azonban a tiranoni békediktátum hatásai nyomán bizonyos módosításokat is végrehajtott. A magyarországi önkormányzati rendőrségeket államosították. Az államosítás igénye már a dualizmus időszakában jelentkezett, a háború azonban megszakította a folyamatot, melyet végül 1919 őszén realizáltak.⁵²

A magyar rendvédelmi struktúra változtatásának másik lényeges eleme a határőrizeti szervezet létrehozása volt. A dualizmus időszakában ugyanis meglehetősen későn hozták létre a Magyar Királyi Határrendőrséget, amely néhány száz fős szervezet lévén, tulajdonképpen a határőrizeti részfeladatok koordinálására volt csupán alkalmas. Ez képezte az alapfeladatát.⁵³

A határőrizeti részfeladatokat a dualizmuskori Magyarországon szétszortották azon rendvédelmi testületek határmenti alakulatai között, amelyek alapfeladatai harmonizáltak egy–egy határőrizeti részfeladattal.⁵⁴

A trianoni békediktátum nyomán azonban ez a struktúra már nem volt képes ellátni a hivatását mert megváltoztak a körülmények. Európa szerte útlevelkötelezettség jött létre. A Kárpát-medencén belül pedig ezeréves gazdasági egységeket és rokoni szálakat metszett ketté a trianoni határ. Az utódállamok autarchiára törekedtek. Ilyen körülmények között a határok légiesült változatának a felügyeletére létrehozott struktúra már nem volt képes a megváltozott körülmények között ellátni a magyar államhatár őrzését. Új szervezetet hoztak létre a Magyar Királyi Vámőrséget.⁵⁵

E szervezet alakult át a későbbiek során Magyar Királyi Határőrséggé, majd határvadász csapatnemmé. A Magyar Királyi Vámőrség és az utódszervezetei is két testű szerveződések voltak. A klaszszikus határőrizeti feladatokat ellátó rész fedőtestületként működött, melynek rejtésébe helyezték – a Bledi egyezményt követően nyíltan is – a határbiztosítási csapatokat. Ez a katonai erő a magyar véderő egyharmada volt. Minden harmadik honvéd ezred a határon teljesített szolgálatot szükség esetén ellátva a határbiztosítási teendőket.⁵⁶

A trianoni békediktátum nyomán a 92 000 km² területre zsugorított és 8 000 000 főnyi lakosságra csökkentett ország rendvédelmére azonban a győztes hatalmak jóváhagyták a történelmi Magyarországon működő rendvédelmi testületek létszámát. E mögött az állásfoglalás mögött az 1918–1919-es forradalmak húzódtak. Az ország vezetése azonban a rendvédelmi testületek személyi állományának a dualizmuskori körülményekhez viszonyított bőséges módosulását a haderő rejtésére igyekezett felhasználni.⁵⁷

A magyar rendvédelem két világháború közötti militarizálódása annak tudható be, hogy korábban a haderő által ellátott egyes hátországbiztosítási feladatokat például ipari létesítmények, közlekedési és hírközlési infrastruktúra, vezetési pontok őrzését a rendvédelmi testületekre ruházták. A 35 000 főre csökkentett haderő elbocsátott hivatásos állományát lehetőleg a rendvédelmi testületeknél kívánták foglalkoztatni, mivel úgy gondolták, hogy katonai szaktudásuk – amire egy esetleges fegyveres konfliktus esetén szükség lehetett – ott amortizálódik a legkevésbé.⁵⁸

Az 1918–1919-es forradalmak és a forradalmakat követő különítményes időszak után – a dualista minta szerint újjászerveződő – a magyar rendvédelmi testületek rövid időn belül helyre állították a világháború előtt megszokott közbiztonságot. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott az a körülmény, hogy a lakosság az elhúzódó háborús nehézségek és a forradalmak zűrzavara után rendet és nyugalmat akart az országban. Az antant és a magyar politikai vezetés is a rend mielőbbi helyreállítására törekedett. Mindez nem csupán annak a kivitelezhetőségét eredményezte, hogy a dualizmus kori létszámmal működjenek a magyar állam rendvédelmi testületei, hanem új szervezetek létrehozására is lehetőség nyílt. A Magyar Királyi Vámőrség és utódszervezetei mellett ilyen testület volt a Magyar Királyi Folyamőrség. A testület feladatát legálisan a vízrendészeti teendők alkották. Ennek álcázásában azonban folyami flotillát igyekeztek a hatóságok rejtett módon működtetni. Az 1921-ben létrehozott folyamőrség – mint a vízrendészeti teendőket ellátó szervezet – 1939-ig működött. A vízrendészeti teendőket 1938-ban átadta a szervezet a területileg illetékes csendőrségnek és rendőrségnek, a testület hadihajózó részét pedig a Magyar Királyi Honvédségbe integrálták ahová rejtetten korábban is tartozott.⁵⁹

A Magyar Királyi Vámőrség és utódszervei, valamint a Magyar Királyi Folyamőrség 1938-al bezárólag működött hivatalosan a magyar rendvédelem részeként. A haderőbe történő visszaintegrálásuk azonban eltérő módon valósult meg. A határvadászok néven a Magyar Királyi Honvédségbe olvasztott Magyar Királyi Határőrségből ugyanis a határőrizeti feladatait nem választották le mint ahogyan azt tették a folyamőrség esetében a vízrendészeti teendők elvonásával. A határvadász csapatnem továbbra is kétfestű szervezetként funkcionált, ahol a klasszikus határőrizeti teendőket az úgynevezett „határ-szolgálatosok” végezték, a határbiztosítási teendőket pedig a határvadász testület többségét alkotó szervezeti egységek végezték. A két feladatkört ellátó testületrészek szervezeti felépítése, felszereltsége és kiképzése is eltért egymástól. E folyamatból a távolsági határforgalom ellenőrzésének teendői maradtak ki, mivel e feladat teljesítésére a magyar királyi államrendőrség létrehozásakor felállították a határszéli rendőri kirendeltségeket, amelyek teendőiket – a területvisszacsatolások nyomán létrejött diszlokáció módosítások változásaival – a második világháború végéig ellátták.⁶⁰

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmének egyedi aktusa volt a területvisszacsatolások nyomán az országhoz visszatért területek a pacifikálásában történő részvétele és a magyarországi jogrend szerinti rendvédelem helyreállítása. Valamennyi visszacsatolt területen kezdetben katonai közigazgatást vezetett be a magyar állam. Ezen időszak alatt pacifikálták a térséget, valamint kiépítették a polgári közigazgatást és a rendvédelmet, továbbá a határőrizet legalapvetőbb infrastruktúrájának a kialakítását is elkezdték. A gyakorlatban ez úgy valósult meg, hogy a trianoni határon maradtak az úgynevezett „határ-szolgálatosok”, akik a hadműveleti területté nyilvánított visszacsatolt területre irányul ki és beutazást ellenőrizték, amelyet külön engedélyhez kötöttek a hatóságok. A határ-szolgálatosok tehát a hadműveleti záróvonallá átminősített trianoni határt őrizték a katonai közigazgatás feloldásáig, amikor áttelepítették őket az új határokra, amelynek a védelmét és a leendő határőrizeti erők elhelyezési feltételeinek a kialakítását a Magyar Királyi Honvédség csapataival bevonuló azon határvadászok végezték, amelyeket a határok biztosítására készítettek fel. A „határ-szolgálatosoknak” az új határokon az elhelyezési körleteik kialakításában a haderő műszaki csapatai is részt vettek. A többi rendvédelmi testület alakulatai a Magyar Királyi Honvédséggel együtt vonultak be a visszacsatolt területekre és azonnal hozzákezdtek feladataik ellátásához, kezdetben a katonai közigazgatás alárendeltségében. Számos településen a bevonuló magyar rendvédelmi szervezetek a dualizmus kori épületeiket vették ismét birtokba. Ezen épületeket ugyanis az utódállamok is ugyanarra használták, mint a Magyar Királyság a dualizmus időszakában. Sok helyen a bútorzat egy része is az eredeti volt.⁶¹

A területvisszacsatolások nyomán a rendvédelmi testületek létszáma is gyarapodott. A Magyar Királyi Rendőrség csaknem 16 000, a Magyar Királyi Csendőrség pedig mintegy 22 000 főre nőtt. A második világháború alatt ugyanis a csendőrség szervezetében – karhatalmi feladatok ellátása céljából, elsősorban partizán, diverzáns csoportok felszámolása érdekében – zászlóaljkat hoztak létre, ezért a csendőrség létszáma dinamikusabban gyarapodott, mint a rendőrségé, amely ilyen jellegű feladatkört nem kapott. A Magyar Királyi Vámőrség 4 210 fővel kezdte meg a működését. A Magyar Királyi Határőrség határ-szolgálatosainak a létszáma pedig már 5 734 főt tett ki. Végül pedig a határvadászok „ha-

társzolgálatosai” 9 475 fővel végezték a határőrizeti teendőket. A Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámát 3 000 főről mintegy 4 000 főre növelték a területvisszacsatolások nyomán. A büntetés-végrehajtást kevésbé a Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség létszámát pedig egyáltalán nem befolyásolta a területvisszacsatolás. A két világháború közötti időszakban a Magyar Királyi Koronaőrség 31 fővel, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség pedig 60 fővel látta el szolgálatát változatlan szervezettel és feladatkörrel. A testőrség azonban dinamikusabb változásokon ment keresztül.

A császári gyalogos és lovas testőrség Gödöllőn tartózkodó tagjai IV. Károly 1918 októberi magyarországi látogatásakor a király mellett teljesítettek szolgálatot. Az uralkodó Bécsbe utazása után azonban a gyermekek Gödöllőn maradtak a testőrséggel. Miután az uralkodó 1918. november 13-án lemondott és november 30-án testőrségeit elbocsátotta, a testületek magyarországi származású tagjai Gödöllőn maradtak. Ők és a Magyar Királyi Darabont Testőrség, valamint a Magyar Királyi Koronaőrség 1918. november 16-tól mint Köztársasági Testőrség működtek előbb gróf KÁROLYI Mihály, majd KUN Béla személyét védelmezve. HORTHY Miklós 1920. március 1-ei kormányzóvá választása után családjával a Gellért szállóból a királyi várba költözött. A palota biztonságát 1920. augusztusáig a volt fővezérségi törzsszázadból, a Magyar Királyi Darabont Testőrségből és a volt császári gyalogos- és lovas testőrség Gödöllőn maradt tagjaiból alakult őrség biztosította. Ezt az őrséget szervezték át Magyar Királyi Testőrséggé 1920. augusztus 10-én. Az új szervezet a darabont testőrség Attila krt. 10. szám alatti testőrpalotáját kapta meg, melyet Bessenyei György Testőrlaktanyára kereszteltek. A Magyar Királyi Testőrség hivatalosan a Magyar Királyi Darabont Testőrség utódjaként jött ugyan létre, azonban fennállása alatt mindvégig a Magyar Nemesi Testőrséget tekintette eszmei elődjének. A Magyar Királyi Testőrség szolgálatát kezdetben 260 fővel látta el, majd 1920. végére 125 főre csökkentették a létszámát. A testőrséghez csatolták 1938-ban a Spanyol Lovasiskolát. A Magyar Királyi Testőrség alabárdos, lovas és gyalogos részekből állt. 1942-ben – a gyalogos testőrség keretében – új szakaszt hoztak létre székely testőrszakasz elnevezéssel. 1943-ban testőr lövész zászlóalj létrehozását kezdték el, azonban 1944. október 16-áig ez nem fejeződött be. A zászlóalj feladata lényegesen eltért a testőrség többi részében szolgálatot teljesítőkétől, mivel nem a megszokott díszelgési teendőket kellett ellátnia, hanem harcászati feladatkört kapott. Létrehozása a TELEKI kormány idején merült fel a németektől való elszakadás kapcsán. A zászlóalj felállítására azonban csak késve és részlegesen került sor.⁶²

Az ország közbiztonsági helyzetét alapvetően a csendőrség és a rendőrség állapota határozta meg. E két testületnél nem egyforma mértékben ugyan, de létszámgyarapítást hajtottak végre a területvisszacsatolások nyomán. A magyar rendvédelem azonban már 1938-ban, illetve 1939-ben elveszített két testületet a Magyar Királyi Folyamőrséget és a Magyar Királyi Határőrséget. A folyamőrség tekintetében a helyzet egyértelmű volt. A testület átkerült a haderőhöz, vízirendészeti tartalmú rendvédelmi feladatait pedig a csendőrség és a rendőrség vette át.⁶³ Ezzel a magyar rendvédelem 3 420 fővel mérséklődött, ellentétben az ugyancsak a honvédség kötelékébe integrált határvadászokkal, amely szervezet megtartotta feladatkörét. A határok őrizetére, mint rendvédelmi feladatkörre 10 475 főt biztosított a haderő. A „határszolgálatosokat” is beleszámítva – a területvisszacsatolásokat követően – közel 52 000 fő teljesített szolgálatot a magyar rendvédelemben.

A két világháború között is fennmaradt az a kiterjedt őrségi rendszer, amely a vasúti pályák, gátak, utak és erdőterületekhez kapcsolódóan már a dualizmusban kiépült és az egész országra kiterjedő hálózatával hathatós segítséget nyújtott a rendvédelmi testületeknek. Az önkéntes tűzoltóságokat is beleszámítva e körben tevékenykedők létszáma mintegy 100 000 fő volt.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme tehát a dualizmuskori szisztémát követte. A változások lényegében két forrásból táplálkoztak. Egyrészt a technika fejlődése a rendvédelem terén is megvalósult, másrészt a trianoni békediktátum következményei közvetve és közvetlenül is befolyásolták a magyar rendvédelmi modell alakulását.

A két világháború közötti magyar rendvédelem egy alkotmányos monarchia rendvédelme volt, amely a parlamenti demokrácia szabályai szerint meghatározott keretek között működött. A korabeli demokráciák rendvédelmi modelljeivel összhangban tevékenykedett a magyar rendvédelem. Mindez a Német Birodalom befolyásának térhódításáig és a befolyás mértékéig igaz, hiszen Magyarország német megszállása, majd a nyilas hatalomátvétel után már nem beszélhetünk korlátozott függetlenségről sem. A korszak rendvédelmének azonban van egy aktusa, amelyre nem lehet büszke az utókor. A magyar zsidóság deportálásában a rendvédelmi szervezetek, karöltve a közigazgatással és német vezénnyel részt vettek. A rendvédelmi testületek tagjai körében volt ugyan aktív és passzív ellenállásra is példa, a megfélemlítettek azonban kényszeredetten de engedelmeskedtek a német parancsoknak. A rendvédelmi testületben szolgálatot teljesítők csekély része pedig – hasonlóan a társadalom egészéhez –

aktívan vette ki a részét e dicstelen tetteiből. A nyilas rendvédelmet – hasonlóan a neoabszolutizmus rendvédelméhez – nem lehet a magyar rendvédelem részének tekinteni. A nyilas rendvédelem egy idegen megszálló hatalom magyar csatlósainak a szervezete volt, amely csak azért jöhetett létre mert a megszálló hatalom támogatta és csak addig működhetett, amíg a megszállás tartott. Nem a kárpát-medencei fejlődés eredményeként alakult ki, léte ellentétes volt a nemzet érdekeivel, létrehozása és működtetése nélkülözötte az ország törvényeiben foglaltakkal az összhangot.

A két világháború közötti magyar rendvédelem tehát nem egy diktatúra rendvédelme volt. Ellenkezőleg a magyar rendvédelem feladatköre – a dualizmuskorhoz viszonyítva új elemként – bővült az államhatalmat erőszakosan megragadni és a társadalom egyik csoportja érdekében a nemzet többi részét elnyomás alá helyező politikai szervezetek elleni fellépés lehetőségével.⁶⁴

Ez a jogi formula azonban nem jelentette azt, hogy a két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme politikai rendőrségként funkcionált. Az egész magyar rendvédelemben csupán két szervezeti egység volt, amelyeket a politikai bűncselekmények felderítésére hoztak létre. A Magyar Királyi Államrendőrség – majd 1931-től Magyar Királyi Rendőrség – kötelékében egy osztály, a Magyar Királyi Csendőrség szervezetében pedig, az 1931-el felállításra kerülő Csendőr Nyomozó Parancsnokság egyik alosztályának képezte feladatát a politikai bűncselekmények felszámolása. E két szervezeti egység munkatársainak az összesített létszáma sem haladta meg a 100 főt. Ugyanazokkal a jogosultságokkal és kötelezettségekkel rendelkeztek, mint a testületen belüli kollegáik. Nem vonatkoztak rájuk külön szabályok, illetve nem álltak a szabályok felett, bár a hatalmon lévők elnézőnek bizonyultak túlkapásaikkal szemben.⁶⁵

Merőben más helyzet alakult ki 1945 és 1950 között, amikor a polgári magyar rendvédelmi struktúra felszámolására készült a kommunista párt által vezetett baloldal, hogy a széttűzött polgári rendvédelem helyét a Szovjetunióból importált rendvédelmi modell vehesse át.

Mivel minden idők rendvédelme szoros kapcsolatban áll a hatalom birtokosaival, ezért nem lehet eltekinteni a „ki kit győz le” időszak politikai csatározásaitól és az erőviszonyok alakulásától. A szovjet hadsereggel az országba érkező RÁKOSI Mátyás által vezetett kommunista párt azzal a szándékkal jött haza, amelyet az 1921/III. tc. bűncselekménynek nyilvánított. Ügyes taktikával, a háború utáni helyzet hasznosításával és a megszálló Vörös Hadsereg hathatós támogatásával hatalomra került a kommunista párt. Győzelme azonban píriuszi volt, mert – saját szövetségesei hátba támadásával és felszámolásával – erkölcsi vereséget szenvedett, a sztálini diktatúra magyarországi adaptációjával pedig ellen-szenvenné tette azt a rendszert amelyet néhány év alatt sikerült a lakosság jelentős része számára szimpatikussá tenni az úgynevezett népi demokratikus forradalom időszakában.

Az 1945–1950 közötti időszak a magyar polgári állam, annak részeként a magyar polgári rendvédelem felszámolásának az időszaka, amikor a szovjet modell fokozatosan kiszorította a magyar polgári rendvédelmi modellt.

Az első lépés a csendőrség feloszlata volt. A csendőrség feloszlatajának hamis ürügyét a magyar zsidóság deportálása képezte. E vádban nem az volt a hamis, hogy a csendőrség e dicstelen tetteiben részt vett, hanem az hogy abban egyedül vett részt és a testület teljes egészében közreműködött abban. A KOMINTERN kitűnően látta, hogy a polgári rendszer egyik legerősebb támasza a csendőrség, ezért már a harmincas években kinyilvánította azon álláspontját, hogy az úgynevezett szocialista forradalom Nyugat-európába juttatása esetén a csendőrséget elsőként kell kiiktatni az államapparátusból. Erre RÁKOSIÉK számára kitűnő lehetőséget biztosított a szervezet egy részének részvétele a magyar zsidóság deportálásában. A bűnösök felelősségre vonásához azonban nem volt szükség a teljes testület felszámolására. A rendvédelem feletti irányítást azonban a kommunista párt a csendőrség felszámolásával tudta átvenni. A csendőrség feladatkörét ugyanis a rendőrség vette át, ezzel monopolhelyzetet teremtve a testület számára a rendvédelemben. A megnövelt létszámú rendőrségen belül pedig baloldali kádereket sikerült számbeli fölénybe hozni és őket a szervezet irányító posztjaira helyezni. Így módon a csendőrség feloszlataásával a magyar rendvédelem a kommunista párt felügyelete alá került.⁶⁶

A csendőrség – amelynek a szolgálati utasítása szerint végezték a vidéki rendőrök feladataikat 1949-ig – felszámolásához kapcsolódott a határőrizet újjászervezése is. A határavadászokat kivonták a honvédelmi tárca irányítása alól és – a szovjet irányítás alatt álló – magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság segítségével a Magyar Kommunista Párt emberét PÁLFFY Györgyöt nevezték ki a szervezet élére. PÁLFFYÉK a testületben alapos tisztogatást végrehajtva a kommunista szimpatizánsok bázisává alakították a szervezetet. A KMP pedig a SZEB-el karöltve elérte, hogy a honvédség helyett a határőrséget fejlesszék. Rövid időn belül a határőrség felülmúlta a néhai honvédség vesztes alakulatainak a maradványaiból álló új honvédséget. Így módon a magyar állam fegyveres szféráiban a honvédelem és a rendvédelem terén is a Magyar Kommunista Párt túlsúlya biztosítottá vált.⁶⁷

Természetesen a kisebb rendvédelmi testületekben is folyt a kiszorítási, de a két nagy szervezet a határőrség és a rendőrség felett a befolyás átvételével a testületek megerősítésével az állam fegyveres alrendszerében a „ki kit győz le” időszak lezárult, a harc a KMP javára eldőlt. Ezt követhette a folyamat második szakasza, amikor az irányítása alá vont szervezeteket a KMP átszervezte a szovjet mintának megfelelően. E szerint önálló – lényegében a pártfőtitkárnak alárendelt – Államvédelmi Hatóságot alakítottak ki, amely a politikai rendőrség funkcióit látta el. Gyakorlatilag teljhatalommal rendelkezett. Kiterjedt szervezatként működött. A karhatalmi és a határőrizeti alakulatok csapaterő jelleggel működtek, az úgynevezett piros ÁVÓ pedig a politikai rendőri teendői mellett az állam vezetőinek az őrzését is ellátta. Az ÁVH kiterjedt feladatait sorozott állomány segítségével volt képes ellátni. A negyvenes évek végére a rendőrség létszáma 35 000 fő körül stabilizálódott, az ÁVH is hasonló létszámmal működött.

Az ÁVH a félelmen nyugvó szilárd közbiztonságot hozott létre. Hatalmas besúgó hálózattal rendelkezett. Az élet minden területére kiterjedő spicli hálózata pótolta a korábbi polgári időszak civil őrsegeinek (gátőrök, vasúti pályaőrök, erdőőrök stb.) 100 000 fő fölötti tömegét. Ezen őrsegeket felszámolták, jogosultságaikat megszüntették, fegyvereiket beszedték.

A „ki kit győz le” időszak politikai légköréből fakadóan ezen évek nem voltak mentesek a politikai tartalmú rendvédelmi szervezetek által kivitelezett megnyilvánulásoktól. Ide sorolható például a magyarországi németek kitelepítése is.

Összességében a polgári magyar rendvédelem – amely lényegében 1867-től 1945-ig tartott, a tanácsköztársaság időszakát leszámítva és eltekintve az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kísérletétől az új magyar polgári rendvédelem megteremtésére – jól működő, gazdaságos, a polgári demokrácia igényeinek és a Kárpát-medence hagyományainak megfelelő rendvédelmi modell volt. Ez a modell túlélte az első világháborút és az 1918/1919-es forradalmakat, valamint az azt követő fehér terrort. Végül két nagyhatalom a Harmadik Német Birodalom és a Szovjetunió egymást követő beavatkozásai nyomán külső segítséggel számolták fel ezt a rendvédelmi modellt. Sok vonatkozásban azonban a proletár diktatúra is merített ebből a modelltől. Az 1956-os forradalom és szabadságharc után például a magyar rendvédelmi szervezetek struktúrája nagyvonalakban megegyezett a háború előttivel. A magyar állampárt kemény és puha diktatúrájának a rendőrsége a testületen belüli függelmi viszonyok és a központi hatalomhoz fűződő kapcsolata tekintetében egyaránt a Magyar Királyi Csendőrséget képezte le a pártállami viszonyokra adaptálva.

Az 1867 és 1945 közötti magyar rendvédelmi struktúra közelebb áll a mai nyugat-európai rendvédelmi modellekhez, mint a Magyar Köztársaság rendvédelme az Európai Unió centrum országainak a rendvédelméhez. A polgári magyar rendvédelmi modell számos példa értékű tanulsággal szolgál a harmadik évezred magyar rendvédelme számára is. A teljesség igénye nélkül ide sorolható, hogy a polgári magyar rendvédelem:

- két pólusú volt, azaz nem kerülhetett egy szervezet a rendfenntartás területén monopóliumhelyzetbe, amely biztosította a hatalom megosztását az államapparátus ezen ágában is;
- a rend fenntartása nem képezte a központi államhatalom monopóliumát, azon az önkormányzatok és a kormány osztozott;
- a személyi állomány számára a törvényi szabályozás egzisztenciális biztonságot nyújtott a hatalmon lévő politikai párt túlzott befolyásával szemben;
- a lakosság széles rétegeit – államilag ellenőrzött formában – bevonta a bűnmegelőzésbe, illetve felderítésbe, a terheket pedig a leginkább érdekelt gazdasági szervezetekre hárította;
- kis létszámú, olcsó, de kimagasló határfokú modellként működött, rugalmasan alkalmazkodva a változó körülményekhez, jól képzett személyi állományt foglalkoztatva.

Jegyzetek:

¹ PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei.

² Idem: A dualista Magyar-ország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata.

³ 1840/IX. tc.

⁴ A BATTYHÁNY-kormány (1848. III. 17. – 1848. X. 2.) miniszterei voltak:

„– gróf BATTYHÁNY Lajos hadügyminiszter 1848. IV. 07. – 1848. V. 22. ;

– DEÁK Ferenc igazságügyminiszter 1848. IV. 07. – 1848. IX. 11. ;

– báró EÖTVÖS József vallás- és közoktatási miniszter 1848. IV. 07. – 1848. IX. 11. ;

– herceg ESTERHÁZY Pál a király személye körüli miniszter (külügyminiszter) 1848. IV. 07. – 1848. IX. 09. ;

– KALUZÁL Gábor: földműves-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1848. IV. 07. – 1848. IV. 11. ;

– KOSSUTH Lajos pénzügyminiszter 1848. IV. 07. –

– SZEMERE Bertalan belügyminiszter 1848. IV. 07. – 1848. IX. 12. ;

– DUSCHEK Ferenc államtitkár, az országos pénzügyek intézője miniszteri hatáskörben 1848. IX. 28. – ;

– GHYCY Kálmán államtitkár, az igazságügyi minisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ;

- báró KEMÉNY Dénes államtitkár, a belügyminisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ;
- KOVÁCS Lajos osztályfőnök, a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ;
- PULSZKY Ferenc államtitkár, a király személye körüli minisztérium (külgügyminisztérium) vezetője 1848. IX. 09. – ;
- SZÁSZ Károly államtitkár, a vallás- és közoktatási minisztérium vezetője 1848. IX. 28. – ”

BÖLÖNYI: 47. p.

⁵ 1848/III. tc.

⁶ 1848/XXII. tc.

⁷ A felelős magyarkorány első ülésére 1848. IV. 15-én került sor, a miniszter pedig Az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot 20-ára hozta létre.

⁸ URBÁN: Az 1848/1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei.

⁹ A Nemzetőrségbe sorozhatóság – törvény által meghatározott előfeltétele volt – legalább fél telek tulajdonjoga, vagy évi 100 forint tiszta jövedelem, továbbá 20 és 50 év közötti életkor és egészséges fizikai állapot. E feltételekkel rendelkező valamennyi férfi számára kötelező volt a nemzetőr szolgálat.

1848/XXII. tc.

¹⁰ V. ö. 8. sz. hivatkozással.

¹¹ Loc. cit.

¹² Loc. cit.

¹³ PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. 40–43. p.

¹⁴ URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervezetek létrehozására.

¹⁵ Az incidensre 1848. VI. 11-én került sor. Végül is az olaszokat a nemzetőr alakulatok körülzárták, ágyúkat szegezve lakotanyájukra.

Loc. cit.

¹⁶ Loc. cit.

¹⁷ V. ö. 13. sz. hivatkozással.

¹⁸ GALÁNTAI: 91–94. p.

¹⁹ 1868. XI. 14-én a közös külügyminiszternek címzett uralkodói utasítás szabályozta az államalakulat elnevezésének témáját a kiegészítés tartalmával összhangban.

Loc. cit.

²⁰ 1903/I. tc.

²¹ 1867/XII. tc.

²² 1868/XXX. tc.

²³ 1908/XII. tc.

²⁴ 1908/XIV. tc.

²⁵ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 52–53. p.

²⁶ TISZA

²⁷ CSAPÓ

²⁸ PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.

²⁹ Idem: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.

³⁰ Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

³¹ MEZEY

³² PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867–1914.

³³ Idem: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*.

³⁴ A Magyar Királyi Nemesi Testőrség reorganizálására vonatkozó elhatározásáról I. Ferenc József 1867. IV. 21-én kéziratban értesítette gróf ANDRÁSSY Gyula magyar miniszterelnököt. Az újjászervezett testület tevékenységét 1868. I. 01-én kezdte el.

³⁵ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 56. p.

³⁶ FAZAKAS – HEGEDŰS – HENNEL: 159–160. p.

³⁷ 1912/LXVII. tc.

³⁸ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 52–56. p. és 14. sz. melléklet

³⁹ REKTOR: 77–87. p.

⁴⁰ LAKY: *Rendőrökről rendőröknek.*; BALLÓ

⁴¹ SZUT-1896 ; LAKY: *Rendőrközegek tankönyve.*

⁴² SIKLÓS

⁴³ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 157–179. p.

⁴⁴ BORBÉLY – KAPY: 29. p., 156–157. p.

⁴⁵ PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon.

⁴⁶ PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződésai.

⁴⁷ – PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.;

– SZAKÁLY

– SZIKINGER

⁴⁸ ÖRY

⁴⁹ KAISER: 18. p. ; *A csendőrség züllesztése.*

⁵⁰ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 76–79. p.

⁵¹ – BORBÉLY – KAPY op. cit. 50. p., 53. p.

– KAISER: op. cit. 21–22. p.

⁵² 5.047/1919. ME. r.

⁵³ 1903/VIII. tc.

⁵⁴ PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig.

⁵⁵ 1922/VIII. tc.

⁵⁶ PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

⁵⁷ PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.

⁵⁸ PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950.

⁵⁹ A Magyar Királyi Folyamország létrehozásáról a minisztertanács 1921. március 01-én döntött, amelyet a kormány előterjesztése nyomán az országgyűlés 1922-ben iktatott törvénybe. A törvényben foglaltak megvalósításáról a miniszterelnök és a belügyminiszter rendeletben intézkedett.

1922/XVI. tc. ; 122 295/1922.ME. r. ; 8 270/1923.BM. r.

⁶⁰ PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.

⁶¹ V. ö. 13. sz. hivatkozással. 80–108. p.

⁶² BANGHA

⁶³ CSONKARÉTI – BENCZÚR

⁶⁴ 1921/III. tc.

⁶⁵ HOLLÓS

⁶⁶ 1690/1945. ME. r.

⁶⁷ KESERŰ – PARÁDI

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BALLÓ — BALLÓ József: *Kézikönyv és oktatási segédkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Szeged, 1900, s.n.
- BANGHA — BANGHA Ernő: *A Magyar Királyi Testőrség 1920-1944*. Budapest, 1990, Európa Könyvkiadó.
- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső et al. (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- BÖLÖNYI — BÖLÖNYI József (szerk.): *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, 1978, Akadémiai Kiadó.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia könyvek, Pécsi tudománytár./
- CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészet és folyamőrök a Dunán 1870-1945*. Budapest, 1991, Zrínyi.
- A csendőrség züllesztése. — *A Magyar Királyi Csendőrség forradalmasítása 1918. évben és erkölcsi züllesztése 1919. évben*. Miskolc, 1937, Standhoft József Könyvnyomdája.
- FAZAKAS – HEGEDŰS – HENNEL — FAZAKAS László – HEGEDŰS Ernő – HENNEL Sándor: *A Szenet Korona őrzése. A koronaőrök, a koronaőrség*. Budapest, 2002, Heraldika.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya, osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség VKF-2*. Budapest, 1971, Kossuth.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia könyvek, Pécsi tudománytár./
- KESERŰ – PARÁDI — KESERŰ István – PARÁDI József: *Határőrizetünk 1867-1990*. Budapest, 1990, Határőrség.
- LAKY: *Rendőrközegek tankönyve*. — LAKY Imre: *Rendőrközegek tankönyve*. Budapest, 1906, Pátria.
- LAKY: *Rendőrökről rendőröknek*. — LAKY Imre: *Rendőrökről rendőröknek*. Budapest, 1926, Ráth Mór.
- MEZEY — MEZEY Barna: *A magyar polgári büntetőügy kezdetei*. Budapest, 1995, Osiris.
- PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1995, Tipico Design.
- PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. I.köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SIKLÓS — SIKLÓS András: *A Habsburg-birodalom felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Budapest, 1987, Kossuth.
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története*. Pécs, 1925, Haladás Nyomda Rt.
- TANULMÁNYOK
- ÖRY — ÖRY Károly: A rendvédelmi szervezetek az első világháború, az „öszirózás” forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napoleóniközbiztonsági öröstület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 28–51. p. A ta-

- nulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45–50. p.
- PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CII. évf. (1989) 2. sz. 177–196. p.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. — PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I. évf. (1990) 1. sz. 30–37. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V. évf. (1994) 4. sz. 391–404. p.
- PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 80–89. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háborúból diktatúrába*” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 42–53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon. — PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 23–26. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A közigazgatás, a véderő, és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. In BUDA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX–XX. században. A magyar büntetés- és igazságszolgáltatás, csendőrség, határőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 74–109. p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867–1950. — PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat szimpoziumán. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 55–58. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, Trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Az 1848/1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. — URBÁN Aladár: Az 1848/1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I. évf. (1990) 1. sz. 7–16. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848–1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervezetek létrehozására. — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervezetek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 11–19. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZABÁLYZATOK
SZUT-1896 — *Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1896, s.n.
- JOGSZABÁLYOK
1840/IX. tc. — 1840/IX. tc. a mezei rendőrségről.
1848/III. tc. — 1848/III. tc. a független magyar felelős minisztérium alakításáról
1848/XXII. tc. — 1848/XXII. tc. a nemzeti őrseregről
1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról.
1868/XXX. tc. — 1868/XXX. tc. a Magyarország s Horváth-, Szlavón és Dalmátországok közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről.
1903/I. tc. — 1903/I. tc. a czukorra vonatkozó törvényhozás tárgyában Bruxellesben 1902. márczius hó 5-én kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
1908/XII. tc. — 1908/XII. tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozás tárgyában Budapesten 1907. évi október hó 8-án kötött szerződés becikkelyezéséről.
1908/XIV. tc. — 1908/XIV. tc. a Magyar Szent Korona országainak pénzügyminisztere és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok pénzügyminiszterei között a kétszeres megadóztatás elkerülése végett, valamint az egyes adók körébe tartozó némely más ügy iránt létrejött egyezményről.

- 1912/LXVII. tc. — 1912/LXVII. tc. a képviselőházi őrség feloszlásáról.
1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
1922/VIII. tc. — 1922/VIII. tc. a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
1922/XVI. tc. — 1922/XVI. tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának kiegészítési módjáról és felfegyverzésének megállapításáról.
5.047/1919. ME. r. — 5.047/1919. ME. r. a rendőrségek államosításáról
122 295/1922. ME. r. — 122 295/1922. ME. r. az 1922/XVI. tc. hatályba léptetése tárgyában.
8 270/1923. BM. r. — 8 270/1923. BM. r. az 1922/XVI. tc. hatályba megvalósítása tárgyában.
1690/1945. ME. r. — 1690/1945. ME. r. a csendőrség feloszlásáról.

PARÁDI József
A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata

A polgári magyar állam közigazgatása és annak részeként a magyar határőrizet a dualizmus időszakában épült ki.¹ Ekkor a harmadik évezred elején tapasztalható állapotoknál Európa szerte jóval szabadabb viszonyok valósultak meg a határőrizet terén. Vízum kötelezettséget csupán a cári és az oszmán birodalom állított fel.² A Magyar Királyságban törvénnyel szabályozták, hogy az ország határainak átlépéséhez nem szükséges útlevelel. Csupán néhány – a törvény által meghatározott – kivételes kategória számára írtak elő útlevelekötelezettséget, valamint a külföldi állampolgárok részére a kölcsönösség elve alapján.³ Az Osztrák-Magyar Monarchia a határok tekintetében ugyanúgy működött, mint az Európai Unió. A Magyar Királyság és az örökös tartományok közötti határvonalat bárki, bárhol és bármikor átléphetette. A dunai monarchián belül a személyek és árúk szabad mozgása biztosított volt, amelynek az alapját a rendszeresen felújított osztrák-magyar vámszövetség képezte.⁴

Gazdasági, valamint nemzet- és közbiztonsági szempontok is szükségessé tették azonban a dualista monarchia külső határainak az őrzését. Ebből fakadóan a Magyar Királyság határai közül azokon a határszakaszokon épült ki határőrizet, amely szakaszok egybe estek az Osztrák-Magyar Monarchia határaival, azaz a román-magyar és a szerb-magyar határral. Ezek egyben útleveleköteles határszakaszok is voltak, mivel a Román és a Szerb Királyság határai átlépéséhez útlevelekötelezettséget írt elő,⁵ így – a kölcsönösség elve alapján – Magyarország is útlevelekötelezettséget léptetett érvénybe a román és a szerb alattvalók számára.⁶

A Magyar Királyi Csendőrséget a határőrizetbe a miniszterelnök és az illetékes tárcák vezetői által jóváhagyott Határőrizeti Utasításban foglaltak szerint vonták be.⁷ A dualizmus időszakára már megvalósult az ország geodéziai felmérése és térképezése. Ez szilárd alapot nyújtott a határvonalak egzakt kitűzéséhez, amely azonban időnként és helyenként akadályokba ütközött. Egyes határmenti birtokok tulajdonjogai a szomszédos ország legközelebbi településeinek lakosai kezébe kerültek, ami miatt a kérdéses földterületet a helyben lakók a tulajdonosa szerinti országhoz tartozónak tekintették. Másutt a határvízfolyások medre módosult stb. A magyar kormány egyezményekben rögzítette szomszédjaival a határok pontos fekvését. Nem minden esetben sikerült azonban tárgyalásos úton rendezni a vitás kérdéseket. Ilyen esetben nemzetközi bírósághoz fordult a két szomszédos ország, mint például a lengyel-magyar határon fekvő úgynevezett halastói birtok ügyében is.⁸

A Határőrizeti Utasítás kiadására a román-magyar határegyezmény létrejötte nyomán került sor. Erdély határait az 1699., 1718., 1791. és 1793. évi békekötések határozták meg. A békekötési okmányban foglaltak azonban nem minden esetben voltak kellően pontosak, illetve azoknak a kitűzése csak részleges volt. Ebből fakadóan több vitás kérdés is felmerült amelyek tisztázása céljából a XIX. században 1804-be, 1853-ban, 1868-ban, 1869-ben és 1818-ban tárgyalások is folytak, amelyek azonban nem vezettek eredményre. Végül az 1882. évi tárgyalás hozta meg az eredményt. 1883-ban és 1884-ben Bécsben a közös külügyminisztérium – hat havi tárgyalás után, Romániával való megegyezés nyomán – elfogadta a határokat, melyet az 1887. december 7-én, illetve november 25-én kelt nemzetközi egyezményben rögzítettek. A magyar képviselőház a közös magyar-román határt 1888. április 30-án emelte törvényerőre.⁹

A határszéli csendőrség teendőit román-magyar és a szerb-magyar határon látta el. Ezen határszakaszokon a zöldhatár őrzése és a kishatárforgalom ellenőrzése alkotta a feladatkörét. Többszöri létszámfejlesztés nyomán 1 052 határszéli csendőr tevékenykedett a Magyar Királyi Csendőrség testületében. E létszám a 12 000 fős testület 8,76 %-át tette ki.¹⁰ **(I. sz. melléklet)**

A határszéli csendőrség szervezeti felépítése is eltért némileg az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrségétől. A határszéli csendőr őrsöket az úgynevezett kikülönített törzstisztek irányították, akik közvetlenül a területileg illetékes csendőr kerületparancsnokság felügyelete alá tartoztak. Ezzel szemben az ország belsejében a csendőr őrsök és a csendőr kerületek között két szintes parancsnoksági rendszer működött. A csendőr szakaszparancsnokságok a csendőr őrsök egy-egy csoportját irányították. Több csendőr szakaszparancsnokságot fogott össze egy csendőr szárnyparancsnokság. A csendőr szárnyparancsnokságok pedig a csendőr kerületparancsnokságok irányítása alá tartoztak. A határszéli csendőr őrsök úgynevezett nyári őrsökkel is rendelkeztek. A nyári őrsök a hó elolvadásától a hó leeséséig működtek a Kárpátok hágóin. Személyi állományukat az anyaország létszámából különítették ki tavasztól őszig. A nyári őrsök objektumait tavasszal kinyitották, ősszel pedig bezárták.¹¹ Az ország belsejében működő csendőr őrsök nyári őrsökkel nem rendelkeztek.

A határszéli csendőrség szolgálatellátása is egyedi volt. Az ország belsejében állomásozó csendőrök szolgálatukat úgynevezett őrzési beosztás szerint látták el, amelynek az volt a lényege, hogy kije-

lölt tereppontokon meghatározott ideig kellett a járőrnek figyelést végrehajtania és a tereptárgyak közötti menetvonal és menetidő is előre betervezett volt. Ezzel szemben a határszéli csendőrök számára csupán a szolgálatuk idejét és a fontosabb tereptárgyak érintését írták elő. A határszéli csendőrség járőrei portyázásaik alkalmával önállóan választhatták meg a menetidőt, a menetvonalat, a tereptárgyaknál pedig tetszés szerinti ideig tartózkodhattak.¹²

A határszéli csendőrörsök parancsnokainak rendszeresen egyeztetniük kellett szolgálatszervezésüket a szomszédos őrsök parancsnokaival. A határszéli csendőrörsökön lőfegyvereket négy tölténnyel töltve tárolták. Az őrsök objektumait a meglepetés szerű támadások ellen lőárkokkal és drótkadályokkal biztosították. A határszéli csendőr őrsök számára megengedett volt az örkutyák tartása is, továbbá kötelezővé tették, hogy minden határszéli csendőr őrsön az őrs személyi állományából egy fő folyamatosan felszerelve készenlétben álljon. A határszéli csendőrség fegyverhasználati jogát is kiterjesztették.¹³

A határszéli csendőrség létrehozásával vált a magyar határőrizet a román és a szerb határon két lépcsőssé. Az egyik lépcsőt a határmenti pénzügyőr szakaszok által kiküldött pénzügyőr járőrök látták el.¹⁴ Az ország belseje felé haladva a második lépcsőt a határszéli csendőrök járőrei alkották. A határsértők valószínű mozgási területén a valószínűsített mozgási időben a pénzügyőr és a csendőr járőröket egyaránt több vonalasan szervezték. Az inkriminált helyeken és időben szolgálatot teljesítő járőrök látó- és hallótávolságban tevékenykedtek.¹⁵

A határszéli csendőrség feladatát alkotta a határmenti felderítő- és elhárító tevékenységben való részvétel is. Az Osztrák-Magyar Monarchia felderítő és elhárító szervezete nem a társországok kormányainak, hanem a közös hadseregnek alárendelve működött. A központ Bécsben állomásozott. A hadtestparancsnokságok vezérkaraiiban felderítő osztályok tevékenykedtek, amelyek a hadművelési irányokban felderítő fő- és mellékállomásokat telepítettek. A határmenti felderítő és elhárító munka végzése céljából a felderítő osztályok felderítő mellékállomásokat hoztak létre a határszéli csendőrségnél. Ezek a mellékállomások minden bizonnyal jól működtek, hiszen a felderítő osztályok számos határ-csendőr tisztet terjesztettek fel legfelsőbb elismerésre.

A határszéli csendőrségnek saját hatáskörben is kellett felderítő tevékenységet folytatni a túloldali területek megfigyelésével, az utasok kikérdezésével stb. A cél az volt, hogy a túloldalon elhelyezkedő katonai erőkről minél többet megtudjanak, illetve információkat szerezzenek a csapatok szállítására alkalmas közlekedési infrastruktúráról és az elhelyezésükre alkalmassá tehető építményekről, valamint a hírközlési hálózatról tájékozódjanak. Ehhez kapcsolódott még az utazóközönség megfigyelése, a gyanús személyek kiszűrése, illetve – együttműködve a társ rendvédelmi szervezetekkel – szemmel tartása.¹⁶

A feladatkör kiterjedt a felderítő és elhárító szolgálattal szoros együttműködésben a határon személyek és tárgyak rejtett átjuttatására, határmenti ügynökök beszerzésére.¹⁷

A dualizmus időszakában a magyar határőrizetben a legnagyobb létszámban kétség kívül a Magyar Királyi Csendőrség vett részt. A magyar határőrizetben a vezető szerep 1891-től 1906-ig a csendőrségé volt. 1906-ban azonban létrehozták a Magyar Királyi Határrendőrséget¹⁸ azzal a céllal, hogy a távolsági határfogalmat ellenőrizze, a határőrizeti nyomozó munkát megvalósítsa, továbbá a határőrizeti feladatok ellátásában résztvevő társ rendvédelmi testületek érintett alakulatainak határőrizeti tevékenységét összehangolja és irányítsa.¹⁹

A határszéli csendőrség és a Magyar Királyi Határrendőrség között disszonanciák keletkeztek, amelyet a belügyi tárca rendeletben orvosolt, pontosítva a két testület hatáskörét, egymáshoz való viszonyát.²⁰

A határszéli csendőrségnek kulcsszerepet szánt a véderő vezetése egy esetleges fegyveres konfliktus időszakára. A határszéli csendőr őrsök képezték az úgynevezett katonai határőrizetre történő át-térés kiindulási bázisát. A haderő mozgósítását és a megindulási terepszakaszra történő felfejlődését megelőzően a határszéli őrsöket az ország belsejéből vezényelt csendőrökkel erősítették meg. A határszéli csendőr őrsök közelében fekvő települések hadköteles lakosainak az őrsökre kellett bevonulniuk. Ott szerelték fel és vonták be őket a módosult határőrizeti feladatok megvalósításába. Ebben az időszakban az egy-két fős járőrök helyett 6-8 fős járőr csapatokat szerveztek, amelyek feladatát az ellen-séges felderítés és diverziós cselekmények megakadályozása képezte. E teendők között fontos helyet foglalt el a közlekedési és hírközlési infrastruktúra védelme, a csapatok lehelyezésére alkalmas építmények óvása, és a közigazgatási objektumok őrzése. A haderő mozgósítása nyomán a határ mentén felfejlődő csapatok a megindulási vagy védelmi terepszakaszai megszállása kapcsán átvették az irányítást és a teendők végzését a határszéli csendőröktől, bár a határmenti műveletek során továbbra is igényt tartottak a határszéli csendőrök helyismereteire.²¹

A román-magyar határra azonban a hadvezetés nem küldött számottevő katonai erőt, mivel nem számoltak Románia hadba lépésével. Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetését meglepte a román támadás. Az államhatár magyar oldalán nem állomásoztak csapatok. Az egyetlen fegyveres erőt a határszéli csendőrség és a pénzügyőrség határmenti szakaszai képezték. Az összlétszámuk azonban együttesen sem haladta meg az 1 500 főt.²² E létszám is szétaprózottan helyezkedett el az őrsök, illetve szakaszok elhelyezési körleteiben. A határszéli csendőr őrsök számára a túlerejű támadások eseteire kiadott utasítás úgy szólt ugyan, hogy ilyen esetekben vissza kell vonulni, vagy ha nem lehetséges az előrenyomuló ellenség hátában maradván meglepetésszerű lesállítások alkalmazásával kell az ellenséget pusztítani és az első adandó alkalommal a honi alakulatokkal egyesülni. A határmenti csendőr és pénzügyőr csapatok azonban már nem tudtak hová visszavonulni oly' gyors volt az ellenséges előrenyomulás.²³ A körülzárt őrsök és szakaszok kitörni sem tudtak az ellenség többszörös túlerejű gyűrűjéből.²⁴ Sorsuk a fizikai megsemmisülés volt. Amíg éltek harcoltak. Csekély létszámuk és dekoncentrált elhelyezkedésük azonban nem befolyásolta lényegesen a román offenzívát, legfeljebb lassította azt.²⁵

A vesztes háborút követő trianoni békediktátum nyomán létrehozott határok őrzésében is szerepet kapott a Magyar Királyi Csendőrség, de a dualizmuskori teendőtől eltérő módon. A magyar határőrizet alaphelyzete változott meg. A dualizmuskori viszonyokhoz képest – ahol csupán a román-magyar és a szerb-magyar határ volt útlevélköteles – a Magyar Királyság valamennyi határszakasza útlevélkötelesszeressé vált és nem volt már ritkaság a vízum kötelezettség sem. A dualizmus időszakában kialakult kishatárforgalmi rendszert a magyar kormány ugyan igyekezett az ország valamennyi határszakaszára kiterjeszteni,²⁶ azonban ez sem változtathatta meg azt a helyzetet, hogy az új államhatárok gazdasági egységeket és rokoni szálakat ,metszettek át.²⁷

Az Osztrák-Magyar Monarchia a térség meghatározó országa volt. Ezzel szemben a trianon utáni Magyar Királyság kiszolgáltatott állammá vált. A magyar haderő létszámát 35 000 főben maximalizálták és eltiltották a nehéz fegyverzettől, illetve a lakosság katonai felkészítését és mozgósítását is betiltották. Ezzel szemben az utódállamok hadseregei egyenként is a magyar haderő többszöröse voltak a kor színvonalán álló nehéz fegyverzettel ellátva. Az utódállamok pedig egyeztetették terveiket a maradék Magyar Királyság lerohanására vonatkozóan.²⁸

Ilyen körülmények között a magyar vezetés különböző trükköket igyekezett bevetni a nemzeti haderő gyarapítása érdekében.²⁹ A határőrizet tekintetében ez sajátos módon valósult meg. A magyar állam szervezetében megjelent egy új testület a Magyar Királyi Vámőrség, amely korábban nem létezett. Az ANTANT ugyanis csak a rendvédelmi testületek erősítésére mutatott hajlandóságot a Tanácsköztársaságra való tekintettel. Ezért vált lehetségessé a trianon utáni Magyarországon ugyanolyan létszámú 12 000 fős csendőrség és 12 000 fős rendőrség újjászervezése, mint amilyen létszámmal ezen szervezetek a történelmi Magyarországon tevékenykedtek.³⁰

A Magyar Királyi Vámőrség felállításáig az az ország területe magyar fennhatóság alatt álló részeinek a széleit, illetve a trianoni békediktátum után a csonka Magyarország határait döntően a Magyar Királyi Csendőrség őrizte. **(II. sz. melléklet)**

A békeszerződés nyomán létrehozott Magyar Királyi Vámőrség felállításáig – a dualizmuskori gyakorlatnak megfelelően – a zöldhatár őrzését a Magyar Királyi Csendőrség látta el a haderő vadászászlóaljaival közösen.³²

A Tanácsköztársaság leverése után a magyar rendvédelmi szervezetek rehabilitációjáig a határok ellenőrzésének irányítását a Határforgalmi Katonai Felügyelő látta el. A tábornoki rangban lévő felügyelő a honvédelmi minisztertől kapta a megbízatását, beosztását pedig a miniszterelnök hozta létre. Feladatkörét is miniszterelnöki rendelet szabályozta.³³

A Határforgalmi Katonai Felügyelőnek rendelték alá a határok őrzésében részt vevő valamennyi rendelkezésre álló erőt, melyben a Magyar Királyi Csendőrségnek szánták a legnagyobb szerepet. Az államhatárok védelmének kedvezőbbé tétele miatt azonban a csendőrség szerepét 1921 ősztől egy új testülettel váltották ki a Magyar Királyi Vámőrséggel.³⁴

A Magyar Királyi Vámőrség legális feladatát az államhatár őrzése alkotta. Rejtett feladatként azonban létrehozása pillanatától a határok védelmét szánták a testületnek. A testület létszáma, fegyverzete, szervezete és disszlokációja azonban nem tette lehetővé, hogy az őrzési teendőkön túlmenően védelmi tevékenységet is ellásson. Ezért a Magyar Királyi Honvédség ezredeinek egy 1/3-át a Magyar Királyi Vámőrség kötelékébe igyekeztek elrejtetni. Fenntartási költségeiket a Magyar Királyi vámőrség költségvetésében szerepeltették.³⁵

Ezen ezredeket a határ mellé telepítették. Feladatukat az ellenséges előrenyomulás lassítása képezte abból a célból, hogy egyrészt az ország belsejében a hadra fogható lakosság mozgósítható legyen az ellenséges megszállást megelőzően, valamint az iparvárosokhoz közel került határokon átlépő

ellenséges haderő minél később foglalhassa el ezen ipari góccokat, lehetőséget teremtve némi hadianyag előállítására, továbbá idő jusson a diplomácia lépések megtételére. A magyar kormányzat ugyanis világosan látta, hogy az ország diplomáciai úton védhető meg. El akarta azonban kerülni azt a nemkívánatos helyzetet, hogy a megszállt ország hátrányos pozíciójából induljanak a tárgyalások.³⁶

A magyar határőrizet gerincét alkotó Magyar Királyi Vámőrséget 1931-ben, majd az utódszervezetét a Magyar Királyi Határőrséget is átnevezték honvéd határvadászokkal, miután a testületet a hadrőbe integrálták. A többszörösen átkeresztelt testület átszervezése pedig permanens volt. Mindvégig fennmaradt azonban a testület kettős jellege. Nevezetesen az egyik rész – mint a határvédelemre hivatott katonai erő – a Magyar Királyi Honvédséggel azonos szervezeti felépítéssel és felszereléssel működött. A másik rész pedig mint a határok őrzetének kivitelezője, speciális szervezettel és csupán kézi fegyverekkel felszerelve látta el a teendőit.³⁷ Fokozatosan növekedett azonban a fegyveres harc vívására alkalmas rész aránya a szervezetben, bár a testület ezen része csupán 1927 tavaszától tudott kialakulni a Szövetségek közti Ellenőrző Bizottság magyarországi működésének a nyomán.³⁸

A Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Határőrség és a honvéd határvadászok testületében egyaránt a szervezetnek a határok őrzését megvalósító részét határszolgálatosoknak nevezték. E határszolgálatosok valósították meg a zöld határ őrzését és a kishatárforgalom ellenőrzését.³⁹

A két világháború közötti Magyar Királyság határőrzetében tovább élt a dualizmus kori modell abban a tekintetben, hogy a határőrizeti részfeladatok közül az alapfeladattal harmonizáló teendőket a társ rendvédelmi testületek határmenti alakulatai látták el. A távolsági határforgalom ellenőrzését a Magyar Királyi Államrendőrség, majd a Magyar Királyi Rendőrség szervezetében e célra létesített határszéli rendőri kirendeltségek látták el.⁴⁰

A két világháború közötti magyar határőrzetben részt vett a Magyar Királyi Pénzügyőrség és a Magyar Királyi Csendőrség a határmenti szakaszai, illetve őrsői által. A Magyar Királyi Csendőrséget a Magyar Királyi Vámőrséggel, majd a Magyar Királyi Határőrséggel, végül pedig a honvéd határvadászokkal összehasonlítva eltérő képet kaphatunk. A csendőrségnek a határ menti alakulatai ugyanis nem tértek el az ország belsejében szolgálatot teljesítőkétől. Ugyanabban a szervezetben, felszereléssel és hatáskörrel, illetve szolgálati metodikával működtek függetlenül attól, hogy az ország peremén vagy belsejében látták el szolgálatukat. A különbség csupán annyi volt, hogy a határ menti csendőrség feladatköre határőrizeti részfeladatok ellátásával is bővült. Ezzel szemben a Magyar Királyi Vámőrség majd a Magyar Királyi Határőrség, végül pedig a honvéd határvadászok szervezetében elkülönült és eltérő módon működő. Valamint felfegyverzett alakulatok valósították meg a határ őrzését és védelmét.⁴¹

A Magyar Királyi Csendőrségnek a határőrizettel, illetve a határvédelemmel kapcsolatosan nem voltak sarkalatos rejtett feladatai. Ebből fakadóan nem is volt szükség – a testület legális szervezete mögé bújtatott – rejtett struktúra kialakítására.

A Magyar Királyi Csendőrségnek a két világháború közötti magyar határőrzetben betöltött szerepe és súlya pedig – ellentétben a dualizmus kori helyzettel – nem indokolta a határőrizeti szolgálatot ellátók számára a testületen belüli speciális szervezet kialakítását. A két világháború között már nem a Magyar Királyi Csendőrség alkotta a magyar határőrzetben a legnagyobb erőt, hanem a Magyar Királyi Vámőrség utódszervezetei. A csendőrség nem kapott továbbá koordináló, illetve irányító jogkört a társ rendvédelmi testületek határőrzetben részt vevő alakulatai határőrizeti tevékenységének koordinálásában, szakmai felügyeletében sem.⁴²

A trianoni államhatár mentén, az ország belsejének irányába 10–15 km szélességben úgynevezett határövet hoztak létre. A határöv is két részből állt, a határsávból és a határ kerületből. A határsáv a határ mentén húzódó kezdetben 500 m, majd 100 m széles terület volt, amelyet a kilátást akadályozó növényektől a mindenkori határőrzeti szervezet igyekezett megtisztítani. A határsávban egyedül a határőrizeti testület volt jogosult tevékenykedni. E sávba alapvetően kivételes helyzetekben (nyomon üldözés stb.) léptek be a határőrizetbe részt vevő társ rendvédelmi testületek. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy – a határőrizeti szervezet illetékeseivel való előzetes egyeztetés nyomán – a társ rendvédelmi szervezetek is teljesíthettek e térségben szolgálatot akár rendszeresen is.⁴³ **(III. sz. melléklet)**

A határöv – az ország belsejével és a dualizmus kori elődjével is összehasonlítva – fokozottan ellenőrzött terület volt. Azt a jellegét megőrizte ugyan, hogy a térségben mozoghattak a kishatárforgalom keretében a túloldalról érkezők, illetve magyar részről az itt lakók vehettek részt a kishatárforgalomban. A csempészet elhatalmasodása nyomán azonban a kormányzat a határövben szigorú intézkedések bevezetésére kényszerült.

A csempészet megerősödése törvényszerű volt, mert a trianoni határok a piacot a termelői térségtől vágták el, romlott a Kárpát-medencében az életszínvonal, az autarchiára törekvő utóállamok olyan

helyzetet teremtettek, amelyben kifizetődővé vált a csempészet, azt egyedül a hatósági korlátozások igyekeztek felszámolni.⁴⁴

A helyzet ellenőrizhetővé tétele érdekében a magyar kormány a határövben bevezette a kereskedelmi mennyiség fogalmát és a hatóságilag ellenőrizhető raktározás szabályát. A csempészet közkeletű árucikkei magánszférában kizárólag – az egy háztartásban élők létszámához igazított – hatóság által meghatározott mennyiségben voltak tárolhatók. E termékekkel való kereskedelmet pedig külön engedélyhez kötötték. A forgalmazók kötelesek voltak a felügyelet alá vont termékeket a hatóság által kijelölt helyen létesített raktárban oly módon tárolni, hogy ott a hatóságok bármikor ellenőrzést valósíthassanak meg.⁴⁵

A határövben a korlátozás alá eső árukat árujegyzékkel és személyazonosításra alkalmas igazolvánnyal ellátott személyek szállíthatták. Ezen árucikkeket az ország belsejéből csak külön engedéllyel lehetett a határövbe juttatni.⁴⁶ A vámszabályokat jelentős mértékben, vagy több ízben áthágókat úgynevezett vámjövédéki felügyelet alá helyezték. E személyeket – a mellett, hogy a kishatárforgalomban való részvételüket nem tették lehetővé – a határövben a kereskedelmi tevékenységtől is eltiltották.⁴⁷

A határövnél az országhatárral érintkező szélét a Magyar Királyi Vámórség és utódszervei a Magyar Királyi Határórség, majd a honvéd határvadászok őrizték. A határövnél az ország belseje felé eső szélét a Magyar Királyi Pénzügyőrség azon szakaszai őrizték, amelyeknek a működési területére esett a kérdéses terepszakasz. A határövnél belül a határsáv és a határ kerület érintkezési vonalát pedig a Magyar Királyi Csendőrség azon őrszei őrizték, amelyeknek a működési területei érintkeztek az országhatárral.⁴⁸ **(IV. sz. melléklet)** A határőrizetben részt vevő csendőrök őrszeinek szolgálati metodikája, szervezeti felépítése, jogosultságaik nem tértek el a két világháború közötti időszakban az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrökétől.⁴⁹ Ebben az időszakban – ellentétben az 1892–1906-ig terjedő időszakkal – a magyar határőrizetben a Magyar Királyi Csendőrség nem játszott vezető szerepet sem a létszáma, sem a feladatköre tekintetében **(V. és VI. sz. melléklet)**. Az utasforgalom ellenőrzéséről – néhány speciális helyzettől eltekintve – a csendőrség kimaradt.⁵⁰ A határ kerületben azonban a csendőrség feladatát képezte – a szokásos rendvédelmi teendői mellett – a térségbe érkező utasforgalom ellenőrzése, továbbá a határátkelő helyek külső biztosításában való részvétel, valamint a pénzügyőrséggel együttműködve a vámjövédéki kihágások felfedésében való részvétel.⁵¹

A Magyar Királyi Csendőrség tehát a polgára magyar állam határőrizetének mindkét időszakában a dualizmusban és a két világháború közötti korszakban egyaránt részt vett a határőrizetben. A terület határőrizeti tevékenységét a korabeli határőrizet jellege határozta meg, ebből fakadóan pedig a két időszak csendőrségének határőrizeti metodikája eltérő.

Az is megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrségnek a magyar határőrizet megvalósításában mindkét időszakban jelentős feladatai voltak, még akkor is ha az első világháború után szerepe mérséklődött.

A terület határőrizeti feladatainak csökkenése nem a kárpát-medencei belső fejlődés következménye volt. A csendőrség határőrizeti teendőinek mérséklése a trianoni békediktátum következményeiből fakadt, azonban még így is jelentős szerep hárult a területre.

Jegyzetek:

¹ CSIZMADIA: 101–289. p.

² PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 79–86. p.

³ 1903/VI. tc.

⁴ GALÁNTAI: 125–134. p.

⁵ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

⁶ BENCSIK: 18–25. p.

⁷ 50 341/1891. ME. r. első paragrafusában rendelték el a határszéli csendőrség felállítását. „A személy- és vagyónbiztonsági szolgálat ellátása, a Magyarország és Románia között kötött, s az 1888/XIV. tc. –kel becikkelyezett határegyezmény alapján megállapított egész határvonalon, azaz a Beszterce-Naszód vármegyében fekvő hármass határponttól (triplex confinium) kezdve ezen vármegye, valamint Maros, Torda, Csík, Háromszék, Brassó, Fogaras, Szeben, Hunyad és Krassó-Szörény vármegyék szélén, ezen utóbb nevezett vármegyében fekvő Orsováig, a hola határvonal egyenesen a Dunáig húzódik, közvetlenül az erre külön szervezendő m.kir. csendőrséget illeti, és pedig előljáró tisztjeinek s az érdekelt vármegyei törvényhatóságoknak egyetértő felügyelete alatt.”

⁸ PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. 6–14. p.

⁹ 1888/XIV. tc.

¹⁰ PARÁDI: *A határszéli csendőrség*.

¹¹ Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914*.

¹² PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben*.

¹³ SZUT-1912

¹⁴ PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vám-határain 1867-1914.

¹⁵ Idem: A magyar határőrizet 1867-1945.

¹⁶ Idem: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.

¹⁷ Titkos függelék az „Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára” című szolgálati szabályzathoz. Budapest, 1912, s.n.

¹⁸ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

¹⁹ V. ö.: 12. sz. jegyzettel, III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. 266. p.

²⁰ 58 320/1912. BM. kr. ; 48 999/1912. BM. kr.

²¹ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.

²² Idem: A dualizmus kori magyar pénzügyőrség és a vámhivatalok.

²³ Idem: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914.*

²⁴ V. ö.: 12. sz. jegyzettel, I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. 219. p.

²⁵ GÁSPÁR – PARÁDI: A magyar határőrizeti szervek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914.

²⁶ PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.

²⁷ Idem: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*

²⁸ ORMOS: *Padovától Trianonig 1919-1920.*

²⁹ A magyar haderő egységeit ikrezték. Ez azt jelentette, hogy minden alakulattól kettő volt egy legális és egy rejtett. A két alakulat sohasem tartózkodott egy helyen. Igyekeztek továbbá a társ fegyveres szervezeteknél elrejtteni olyan alakulatokat, amelyek a trianoni békediktátum a magyar haderő számára nem engedélyezett. Ilyen volt például a Magyar Királyi Államrendőrség kötelékében a RUSIK (Rendő Újjonc Szakiskola) amelynek a legális feladatát a páncélozott tömegoszlatási járművek kezelőinek a kiképzése alkotta. Rejtett célját pedig a honvédség páncélos szakembereinek az átmentése képezte.

³⁰ PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig.

³¹ 23 957/1921. ME. r. ; 28 751/1921. HM. eln. r. ; 1922/VIII. tc.

³² 1 259/1921. HM. r.

³³ 8 289/1920. ME. r.

³⁴ V. ö. 27. sz. jegyzettel

³⁵ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a második vh-ig.

³⁶ Idem: A polgári magyar állam határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.

³⁷ Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

³⁸ A Szövetségi Ellenőrző Bizottság Katonai Ellenőrző Bizottságának magyarországi működését a Nagykövetség Tanácsa 1927. március 31-ei hatállyal szüntette meg. A Népszövetség Tanácsa 1926. július 1-vel megszüntette a népszövetségi főbiztos ellenőrzési jogosultságát is.

³⁹ PARÁDI: Határőrizet és kishatár-forgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.

⁴⁰ Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

⁴¹ V. ö. 15. sz. jegyzettel

⁴² V. ö. 26. sz. jegyzettel

⁴³ PARÁDI: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban.

⁴⁴ PARÁDI: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizetében részt vevő szervezetek együttműködése a csempészet elleni küzdelemben.

⁴⁵ 7 000/1922. KM. r. ; 10 640/1939. ME. r. ; 2 540/1940. ME. r. ; 1 730/1941. ME. r. ; 3 750/1943. ME. r.

⁴⁶ PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig.

⁴⁷ Loc. cit. 131. p.

⁴⁸ V. ö. 27. sz. jegyzettel

⁴⁹ SZUT-1927 ; SZUT-1941

⁵⁰ PARÁDI: Útlevel és útlevel ellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban.

⁵¹ V. ö.: 27. sz. jegyzettel, 168–170. p.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BENCSIK — BENCSIK Péter: *A magyar utiokmányok története 1867-1945*. Budapest, 2003, Tipico Design /A magyar rendvédelmi szervezetek története./
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, Akadémia Kiadó.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth Kiadó.
- ORMOS: *Padovától Trianonig 1919-1920*. — ORMOS Mária: *Padovától Trianonig 1919-1920*. Budapest, 1984², Kossuth.
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség*. — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség*. Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. Budapest, 1987, Határőrség.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. I-III.köt. Budapest, 2003, Tipico Design. II.köt. *Csendőrség a határőrizetben*. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

TANULMÁNYOK

- GÁSPÁR – PARÁDI: A magyar határőrizeti szervek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914. — GÁSPÁR László – PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914. *Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Közleményei*, XXX. évf. (1987) 134. sz. 131–151. p.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CII. évf. (1989) 2. sz. 177–196. p.
- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* IV. évf. (1994) 5. sz. 13–17. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári magyar állam határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. — PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 4–23. p.
- PARÁDI: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. — PARÁDI József: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendészeti Tanulmányok*, (1994) 2. sz. 84–126. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V. évf. (1994) 4. sz. 391–404. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* V. évf. (1995) 6. sz. 64–75. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám. 11–35. p.
- PARÁDI: A dualizmus kori magyar pénzügyorség és a vámhivatalok. — PARÁDI József: A dualizmus kori magyar pénzügyorség és a vámhivatalok. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VIII. évf. (1998) 9. sz. 82–85. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 23-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi tanulmányok*, (1999) 5. sz. különszám. 27–48. p.
- PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* X. évf. (2000) 11. sz. 42–53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Szabad mozgás a Kárpát-medencében” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizetében részt vevő szervezetek együttműködése a csempészet elleni küzdelemben. — PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizetében részt vevő szervezetek együttműködése a csempészet elleni küzdelemben. In BERTA Gyula (szerk.): *Somogy megyei rendvédelem-történeti szimpozion 2001-2002*. Kaposvár, 2002, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 49–53. p. A tanulmány korábbi változata 2002 szeptemberében Kaposváron hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság „Dél Pannon Rendvédelem-történeti Napok” című szimpozion sorozatának 2002. évi rendezvényén. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. — PARÁDI József: A történelmi Magyar-ország határőrizeti tapasztalatai. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, 357–358. p. /Jogtörténeti értekezések, 28./
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a második vh-ig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a második vh-ig. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány 74–109. p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. — PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 14. sz. 91–94. p. A tanulmány korábbi változata 1999 februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XII. évf. (2007) 15. sz. 125–138. p. a tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián a publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Útlevel és útlevel ellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban. — PARÁDI József: Útlevel és útlevel ellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XII. évf. (2007) 15. sz. 160–169. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZABÁLYZATOK**
- SZUT-1912 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1912, s. n. V. fejezet: Határszéli szolgálat szabályozása. B. : szolgálat a román, szerb határon.
- SZUT-1927 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, s.n.
- SZUT-1941 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, Stádium Sajtóvállalat.
- KÉZIRATOK**
- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1984.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Hadtudományi kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1990.
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1984.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1888/XIV. tc. — 1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
- 1903/VI. tc. — 1903/VI. tc. az útlevelügyről.
- 1922/VIII. tc. — 1922/VIII. tc. a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapítása tárgyában.
- 50 341/1891. ME. r. — 50 341/1891. ME. r. az 1888/XIV. tc. végrehajtása tárgyában.
- 48 999/1912. BM. kr. — 48 999/1912. BM.kr. a határszéli külszolgálat átvétele a Magyar Királyi Csendőrség által.
- 58 320/1912. BM. kr. — 58 320/1912. BM.kr. a határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőrségi őrségek megszüntetésével.
- 8 289/1920. ME. r. — 8 289/1920. ME. r.
- 1 259/1921. HM. r. — 1 259/1921. HM. r. szigorúan bizalmas utasítás a Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálatára vonatkozóan.
- 23 957/1921. ME. r. — 23 957/1921. ME. r. 1922/VIII. tc. végrehajtása tárgyában.
- 28 751/1921. HM. eln. r. — 28 751/1921. HM. eln. r. 1922/VIII. tc. végrehajtása tárgyában.

7 000/1922. KM. r.	— 7 000/1922. KM. r. egyes termékek határmenti területeken történő tárolásának szabályozása tárgyában.
10 640/1939. ME. r.	— 10 640/1939. ME. r. a 7 000/1922. KM. r. egyes termékek határmenti területeken történő tárolásának szabályozása módosításának tárgyában.
2 540/1940. ME. r.	— 2 540/1940. ME. r. a 7 000/1922. KM. r. egyes termékek határmenti területeken történő tárolásának szabályozása módosításának tárgyában.
1 730/1941. ME. r.	— 1 730/1941. ME. r. a 7 000/1922. KM. r. egyes termékek határmenti területeken történő tárolásának szabályozása módosításának tárgyában.
3 750/1943. ME. r.	— 3 750/1943. ME. r. a 7 000/1922. KM. r. egyes termékek határmenti területeken történő tárolásának szabályozása módosításának tárgyában.

Melléletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyság rendvédelmi és rendészeti testületei a határőrizeti feladatokat ellátó személyi állomány a XX. század elején.	85
<i>II. sz. melléklet</i>	
A határok őrizetét végrehajtó Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának megoszlása 1920.	86
<i>III. sz. melléklet</i>	
A határőrzés területe és a végrehajtó szervek elhelyezkedésének elvi vázlata a két világháború közötti időszakban.	86
<i>IV. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyság államhatárának őrzésében részt vevő fegyveres testületek személyi állományának viszonylatonkénti elhelyezkedése 1937. és 1941.	87
<i>V. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyi Csendőrség határmelléki erői a területvisszacsatolások előtt.	87
<i>VI. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyi Csendőrség határmenti erői a területvisszacsatolások után.	89

I. sz. melléklet

A Magyar Királyság rendvédelmi és rendészeti testületei a határőrizeti feladatokat ellátó személyi állomány a XX. század elején.

A határőrizetben részt vevő szervek	A személyi állománynak		Összesen:
	a szerb-román határon	az örökös tartományok irányában	
	állomásozó része		
Magyar Királyi Határrendőrség	180 (6,03 %)	271 (9,09 %)	451 (15,12 %)
Határszéli Csendőrség	1 052 (35,25 %)		1052 (35,25 %)
A Magyar Királyi Pénzügyőrség határőrizetben részt vevő erői	300 (10,06 %)	299 (10,02 %)	599 (20,08 %)
Vámhivatalok	251 (8,41 %)	–	251 (8,41 %)
Vesztegetézetek	39 (1,30 %)	–	39 (1,30 %)
Egészségügyi állomások	36 (1,20 %)	36 (1,20 %)	72 (2,40 %)
Révihivatalok	–	70 (2,35 %)	70 (2,35 %)
A határszéli erdőhatóságok fegyveres tagjai	200 (6,72 %)	250 (8,37 %)	450 (15,09 %)
Összesen:	2058 (68,97 %)	926 (31,03 %)	2984 (100,00 %)

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris. 284. p.

II. sz. melléklet

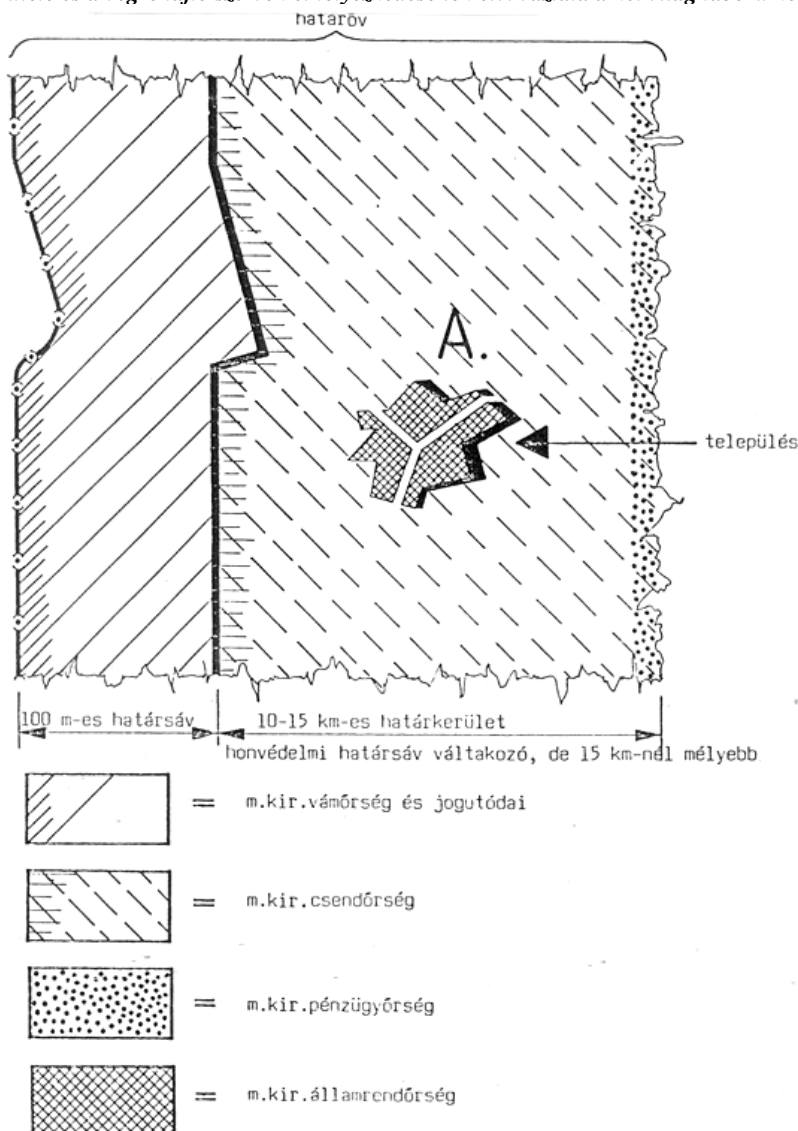
A határok őrzését végrehajtó Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának megoszlása 1920.

Személyi állomány (csak legénységi)	Budapest 170 km	Székesfehérvári 75 km	Szombathelyi 380 km	Kaposvári 180 km	Szegedi 260 km	Debreceni 360 km	Miskolci 190 km	Összesen 1 615 km
	Katonai körlet parancsnokságok	A katonai körletek ideiglenes határszakaszai – kerekített érték						
Hivatásos csendőr	160	60	205	180	450	590	230	1 875
Pótcsendőr	200	90	–	200	650	210	260	1 610
Vezénylendő pótcsendőr	440	80	–	520	200	1 000	360	2 600
Határőr zászlóaljbeli legénység	–	–	3 240	–	–	–	–	3 240
Összesen	800	230	3 445	900	1 300	1 800	850	9 325

Forrás: PARÁDI József: *A magyar állam határőrzete 1920-1941.* Hadtudományi kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 270. p.

III. sz. melléklet

A határőrzés területe és a végrehajtó szervek elhelyezkedésének elvi vázlata a két világháború közötti időszakban.

Forrás: PARÁDI József: *A magyar állam határőrzete 1920-1941.* Hadtudományi kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 493. p.

A Magyar Királyság államhatárának őrzésében részt vevő fegyveres testületek személyi állományának viszonylatonkénti elhelyezkedése 1937. és 1941.

A területgyarapítások előtt	viszonylat	Csehszlovák Köztársaság	Román Királyság	Jugoszláv Királyság	Oszták Köztársaság	Összesen
	testület		546 km	429,5 km	693 km	448,5 km
M. Kir. Vámórség	1932 előtt	1 456 fő	691 fő	1 072 fő	821 fő	4 040 fő
M. Kir. Határőrség	1937-ben	3 474 fő	1 139 fő	1 679 fő	1 013 fő	7 314 fő
M. Kir. Államrendőrség		600 fő	130 fő	450 fő	460 fő	1 640 fő
M. Kir. Csendőrség		951 fő	556 fő	252 fő	349 fő	2 108 fő
M. Kir. Pénzügyőrség		270 fő	180 fő	152 fő	223 fő	825 fő
Összesen	1932 előtt	3 277 fő	1 547 fő	1 926 fő	1 853 fő	8 413 fő
	1937-ben	5 293 fő	2 004 fő	2 533 fő	2 045 fő	12 887 fő

A társ fegyveres szervek személyi állománya határőrizetbe bevonható részének kiszámítási alapját a határvon, illetve a határsáv területén elhelyezkedő csapatok képezték.

Gyakorlatilag az összes bevonható erőt soha nem vették számba, csupán kisebb létszámokat helyenként és időnként.

A területgyarapítások után	viszonylat	Szlovák Köztárs.	lengyel, szovjet ill. német visz.	Román Királyság	Független Horvát Állam	Szerbia	Német Birod.	Összesen
	testület		657 km	439 km	1 008 km	430 km	359 km	492 km
M. Kir. Honv. Határvédelmi Osztályok		2 284 fő	875 fő	2 594 fő	1 559 fő	1 238 fő	925 fő	9 475 fő
M. Kir. Rendőrség		1 090 fő	190 fő	1 090 fő	70 fő	360 fő	410 fő	3 210 fő
M. Kir. Csendőrség		1 098 fő	600 fő	3 652 fő	795 fő	590 fő	660 fő	7 395 fő
M. Kir. Pénzügyőrség		413 fő	163 fő	1 059 fő	254 fő	302 fő	367 fő	2 558 fő
Összesen		4 885 fő	1 828 fő	8 394 fő	2 678 fő	7 490 fő	2 362 fő	22 628 fő

Forrás: PARÁDI József: A magyar állam határőrizete 1920-1941. Hadtudományi kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 494. p.

A Magyar Királyi Csendőrség határmelléki erői a területvisszacsatolás előtt.

Kerület	Osztály	Szárny	Szakasz	Őrs határvonban	Őrs a határvonal mellett
I. Budapest	Balassagyarmat	B.gyarmat	B.gyarmat	Balassagyarmat, Drégelypalánk, Érsekvadkert, Nagyoroszi	Balassagyarmat, Drégelypalánk, Érsekvadkert
			Szécsény	Szécsény, Kudany, Ipolytarnóc, Karancsság	Szécsény, Ipolytarnóc, Ludány
		Salgótarján	Salgótarján	Somoskőújfalu, Cered, Karancseszi, Baglyasalja	Somoskőújfalu, Cered, Karancseszi
			Nagyvarasd	Nagyvarasd, Szob, Vámosmikola, Nagyborzsöny, Kemence	Szob, Vámosmikola, Nagyborzsöny, Kemence
II. Székesfehérvár	Győr	Győr	Győr	Győr, Hédervár, Győrszentiván, Öt-tővény	Győr, Hédervár
			Győrszentmárton	Gönyü, Bőnyréta	Gönyü
		Esztergom	Esztergom	Esztergom, Tokod-Altáró, Nyergesújfalu, Süttő, Szőny, Ács, Dorog, Csolnok-Augusztatelep, Bajna, Tata, Nagyigmánd, Mócsa, Bábolna, Magyaróvár	Esztergom, Tokod-Altáró, Nyergesújfalu, Süttő, Ács, Szőny

Kerület	Osztály	Szárny	Szakasz	Őrs határövében	Őrs a határvonal mellett	
III. Szombathely	Szombathely	Szombathely	Szombathely	Kőszeg, Torony, Ják	Kőszeg, Torony, Ják	
		Szentgothard	Szentgothard	Szentgothard, Rátót, Őriszentpéter, Felsőszőlnök, Szomoróc, Ivánc	Szentgothard, Rátót, Őriszentpéter, Felsőszőlnök, Szomoróc	
			Körmend	Pinkaminszent	–	
	Sopron	Sopron	Sopron	Sopronbánfalva, Brennbergbánya, Fertőrákos, Nagycenk, Balf	Sopronbánfalva, Brennbergbánya, Fertőrákos, Nagycenk, Balf	
			Csepreg	Csepreg, Lövő	Csepreg, Lövő	
		Csorna	Csorna	Cseppusza	Cseppusza	
			Kapuvár	Kapuvár, Fertőszentmiklós, Eszterháza	Kapuvár	
	Zalaegerszeg	Zalaegerszeg	Lenti	Lenti, Csesztreg, Szentgyörgyvölgy	Lenti, Csesztreg, Szentgyörgyvölgy	
		Nagykanizsa	Nagykanizsa	Murakeresztúr	Murakeresztúr	
			Letenye	Letenye, Kerkaszentmiklós	Letenye, Kerkaszentmiklós	
IV. Pécs	Pécs	Mohács	Mohács	Mohács, Nagynyárád, Margittasziget, Némethölly	Mohács Nagynyárád, Margittasziget	
		Siklós	Siklós	Drávaszabolcs, Vajszló, Beremend, Siklós	Drávaszabolcs, Beremend, Vajszló	
			Szentlőrinc	Sellye	Sellye	
			Villány	Villány, Magyarbóly, Bezedek	Villány, Bezedek, Magyarbóly	
	Kaposvár	Csurgó	Csurgó	Zákány, Berzence, Csurgó	Zákány, Berzence	
			Nagyatád	Vízvár	Vízvár	
		Szigetvár	Szigetvár	Dráfafok	Dráfafok	
			Barcs	Barcs, Babócsa, Lakócsa	Barcs, Babócsa, Lakócsa	
	V. Szeged	Kecskemét	Baja	Gara	Gara, Katymár, Hercegszántó, Bácsbokod	Gara, Katymár, Hercegszántó
				Bácsalmás	Bácsmadaras, Kunbaja, Bácsalmás	Bácsmadaras, Kunbaja
Jánoshalma				Tompa	Tompa	
Szentés		Szeged	Szeged	Szeged	Szeged	
			Makó	Makó, Apátfalva	Makó, Apátfalva	
		Makó	Kiszombor	Kiszombor, Szőreg, Kübekháza, Deszk	Kiszombor, Szőreg, Kübekháza	
			Mezőhegyes	Mezőhegyes, Csanádpalota, Pitvaros	Mezőhegyes, Csanádpalota	
Gyula		Battonya	Battonya	Battonya, Dombegyháza, Kevermes, Kunágota	Dombegyháza, Kevermes, Battonya	
			Elek	Elek	Elek	
		Gyula	Gyula	Gyula, Gyulavári, Kétegyháza, Doboz, Tótkomlós	Gyula, Gyulavári	
VI. Debrecen	Debrecen	Berettyóújf.	Derecske	Pocsaj, Nagyléta, Bagamér, Vámospércs, Hajdúsámson, Hosszúpályi	Pocsaj, Nagyléta, Bagamér	
			Komádi	Komádi	Biharkeresztes, Berekböszörmény, Komádi, Nagykereki, Biharugra	Biharkeresztes, Berekböszörmény, Nagykereki, Biharugra
		Sarkad		Sarkad, Kőtegyán, Mezőgyán	Kőtegyán, Sarkad, Mezőgyán	
		Okány		Geszt, Zsadány	Geszt	
	Nyíregháza	Nyírbátor	Nyírbátor	Nyírbátor, Ibrány	Nyírbátor	
			Nyíradony	Nyírábrány, Nyírbéltek, Nyíraczád	Nyírábrány, Nyírbéltek	
	Mátészalka	Mátészalka	Mátészalka	Nagyecsed, Pocsalma, Csenger	Nagyecsed, Csenger, Pocsalma	
			V.namény	Barabár, Tarpa, Vásárosnamény	Barabás, Tarpa	
			Fehérgyarm.	Szatmárcseke, Kölcse, Gacsály	Szatmárcseke, Gacsály	
		Kisvárd	Mándok	Záhony, Nagykőnya, Tornyospálca, Mándok, Gyüre	Kölcse, Nagylónya, Záhony	
VII. Miskolc	Miskolc	Ózd	Ózd	Ózd, alsóhangony, Királd	Ózd, Alsóhangony	
			Putnok	Bánréve, Ragály, Putnok, Rudabánya	Bánréve, Ragály	
	Sátoraljaújhely	S.aljaújhely	Sátoraljaújhely	Sátoraljaújhely, Mikóháza, Vajdácsk, Pácín	Sátoraljaújhely, Vajdácsk, Mikóháza, Pácín	
			Sárospatak	Ricse, Zemplénagárd, Sárospatak	Zemplénagárd, Ricse	
			Szikszó	Bodvaszilás, Szin	Bodvaszilás, Szin	
		Szikszó	Gönc	Gönc	Gönc, Pálháza, Hollóháza, Krasznokvajda, Hejce	Gönc, Hollóháza, Pálháza, Krasznokvajda, Garadna

Kerület	Osztály	Szárny	Szakasz	Őrs határöbven	Őrs a határvonal mellett
7	15	27	51	169	123

Forrás: PARÁDI József: A magyar állam határőrizete 1920-1941. Hadtudományi kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 540–543. p.

VI. sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség határmelléki erői a területvisszacsatolások után.

Kerület	Osztály	Szárny	Szakasz	Őrs határöbven	Őrs a határvonal mellett
II. Székesfehérvár	Győr	Győr	Győr	Mosonmagyarórvár, Lébény, Kisbodak	Hegyeshalom, Rajka, Mosonszentjános, Mosonszolnok, Oroszvár
	Komárom	Komárom	Komárom	Felbár, Lég	Somorja, Nagymagyar
		Érsekújvár	Érsekújvár	Érsekújvár, Tótmegyer, Udvard, Vágfarkassd, Felsőszeli, Jóka, Nemeskossuth	Komját, Nagysurány, Tardosked, Vágsellye, Tornóc, Galánta, Diószeg, Szenc
	Léva	Léva	Alsópél, Oroszka, Nagysalló, Zseliz, Óhaj	Léva, Nagykálna, Verebély	
III. Szombathely	Szombathely	Szombathely	Szombathely	Acsád, Vér, Egyházaskörök	
		Sopron	Sopron	Iván, Csorna, Himód, Fertőszentmiklós	Fertőrákos, Kópháza, Brennbergbánya, Sopronbánfalva, Lövvő, Nagycenk, Csepreg, Bősárkány, Eszterháza
	Muraszomb.	Muraszomb.	Muraszombat, Péterhegy, Tótkeresztúr, Pártosfalva, Óriszentpéter, Kercaszomor	Vashidegkút, Csendlak, Szarvaslaka, Seregháza, Felsőlendva, Felsőszőlő, Szentgotthard, Csörönök	
	Zalaegerszeg	Zalaegerszeg	Zalaegerszeg	Szentgyörgyvölgy, Alsólendva, Lendvavásárhely, Csesztreg, Nova, Lenti, Páka	Belatinc
		Nagykanizsa	Nagykanizsa	Gelse, Tornyiszentmiklós, Bázakerettye, Bánokszentgyörgy, Letenye, Szepetnek, Kotor, Muracsány, Muragárdony, Muraszerdahely	Légrád, Alsódomború, Perlak, Csáktornya, Siridóvár, Drávavásárhely
IV. Pécs	Pécs	Pécs	Pécs	Pellérd, Szabadszentmihály, Véménd, Máriakérménd, Dunaszekcső, Egerág, Siklós, Diósvizlő, Baksa	Drávaszabolcs, Vajszló, Sellye
		Mohács	Mohács	Mohács, Dályok, Németboly, Vilmány, Magyarboly, Laskó, Pálmónostor, Hercegszöllős, Kiskőszeg	Beremend, Dárda, Kiácsfalu, Petárda, Kopács
		Szigetvár	Szigetvár	Szigetvár, Németlad, Nagydobsza, Dencsháza, Szulok, Csokonyavisonta	Drávafok, Babócsa, Barcs, Lakocsa
	Kaposvár	Kaposvár	Kaposvár	Nagyatád, Somogyaszob, Felsőseged, Lábod	Vízvár
		Marcali	Marcali	Csurgó, Inke, Iharosberény, Somogy-szentmiklós	Zákány, Berzenca
	Szekszárd	Szekszárd	Szekszárd	Bátaszék, Bata	
V. Szeged	Szentes	Makó	Makó	Pitvaros, Földeák, Püspökelle, Tápé, Horgos, Pusztamérges, Sándorfalva, Algyő	Makó, Apátfalva, Csanádpalota, Kiszombor, Szőreg, Kübekháza, Deszk
	Zombor	Zombor	Zombor	Zombor, Regöcs, Hercegszántó, Nagybaracska, Bezdán, Őrszállás, Csonoplya, Őszivác, Apatin, Monostorszeg, Sztapár, Hódság, Pincéd, Bacs	Szond, Gombos, Vajszka
		Szabadka	Szabadka	Szabadka, Kelebia, Tompa, Bajmok, Baja, Bácsbokod, Felsőszentiván, Bácsalmás, Katymár, Madaras, Jánosfalva, Mélykút	
	Újvidék	Újvidék	Újvidék	Újvidék, Bácsstóváros, Szépliget, Petróc, Temerin, Ókér, Kula, Újverbász, Torzsa, Cservenka, Zsablya, Csurog	Ófutak, Palánka, Dunabökény, Káty, Dunagálos, Tittel, Sajkásszentiván, Mózor, Nádálja, Felsőkabbol, Sajkásgyörgye

Kerület	Osztály	Szárny	Szakasz	Órs határöbén	Órs a határvonal mellett
-	-	Zenta	Zenta	Bácbstopolya, Bácskossuthfalva, Bácsfeketehely, Kishegyes, Csantavér, Szenttamás	Zenta, Manonos, Oromhegyes, Ada, Mohol, Óbecse, Péterréve, Bácsföldvár
VI. Debrecen	Debrecen	Berettyóújf.	Berettyóújf.	Biharkeresztes, Berekböszörmény, Pocsaj, Komádi, Sarkad, Biharugra, Zsadány, Okány	Kötegyán, Cséffa, Nagyszalonta
	Szolnok	Gyula	Gyula	Doboz, Kétegyháza, Újkígyós, Békés	Gyula, Gyulavár
		Orosháza	Orosháza	Tótkomlós, Medgyesháza, Almáska-marás, Mezőkovácsháza, Kunágota, Magyarbánhegyes, Csanádapáca	Battonya, Dombegyháza, Kevermes, Elek, Mezőhegyes
VII. Miskolc	Miskolc	Miskolc	Miskolc	Ónod	
		Ózd	Ózd	Bánréve, Hangony	
	Eger	Rimaszombat	Rimaszombat	Ajnácskő, Feled, Rimaszéc, Tornalja, Szilice	Rimaszombat, Osgyán, Bátka, Krasznahorkaváralja, Rozsnyó, Pelsóc, Jolsva, Harpács
	Balassagyarmat	B.gyarmat	B.gyarmat	Balassagyarmat, Érsekvadkert, Ipolytarnóc, Cserhátsurány, Nagyoroszi, Diósjenő, Ipolyság, Ipolyszakállós, Ipolypásztó, Ipolyvisk	Zsély, Csáb, Ipolynyék, Déménd, Palást,
		Salgótarján	Salgótarján		Losonc, Vilke, Csalár
VIII. Kassa	Kassa	Kassa	Kassa	Nagyida, Szepsi, Semse, Jablonca, Bodvaszilás, Szin	Garbóc, Bogdány, Kassa, Eszkáros, Pálháza, Jászó, Torna
		S.aljaújhely	S.aljaújhely	Sátoraljaújhely	Alsómihályi, Bodzásújlak, Nagykövesd
	Ungvár	Ungvár	Ungvár	Ungvár, Ökemence, Sziurte, Csap, Örös, Ordarma, Királyhelme, Tiba, Nagyszelmenc	Szobránc, Nagykapos, Remetevasvár, Deregnő, Tenke
		N.berezna	N.berezna	Nagyberezna, Ublya, Csernomoldva, Csontos, Lyuta, Percseny, Bercsényifalva, Poroskó, Turjaremete	Utcás, Taksány, Nagypolány, Malomrét, Uzsok
	Beregszász	Beregszász	Beregszász	Dolma, Kovácsrét, Bilke, Ilosva, Hátmeg	
		Nagyszőlős	Nagyszőlős	Nagyszőlős, Tiszaújlak, Tiszabökény, Salánk, Magyarkomját, Nagyrákócz, Felsőveresmart, Nagytarna, Turc, Túrterebes, Feketeardó, Halmi, Királyháza	
		Munkács	Munkács	Frígyesfalva, Szolyva, Polena, Szentmiklós	Alsóverceke, Volóc, Zsdenyova
	Máramarossziget	Máramarossziget	Máramarossziget	Máramarossziget, Rónaszék, Bárdfalva, Hernecs, Aknasugatag, Aknaszlatina, Hosszúmező, Técs, Visk, Alsóapsa, Irhóc, Alsóneresznice, Dombó, Taracköz, Felsőapsa	Királymező, Németmokra
		Huszt	Huszt	Huszt, Szeklence, Bustyaháza, Kövesliget, Talaborfa, Alsókalocsa, Lípce, Alsóbiztra, Ökörmező	Alsószinevér, Pilinec, Majdánka
		Felsővisó	Felsővisó	Majszi, Petrova, Dragomérfalva, Izaszacsal, Rozális, Szurdok, Trebusafejérpatak, Rahó, Tiszaborkút, Nagybocksó, Gyertyánliget	Felsővisó, Borsa, Havasmező, Tiszabogdány, Körösmező
IX. Kolozsvár	Kolozsvár	Kolozsvár	Kolozsvár	Bonchida, Felsőszuk, Kajántó, Kolozsborsa, Páncélcseh, Magyarfordorháza	Kolozsvár, Magyarakus, Gyalu, Apahida, Kolozs, Gyulatelek
		Bánffyhunad	Bánffyhunad	Alsófüld, Váralmás, Középlak, Magyarzsombor, Kissebes, Csucs, Egeres, Hidalmás, Nagyesküllő, Magyaránás, Drag, Nádasszentmihály	Bánffyhunad, Körösfő
	Nagyvárad	Nagyvárad	Nagyvárad	Nagyvárad, Biharpüspöki, Köröstarján, Nagykereki, Élesd, Nagybaród, Körösgégyény, Margitta, Berettyószéplak, Papfalva, Feketeerdő, Felsőderna, Micske, Székelyhid, Bihar-diószeg, Szentjobb, Nagyléta, Bihar	Félicsüföld, Mezőtelegd, Fugyivásárhely, Váradles, Cecke, Rév, Barátka, Jádremete

Kerület	Osztály	Szárny	Szakasz	Őrs határvívben	Őrs a határvonal mellett
I				félegyháza, Magymádfalva, Szóvár-hegy, Szalárd	
	Szatmárnémeti	Nagybánya	Nagybánya	Nagybánya, Alsófermezely, Kapnikbánya, Misztófalú, Nagysomkút, Kővárhosszúfalva, Nagynyíres, Erdőszáda, Kápolnokmonostor, Avasújvár, Avasfelsőfalva, Bikszád, Komorzán	
	Dés	Dés	Dés	Dés, Pecsétszeg, Retteg, Négerfalva, Alparét, Bálványosváralja, Kackó, Magyarláros, Sztrojkafalva, Oláhláros, Felsőszöcs, Erzsébetbánya, Nagyilonda, Semesnye, Léka, Ködmönös, Galgó	
		Szamosújvár	Szamosújvár	Szamosújvár, Nagyiklód, Szék, Esztény, Kékes, Szentmárton, Szépkönyérszentmárton, Bethlen, Nagydebrec, Ispánmező, Apanagyfalva, Sajómagyaros	Cege, Búza
	Zilah	Zilah	Zilah	Zilah, Szilágygörcsön, Szilágyballa, Vármező, Aldegregy, Zsibó, Szurdok, Csákiágorbó, Nagygoroszló, Szamosudvarhely, Szilágycseh, Sülecmed, Szilágyillésfalva, Egerhát, Felsőszivágy	
Sz.somlyó		Sz.somlyó	Szilágysomlyó, Szilágynagyfalva, Kémer, Ipp, Halmosd, Kraszna, Alsóvalkó, Csizér		
X. Marosvásárhely	Marosvásárhely	M.vásárhely	M.vásárhely	Marosvásárhely, Marosszentgyörgy, Mezőcsávás, Erdőszentgyörgy, Makfalva, Nyárádszereda, Nyárádmagyaros, Szováta, Nyárádremete	Mezőörményes, Mezőrűcs, Mezőbánd, Ákosfalva, Medgyesfalva, Balavásár, Bordos
		Szászrégen	Szászrégen	Szászrégen Bátor, Marosvécs, Vajdaszentivány, Gernyeszeg, Radnótfája, Libánfalva, Görgényszentimre, Laposnya, Gödemesterháza, Palotailva, Rátosnya, Déda	Teke, Tancs, Maroshévíz
	Beszterce	Beszterce	Beszterce	Beszterce, Alsóbalázsfalva, Nagydemeter, Jád, Kisdemeter, Aszubeszterce, Borgóprund, Borgótiha, Sőfalva, Nagysajó, Szászlekenye, Galacfalva, Bilak, Monorfalva	Tihuca, Dornavölgy, Mezőszentmihálytelke
		Naszód	Naszód	Naszód, Magyarneমেgye, Zágra, Telcs, Romoly, Oradna, Oláhszentgyörgy, Várórja, Kisilva	Kosna, Nagyilva, Radnolajosfa
	Csíkszereda	Csíkszereda	Csíkszereda	Csíkszereda, Csíkszentkirály, Csíkszentsimon, Tusnád, Szépvíz, Médéfalva, Karcfalva, Csíkszentdomokos, Csíkszentmárton, Csíkszentgyörgy	Kostelek, Gyimesközéplek, Gyimesbükk, Barackostelep, Kászónújfalu, Kőkert, Kászónaltiz, Csobányos
		Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós	Gyergyószentmiklós, Vasláb, Gyergyósomafalva, Szármegy, Gyergyódos, Ditró, Gyergyóremete, Borszék	Gyergyódomuk, Gyergyóbékés, Gyergyótölgyes, Belbor
	Sepsiszentgyörgy	Sepsiszentgyörgy	Sepsiszentgyörgy	Gidófalva, Maksa, Szárazajta, Nagybacon, Málnás, Sepsebükkszád, Bibarcfalva	Élőpatak, Illésfalva, Uzon, Nagyborosnyó, Barót, Nagyajta
		Kézdivásárhely	Kézdivásárhely	Kézdivásárhely, Kézdiszentlélek, Torja, Dálnok, Kovászna, Barátos	Bereck, Sósmező, Esztelnek, Ozsdola, Kommandó, Zabola, Gelence, Zágón
	Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	Székelyudvarhely	Székelyudvarhely, Farkaslaka, Zetelaka, Oroszhegy, Székelyvarság, Szentegyházsfalu, Oklánd, Homoródszentmárton, Lövete	Homoródszentpál, Székelyzsombor, Vargyas
		Székelykeresztúr	Székelykeresztúr		Székelykeresztúr, Nagygálambfalva, Bögöz, Székelydála, Kissolyos
10	29	550	55	457	218

Forrás: PARÁDI József: A magyar állam határőrizete 1920-1941. Hadtudományi kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 544-551. p.

A véderő és az állam civil munkatársainak **humán viszonyrendszere egységes** volt, amelytől a rendvédelmi testületek, fegyveres szolgálatot ellátó tagjainak humán viszonyrendszere csupán néhány részletben tért el.¹

Az állami alkalmazottak számára a magánszférához képest erőteljesebb **kvalifikációs elvárásokat** érvényesítettek. Az állami alkalmazottak a kvalifikációjukkal arányos erkölcsi és anyagi megbecsülésben részesültek. Az anyagi megbecsülés jelentős része természetbeni volt. A kvalifikációs elvárások döntően két részből álltak, képzettségi és tapasztalati részből. Alapvetően a képzettségi rész is két részre oszlott, nevezetesen az állami iskolai végzettségre, amely – a betöltendő feladatkör színvonalától függően – lehetett alap-, közép- és felsőfokú, a munkakörének megfelelő orientáltsággal. Erre az állami iskolai végzettségre épült egy szakképzési képzettség. A képzettséghez kapcsolódott – elsősorban a magasabb beosztások tekintetében – a gyakorlati tapasztalatok igénye. Minisztériumba például azok kerülhettek, akik a közigazgatásban már egy évtizedet eltöltöttek. A Magyar Királyi Államrendőrség, illetve 1931-től a Magyar Királyi Rendőrség főfelügyelő beosztásaiba például azok voltak előléptethetők, akik az előírt képzettség mellett tízéves felügyelői gyakorlattal is rendelkeztek. A gyakorlatok időtartamának egy része mérsékelhető is volt, ha az illető az előírtnál magasabb végzettséggel rendelkezett. Ezért például a felsőoktatási intézményben szerzett diplomával rendelkezők számára a felügyelői beosztáshoz előírt gyakorlati időt öt évre mérsékelték. A felügyelők és a főfelügyelők számára, ugyanis az állami iskolai követelmény az érettségi volt.²

Az állami alkalmazottak körében a foglalkoztatás jellege szerint megkülönböztettek tisztviselőket, kezelőket, díjnokokat, szakdíjnokokat, altiszteket és szolgálkat. *Tisztviselőknak* és hasonló állásúaknak az állami fizetési osztályba soroltakat tekintették. Ide tartoztak a katonatisztek, orvosok, mérnökök stb. A legalsóbb fizetési osztályok betöltéséhez elegendő volt az érettségi. E körbe tartoztak a csendőrségnél a zászlósok, a rendőrségnél pedig a felügyelők. *Kezelőknak* a kisebb horderejű közigazgatási teendőket ellátókat tekintették, akiket ugyan már nem soroltak be az állami fizetési osztályokba, azonban havidíjban részesültek. Ilyenek voltak például a Magyar Királyi Csendőrségnél az úgynevezett járásörmesterek. Ezeknek a beosztásoknak a betöltéséhez már többnyire nem volt szükséges a középiskolai végzettség. *Díjnokoknak* azokat tekintették, akik egyszerű közigazgatási jellegű teendőket napidíjas fizetéssel végeztek. A *szakdíjnokokat* – napidíj rendszerű javadalmazási formában – felsőfokú képesítéshez kötött különleges tennivalók végzésére alkalmazták. Azokat tekintették *altiszteknak*, akik rendszeres havi fizetés, vagy zsold ellenében állandó és fizikai igénybevételt is jelentő tevékenységet is végeztek. *Szolgálkat* pedig az egyszerű testi munkát végezték (fűtés, takarítás stb.) állandó havi javadalmazás ellenében. A tisztviselői csoporton belül – a feladatkörök tartalma és az ahhoz fűződő képesítések szerint – megkülönböztettek fogalmazási-, segéd- és kezelő tisztviselőket. *Fogalmazási* tisztviselők az érdemi munkát végezték. A *segéd tisztviselők* speciális szaktudásukkal a fogalmazási tisztviselők munkáját segítették, mint műszaki, egészségügyi, számviteli stb. munkatársak. A *kezelő tisztviselők* a segédhivatali teendőket látták el, ők végezték el a mai fogalmaink szerinti ügyviteli irodai, illetve irattári teendőket.³

Ez a rendszer azonban a civil szervezetekre terjedt ki, amely a nem katonai rendvédelmi testületek esetében szervezeti sajátosságokkal is kiegészült. A rendőrség esetében például az állami rendszerű legalacsonyabb fizetési osztályokat a felügyelők töltötték be. A fizetési osztályok következő sávjait a fogalmazók alkották, őket pedig a tanácsosok követték. A katonai függelmi viszonyok szerint működő rendvédelmi testületeknél pedig – mint például a csendőrségnél – a személyi állomány katonai rendfokozatot viselt. Azonban itt is megkülönböztettek gazdasági, egészségügyi stb. teendőket ellátókat az alapfeladatokat végzőktől. Őket szóban és írásban gazdasági, orvos stb. jelzőkkel illették. A rangjuk formája tekintetében pedig nem csillagot, hanem úgynevezett rózsácskát viselet a tevékenységükre utaló színes alátéttel ellátva a haderőben szokásos gyakorlatnak megfelelően. A nem katonai állományú fegyveres rendvédelmi testületek fegyveres szolgálatot ellátó tagjai pedig úgynevezett csillagrózsácskával jelölték a testületi rendfokozataikat. A nem katonai belső függelmi viszonyrendszer szerint működő fegyveres testületek, fegyver nélküli tevékenységet ellátó tagjai – a katonai függelmi viszonyok szerint működő szervezetekben fegyver nélküli teendőket ellátó munkatársakhoz hasonlóan – ugyancsak rózsácskát viseltek a tevékenységükre utaló színes alappal ellátva.⁴

A közszférába a munkatársak egy adott képesítési elvárási szinten kerülhettek be. Felvételi követelmény volt az előírt iskolai végzettségen és az életkorlimiten kívül a megfelelő fizikai és pszichikai állapot valamint a fedhetetlen erkölcsi helyzet. Az elvárások közé tartozott az is, hogy bűnügyi-

leg fertőzött környezetből származók nem kerülhettek a közszférába, különösen nem a rendvédelmi testületekhez. A Magyar Királyi Csendőrség leendő altisztjeit például lehetőleg földműves családok gyermekei köréből válogatták, mert a tapasztalat azt mutatta, hogy e rétegből érkezők jól bírták a fizikai megterhelést és a tekintélytisztéletük is fejlett volt. A nyugdíjrendszer átláthatóságából fakadóan pontosan kiszámítható volt, hogy évenként milyen létszámú utánpótlásra van szükség, mivel a közszolgálatban tevékenykedők pályaelhagyása ritkaságszámba ment.⁵

Azok, akik az előfeltételeknek megfeleltek kerülhettek be az állami alkalmazottak körébe felvéltre kijelöltek közé. A jelölteket a leendő hivatásuk teljesítéséhez szükséges elméleti és gyakorlati felkészítésben részesítették. A civil tisztviselők, illetve a rendvédelmi testületek tisztai karai utánpótlásának keretében képzésére kerülők esetében a közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga, illetve annak adaptált változata során valósulhatott meg a felkészítésük. A közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga lényege az volt, hogy a jelöltek – a felsőoktatási tanulmányaikra alapozottan – azoknak a diszciplínáknak a legkorszerűbb művelési eredményeivel, illetve alkalmazásuk gyakorlatával ismerkedjenek meg, amelyek leendő hivatásuk tudományterületeit alkották. E tudományterületek eredményeinek az alkalmazásával ismerkedtek a jelöltek, melynek során bejárták azokat a munkaköröket amelyeket majdani beosztottaik, illetve munkatársaik tölthettek be. A három éves időtartamú közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga egyfajta gyakornoki időként fogható fel, melynek során a jelöltek eljuthattak a releváns kutatóintézetekhez, tanszékhez, tanfolyamokon vehettek részt, vizsgákat tehettek le, illetve a leendő hivatásukhoz kapcsolódó teendők végzésével ismerkedhettek.⁶

A közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga a magyar közigazgatásban – a tisztviselők minősítéséhez kapcsolódóan – fokozatosan alakult ki. A Mária Teréziáig visszanyúló képesítési követelmények fokozatos fejlesztése nyomán az 1880-as évek elejére kialakult a témakör átfogó szabályozása.⁷ A törvény a közszolgálati alkalmazás feltételeként előírta a magyar állampolgárságot, az erkölcsi megbízhatóságot, valamint az elméleti képzettséget továbbá egyes státuszokhoz a tapasztalatot is. Az elméleti képesítést szakonként állapították meg. Szakok voltak a: fogalmazási szak, jegyzők, tanárok és tanítók, orvosok, műszakiak, bányatisztek, erdőtiszték, levéltárnokok, posta- és távírdai tiszték, számvivők tengerésztiszték, telekkönyvi-, börtönügyi-, vesztégintézeti-(a határállomásokon a mezőgazdasági termékek ellenőrzését és a szükséges karanténba helyezést valósították meg), zálogházi tisztviselők valamint a segédhivatali tisztviselők. Fogalmazói minőségben történő alkalmazás képesítési követelménye az állam- vagy jogtudományi tudori oklevél, esetleg az államtudományi államvizsga volt.⁸ A képesítési követelményrendszerbe a szakvizsgát külön törvények vezették be.⁹ E szerint a szakok képesítési követelményeinek megfelelő személyeknek, a hivatásuk gyakorlásához szakvizsgát is kellett tenniük, amely általános elméleti és gyakorlati részből állt. Négy féle gyakorlati szakvizsgát lehetett letenni: belügyi, pénzügyi, vallás és közoktatásügyi, végül pedig közgazdasági és közlekedésügyi. A belügyi szakvizsga témakörei voltak: igazgatás és közbiztonsági rendészet, honvédelmi igazgatás, jóléti közigazgatás, törvényhatósági és községi önkormányzat, pénzügyigazgatás, gyámügy, anyakönyvi ügy, vallás- és közoktatásügyi igazgatás, földművelésügyi igazgatás, ipar- kereskedelem- és közlekedésügyi igazgatás, rendőri büntetőbíráskodás, közigazgatáspolitikai. Ez a közigazgatási szakvizsgarendszer volt az a vezérfonal, amelyhez igazodtak az állam különböző szakterületei. A rendőrség tekintetében – a fogalmazói szakot illetően – a törvény szövege eleve vonatkozott a rendőrfogalmazókra. A közigazgatásban nem jogi, hanem más diplomával rendelkező foglalkoztatottakat azonban nem lehetett az egységes közigazgatási szakvizsga letételére kötelezni. Számukra a szaktárcák vezetői szak- vagy tisztai vizsgát szervezhettek a közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsga mintájára. A rendvédelmi testületek munkatársainak jelentős része is ebbe körbe tartozott.¹⁰

Az alacsonyabb képzettségi szintekhez – közép, vagy elemi iskolai végzettséghez – kötött beosztási csoportok ellátásához szükséges szakismereteket a jelöltek a három éves próbaidő keretében, tanfolyamok formájában szerezték meg. A tanfolyamokat pedig – a próbaidő végéig – próbaszolgálat teljesítése követte, melynek során a jelöltek leendő hivatásuk végzésének gyakorlati fortélyaisal ismerkedhettek meg.¹¹

A három éves gyakornokság, illetve próbaszolgálat teljesítése nyomán kerülhetett sor a jelöltek véglegesítésére. E három év alatt egyrészt a jelöltek szert tehetek annyi ismeretre, amely birtokában felelősséggel vállalhatták hivatásukat. Másrészt pedig a jelölteket oktatóik és parancsnokaik oly mértékben megismerhették, hogy felelősséggel ajánlhatták, illetve eltanácsolhatták leendő hivatásuktól. Akit véglegesítettek, azoknak a szolgálati idejébe a három éves gyakornoki-, illetve próbaidőt beszámították.¹²

Annak ellenére tehát, hogy a rendvédelmi testületek tisztjei különböző tartalmú képzettséggel – a csendőrtiszték például Ludovika Akadémia diplomájával, míg a rendőrfogalmazók jog- vagy állam- esetleg közigazgatás-tudományi tudori oklevéllel – rendelkeztek a közigazgatási elméleti és gyakorlati

szakvizsga, illetve az azt helyettesítő szakvizsgák alaposan felkészítették a leendő szakembereket hivatásuk gyakorlására. A csendőrtisztek szakvizsgát követő első beosztása általában helyettesi jellegű státusz volt, ahol idősebb tisztársaik tapasztalatait a mindennapi munkavégzés során sajátíthatták el.¹³

A közigazgatásban az alkalmazhatóságnak csupán egyik feltétele volt a képzettség. Fizikális, pszichikai és erkölcsi kritériumoknak is meg kellett felelniük a jelentkezőknek.

Beteg embert nem vettek fel. A fegyveres szolgálatra jelentkezők esetében pedig elvárás volt az ép testalkat és minimum az előírt testmagasság, amely a dualizmus időszakában 168 cm, a két világháború között pedig 170 cm volt. A már állományban lévők esetében azokat, akiknek a betegségét az orvosok gyógyíthatatlannak minősítették, nyugdíjba helyezték. A szolgálati idejük alatt testi fogyatékoságot szerzett egyenruhásokat ugyancsak nyugdíjazták.¹⁴

Az állam szolgálatában álló fegyveres-egyenruhás és civil szolgálatot ellátók esetében egyaránt fontosnak tartották az erkölcsi állapot magas szinten tartását. A tisztek esetében ezen igények a becsületügyi szabályzatokban öltöttek testet. A katonai állományba tartozó tisztekre – ilyenek voltak például a csendőrtisztek – egységes becsületügyi szabályzat vonatkozott.¹⁵ A rendvédelmi testületek legénységi állományának erkölcsi állapotát is fontos tényezőnek tekintették. A legénységi állomány esetében azonban nem tartották célravezetőnek a becsületügyi szabályzatok létrehozását. Sokkal egyszerűbb és hatékonyabb formában igyekeztek a legénység etikai állapotának magas szinten tartásához szükséges intenciókat megfogalmazni. A legénység tagjai a legtöbb esetben a falvakból kerültek ki, ahol a lakosság a vallási erkölcsöt követte. Ennek a mintájára hozták létre például a csendőrségi tízparancsolatot.¹⁶

A testületi jelmondatok is egyszerűek, valamint az erkölcsre hatók is voltak. A Magyar Királyi Csendőrség jelmondata: „*Híven, becsülettel, vitézül!*” Az erkölcsi elvárásokkal szembehelyezkedőkkel szemben a testület és a testületi tagok közösségei szankciókat alkalmaztak mindaddig, amíg az érintettek a helyes útra tértek, vagy megváltak a szervezettől.¹⁷

A közszolgálati rendszerbe bekerülés fontos eleme volt a *kinevezés*, illetve választás, amelyre a képesítési követelmények maradéktalan teljesítése nyomán kerülhetett sor. A miniszterek és a politikai államtitkárok kivételével a IV. től a I. fizetési osztályba tartozókat, a bírákat, a honvédség tisztjeit és a diplomáciai kar fogalmazóit az államfő, a többieket pedig az illetékes miniszter nevezte ki. A miniszterek pedig – többnyire az elemi iskolai végzettséghez kötött – legnagyobb számú kinevezési jogot az érintett hatóságok vezetőire ruházták át. A Magyar Királyi Csendőrség ugyan a belügyminiszternek alárendelt szervezetként működött – amely alkalmatlan volt a klasszikus védelmi vagy támadó katonai műveletek végrehajtására – azonban a testület tagjai személyükben katonának minősültek és ezért a honvédelmi tárca kompetenciájába tartoztak, így rájuk is a honvéd tisztekre érvényes kinevezési szabályok vonatkoztak. Bonyolultabb volt a helyzet az önkormányzatok kompetenciájába tartozók esetében. Az önkormányzati tisztviselőket ugyanis hat évre választották. A főispáni és alispáni, illetve polgármesteri jogkör gyarapításaként azonban bővült a kinevezettek száma. 1914-ben a vármegyei állások 55 %-át már kinevezés útján töltötték be. 1929-ben az életfogytig tartó választást vezették be,¹⁸ majd fokozatosan terjesztették ki a kinevezési rendszert az egészségügyre,¹⁹ a városok számvevőségeire²⁰ és az újonnan létrehozott szociális szolgálatra²¹ (Országos Nép- és Családvédelmi Alap = ONCSA). Végül pedig a kinevezési rendszert az önkormányzatokban a vármegyei és városi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati viszonyainak átmeneti szabályozásáról szóló törvény tette általánossá.²²

A rendőrség személyi állományának kinevezés útján történő biztosítása azonban nem az önkormányzati tisztviselők kinevezése terén bekövetkezett változásokhoz kapcsolódott. A városi rendőrségeket ugyanis a kormány 1919-ben államosította.²³ Így az államosított szervezet tagjaira a továbbiakban – tehát a kinevezés tekintetében is – ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint a többi állami szervezetre. 1919-től tehát a magyar rendvédelem munkatársait kinevezték, amely egyben nyugdíjas állást is jelentett. Nem voltak rákényszerítve arra, hogy a hat évenként esedékes megválasztásuk igényeit figyelembe véve végezzék munkájukat.²⁴

A közszféra humán viszonyai rendezésének egyik alapelve volt, hogy a magasabb beosztásokba magasabb képesítéssel és gyakorlattal lehetett kerülni. Az úgynevezett *rangfokozati névjegyzékben* tartották nyilván az egész országra kiterjedően egy-egy szakterület – például a csendőrség vagy a rendőrség – kötelékébe belépők képesítését és a belépés idejét továbbá a továbbképzések és a magasabb képesítések megszerzésének időpontjait, illetve a beosztásokba történő kinevezések dátumait. Státuszok üresedése esetében annak a személynek ajánlották fel az állást, aki a leghosszabb ideje rendelkezett a beosztás betöltéséhez szükséges képesítéssel és a képzettségénél alacsonyabb beosztást töltött be. Nem állhatott elő az a helyzet, hogy a megüresedett beosztáshoz szükséges képesítéssel és gyakorlattal a szakterületen alkalmazott személyeket kívülről előzzék meg. Így módon nem volt érvényesíthető az

egyéni és politikai kapcsolatok alkalmazása a kinevezéseknél. A személyi és párt ismeretségek képesítések elé helyezésre csekély lehetőség kínálkozott. Amennyiben az adott beosztásokhoz előírt képesítésekkel rendelkező, de a kvalifikációjához képest alacsonyabb beosztásban leghosszabb ideje tevékenkedő személy visszautasította a számára felajánlott állást, kerülhetett sor a rangfokozati névjegyzékben a soron következő egyn felkérésére.²⁵

A humán viszonyrendszerben a szubjektívizmust igyekeztek kiküszöbölni. Ezért a közszférában dolgozó vezetők nem választhatták ki munkatársaikat. Beosztásokba az előírt kvalifikációkkal rendelkező személy kerülhetett. Azt azonban, hogy a kellő képzettségűek közül ki legyen az új munkatárs nem a főnök, vagy egy bizottság döntötte el, hanem a rangfokozati névjegyzék. A közszférába újonnan bekerülők esetében – akik még értelemszerűen nem kerülhettek be a rangfokozati névjegyzékbe – a képzettségszerzés színvonala szerint a legkiválóbb eredményeket produkáló választhatott elsőként a rendelkezésre álló állások közül, majd a soron következő személy stb.²⁶

A fegyveres szolgálatot ellátó rendvédelmi testületeknél a személyi állomány mozgatásának más formái is léteztek mint például a vezénylés vagy áthelyezés. Erre azonban szolgálati érdekből kerülhetett sor ideiglenesen vagy véglegesen és mindig az érintett képzettségének megfelelő beosztásokra irányulhatott a személyi állomány mozgatása. A közszféra civil részében – az érintett beleegyezése nélkül – általában nem lehetett más településre helyezni az állam kinevezett alkalmazottait.²⁷

A kvalifikáció biztosítása, az állam alkalmazottainak egységes kezelési elve, valamint a szubjektívizmus mérséklése, továbbá az érdekcsoportok érdekérvényesítési kezdeményezéseinek megelőzése mellett az állam kötelességének tekintették, hogy **az állam alkalmazottai számára a társadalmi állásukhoz méltó életvitelhez szükséges feltételeket biztosítsa**. E feltételek biztosítása pénzügyi és természetbeni juttatások formájában valósult meg.²⁸

A rendvédelmi testületek munkatársainak fizetése – az általuk betöltött beosztás szintjétől függően – lényegében kis-, közép- és nagypolgári életvitelhez szükséges kiadások fedezésére volt alkalmas. Költséges passziók finanszírozására, vagy vagyonfelhalmozásra ugyan e fizetések alkalmatlanok voltak azonban biztosították a nyugodt körülmények közötti családi életet. A közalkalmazottak fizetése finanszírozta a gyermekek iskoláztatását, a család élelmezését és ruházkodását, a lakhatást, a nyaralást, a szolid kulturális igények kielégítését stb.²⁹

A fizetések tehát többé-kevésbé egységesek, átláthatók és kiszámíthatók voltak az állami szférában. Magasabb kvalifikáció elérése nyomán vált lehetővé a magasabb fizetési osztályba lépés. Mivel azonban a magasabb fizetéssel járó beosztások száma a fizetések növekedésével csökkent, nem jutott minden képzett munkatársnak magasabb beosztás. Ezen a helyzeten a rangfokozati névjegyzék sem változtatható, csupán az előrelépést tehette igazságosabbá. E helyzet enyhítésére szolgált a felsőbb státuszok címeinek és jellegének elnyerhetősége oly módon, hogy az illető nem került ki a beosztásából.³⁰

Az államapparátus érettségét, vagy annál magasabb végzettséget igénylő beosztásait **11 fizetési** osztályba sorolták. E tizenegy osztályt alkalmazták az állam egész területén így a rendvédelem területén is. A legalacsonyabbak a XI. fizetési osztályba tartozó beosztások voltak, amelyekbe érettségi birtokában is ki lehetett nevezni a jelentkezőket. A tizenegy fizetési osztály alsó felében „A” és „B” fizetési csoportokat alakítottak ki az érettségizettek és diplomások számára A diplomával rendelkezők eleve a magasabb jövedelmet biztosító „A” csoportba kerültek besorolásra. A diplomások azonban – amennyiben arra lehetőség nyílt – idővel, végigjárva az alsóbb fizetési fokozatokat, magasabb fokozatba is kerülhettek, amelyek betöltéséhez az érettségi már nem volt elegendő. A magasabb osztályokba tartozó beosztások betöltéséhez magasabb képzettséggel kellett rendelkezni. A fizetési osztályokba tartozó beosztások számát egymáshoz viszonyított százalékos arányban határozták meg. A státusok döntő többsége a legalacsonyabb XI. fizetési osztályba tartozott. A magasabb fizetési osztályokba tartozó státusok pedig fokozatosan és arányosan csökkentek.³¹

A fizetési osztályokon belül **fizetési fokozatokat** állapítottak meg a legmagasabb – az I-től a III-ig terjedő – fizetési osztályok kivételével. A fizetési osztályokban három fokozatot alakítottak ki a IV és V. fizetési osztály kivételével, ahol csak két fizetési fokozatot hoztak létre. Míg a fizetési osztály a szakismeret elismerésére szolgált, addig a fizetési fokozatok a szakmai gyakorlat honorálására voltak hivatottak. Egy-egy fizetési fokozatban a várakozási idő három év volt. Az adott fizetési osztályba újonnan előléptettek a legalacsonyabb fizetési fokozatba kerültek besorolásra. Kilenc év elteltével jutottak az adott fizetési osztály legfelső fizetési fokozatának a végére. Magasabb fizetési osztályba azonban abban az esetben léphettek, ha a magasabb besorolású fizetési osztályba tartozó beosztáshoz előírt magasabb képesítési követelménnyel rendelkeztek és a magasabb fizetési osztályban üresedés is előállt.³²

Akik a fizetési osztály legmagasabb fokozatát elérték és ott már három évet eltöltöttek, továbbá valamilyen oknál fogva (nem volt üresedés, nem rendelkeztek a magasabb osztály betöltéséhez szükséges képzettséggel stb.) nem léphettek magasabb fizetési osztályba **korpótlékban** részesültek. A korpótlék mindaddig járt, amíg lehetőség nyílt a magasabb fizetési osztályba sorolásukra, például megüresedés nyomán. A magasabb fizetési osztály kezdő fizetési fokozatában azonban fizetésük nem lehetett kevesebb, mint ami az alacsonyabb fizetési osztály legmagasabb fizetési fokozatában a korpótlékkal növelt illetményük volt. A korpótlék összege a nyugdíj kiszámításába beleszámított.³³

Minisztertanácsi határozatban rögzítették annak a mértékét, hogy az adott fizetési osztályba tartozókon túlmenően, a fizetési osztály javadalmazásában részesülők hány százalékának megfelelő létszámú állami alkalmazott részesülhet a fizetési osztályba tartozó beosztások **címének és jellegének** felruházásával.³⁴

Az állami alkalmazottak számára az általuk betöltött pozíciónál magasabb cím adományozása nyomán alakultak ki az úgynevezett **címzetes címek**. A magasabb funkció címzetes címével rendelkezők a magasabb funkció juttatásaiban nem részesültek, azonban a rangsorozati névjegyzékben megelőzték az azonos kondíciókkal rendelkező kollégáikat. Címzetes címmel azok voltak felruházhatók, akik az adott címhez kapcsolódó beosztás betöltéséhez szükséges kvalifikációval rendelkeztek. A címzetes címmel rendelkezőket előbb–utóbb – ha nem nyílt lehetőség a valóságos előléptetésre – felruházták címzetes címük jellegével is, amely már biztosította számukra a címmel járó juttatásokat is. E lehetőséget 1926-ban a minisztertanács korlátok közé szorította.³⁵

A dualizmus idejében az állami alkalmazottak körén kívül esőknek is adományoztak úgynevezett **tiszteletbeli címeket**. Ezen elismerésben részesülők ugyan használhatták az adott hivatali címet például, miniszteri tanácsos, de az azzal járó juttatásokra nem tarthattak igényt. E címadományozást később a valóságosan kinevezettek számára előírt képesítési követelmény meglétéhez kötötték, majd be is szüntették.³⁶

A tizenegy fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak fizetési rendszerét utánozta az **alacsonyabb képzettségűek fizetési rendszere**. Az államapparátus különböző szakterületein a hasonló szintű képzettséget igénylő beosztásokban tevékenykedőket csoportosították. Ilyen csoport volt a kezelőké, a díjnokoké, az altiszteké és a kisegítő szolgálké. Az érettségénél alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörök csoportjainál a fizetés mértéke a szolgálati évek számának gyarapodásával növekedett. Általában háromévenként emelkedett a fizetésük. A kezelők, díjnokok, altisztek és kisegítő szolgák fizetési rendszerében a hároméves szolgálati periódusok jelentettek egy-egy fizetési osztályt. A szakterület specialitásának megfelelő sajátosságokat azonban beépítették ebbe a rendszerbe is.³⁷

A különböző szakterületek eltérő veszélyességi helyzetét, vagy egyéb nehézségeit pótlékokkal honorálták. Külön **csendőrségi és rendőrségi pótlékokat** folyósítottak például e két testület munkatársainak. A rendvédelmi testületek vezető beosztású tagjai pedig úgynevezett **működési pótdíjban** is részesültek, amely a vezető állásból fakadó életvitel speciális költségeit volt hivatott fedezni. Az állam honvédelmi és rendvédelmi testületeiben szolgálatot teljesítők **sérülési pótdíjra** is jogosultak voltak, amelyet kizárólag a fegyveres szolgálat során szerzett sérülések után lehetett folyósítani. Az egyenruha viselésére jogosultak járandóságai kiegészültek **az egyenruha illetménnyel**. Az alacsonyabb rendfokozatok esetében az egyenruha ellátás természetben valósult meg. Tisztek esetében azonban pénzbeli juttatást jelentett az egyenruha illetmény. A tiszti kar tagjai személyre szabott egyenruhát viseltek. A fegyveres testületek személyi állományának tagjai jogosultak voltak még úgynevezett általányokra is. Ilyen volt például az **irodaszer általány, takarítószer általány** stb. Az állami alkalmazottakat megillette továbbá a kedvezményes vasúti viteldíj. Az állami alkalmazottak igénybe vehették a **költözködési illetményt** is, amely – a család nagyságától és a családfőnek a hierarchiában betöltött pozíciójának a függő mértékben – másik településen lévő szolgálati helyre költözés esetében járt. A hivatali kiküldetések esetében – a rangtól függő összeggel – járt a **napidíj** és az **utazási költségtérítés**. A rendvédelmi testületek lótartásra kötelezett tagjait megillette továbbá az **istállóbér**, a **lótápváltás** és a **lóáltalány**. Ezek a juttatások tekinthetők napjaink szolgálati gépjárművei elődjének. Az állami alkalmazottak részére a gyermekek számától függő méretű **családi pótlék** is járt a gyermekek nagykorúvá válásáig, illetve amíg a tanulmányaikat be nem fejezték. A fogyatékos gyermekek esetében a családi pótlék a szülők élete végéig járt.

A természetbeni ellátás meghatározó részét képezte a lakbér hozzájárulás és az orvosi ellátás.³⁸

Az állami alkalmazottak jogosultak voltak a családfő által betöltött pozíció szintjétől és a család létszámától függő nagyságú és színvonalú lakásra. Az ilyen lakásnak a lakbérért az állam **lakbér hozzájárulás** formájában nem csupán az aktív szolgálat idején, hanem a családfő nyugdíjba vonulását követően, sőt a halálát követően is megtérítette mindaddig, amíg az özvegy újra férjhez nem ment. Nagyobb

városokban állami lakótelepeket létesítettek, ahol az állami alkalmazottak számára különböző típusú lakások bérelhetőségére nyílt lehetőség. Az országot lakbérövezetekre osztották. A különböző típusú lakások lakbér hozzájárulását pedig ezen övezetekben kialakult lakbérek összegének megfelelően állapították meg. A lakbér hozzájárulás a lakbért teljes egészében fedezte. Az állami alkalmazottak számára biztosított lakbér hozzájárulás szerinti lakásnál kedvezőtlenebb körülmények között nem lakhatott. Az állami alkalmazottai bűnügyileg fertőzött környezetben nem lakhattak. Kedvezőbb színvonalú lakás bérleti díj különbözetét pedig az állam nem térítette meg.³⁹

A rendvédelmi testületek tisztai karai tekintetében ez a rendszer jól működött. A legénységi állomány jelentősebb létszámából fakadóan azonban ez a rendszer már túl nagy pénzügyi terhet jelentett volna az állam számára. Ezért a legénységi állományú testületi tagok nősülését engedélyhez kötötték és a legénységi személyi állomány meghatározott százaléka számára engedélyezték a nősülést. A többiek számára is biztosítottak elhelyezést, de nem önálló lakások, hanem laktanyai körülmények között. Ebből fakadóan a fiatalabb korosztály tagjai számára abban az esetben nyílt lehetőség nősülésre, ha az idősebbek nyugdíjba vonultak.⁴⁰

A rendvédelmi testületek személyi állománya jogosult volt a kedvezményes *orvosi kezelésre és gyógyszerekre*. Kezdetben testületenként az azonos állománycsoportba tartozók hoztak létre betegsegélyező alapokat. Ezeket később testületenként egyesítették. Ilyen volt például az ORBA (Országos Rendőri Betegsegélyező Alap) vagy a CSERBA (Csendőr Egészségbiztosítási Alap). Végül pedig a testületi betegsegélyező alapokat is egységes állami irányítás alá vonták. A testületi tagok fizetésének 1,5–3 %-át vonták le a megbiztosításra. A testületek állománycsoportjainak egyletei nyújtottak egyszeri segítséget tagjaiknak a rendkívüli eseményekhez kapcsolódó kiadásokhoz, mint például a nősülés, haláleset stb. Az egészségbiztosítás kiterjedt a családfő valamennyi – vele egy háztartásban élő – közvetlen és önálló keresettel nem rendelkező hozzátartozójára is.⁴¹

A rendvédelmi testületek személyi állománya humán viszonyainak fontos eleme volt a *nyugdíj*, amely néhány részletől eltekintve ugyancsak megegyezett a közigazgatás civil szférájával.⁴²

A nyugdíj az állami alkalmazottak szociális ellátásának sarkalatos részét képezte. Nem csupán a nyugdíjrendszer tartalma, hanem a puszta léte is vonzó volt, hiszen a magán szférában a vizsgált időszakban vált fokozatosan elterjedté a nyugdíjjogosultság. A magán szféra nyugdíjszabályozása az állami alkalmazottak nyugdíjrendszerének a regulációiból merített, annak kevésbé kedvező változatát kialakítva.⁴³

Az állami alkalmazottak nyugdíjrendszerének az volt a lényege, hogy a letöltött szolgálati évek számának a növekedésével gyarapodott a nyugdíj összege. A nyugdíj összegét pedig a nyugdíjjogosult fizetése alapján számították ki, tíz éves szolgálati viszony után szereztek az állami alkalmazottak nyugdíjjogosultságot, ekkor azonban még csupán a fizetésük 40 %-ával megegyező nyugdíjat kaphattak. **A nyugdíj mértéke** azonban minden leszolgált további évvel két %-ot nöött. Ily módon 40 éves szolgálati viszony nyomán a fizetés 100%-ával lehetett nyugdíjba vonulni.⁴⁴

A XX. század elején a törvényi szabályozáson módosítottak. A fegyveres testületek személyi állománya körében ugyanis rendkívül kevesen érték el a maximális nyugdíjösszeg megállapításához szükséges negyven éves szolgálati időt. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya köréből 1881 és 1912 között például csupán öt altiszt érte el a 40 éves szolgálati időt. A XX. század elején a nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati idő minimumát – a fegyveres szolgálatot ellátók körében – öt évre csökkentették szolgálati eredetű rokkantság vagy halál esetében. Ilyen körülmények létrejöttékor egyébként – méltányossági alapon – mérsékeltebb szolgálati idővel is megállapítható volt a nyugdíjjogosultság. A fegyveres szolgálatot ellátó állami alkalmazottaknál pedig az első 10 éves szolgálatot 15 évnek számították be. Ehhez kapcsolódott a fizetés 50 %-át képező nyugdíj. Ily módon – évi 2 %-os nyugdíjemeléssel számolva – további 25 éves szolgálati idő letöltése nyomán 35 éves tényleges és 40 éves elismert munkaviszony után fizetése 100 %-val vonulhattak nyugdíjba a fegyveres testületek tagjai.⁴⁵

Ennél tovább nem is teljesíthetett szolgálatot senki. **A kötelező nyugdíjba vonulás** határa a fegyveres testületeknél, például a rendőrségnél 60. életév, illetve az államapparátus civil szférájában 65 éves életkor volt, ennél idősebb emberek nem tevékenykedhettek állami alkalmazottként. 60 illetve 65 éves korban – tekintet nélkül a szolgálati időre – mindenkit nyugdíjaztak. Az nem fordulhatott elő, hogy az állami alkalmazottak 60 illetve 65 éves korukra a nyugdíjjogosultsághoz szükséges minimális szolgálati időt nem teljesítették, mert már a felvételek során ügyeltek arra, hogy ilyen helyzet ne állhasson elő.⁴⁶

Kivételes esetben nyílt csupán lehetőség nyugdíjas állami alkalmazottak **továbbfoglalkoztatására**, illetve reaktiválására. A minisztertanács dönthetett nyugalomba helyezések felfüggesztésében egy

éves időtartammal. Az egy év lejárta után a reaktivizálás folytatására kizárólag a minisztertanácsnak az ügy egyetértőleges újratárgyalása nyomán kerülhetett sor. A reaktiválásra további lehetőséget biztosított a 30-as évek végén létrehozott új honvédelmi törvény. E törvény lehetővé tette ugyan, hogy a felettes hatóságok – tekintet nélkül a nyugdíjazásra vonatkozó jogszabályokra – állami alkalmazottakat állásukban visszatartsanak, illetve nyugalmazottakat reaktiváljanak, de csak a kivételes hatalom időszakában.⁴⁷

Abban az esetben is kötelező volt a nyugdíjba vonulás, ha az illető ugyan még nem élte meg a 65. életévét és még nem rendelkezett 40, majd 35 éves szolgálati idővel, azonban **kedvezményes szolgálati időszámításban** részesült, és így a nyugdíja elérte a fizetése összegét. Erre akkor kerülhetett sor, ha az átlagosnál nehezebb szolgálati körülmények között teljesítette az illető a hivatását. Ebben az esetben hét hónapos szolgálati időegységeit nyolc hónappal számolták el.⁴⁸

A nyugdíjak összegének rendezését nem választották el a fizetésektől, azokat egyszerre és egysegesen rendezték. Ily módon nem fordulhatott elő, hogy a régebben nyugdíjba vonulók kevesebb nyugdíjat kaptak, mint a későbbi időpontban nyugdíjazottak.⁴⁹

Abban az esetben, ha a nyugdíjba vonult állami alkalmazott még nem érte el a kötelező nyugdíjkorhatárt és **ismét állami szolgálatba lépett**, kizárólag az új állásával járó fizetésre tarthatott igényt. Másodszori nyugdíjba vonulása alkalmával azonban valamennyi szolgálati évét figyelembe vették.⁵⁰

Lehetőség nyílt tehát **az állam alrendszeri közötti mozgásra** is. Az a nyugdíjas például aki egészségkárosodás miatt már nem teljesíthetett szolgálatot fegyveres testületnél – amennyiben azonban polgári szolgálatra még alkalmas volt – állást vállalt az állam civil szférájában, ha a kérdéses beosztáshoz szükséges képesítési követelményekkel rendelkezett. Ebben az esetben előnyben kellett részesíteni más pályázókkal szemben.⁵¹

Olyan nyugdíjrendszer működött tehát, amelyben érdemes volt maximális ideig tevékenykedni, mert így tarthatta meg a nyugdíjas megszokott életszínvonalát. Aki a közszférában töltötte el aktív idejét, számíthatott arra, hogy nyugdíjba vonulásakor nem kerül kedvezőtlenebb helyzetbe, mint aktív korában. A nyugdíjrendszer arra ösztönözte az állami alkalmazottakat, hogy a közszférát ne cseréljék fel mással, ily módon a keletkezett tapasztalatok is a közszolgálat területén hasznosultak.⁵²

A közszférában való szolgálatvállalás mellett szólt továbbá az is, hogy az állami alkalmazott esetleges halála esetén az **elhunyt családjáról** az állam megnyugtató módon gondoskodott. Az özvegyeknek joguk volt – férjük után – özvegyi nyugdíjra, melyet mindaddig élvezhetett, amíg újra férjhez nem mentek. Az özvegyi nyugdíj a férj nyugdíjának ugyan csak az 50 %-át tette ki, azonban a 70–90 % körüli összeget is elérhette a nevelési járulékkal az ellátásra szoruló kiskorú gyermekek számától függően. A szolgálatteljesítés során, vagy azzal közvetlen összefüggésben elhalálozottak özvegyei számára – méltányossági alapon – általában elhunyt férjük fizetésének 100 %-ban állapították meg az özvegyi nyugdíjat. A szolgálati halált haltak özvegyei akkor is részesültek özvegyi nyugdíjban, ha a férjük szolgálati ideje még nem érte el a nyugdíjjogosultsághoz szükséges minimális szolgálati időt.⁵³

Az állami alkalmazottak nyugdíjellátása érdekében **nyugdíjjárulékot** kellett fizetni. A fizetési osztályokba soroltak fizetésük 1,5 %-át az altisztek és a szolgák pedig 1 %-ot.⁵⁴

A rendvédelmi testületeknél azonban nem csupán állami alkalmazottak dolgoztak. E szervezetek foglalkoztattak olyan jogviszonyban is személyeket – viszonylag csekély létszámban – amely az állami alkalmazottakra vonatkozó nyugellátásra nem jogosította fel a munkavállalót. Ilyenek voltak a tiszteletdíjasok, a felmondás feltétele mellett alkalmazottak, továbbá akik csak valamely munkálat befejezéséig nyertek alkalmazást, valamint azok, akiknek az illetményeit szerződésben állapították meg. Ők **öregségi és rokkantsági járulékot** voltak kötelesek fizetni 1929. január 1-től, amely a fizetésük 2,5 %-át tette ki. 1929 januárjától az állami alkalmazottaktól is levonták az öregségi és rokkantsági járulékot. Tőlük azonban csupán a fizetésük 2,5%-a és a nyugdíjjárulék közötti különbözetet vonták le.⁵⁵

A nyugdíjasnak joga volt nyugdíját **végkielégítésre** átcsereálni. A kérvényt a nyugdíjas feleségének is jóváhagyólag alá kellett írni. Mielőtt azonban a több évnyi nyugdíj összegének megfelelő végkielégítést folyósították volna, a felettes hatóság megvizsgálta, hogy:

- a kérvény mellékleteként benyújtott üzleti terv tartalma reális-e;
- a jelzett üzleti tevékenység előreláthatóan fog-e olyan jövedelmet eredményezni, amely a nyugdíj összegétől nem marad el, azaz a kérelmező a hivatásából fakadó társadalmi állásának viteléhez szükséges költségek fedezetét a vállalkozás jövedelme biztosítani fogja-e;
- a végkielégítés összege fedezni fogja-e a vállalkozás indítási költségeit.⁵⁶

A rendvédelmi testületek humán viszonyainak nem elhanyagolható része volt a **nősülés**. A magyar állam valamennyi fegyveres testületének hivatásos állományú tagjai engedéllyel nősülhettek. A tisztek és a legénység (altisztek) között a különbség csupán annyi volt, hogy a tiszt kar esetében a le-

génység körében alkalmazott engedélyezési arányokat soha nem vezették be. Egységes volt azonban az úgynevezett kaució alkalmazásának az elve. A kaució lényege az volt, hogy a menyasszonynak hozománnyal kellett rendelkeznie. Ennek a hozománynak az összegét pedig pontosan megállapították. A hozomány összege kiszámításának alapját azon szándék képezte, hogy a vőlegény elhalálozása esetén a menyasszony vagyona fedezze az elhunyt családfő fizetése és nyugdíja közötti különbséget. Az özvegynek ugyanis a gyermekek és saját maga számára is az elhunyt társadalmi rangjához méltó életvitelt kellett biztosítania. Minél messzebb állt a vőlegény a 100 %-os nyugdíjtól annál magasabb volt a kaució összege. A kaució azonban helyettesíthető volt. Elfogadták, ha a menyasszony olyan képesítéssel rendelkezett, amelynek gyakorlása esetén jövedelme pótolhatta a férj halála nyomán a család költségvetéséből kieső összeget. Ugyancsak elfogadták a menyasszony állami alkalmazásban lévő vagy már nyugdíjban lévő édesapjának ígérvényét arra vonatkozóan, hogy veje halála esetén kiegészíti leánya jövedelmét az elhunyt férj fizetésének összegéig. Ebben az esetben természetesen megvizsgálták az após jövedelmét is. Az állami alkalmazottak javadalma azonban olyan biztos bevételi forrásnak számított, amelyet a kaució kiváltására is alkalmasnak találtak.⁵⁷

Összességében tehát, néhány apróbb eltérés kivételével, a polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai megegyeztek a civil közigazgatásban foglalkoztatottakéval. A rendszer átfogó alapelve volt, hogy az államnak biztosítania kell alkalmazottai és közvetlen hozzátartozóik, valamint hátramaradottaik számára életük aktív és nyugállományú korszakaiban egyaránt a társadalmi állásukhoz méltó életvitelhez szükséges feltételeket. A közszolgálatban állók humán viszonyrendezésének másik alapelvét képezte a minőségorientáltság, mely szerint magasabb beosztáshoz, fizetéshez kizárólag magasabb képzettség birtokában lehetett eljutni, amely nem volt megkerülhető a személyes és politikai nexusok igénybe vételével. A humán viszonyrendszert igyekeztek a főnöki szubjektívizmustól megóvni és azt objektív alapokon működtetni. A humán szféra rendezésének elvei az állami alkalmazottak és családjaik számára olyan nyugodt életkörülményeket biztosítottak, amely lehetővé tette, hogy tehetségüket a munkavégzésük során kamatoztassák. Nem voltak érdekeltek abban, hogy a munkakörüktől eltérő tevékenység folytatásával hozzák önmagukat és családjukat kedvezőbb körülmények közé. Az állami alkalmazottak humán rendszere a fegyveres szolgálatot ellátó állami alkalmazottak körében csupán a fegyveres szolgálat jellegéből fakadó kisebb előnyökkel bővült.

Jegyzetek:

- ¹ PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.
- ² PARÁDI: József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
- ³ CSIZMADIA
- ⁴ - ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.
- ZEIDLER: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig.
- OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER
- ⁵ MÁRTONFFY
- ⁶ - MAGYAR
- PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.
- ⁷ 1883/I. tc.
- ⁸ EGYED
- ⁹ 1929/XXX. tc. ; 1933/XVI. tc.
- ¹⁰ PANKA
- ¹¹ PARÁDI: *Die Verwältmisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.*
- ¹² PARÁDI: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945.
- ¹³ KESERŰ
- ¹⁴ 1936/IX. tc.
- ¹⁵ *Szabályzat a Magyar Királyi Honvédségnél és a Magyar Királyi Csendőrségnél alkalmazandó becsületügyi eljárásról. ; Becsületügyi Szabályzat Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség számára. ; Becsületügyi Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.*
- ¹⁶ „Csendőr tízparancsolat
1. Megemlékezzél arról amivel Istenednek tartozol!
2. Én vagyok a te hazád: Magyarország!
3. Hűséged, becsületed, vitézséged nem eladó!
4. Légy erkölcsös, józan életű, engedelmes!
5. Tiszteld előljáróidat, mint atyádat; szeresd bajtársadat, mint tenmagadat!
6. Tanulj és tudj; a tudás második fegyvered!
7. Védj a másét, a magadét ne pazarold!
8. Mögötted a törvény, előtted is az legyen!
9. Igaztalanul ne vádolj, fegyvered ártatlant ne bántson!
10. A család szentély; ha magadnak nincs, őrsődben megtalárod!”
- KAISER: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945.
- ¹⁷ KAISER: A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.
- ¹⁸ 1929/XXX. tc.

- ¹⁹ 1936/IX. tc.
²⁰ 1938/II. tc.
²¹ 1940/XXIII. tc.
²² 1942/XXII. tc.
²³ 5 047/1919. ME. r.
²⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
²⁵ PARÁDI: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945.
²⁶ PARÁDI: Rendőr tisztképzésünk hagyományai 1867-1945.
²⁷ V. ö. 1. sz. jegyzettel
²⁸ V. ö. 24. sz. jegyzettel
²⁹ V. ö. 1. sz. jegyzettel
³⁰ Loc. cit.
³¹ V. ö. 11. sz. jegyzettel
³² V. ö. 1. sz. jegyzettel
³³ Loc. cit.
³⁴ Loc. cit.
³⁵ Loc. cit.
³⁶ Loc. cit.
³⁷ V. ö. 24. sz. jegyzettel
³⁸ V. ö. 11. sz. jegyzettel
³⁹ V. ö. 1. sz. jegyzettel
⁴⁰ V. ö. 11. sz. jegyzettel
⁴¹ KÖVESI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. ; KÖVESI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói.
⁴² MÓCZÁR
⁴³ 1885/XI. tc.
⁴⁴ 1912/LXV. tc.
⁴⁵ CSAPÓ
⁴⁶ BORBÉLY – KAPY
⁴⁷ 1939/II. tc.
⁴⁸ 1927/XXIV. tc.
⁴⁹ 1931/XXVI. tc.
⁵⁰ 1934/I. tc.
⁵¹ Loc. cit.
⁵² V. ö. 1. sz. jegyzettel
⁵³ V. ö. 11. sz. jegyzettel
⁵⁴ V. ö. 24. sz. jegyzettel
⁵⁵ 1929/XIX. tc.
⁵⁶ V. ö. 1. sz. jegyzettel
⁵⁷ Loc. cit.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó.
- EGYED — EGYED István: *A közigazgatási tisztviselők képzése és képezése.* Budapest, 1936, s. n.
- KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek./
- MÁRTONFFY — MÁRTONFFY Károly: *A közigazgatás utánpótlása.* Budapest, 1940², Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet.
- MÓCZÁR — MÓCZÁR Elemér: *A magyar állami tisztviselők nyugdíjazásának története és a nyugdíjtörvény magyarázata.* Budapest, 1903, Központi Községi Nyomda.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Die Verwältmisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.* — PARÁDI József: *Die Verwältmisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.* [Humán viszonyok a Magyar Királyi Csendőrségnél.] Berlin, 2008, Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, /Beiträge aus dem Fachbereich 3 der Fachhochschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin 68./ A tanulmány korábbi változata 2008. május 28-án Berlinben hangzott el az Európai Unió ERASMUS oktatási programjának keretében megvalósított professzori mobilitás során a Fachhochschule für Verwaltung und Rechhtspflege Berlin BA képzés keretében tanuló hallgatói számára. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

TANULMÁNYOK

KESERŰ

- KESERŰ István: A rendvédelmi szervezetek tisztí utánpótlása és tisztképzése a dualizmus időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 109–125. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KÖVESI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói.

- KÖVESI László: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. *RTF Főiskolai Figyelő Plusz*, IV. évf. (1993) 1. sz. 130–136. p.

KÖVESI: Rendőr nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.

- KÖVESI László: Rendőr nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 24–25. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

MAGYAR

- MAGYAR Zoltán: A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzése. In MARTONFFY Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és a közigazgatási jog történetéből.* (NÉMETHY-émlékkönyv) Budapest, 1932, Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet.

OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER

- OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszere a kiegyezéstől az ezredfordulóig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 28–63. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Karahatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PANKA

- PANKA Károly: A köztisztviselők minősítésének fejlődése. *Közigazgatási Szemle*, I. évf. (1914) 1. sz. 254–260. p.

PARÁDI: Rendőr tisztképzésünk hagyományai 1867-1945.

- PARÁDI József: Rendőr tisztképzésünk hagyományai 1867-1945. In DÁNOS Valér (szerk.): *A rendőrképzés reformja a kelet-európai változások tükrében.* Budapest, 1991, BM Rendészeti Kutató Intézet. 35–51. p. /Tanulmányok a rendészet köréből./ A tanulmány korábbi változata 1991. november 12-én Balatonföldváron hangzott el a Rendőrtisztviselők Főiskola által szervezett rendvédelmi szakképzési konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945.

- PARÁDI József: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Belügyi Szemle*, XLV. évf. (1997) 4. sz. 101–109. p.

PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.

- PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 90–93. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.

- PARÁDI József: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 100–104. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945.

- PARÁDI József: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 94–99. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12. Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.

- PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 57–87. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvé-

- delem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZEIDLER: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. — ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 110–112. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZEIDLER: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig. — ZEIDLER Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 116–138. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 14-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK**
- KAISER: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945. — KAISER Ferenc: Csendőrség a Horthy-korban 1919-1945. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 202. sz. 14–25. p.
- SZABÁLYZATOK**
- Szabályzat a Magyar Királyi Honvédségnél és a Magyar Királyi Csendőrségnél alkalmazandó becsületügyi eljárásról.* — *Szabályzat a Magyar Királyi Honvédségnél és a Magyar Királyi Csendőrségnél alkalmazandó becsületügyi eljárásról.* Budapest, 1903, s. n.
- Becsületügyi Szabályzat Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség számára.* — *Becsületügyi Szabályzat Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség számára.* Budapest, 1913. s. n.
- Becsületügyi Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.* — *Becsületügyi Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1942, s. n.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1883/I. tc. — 1883/I. tc. a köztisztviselők minősítéséről.
- 1885/XI. tc. — 1885/XI. tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról.
- 1912/LXV. tc. — 1912/LXV. tc. az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról.
- 1927/XXIV. tc. — 1927/XXIV. tc. a trianoni békeszerződéssel Magyarországtól átcsatolt területen volt és onnan beköltözött magyar közszerződési alkalmazottak, nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátásáról.
- 1929/XIX. tc. — 1929/XIX. tc. a hivatalos statisztikai szolgálatról.
- 1929/XXX. tc. — 1929/XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről.
- 1931/XXVI. tc. — 1931/XXVI. tc. a gazdasági és hitélet rendjének továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról.
- 1933/XVI. tc. — 1933/XVI. tc. a közigazgatás rendezéséről szóló 1929/XXX. tc. módosításáról és kiegészítéséről.
- 1934/I. tc. — 1934/I. tc. a közszerződési alkalmazottak és a honvédség tagjainak, valamint mindezek hozzátartozóinak ellátását szabályozó rendelkezések módosításáról.
- 1936/IX. tc. — 1936/IX. tc. a hatósági orvosi vizsgálatról és a közegészségügyi törvények egyéb rendelkezéseinek módosításáról.
- 1938/II. tc. — 1938/II. tc. a városi számvevőségi szolgálatról.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 1940/XXIII. tc. — 1940/XXIII. tc. az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról.
- 1942/XXII. tc. — 1942/XXII. tc. a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati viszonyainak szabályozásáról.
- 5 047/1919. ME. r. — 5 047/1919. ME. r. a rendőrség államosítása tárgyában.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet

Kimutatás a rendvédelmi testületek rangfokozati csoportjaihoz kapcsolódó állami iskolai végzettségi szintekről. 103

II. sz. melléklet

Kimutatás a fizetési és rangosztályokról. 104

<i>III. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a rendőri, illetve csendőri rangosztályokról és szolgálati pótlékokról.	106
<i>IV. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a bírói képesítési, vizsgálóbírói és ügyészi pótlékokról.	107
<i>V. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a kezelők, díjnokok és szakdíjnokok fizetési rendszeréről.	107
<i>VI. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a műszaki altisztek, szakaltisztek az I. és II. osztályú altisztek fizetési rendszeréről.	108
<i>VII. sz. melléklet</i>	
Kimutatás az állami rendszerű kisegítő szolgák fizetési rendszeréről.	109
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a rendőr legénységi állomány hierarchiájáról és fizetési rendszeréről.	109
<i>IX. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a büntetőintézeti legénységi állomány fizetési rendszeréről.	109
<i>X. sz. melléklet</i>	
Kimutatás pénzügyőrségi legénység hierarchiájáról és fizetési rendszeréről.	110
<i>XI. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a csendőrség legénységi hierarchiájáról és fizetési rendszeréről.	110
<i>XII. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a Magyar Királyi Postánál alkalmazott műszaki segédszemélyzet és altisztek hierarchiájáról és fizetési rendszeréről.	111
<i>XIII. sz. melléklet</i>	
Kimutatás tényleges szolgálatban álló állami, vármegyei, Budapest székesfővárosi, államvasúti, vas-, acél- és gépgyári, valamint állami kőszénbányászati tisztviselők lakáspénzéről.	112
<i>XIV. sz. melléklet</i>	
Kimutatás honvédség, csendőrség és folyamőrség tényleges szolgálatban álló rangosztályba sorolt tagjainak lakáspénzéről.	113
<i>XV. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a közalkalmazottak és a rendvédelmi testületek személyi állományának arányairól.	114

I. sz. melléklet

Kimutatás a rendvédelmi testületek rangfokozati csoportjaihoz kapcsolódó állami iskolai végzettségi szintekről

Képzettség	Rangcsoportok							
	Rendőr altisztek	Csendőr altisztek	Rendőr felügyelők	Csendőr zászlósok	Rendőr fogalmazók	Csendőr tisztek	Rendőr tanácsosok	Csendőr törzstisztek
Elemi iskola								
Középiskola								
Egyetem / főiskola								
Több diploma, illetve tudományos fokozat vagy törzskari képesítés								

Kimutatás a fizetési és rangosztályokról

Rendfokozatok és címek			Rendőrk			Vámhivatali		Pénzügyőri
Fizetési osztály	fokozat	összeg	fogalmazó	felügyelő	detektív	fogalmazó	felügyelő	felügyelők
I.		2785						
II.		1857						
III.		1308						
IV.	1. 2.	1054 956	r. főkapitány					
V.	1. 2.	804,50 707	r. főkapitány h.	r. főfelügyelő		központi vámigazgató		
VI.	1. 2. 3.	615,50 556,50 499	r. főtanácsos	r. felügyelő		vámszaki főtanácsos		pü. főfelügyelő
VII.	1. 2. 3.	443,50 404,50 365,50	r. tanácsos	r. felügyelő	detektív-főfelügyelő	vámszaki tanácsos	vámellenőrzési főfelügyelő	pü. felügyelő
VIII.	1. 2. 3.	327,50 305 288	r. kapitány	r. felügyelő	detektív-felügyelő	vámszaki ellenőr	vámellenőrzési felügyelő	pü. felügyelő
IX.	1. 2. 3.	260,50 243 226	r. fogalmazó	r. felügyelő	detektív	vámszaki főtiszt	vámellenőrzési főtiszt vámellenőr	pü. főbiztos
X.	1. 2. 3.	215 203,50 192,50	r. segédfogalmazó	r. felügyelő	detektív	vámszaki tiszt	vámellenőrzési tiszt vámellenőr	pü. biztos
XI.	1. 2. 3.	181 172 163				vámszaki tiszt	vámellenőr vámellenőrzési segédtiszt	pü. biztos
Gy.	D E	146 129	r. fogalmazógyakornok	r. felügyelőgyakornok	detektívgyakornok	vámszaki gyakornok	vámellenőrzési gyakornok	pü. gyakornok

Jelmagyarázat : Gy - gyakornok , D - főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkező E - érettségizett

A pénzügy szervezéséből adódóan , a megyénként szervezett vezetési szinten , a pénzügy igazgatóságokon dolgoztak a pénzügyi fogalmazók. A pénzügy igazgatóságokon belül ugyan el voltak határolva a munkakörök, azonban – mivel a pénzügyőrségnek a pénzügyigazgatással azonos vagy magasabb szintű önálló vezetési szervezete nem volt – a pénzügyőrség ügyeivel foglalkozó fogalmazók más ,nem pénzügyőri hanem pénzügyi címeket viseltek.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris. 320–322. p.

Rendfokozatok és címek			Büntetőintézeti		Valamennyi rendvédelmi testületnél a szolgálati feladatoktól függően			Rendfokozatok			Katonai (honvédség, folyamőrség, csendőrség, valamint a vámőrség és utódszervek)
Fizetési osztály	fokozat	összeg	fogalmazó	felügyelő	számvevőségi szak	kezelői szak	orvosi szak	Rang osztály	fokozat	összeg	
I.		2785						I.			tábornagy (csak háborúban elérhető rendfokozat)
II.		1857						II.		1308	vezérezredes
III.		1308						III.		1116,50	altábornagy / vezérfőkapitány
IV.	1. 2.	1054 956						IV.		956	vezérőrnagy / vezérkapitány
V.	1. 2.	804,50 707	büntetőintézeti igazgató				főorvos	V.	1. 2.	731 682	ezredes / főtörzskapitány
VI.	1. 2. 3.	615,50 556,50 499	büntetőintézeti igazgató büntetőintézeti tanácsos	büntetőintézeti főtitkár fogházfelügyelő	számfőtanácsos		főorvos főállatorvos	VI.	1. 2.	507,50 428,50	alezredes / törzskapitány
VII.	1. 2. 3.	443,50 404,50 365,50	büntetőintézeti tanácsos büntetőintézeti főtitkár	(csak a VII. fizetési osztállyal bezáróan)	számintanácsos	segédhivatali főigazgató	orvos tanácsos állatorvos tanácsos	VII.	1. 2.	417 368	őrnagy / törzsalkapitány
VIII.	1. 2. 3.	327,50 305 288	büntetőintézeti főtitkár büntetőintézeti titkár	büntetőintézeti főtitkár (csak a IX. fizetési osztállyal bezáróan)	számvizsgáló	segédhivatali igazgató	orvos tanácsos állatorvos tanácsos	VIII.	1. 2. 3.	324,50 300 271	százados / kapitány
IX.	1. 2. 3.	260,50 243 226	büntetőintézeti titkár büntetőintézeti fogalmazó	osztállyal bezáróan) büntetőintézeti fogházfelügyelő	számellenőr	segédhivatali főtitkár	állatorvos tanácsos orvos	IX.	1. 2. 3.	260 240 208,50	főhadnagy / főhajónagy
X.	1. 2. 3.	215 203,50 192,50	büntetőintézeti fogalmazó	büntetőint. őrpáncsnok büntetőintézeti tiszt	számintiszt	segédhivatali tiszt	orvos állatorvos	X.		198	hadnagy / hajónagy
XI.	1. 2. 3.	181 172 163	büntetőintézeti fogalmazó	(csak a X. és XI. fizetési osztályban)	számintiszt	hivatali segédintiszt	állatorvos	XI.		172	zászlós / folyami zászlós
Gy	D E	146 129	büntetőintézeti gyakornok	büntetőintézeti gyakornok	számgyakornok	segédhivatali gyakornok	orvos gyakornok állatorvos gyakornok				

A táblázatban feltüntetett adatok az 1940-es állapotot tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris. 320–322. p.

Kimutatás a rendőri, illetve csendőri rangosztályokról és szolgálati pótlékokról

Rang-osztály	Pótlék-fokozat	A rendőrségi pótdíj (havi) összege az állami rendőrség fogalmazói, felügyelői és orvosi szaká- ba tartozó tisztviselők, továbbá a detektívtestület tagjai részére	A rendőrségi pótlék (ha- vi) összege az állami rend- őrség számvevőségi és ke- zelési tisztviselői részére	A csendőrségi pót- díj (havi) összege
II.				
III.				130
IV.	1. 2.	33,50 78		125
V.	1. 2.	67,50 79	36 36	120 115
VI.	1. 2. 3.	74 100,50 126	28 28 28	110 105
VII.	1. 2. 3.	152,50 147 164,50	24 24 24	100 95
VIII.	1. 2. 3.	178,50 166,50 148	20 20 20	90 85 80
IX.	1. 2. 3.	132 114 107,50	16 16 16	75 70 65
X.	1. 2. 3.	86 79,50 67	8 8 8	60
XI.	1. 2. 3.	49 40,50 37,50	8 8 8	55

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás a bírói képzési, vizsgálóbírói és ügyési pótlékokról

Fizetési osztály	A bírói képzési pótlék összege egy hónapra az 1930/XLIII. tc. 1. §-ának f) és h) pontjaiban felsorolt tisztviselők részére	Fizetési csoport és fokozat	A vizsgálóbírói és ügyési pótlék egy hónapra
III.	50	A II. fizetési csoport 6–4. fokozataiban	24
IV.	50	A II. fizetési csoport 3–1. fokozataiban és az I. fizetési csoport 9–7. fokozataiban	24
V.	50	Az I. fizetési csoport 6–1. fokozataiban	24
VI.	50		
VII.	50		
VIII.	25		
IX.	25		
X.	25		

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás a kezelők, díjnokok és szakdíjnokok fizetési rendszeréről

Fizetési fokozat	A megszakítás nélküli és kinevezett kezelői (kezelőnői) minőségben együttvéve eltöltött hányadik évben	Havi fizetés	Fizetési fokozat	A megszakítás nélküli díjnoki minőségben eltöltött hányadik évben	Havi fizetés a díjnoknál	Havi fizetés a szakdíjnoknál
7.	a 19. évtől	154	8.	a 19. évtől	142	152
6.	a 16. 17. és 18. évben	145	7.	a 16. 17. és 18. évben	133	142
5.	a 13. 14. és 15. évben	136	6.	a 13. 14. és 15. évben	122	133
4.	a 10. 11. és 12. évben	128,50	5.	a 10. 11. és 12. évben	119	122
3.	a 7. 8. és 9. évben	119,50	4.	a 7. 8. és 9. évben	117	119
2.	a 4. 5. és 6. évben	117	3.	a 4. 5. és 6. évben	110,50	117
1.	az 1. 2. és 3. évben	107	2.	a 2. és 3. évben	105	110,50
			1.	az 1. évben	100	105

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás a műszaki altisztek, szakaltisztek az I. és II. osztályú altisztek fizetési rendszeréről

Fizetési fokozat	A megszakítás nélkül kisegítő szolgálai és kinevezett altiszti minőségben együttvéve eltöltött hányadik évben	A műszaki altisztek havi fizetése	Fizetési fokozat	A megszakítás nélkül kisegítő szolgálai és kinevezett altiszti minőségben együttvéve eltöltött hányadik évben	A szakaltisztek havi fizetése	Az I. osztályú altisztek havi fizetése	A II. osztályú altisztek havi fizetése
13.	a 37. évtől	218					
12.	a 34. 35. és 36. évben	200	12.	a 34. évtől	152	133	125
11.	a 31. 32. és 33. évben	190	11.	a 31. 32. és 33. évben	147	128,50	122
10.	a 28. 29. és 30. évben	181	10.	a 28. 29. és 30. évben	142	125	120
9.	a 25. 26. és 27. évben	172	9.	a 25. 26. és 27. évben	136	122	119
8.	a 22. 23. és 24. évben	163	8.	a 22. 23. és 24. évben	133	120	117
7.	a 19. 20. és 21. évben	154	7.	a 19. 20. és 21. évben	127	119	112,50
6.	a 16. 17. és 18. évben	145	6.	a 16. 17. és 18. évben	122	117	108,50
5.	a 13. 14. és 15. évben	136	5.	a 13. 14. és 15. évben	119	112,50	105
4.	a 10. 11. és 12. évben	128,50	4.	a 10. 11. és 12. évben	117	108,50	102
3.	a 7. 8. és 9. évben	119,50	3.	a 7. 8. és 9. évben	110,50	105	97,50
2.	a 4. 5. és 6. évben	117	2.	a 4. 5. és 6. évben	105	102	93,50
1.	az 1. 2. és 3. évben	107	1.	az 1. 2. és 3. évben	102	97,50	90

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás az állami rendszerű kiegészítő szolgák fizetési rendszeréről

Fizetési fokozat	A megszakítás nélkül kiegészítő szolgai minőségben eltöltött hányadik évben	Havi fizetés
8.	a 19. évtől	108,50
7.	a 16. 17. és 18. évben	105
6.	a 13. 14. és 15. évben	102
5.	a 10. 11. és 12. évben	97,50
4.	a 7. 8. és 9. évben	93,50
3.	a 4. 5. és 6. évben	90
2.	a 2. és 3. évben	86
1.	az 1. évben	81,50

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás a rendőr legénységi állomány hierarchijáról és fizetési rendszeréről

Beosztás	Fizetési fokozat	Havi fizetés
r. alhadnagy	1.	352
	2.	342
	3.	332
r. tiszthelyettes	1.	285
	2.	280
	3.	275
r. főtörzsőrmester	1.	267
	2.	262
	3.	257
r. törzsőrmester	1.	250
	2.	248
	3.	246
r. őrmester	1.	236
	2.	226
	3.	216
rendőr	1.	198
	2.	188
	3.	178
próbarendőr	1.	137
	2.	122
	3.	107

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás a büntetőintézeti legénységi állomány fizetési rendszeréről

Fizetési fokozat	A megszakítás nélkül büntetőintézeti legénységi minőségben együttvéve eltöltött hányadik évben	Az I. osztályú és II. osztályú közörök: - fogházőr - börtönőr - fegyőr havi fizetése		A - fogházőrmesterek - börtönőrök - főfegyőrök havi fizetése
12.	a 34. évtől	140,50	132	163
11.	a 31. 32. és 33. évben	136	128,50	157,50
10.	a 28. 29. és 30. évben	132	124,50	152
9.	a 25. 26. és 27. évben	128,50	120	146
8.	a 22. 23. és 24. évben	124,50	117	140,50
7.	a 19. 20. és 21. évben	120	112,50	134
6.	a 16. 17. és 18. évben	117	108,50	128,50
5.	a 13. 14. és 15. évben	112,50	105	122
4.	a 10. 11. és 12. évben	108,50	102	117
3.	a 7. 8. és 9. évben	105	97,50	110,50
2.	a 4. 5. és 6. évben	102	93,50	105
1.	az 1. 2. és 3. évben	97,50	90	102

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

X. sz. melléklet

Kimutatás pénzügyőrségi legénység hierarchiájáról és fizetési rendszeréről

Az altisztek megnevezése	Fizetési fokozat	Az alatt megnevezett minőségben eltöltött hányadik évben		Havi fizetés
főszemlész	4.		10. évtől	203,50
	3.	főszemlészi minőségben eltöltött	a 7. 8. és 9. évben	194
	2.		a 4. 5. és 6. évben	184,50
	1.		az 1. 2. és 3. évben	174,50
szemlész	4.		10. évtől	165
	3.	szemlészi minőségben eltöltött	a 7. 8. és 9. évben	155,50
	2.		a 4. 5. és 6. évben	146
	1.		az 1. 2. és 3. évben	136
fővigyázó	4.		10. évtől	132
	3.	fővigyázói minőségben eltöltött	a 7. 8. és 9. évben	124,50
	2.		a 4. 5. és 6. évben	120
	1.		az 1. 2. és 3. évben	117
I. osztályú vigyázó	3.	I. osztályú vigyázói minőségben eltöltött	7. évtől	112,50
	2.		a 4. 5. és 6. évben	108,50
	1.		az 1. 2. és 3. évben	105
II. osztályú vigyázó	3.	II. osztályú vigyázói minőségben eltöltött	7. évtől	102
	2.		a 4. 5. és 6. évben	97,50
	1.		az 1. 2. és 3. évben	93,50

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

XI. sz. melléklet

Kimutatás a csendőrség legénységi hierarchiájáról és fizetési rendszeréről

Rang, illetőleg rendfokozat		Havidíj	Pótdíj egy hónapra	A havidíj és a pótdíj együttes összege egy hónapra
alhadnagy	1. fok.	182	70	252
	2. fok.	171,50	70	241,50
	3. fok.	160,50	70	230,50
tiszthelyettes	1. fok.	150	40	190
	2. fok.	134	40	174
	3. fok.	112,50	45	157,50
törzsőrmester	1. fok.	96,50	40	136,50
	2. fok.	86	40	126
őrmester		75	35	110

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

**Kimutatás a Magyar Királyi Postánál alkalmazott műszaki segéd-
személyzet és altisztek hierarchiájáról és fizetési rendszeréről**

Fizetési csoport	Az állások megnevezése	Fizetési fokozat	Havi fizetés
I.	I. oszt. főgépész	4.	190
	I. oszt. főművezető	3.	181
	I. oszt. „garagemester”	2.	172
	I. oszt. kocsimester	1.	163
	I. oszt. szakaltiszt		
II.	II. oszt. főgépész		
	II. oszt. főművezető		
	II. oszt. „garagemester”	4.	158
	II. oszt. kocsimester	3.	152
	II. oszt. szakaltiszt	2.	147
III.	kábelmester	1.	142
	vonalmester		
	I. oszt. szakmester		
	II. oszt. szakmester		
	anyagkezelő	8.	147
	gépész	7.	142
	gépkocsivezető	6.	136
	kábelszerelő	5.	133
	művezető	4.	127
	lovászmester	3.	122
IV.	I. oszt. csoportvezető	2.	120
	I. oszt. gépkezelő	1.	119
	I. oszt. távirdaszerelő		
	I. oszt. vonatfelvigyázó		
	I. oszt. altiszt		
	II. oszt. csoportvezető	6.	117
	II. oszt. gépkezelő	5.	112,50
II. oszt. távirdaszerelő	4.	108,50	
II. oszt. vonatfelvigyázó	3.	105	
II. oszt. altiszt	2.	102	
kazánfűtő	1	97,50	
kocsikezelő			
főkocsis			

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás tényleges szolgálatban álló állami, vármegyei, Budapest székesfővárosi, államvasúti, vas-, acél- és gépgyári, valamint állami kőszénbányászati tisztviselők lakáspénzéről.

Az alkalmazottak megjelölése				A lakáspénz havi összege															
az állami rendszerű (vármegyei)	az államvasúti és vasgyári rendszerű (kőszénbányászati)	Budapest székesfővárosi	Itélőbírák és ügyészek	az I.		a II.		a III.		a IV.		az V.		a VI.					
				Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3				
																lakáspénzosztályba tartozó helyeken			
fizetési osztályokban				fizetési csoportjaiban				családi pótlék élvezete esetén											
II.	–		I. és II. VI.	219,65	253,46	197,64	228,08	175,72	202,70	153,71	177,40	131,79	152,03	109,78	126,73				
III.	I.	III.	V.	202,70	219,65	182,46	197,64	162,15	175,72	141,91	153,71	121,59	131,79	101,35	109,78				
IV.	II.	IV.	A IV. és III. fiz. csoport 4. fiz. fokozata	185,84	202,70	167,21	182,46	148,65	162,15	130,10	141,91	111,47	121,59	92,92	101,35				
V.	III.	V.	A III. 1–3.- és a II. fiz. csop. 4–6. fiz. fokozata	160,46	177,40	144,44	159,62	128,41	141,91	112,31	124,12	96,29	106,41	80,19	88,70				
VI.	IV.	VI.	A II. 1–3. és az I. fiz. csop. 7–9. fiz. fok.	143,59	160,46	129,26	144,44	114,84	128,41	100,51	112,31	86,17	96,29	71,76	80,19				
VII.	V.	VII.	Az I. fiz. csop. 1–6. fiz. fok.	118,22	135,16	106,41	121,59	94,60	108,10	82,72	94,60	70,91	81,03	59,11	67,54				
VIII.	VI.	VIII. és IX.	–	92,92	109,78	83,56	98,82	74,20	87,86	65,01	76,82	55,73	65,85	46,46	54,89				
IX.	VII.	X.	–	67,54	84,48	60,79	75,97	54,05	67,54	47,30	59,11	40,48	50,67	33,73	42,24				
X.	VIII.	XI.	–	59,11	75,97	53,20	68,38	47,30	60,79	41,32	53,20	35,42	45,61	29,51	37,95				
XI.	IX.	–	–	50,67	67,54	45,61	60,79	40,48	54,05	35,42	47,30	30,36	40,48	25,30	33,73				
Gyakornok				43,93	50,67	39,48	45,61	35,11	40,48	30,74	35,42	26,29	30,36	21,92	25,30				

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.
 Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

Kimutatás honvédség, csendőrség és folyamőrség tényleges szolgálatban álló rangosztályba sorolt tagjainak lakáspénzéről

Rendfokozat	A lakáspénz havi összege											
	az I.		a II.		a III.		a IV.		az V.		a VI.	
	lakáspénzosztályba tartozó helyeken											
	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3
családi pótlék élvezete esetén												
vezérezredes	236,51	261,89	212,90	235,67	189,21	209,45	165,52	183,31	141,91	157,09	118,22	130,94
altábornagy (és hasonrangú)	211,21	236,51	190,05	212,90	168,97	189,21	147,81	165,52	126,73	141,91	105,57	118,22
vezérőrnagy (és hasonrangú)	194,27	219,65	174,87	197,64	155,40	175,72	136,00	153,71	116,53	131,79	97,13	109,78
ezredes (és hasonrangú)	160,46	190,05	144,44	171,04	128,41	152,03	112,31	133,01	96,29	114,00	80,19	94,99
alezredes (és hasonrangú)	143,59	177,40	129,26	159,62	114,84	141,91	100,51	124,12	86,17	106,41	71,76	88,70
őrnagy (és hasonrangú)	126,73	143,59	114,00	129,26	101,35	114,84	88,70	100,51	75,97	86,16	63,32	71,76
százados (és hasonrangú)	101,35	126,73	91,23	114,00	81,03	101,35	70,91	88,70	60,79	75,97	50,67	63,32
főhadnagy (és hasonrangú)	75,97	92,92	68,38	83,56	60,79	74,29	53,20	65,01	45,61	55,73	37,95	46,46
hadnagy, zászlós (és hasonrangú)	67,54	75,97	60,79	68,38	54,05	60,79	47,31	53,20	40,48	45,61	33,73	37,95

A táblázatban feltüntetett adatok az 1935–1945 közötti időszak állapotát tükrözik, pengőben.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 335. p.

XV. sz. melléklet

Kimutatás a közalkalmazottak és a rendvédelmi testületek személyi állományának arányairól

Időszakok Állománycsoportok	A dualizmus időszakában		A két világháború között (1935–1945 között)	
	fő	%	fő	%
Tisztviselő összesen	41 442	100	34 504	100
A rendvédelmi testületek fizetési- illetve rangosztá- lyaiba kinevezettek	1 721	4,16	6 179	17,90
Altiszt és egyéb segédsze- mélyzet összesen	39 811	100	31 187	100
A rendvédelmi testületek legénységi állománya és egyéb segédszemélyzete	29 037	72,94	37 039	84,20
Összesen tisztviselő, altiszt és egyéb segédszemélyzet	81 253	100	65 691	100
A rendvédelmi testületek személyi állománya össze- sen	30 758	37,85	43 218	52,22

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

SUBA János
Határkijelölés, határkitűzés 1867–1945

A magyar történelem vizsgált időszakára eső periódusa azért érdekes a határkijelölés szempontjából, mivel ebben a korban jöttek létre a történelmi Magyarország, geodéziailag bemért, határjelekkel állandósított államhatárai, másrészt pedig a trianoni békediktátum által megcsönkített ország határai és a visszacsatolt területek határai, majd a trianoni határhoz való visszatérés viszonylag dinamikus határkijelölő tevékenységet eredményeztek.

A határmegállapítás a jövőre nézve beállított kötelezettség, amikor két ország meghatározza a közöttük lévő határt, akkor fő céljuk a szilárd és végleges megoldás rögzítése. Az államhatárok kijelölésének előzménye az **attribúciós (allokációs) eljárás**.^{*} A trianoni határok megvonásakor szerződésen kívüli jellege volt. Az Felvidék visszatérésekor a két fél együtt határozta meg a területek hovatartozását.

A határkitűzés első fázisa rendszerint az államhatár **delimitációja**.^{*}

Az államhatárok delimitációról szóló határozathozatalt követi azok **demarkációja**.^{*}

A határok felülvizsgálata, vagy pontosítása esetén kerülhet sor a **redemarkációra**.^{*}

A magyar államhatárral kapcsolatosan az évszázadok során felhalmozódott problémák a polgári magyar állam kiépítésével újra a felszínre kerültek, amellyel a magyar közigazgatás vezetőinek szembeülni kellett, amikor az állam földrajzilag körülhatárolt területét határjelekkel meg akarta jelölni. Ezeket, a kérdéseket meg kellett oldani, jogi (diplomáciai) úton lerendezni, törvénybe iktatni, és a műszaki munkálatokat elvégezni.

A jogi feltételeknél első helyen az országgyűlés által hozott törvény állt. A törvények azért fontosak, mert lezárták az érintett országok között politikai síkon megvalósult tárgyalásokat (delimitáció), az elért eredményeket rögzítették, másfelől ez a további munkák kiindulási alapjává (demarkáció, redemarkáció) vált, mert meghatározták a műszaki munkálatok menetét és a továbblépés lehetőségét (határjelek felülvizsgálata). Így a törvények egy folyamatot zártak le, annak végeredményét emelték törvényerőre, másrészt ebből kiindulva újabb más – geodéziai, térképészeti jellegű – folyamatokat indítottak el.

A dualizmus időszakában összesen négy törvény született, amely a Magyar Királyság határvonalának „kiigazításával” foglalkozott¹. Ebből a legfontosabb a keleti határon Romániával kötött egyezmény beiktatása volt. Ez az egyezmény osztrák-román viszonylatban jött létre. Ezért Magyarország az egyezménynek csak a magyar-román határ rendezésére vonatkozó részét hajtotta végre, de az osztrák-román határrendezéssel lévén szoros összefüggésben az egész nemzetközi egyezményt törvénybe iktatták.² Az egyezmény szerint a határkijelölést követő két év múlva, azután pedig minden 10. évben egyes bizottsági (továbbiakban: VB) határvizsgálatnak kell történnie abból a célból, hogy a határvonal ott, ahol „változást szenvedett volna, ismét helyreállíttassék”.

A magyar kormány a VB-ban részt vett képviselőjének jelentése szerint, a VB a tárgyalásoknál 11 665 h területet magyar foglalásnak ismert el, vagyis oly területnek, amely az 1792-ik határjárás okmányok ellenére van magyar birtokban. A magyar kormánynak ezt a 11 665 h területet Romániának vissza kellett adnia. Azonban a tárgyalásokon kiderült, hogy Románia 1185 h területet foglalt el Magyarországról. Az 1792. évi okmányok alapján Románia 1185 h-t engedett át Magyarországnak. Magyarország Románia javára pedig 11 665 h-t, vagyis összesen 10 480 h-t engedett át Romániának. Az 1886. november 2-án Bécsben ismét összehívott VB 1887. április 15-ig a határvonalat közös beleegyezéssel megállapította, szabatosan leírta és térképen rögzítette.³ A magyar-román határvonalat 6 szakaszra osztották, és minden szakaszon egyszerre kezdték el a kitűzéseket. A határkitűzési okmányokat külön ellenőrző bizottság vizsgálta felül.⁴

A román határ rendezésével párhuzamosan folytak a tárgyalások Ausztria – pontosabban Bukovina – és Magyarország (Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék szélén húzódó) határvonal megállapításáról. A határvonal 1775 óta, amióta Bukovina tartományt Ausztriához csatolták vitás volt. A vita tárgyát az Alsó-Borgó és Borgó-Tiha magyarországi települések, illetve Dorna Knadreny és Poiana-Stampli bukovinai községek között a Piatra Dornii nevű hegyről a Priporu-Candri nevű hegyig húzódó határvonal menete volt. Ez sok esetben határvillongásokhoz vezetett. Így 400 hektár terület hovatartozása vált bizonytalanná. A határszakasz azért is fontos volt, mert a Borgó patak völgyén keresztül haladt át az egyik legforgalmasabb út Erdélyből Bukovina felé. A határvonal megállapítása 1868-ban került újra napirendre, amikor a magyar-román határ megállapítására VB-t küldtek ki. Ekkor indultak meg a rendezési tárgyalások, amelyek 1878–1879-ben és 1886–1887-ben folytatódtak. Eredményre csak az 1886–1887-es bécsi tárgyalások vezettek,⁵ melyet 1897-ben iktatták törvénybe.⁶

A VB a terepen próbálta alkalmazni a különböző határleírásokat és térképeket. Azonban a különböző határ- és kataszteri leírások lényegesen eltértek egymástól. Így a különböző leírásokban, a többékevésbé azonos, állandó pontokat keresték meg. Ezek lettek az új határvonal állandó pontjai. A VB az állandó pontok között, úgy húzta meg a határt, hogy ahol lehetséges, a terepen könnyen felismerhető legyen, és így természetes határ álljon elő. A VB azt javasolta a kormányoknak, hogy ne csak a határvonal vitás – a Priporu Candri-tól a Piatra Dorniig terjedő – szakaszán, hanem Románia és Bukovina között lévő hármashatárpontig tűzzék ki a határvonalat állandó határjelekkel, ott is, ahol a határ futása nem volt vitás. Az érdekelt kormányok 1887-ben jóváhagyták a VB-nak a vitás határvonalra vonatkozó döntését. Elkezdték felállítani a határjeleket.⁷ Ezzel és a műszaki pótmunkálatokkal 1889 decemberben végeztek. A határvonalat a határleírásokban megjelölt pontokon határkövekkel megjelölték és állandósították. A határköveket a Podru del Piatrától kiindulva ÉNy-i irányba folyamatosan számozták meg. Az állandó pontok között 1 m magas és 2–2,5 m alsó átmérőjű kőhalmokat (határdombokat) helyeztek el, egymástól látó távolságban. Az erdőkben a határvonal mindkét oldalán 3–3 m, összesen 6 m széles átvágást (határnyiladékot) készítettek.⁸

A magyar közvéleményben a legnagyobb érdeklődést a határkiigazítások során az úgynevezett Halastó vita váltotta ki (a Magas Tátra második legnagyobb tava a Halastó és környékén húzódó határvonal pontosítása). Ahol szintén a birtokok hovatarozásának megkérdőjelezésével vált vitássá a határvonal menete. Magyar felfogás szerint a Halastó keleti része a Tengersizem csúccsal együtt Szepes vármegyéhez tartozott, míg a lengyelek az egész Halastavat a Tengersizemmel, valamint a Tengersizem csúcs egy részével együtt Galícianak követelték.⁹ A kérdés lényege nagyon leegyszerűsítve az volt, hogy a határ futása szárazföldi legyen-e (a Magas Tátra gerincein), vagy vízi (a tó közepén).

A magyar jogtörténetben először egy választott bíróságra bízta az országhatár helyének eldöntését.¹⁰ A tárgyalás 1902-ben, Grazban folyt le. A bíróság Ausztria javára döntött. A kormány tudomásul vette, és törvényerőre emelte a bírósági döntést.¹¹ Ez politikai döntés volt. A korabeli megfogalmazás szerint: „Nem egy kétségtelen terület elvesztéséről, hanem csupán egy kétesnek a lehasításáról van szó, tehát nem lehet szó a területi integritás csorbájáról sem. Az állami integritás pedig nemcsak a terület kérdésében tartandó fenn, de az állam reputációja s morális megjelenésében is, a, minthogy éppen a nemzetközi viszonylatoknak más, mint etnikai alapját elvileg nem ismerhetjük el.”¹² Az indokolást földrajzi köntösbe bújtatták, hiszen a bíróság érvelése nem állta meg a helyét. Földrajzi szempontból a döntés ellen ugyanannyi érvet lehetne találni, mint mellette. Egyetérthetünk viszont azzal a kortársi kívánsággal, miszerint "legyen ez az ítélet zárószava annak az áldatlan háborúságnak, mely hosszú időn át zavarta a két szomszéd békéjét."¹³

A dualizmus időszakában a halastói határvita mellett Alsó-Ausztria és Magyarország mellett, valamint a magyar-horvát határon és magyar-török viszonylatban, a Duna-sziget tekintetében is sor került határrendezésre.¹⁴

Triani határok kitzzése

A triani határok kijelölésénél a legfontosabb dokumentumok az 1920. jún. 4-én Trianonban aláírt békeszerződés országgyűlés által elfogadott törvénycikkelyei voltak. Ez a határleírás, valamint az ennek kiegészítésül szolgáló 1: 1 000 000 ma térkép, nagy általánosságban, jelzi a határvonal menetét, még pedig oly módon, hogy a szövegi részben Ausztriával szemben 7, a Szerb-Horvát-Szlovén (továbbiakban: SHS) állammal szemben 13, Romániával szemben 5, Csehszlovákiával szemben 27, szakaszban állapítja meg a határvonalat. A határszakaszok, leírását azzal kezdi, vagy fejezi be, hogy a „... helyszínén megállapítandó vonal, vagy a helyszínen megállapítandó pontig.” Vagyis ennyiszere szerepel a békeszerződésben a „helyszínen megállapítandó vonal” kifejezés. E szöveg is utalt rá, hogy a békeszerződés életbelépése után a leírt határvonalat a terepen kell megállapítani, delimitálni.¹⁵

A határvonal részletes megállapítását a békeszerződés a bizottságokra bízta, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak, valamint az érdekelt államok képviselőiből álltak. A határvonal jelölésének részeként definiálta az okmány a vízfolyásokat, hajózható, vagy nem hajózható vízfolyásként. A határkijelölés tekintetében a rendelkezés tartalmazta azt is, hogy a határköveket egymástól látótávolságnyi- ra kellett elhelyezni. Ezt a kikötést fontossá tette az a körülmény, hogy kedvezőtlen terepalakulat esetén sűrűn kellett a határköveket elhelyezni, ami jelentékenyen megnövelte a határkijelölés és felmérés költségeit. A határmegállapítás költségeit az érdekelt államok közösen viselték. A határrendezésre vonatkozó végleges jegyzőkönyveket, térképeket, és egyéb dokumentumokat három eredeti példányban kellett kiállítani.¹⁶

A dokumentumokból látható, hogy a delimitációs és demarkációs munkálatok, keveredtek. Az utasításokból kiderül, hogy a határmegállapító bizottságok feladata politikai és műszaki részből állt. A

politikai rész tartalmát az alkotta, hogy tárgyalások, javaslatok, ellenjavaslatok útján a határmegállapító bizottságok Magyarországra nézve a legkedvezőbb döntéseket eszközöljön ki. A műszaki rész tartalmát pedig az képezte, hogy a szükséges háromszögelésekkel, felmérésekkel kapcsolatban a határvonal kijelölje, kicövekelje, a határköveket felállítsa és a térképeket és határokmányokat elkészítése.

A trianoni határvonal politikai kijelölését, (delimitációját) részletes kitűzését, határkövekkel való állandósítását, a határvonal térképezését, a határokmányok elkészítését a Szövetséges és Társult hatalmak által létrehozott nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték 1921 és 1925 között.¹⁷

A munkát a határvonal általános tanulmányozásával kezdték. Ennek az volt a célja, hogy megállapítsák azokat a határrészeket, amelyekre nézve pontosan lehetett alkalmazni a békeszerződés rendelkezéseit, valamint azokat a határszakaszokat, amelyek vitára adtak okot. A vitás kérdések eldöntéséig – a rend fenntartása érdekében – a békeszerződés által megállapított határt fogadták el ideiglenes határuul. A bizottságok által képviselt elvek és utasítások leszűkítették és korlátozták a magyar igényeket és törekvéseket. Ennek ellenére a magyar fél úgy értelmezte a trianoni vonalat, hogy lehetőleg kitolja a határt, mert ha a Népszövetség nem fogadja el a magyar javaslatokat, akkor a trianoni vonal marad a végleges határ. Az a tény, hogy a bizottságok tevékenysége és mozgása a trianoni vonal mindkét oldalán csak egy szűk sávra terjedt ki, azt mutatta, hogy csak helyi jellegű kiigazításokra voltak felkészülve. Ez azonban azt is jelentette, hogy a határkiigazítás, ha a helyi gazdasági érdekek megkövetelik, a magyar oldalra is kiterjedhet. Ez a szűk mozgáslehetőség megfelelt a különböző bizottsági értelmezéseknek is.

A határmegállapító bizottságok gyakorlati tevékenységének eredménye – bár komoly határkiigazítás az utódállamok ellenkezése és a Nemzetek Szövetségének tehetetlensége miatt nem történt – volt, hogy: a magyar-csehszlovák határon 10 014 kataszteri hold, a magyar-román határon 16 947 kataszteri hold, a magyar-jugoszláv határon 34 000 kataszteri hold, a magyar-osztrák határon 19 756 kataszteri hold területi nyereség a magyar fél számára. Ezen felül a magyar-osztrák határon az 1921. december 14–16-án megtartott soproni népszavazás során, a velencei egyezmény értelmében 44 628 kataszteri hold került vissza. Összességében tehát az osztrák határszakaszon 64 384 kataszteri holdnyi terület visszaszerezés valósult meg.

A határmegállapító bizottságoknak, illetve az érdekelt államok delegációinak legfontosabb feladata az újonnan megállapított határvonal kitűzése, határjelekkel való állandó megjelölése, számszerű felmérése, térképezése és a határleírás jegyzőkönyvek elkészítése volt. Erre a célra az érdekelt államok mindegyike a bizottság rendelkezésére bocsátotta a szükséges mérnököket.

A határvonalakat a kitűzés, felmérés és az anyagi teherviselés megosztása érdekében szakaszokra osztották fel: a csehszlovák határvonalat 27 szakaszra, amelyeket római számokkal jelöltek; a magyar-román határt 11, a jugoszláv határvonalat 6, az osztrák határt 3 szakaszra osztották fel, ezeket az abc nagybetűivel jelölték meg.

A magyar-csehszlovák határvonal műszaki munkálatai során a bizottság a teljes, 805 km hosszú határvonalat 19 úgynevezett munkaszakaszra osztotta fel. Az egyes szakaszok hossza 30-50 kilométer között váltakozott, mindegyiken egy-egy magyar és cseh mérnök közösen végezte a munkáját.¹⁸

A jugoszláv határon felosztották egymás között a határvonal műszaki munkálatait. Magyar érdekeltségű lett az A, a C és az E jelű határszakasz, jugoszláv érdekeltségű a B, a D és az F jelű. Az érdekeltség itt egyrészt az anyagi teherviselést jelentette: a geodéziai munkálatok anyagköltségeit, a határokmányok elkészítését, sokszorosítását stb., másrészt azt, hogy melyik ország mérnöke végzi és ellenőrzi a földmérési és kitűzési munkálatokat.¹⁹

A magyar-osztrák határon a helyszíni költségek megosztása céljából és a munkafolyamat célszerűbbé tétele érdekében mind a három határszakaszt 6 alszakaszra osztották, amelyeken felváltva dolgoztak a magyar és az osztrák felmérési osztályok. Az egész határvonal egyik felét a magyar, a másikat az osztrák műszaki személyzet mérte fel.

A következő fázisban történt meg a határvonal kitűzése. A határmegállapító bizottság kijelölte az egyes szakaszokban a határvonalat és arról részletes leírást adott a bizottság műszaki csoportjának. E leírás kézhezvétele után az első feladatuk a már megszavazott határvonalrészeknek fakarókkal való megjelölése volt. A kijelölésnek szigorúan a kiadott utasításoknak megfelelően kellett történnie. A kijelölés után a bizottság tagjai bejárták a határszakaszt és megvizsgálták az ideiglenes kitűzést, hogy az valóban megfelel-e a megállapított határvonalnak, továbbá a kiadott műszaki utasításoknak. A megbízottak a vizsgálat lefolyásáról, a vizsgálat során felmerült észrevételekről, az esetleges javításokról, egyes kérdésekről jegyzőkönyvet vettek fel, és azt beterjesztették a bizottsághoz.

A határvonal kijelölése a legtöbb szakaszon csak lassan és részletekben történt meg, ahogy azt a bizottság megszavazta. Mindemellert egyes kisebb részek kivételével 1922 végére megtörtént a határ-

vonallal kijelölése. A trianoni határokon a határátléptetést a Magyar Királyi Vámórség és a Magyar Királyi Államrendőrség speciális szervezeti egységei biztosították. A Magyar Királyi Vámórség szervezetebe tartozóan 40 utazást ellenőrző állomás, a Magyar Királyi Államrendőrség struktúrájában pedig 19 határszéli kirendeltség működött.²⁰ A határvonal kijelölésével párhuzamosan a határátkelőhelyek kijelölésére nagy szükség volt, mert az új határvonal rokon, gazdasági kötelekeket metszett el.

Ennek felülvizsgálata után megkezdődhetett a határvonal állandósítása határjelekkel. Ez az egyes határpontok jelentősége szerint különböző határjelekkel történt.²¹ A legváltozatosabb határjelek a csehszlovák határon fordultak elő hármasszoros határoszlop, szakaszhatárkő, főhatárkő, mellékhatárkő, közbeiktatott határkő, faoszlop, határdomb, határfa formájában.²²

A román határon a jóváhagyás után a határkarók helyére vasbeton határköveket helyeztek el, úgy, hogy minden 300–500 méterre egy-egy főhatárkövet helyeztek le, s a közöttük húzódó határrész kisebb töréseit úgynevezett mellékhatárkövekkel állandósították.

A munkálatok alatt egy külön beton állandósító osztály működött, mert szükségessé vált, hogy cement alépítménnyel lássák el az Ecsedi-láp területén levő határköveket. 106 fő- és 172 mellékkövet láttak el alépítménnyel, s ehhez 15 425 db téglát és 11 510 kg cementet használtak fel.²³ A mocsaras határrészekén határkövek helyett táblával ellátott papilótákat helyeztek le. A magyar és a román határbizottság együttesen, Romániában vásárolta meg a pilóták lehelyezéséhez szükséges faanyagot: 200 nagy és 20 kis tölgyfaoszlopot, tekintettel arra, hogy ott a faanyag majdnem 50 %-kal olcsóbb volt. A mezőtelegdi impregnáló telepen kreozottal telítették az oszlopokat, hogy tartósabbak legyenek. A pilóták beverését egy román utászkülönítmény végezte el.²⁴

Az osztrákok a határvonal minden törését kövekkel akarták állandósítani. Ez azt jelentette volna, hogy sok helyen egymástól néhány méterre kellett volna a köveket felállítani. Ez a felvétel hetekig tartó vitára adott alkalmat. A műszaki utasítás 200 méter távolságot írt elő. A magyar fél a 100 méteres távolságot javasolta, ami 50 %-os kötőbbletet jelentett. A főköveket egy kilométer távolságra állították fel, százméterenként pedig közönséges határköveket helyeztek le, amelyeket folyamatosan számoztak. A határkövek esetében a magyar fél a műkövet javasolta, ezt az osztrákok előbb elfogadták, később olcsósága miatt tiltakoztak ellene. A magyar kormány azonban a már kiírt pályázat eredményeképpen megrendelte a műköveket. A vita kompromisszummal zárult: azokon a határszakaszokon, ahol a magyarok dolgoztak, műköveket, az osztrákoknak kiutalt szakaszokon termésköveket használtak.²⁵

A jugoszláv határszakaszon az ideiglenes határt jelölő karókat, később a határköveket 300–400 méterenként kellett elhelyezni. A határkövek közötti töréseket (hajlatokat) határdombbal jelölték.

Az Állami Térképészet szerkesztő osztálya 1931-ben a határmegállapítás felmérési anyaga alapján kb. ± 1 km pontossággal, megállapította Magyarország határhosszát.²⁶ **Magyarország trianoni határhossza összesen 2 266 km 297 m ± 1009 m volt.**

Területvisszacsatolások 1938-1941.

Az 1938. november 2-án kihirdetett I. Bécsi döntés Magyarországhoz 11 927 km²-es területet csatolt vissza a Felvidék és Kárpátalja déli részén.²⁷ Az érintett 1 058 000 lakos 86,5 %-a magyar volt. Az utólagos határkiigazításokkal a terület az 1939. március 31-i magyar-szlovák határegyezmény megkötéséig 12 012 km²-re növekedett. A visszacsatolást az országgyűlés november 13-án iktatta törvénybe.²⁸

A II. bécsi döntés 1940. augusztus 30-án visszacsatolta Magyarországhoz Székelyföldet, Észak-Erdélyt és a Partium Nagyváradtól északra elterülő részeit (Bihart, a Szilágyságot, Szatmárt és Máramarost). Magyarországhoz került 43 104 km²-en 2 633 000 lakos, akiknek 51,4 %-a magyar, 42,0 %-a román, 3,7 %-a német volt. A visszacsatolást az országgyűlés az 1940. október 8-án iktatta törvénybe.²⁹ A bécsi döntéseket rögzítő törvények képezték a jogi alapot a visszatért területek beintegrálására az ország életében. Minden minisztertanácsi, miniszteri és más határozatot, utasítást, intézkedést ebből vezettek le.³⁰ (Kárpátalja északi sávjának visszatérését külön törvénybe foglalta az országgyűlés. *a szerk.*)³¹

Az 1938. nov. 2-ai bécsi döntőbírói határozat 1. §-ában megállapított új határvonalat 1:750 000 méretarányú térképen húzták meg. A világoszölddel meghúzott vonal pontosan követte az etnikai határokat, csak Pozsony mellett hagyott meg Szlovákiának néhány magyar községet, hogy a tartományi fővárosnak hinterlandja legyen. Kis méretarányánál fogva a térkép nem szabta meg egyértelműen minden határmenti község hovatarozását, ugyanis a vonal vastagsága a valóságban 750 m széles sávot jelentett, hegyen-völgyön át.

A bécsi döntőbírói határozat végrehajtására alakult magyar-csehszlovák bizottságok közül egy bizottság foglalkozott a bécsi döntőbírói által megállapított határvonal értelmezésével és magyarázásával. Ennek a két fél által létrehozott közös albizottságnak – melyet magyar-csehszlovák határmegállapító bizottságnak is neveztek – feladata volt a határvonal részletes kitűzése is. Ennek a bizottságnak

kellett értelmeznie a döntőbírósi vonal futását és a községek hovatartozását a Dunától az Ung-folyóig – Ungpinkóctól (Pinkovce) keletre – terjedő szakaszban.³² A határmegállapító bizottság 1938. november 3-tól 1939. márciusig ülésezett, és 25 ülésen döntött a határvonal részletes kitűzéséről, mindkét fél számára viszonylag elfogadható módon. A határvonal értelmezésére kijelölt magyar bizottságot a korabeli dokumentumok Határmegállapító bizottságnak nevezték.

A bécsi döntőbizottság határozatának végrehajtására alakult bizottságok közül egyik volt a magyar-cseh(szlovák) határmegállapító bizottság a határvonal értelmezésére, majd ebből felállt a területcsere bizottság. A határmegállapító bizottság az 1939. március 7-ei egyezmény és az 1939. április 4-ei jegyzőkönyv (a határmegállapításról) aláírásával fejezte be munkáját. Ez után állt fel a Határkijelölő Központi Bizottság.

A határmegállapítás elveit TELEKI Pál dolgozta ki. A határmegállapításnál az addigi tárgyalások alapelveül szolgáló nemzetiségi elv mellett a fő szempont az volt, hogy az új határvonal lehetőleg községi határvonalakon haladjon, s ez által minél kevesebb kettős birtokos keletkezzen.³³

Az egész határvonalat 5 főszakaszra osztották fel. A munkaterv szerint a határmegállapító bizottság munkafeladata a delimitációs tárgyalások mellett az volt, hogy öt csoportra osztva, csoportonként, a felsorolt szakaszok szerint a határvonalat minél előbb a helyszínen bejárja és a helyszínen esetleg felmerülő különleges kívánságokat, továbbá a községi határvonalakban időközben bekövetkezett változásokat megállapítsa. A helyszíni bejárás utáni tárgyalásokon kellett megállapítani a határvonal végleges helyzetét. Az 1939. márciusában megindítandó helyszíni eljárás során kellett azután ezt a határvonalat a természetben kitűzni, felülvizsgálni, majd kövekkel megjelölni, és azt követően geodéziai felmérni. A határmegállapítás költségeit a két államnak közösen és egyenlő arányban kellett viselni, s a mérnöki munkálatokhoz egyenlő számú mérnököt bocsátottak rendelkezésre. Megegyeztek abban, hogy a döntőbírák által megvont vonalon kisebb változásokat a határmegállapító bizottság saját hatáskörében is intézhet, a nagyobb változtatásokhoz azonban kormányjóváhagyás szükséges.

Március 1-jén létrejött a végleges megállapodás a szlovák-magyar határon a részletek tekintetében is. A határmegállapító bizottságban befejezték a végleges jegyzőkönyveket és megrajzolták a térképeket.³⁴ A végleges jegyzőkönyvet a kormányok elé terjesztették, hogy ennek alapján igazítsák ki a demarkációs vonalat, és ezután kerüljön sor a határmegállapodások formális nemzetközi egyezménybe foglalására. Ezt az egyezményt, amely az egész határt egységesen fogja megállapítani, a magyar politikusok véleménye szerint nem kell törvénybe cikkelyezni, hanem csak egyszerűen közzétenni, mint a bécsi döntőbírósi határozat végrehajtásaképpen létrejött megállapodást.

Így tehát az 1939. március 7-én kötött határegyezmény nyomán a magyar kormány hozzájárulásával Magyarországhoz visszacsatolásra került 132 km² a rajta élő 3 660 magyar és 1 263 szlovák lakossal. Ezt eredményezte a bécsi térkép vonalának értelmezése.

A március 7-i és az ezt kiegészítő április 4-i jegyzőkönyv szerint a határoknak a helyszínen történő kijelölését a határmegállapító bizottság által felállítandó egyes helyi bizottságoknak kellett végrehajtani. A helyi bizottságoknak joguk volt a határvonalon kisebb jelentőségű igazításokat foganatosítani, ha azt a helyi viszonyok, illetve a kisbirtokoknak az országhatárhoz viszonyított fekvése megkívánta.³⁵ A Határkijelölő Központi Bizottság elnökévé MEDVEY Aurél ny. altbgy.-ot a Honvéd Térképészeti Intézet volt parancsnokát kérték fel.

Feladatát alkotta a magyar-szlovák határmegállapító bizottságban és a kiküldendő helyi bizottságokban résztvevő magyar küldöttségek megszervezésével kapcsolatos feladatok ellátása. Gondoskodnia kellett a feladatok anyagi szükségleteinek biztosításáról, továbbá a határmegállapításban és kijelölésben résztvevő különböző szervezetek közötti együttműködésének a megvalósításáról. MEDVEY Aurél feladatát alkotta továbbá a határmegállapító bizottság, illetve a helyi bizottságok által megállapított határ ideiglenes és később végleges megjelölését célzó munkálatok megszervezése és végrehajtása, továbbá a határkijelöléssel kapcsolatos minden egyéb tennivaló ellátása. A határkijelölő bizottságban a feladatok jól körülhatároltak voltak. A határkijelölő bizottság helyi bizottságai a kataszteri térképek segítségével megállapították a részletes határvonalat. A helytelenül megszállt részeknél a határt az esetek 90 %-ában helyesbítették. Ily módon például a szlovákokhoz mintegy 1 100 hektár került.

A magyar csapatok Észak-Erdély visszacsatolásakor felzárkóztak a bécsi döntőbírósi által térképen megrajzolt demarkációs vonalra.³⁶ A térképen kijelölt demarkációs vonal megszállása nagyon sok súrlódásra adott okot a magyar és a román határőrizeti szervek között. Ezért a magyar-román egyes katonai bizottság nagyváradi ülésén megállapodtak, hogy a demarkációs vonalat a magyar és a román szervezetek közösen tűzik ki a terepen. Ez meg is történt, bár a románok minden alkalmat megragadtak annak érdekében, hogy a munkálatokat lassítsák. A demarkációs vonalak pontos rögzítését a terepen megnehezítette az a tény, hogy a magyarok 1:75 000 méretarányú, míg a románok 1:100 000 mé-

retarányú térképekkel rendelkeztek. Az e térképeken rögzített demarkációs vonalat mindkét fél hivatalosan elismerte. A térképek méretarányainak és pontosságának különbözőségéből adódóan a terepen való kitűzésnél azonban előfordultak eltérések. Addig nem volt baj, amíg mindkét oldalon a kitűzést végrehajtó határőrparancsnokok teljesítettek szolgálatot. Parancsnokváltás esetén azonban előfordult, hogy az új parancsnokok a demarkációs vonal kitűzését – a saját hivatalos térképükre hivatkozva – a terepen helytelennek tartották. Ebből nagyon sok incidens keletkezett.³⁷

A demarkációs vonal bizonytalanságából előálló határsértések elkerülése céljából a magyar fél javasolta a román kormánynak, hogy szükség esetén vizsgálják felül a demarkációs vonalnak a terepen való kitűzését a három állandó magyar-román vegyes bizottság bevonásával, és közös megállapodás szerint a határvonalat újból tűzzék ki mindazokon a helyeken, ahol az egyik, vagy a másik fél a kitűzést a saját térképének adataitól eltérőnek tartja. A felülvizsgálat megtörténte után a kitűzött demarkációs vonal a végleges határ kitűzéséig kötelező érvénnyel bírt. A határincidensek ennek ellenére továbbra is napirenden voltak. Politikai okok miatt a magyar kormány nem sürgette a végleges határkitűzést.

1941. október 23-án a pécsi hadtestparancsnokság jelentette, hogy az új magyar-horvát határon a horvátok nem mindenütt veszik alapul a régi Horvátország közigazgatási határát, hanem a helyett a gyakorlatban az alábbi határvonal alakult ki: a magyar-horvát-német hármashatártól addig a pontig, ahol az új határ a Drávához ér (Zákány vasútállomás), az új magyar-horvát határ megegyezik Horvátország régi közigazgatási határával. Zákány vasútállomástól Barcs község közúti hídjáig a trianoni határ megegyezik Horvátország régi közigazgatási határával, az új magyar-horvát határ a trianoni határ maradt. A barcsi közúti hídtól, Gyűrűs pusztától délre a Dráva mentén lévő 90. háromszögelési pontig (Siklóstól 10 km-re délre) az új magyar-horvát határ a régi, közigazgatásilag nem egyező trianoni határ, Gyűrűs pusztától a Tisza torkolatáig pedig az új magyar-horvát határ a Dráva és a Duna vonala. Mivel ez a horvátok által a gyakorlatban is elismert határvonal a magyarok számára nem volt hátrányos, a magyar hatóságok is ehhez tartották magukat.³⁸

A miniszterelnökség szerint a magyar-horvát határra vonatkozólag a politikai értelemben vett határmegállapítás még csak kezdetleges fázisban volt. A külügyminisztérium már felvette a kapcsolatot a horvátokkal, de a Muraköz hovatarozása miatt az ügy zátonyra futott. A horvátok a Muraköz hovatarozását még nem tekintették lezártnak. A külügyminisztérium horvát vonatkozásban nem látta időszerűnek a határmegállapításra vonatkozó tárgyalások felvetését.

1941-től tulajdonképpen csak katonai demarkációs vonal létezett, amelyet a vezérkari főnökség a gyakorlatban kialakult és a horvátok által elismert, valamint a magyarokra nézve előnyös vonalként emlegetett. Ezt a helyzetet a külügyminisztérium addig nem akarta bolygatni, amíg nem látta elérkezettnek az időt a határmegállapítási tárgyalások felvételére. A horvát külügyminisztérium és a zágrábi magyar ügyvivő között 1942. május 27-én indultak meg a tárgyalások.

Magyarország a trianoni békeszerződés értelmében kijelölt határainak hossza 2 266 km volt. Ez a határvonal a visszacsatolások után 1 225 km-rel, 54 %-kal növekedett. Az új magyar-szlovák határ 858 km, amely az összes határszakasz 25 %-át jelentette, és ideiglenes határjelekkel volt állandósítva. Az 1 031 km magyar-román határszakasz az egész határvonal 30 %-át tette ki, itt a határt a demarkációs vonal töltötte be. Szintén a demarkációs vonal töltötte be a határ szerepét a Temesközben, Bánátban, amely német katonai megszállás alatt állt. Ez 216 km-t, a teljes határvonal 6 %-át jelentette. A közel 600 km hosszú horvát határszakaszt részben a határjelekkel állandósított volt trianoni határ, részben a demarkációs vonalak jellemezték. Ez a határszakasz az egész határvonal 17 %-át jelentette. A nyugati, 432 km hosszú, a volt magyar-osztrák, majd magyar-német határt az állandósított határjelek jellemezték. A volt osztrák határszakasz 12 %-kal részesedett az összhatárvonalból. Ugyancsak az állandósított határjelek jellemezték az kárpátaljai határszakaszt, amely 356 km hosszú volt és az összmagyar határszakasz 10 %-át képezte.³⁹

Magyarország határai a II. világháború után megváltoztak. Az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeben Magyarország elvesztette az I. és II. bécsi döntés során visszacsatolt területeket, Felvidéket, Észak-Erdélyt, valamint Kárpátalját és Délvidéket. A békeszerződés visszállította Magyarország 1938. január 1-ei határait kisebb módosításokkal.⁴⁰ Ez maga után vonta azt is, hogy a műszaki munkálatoknál nemcsak egyszerűen rekonstruálták az eredeti állapotot, hanem az adott politikai és gazdasági helyzet által diktált szempontokat is figyelembe vették.⁴¹

Glosszárjum:

Attribúció (allokáció) = Célja, döntéshozatal a meghatározott földterületek szétválasztása esetleg egyívé tartozása ügyében. Az attribúciós döntéseket sokszor az érintett államok, – amelyeknek a határaitól – van szó, jelenléte nélkül hozzák meg. Az allokációnak lehet szerződéses és szerződésen kívüli jellege.

Dellimitáció = A delimitáción az államhatárok megvonását értjük, azaz az adott terület politikai hovatartozásának eldöntése, amelyre a béke- vagy egyéb szerződésekben kerül sor, amikor újból megállapítják az államhatárokat. Emellett általában meghatározzák a határvonal irányát, és az adatot bejegyzik a szerződés mellékletét képező nagyméretarányú térképbe is.

Demarkáció = Az államhatárok demarkációján a határ térbeni megjelenítését, azok kitűzését értjük az adott térségben, amelyet rendszerint az államok kétoldalú (néhány esetben többoldalú is) bizottsága hajtja végre. A demarkációs határral kapcsolatos ténykedésben, a határterületben érintett, vagy az ügyben érdekelt államok vesznek részt. Ez a demarkációs bizottság, köznapin nyelvben a határmegállapító bizottság (HMB). A demarkáció eredménye a határ messziről láthatóvá tétele (abornement).

Redemarkáció = A korábban elvégzett határkijelölés ellenőrzése, illetve felülvizsgálata, amely általában új határjelek elhelyezésével, a régiéket megváltoztatásával, esetleg kicserélésével jár.

Jegyzetek:

- ¹ SUBA: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.
- ² 1888/XIV. tc.
- ³ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ⁴ SUBA: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1945. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században.*
- ⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ⁶ 1897/XIV. tc.
- ⁷ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*
- ⁸ SUBA: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918.
- ⁹ A vita nem volt új. Lényege szerint az országhatár futása azért vált bizonytalanná, mert a vitás területen lévő erdőbirtokosok azt állították, hogy a birtokuk határa odáig terjed, ahol az országhatár húzódik. A lengyel birtokos a Zabie (Békás-gerinc) és a Siedem Granatow (Hétgránátos) gerincét, a magyar birtokos a Halastavi vízfolyást nevezte meg birtok-, illetve országhatárnak. 1858-ban a birtokosok egyezsége jutottak. A határbejárás során megállapították a határvonalat. A Tengersizem csücsktől, a Tengersizem tavon és a Halastón áthaladó Halastói patak – amelyet magyar részről Bialkának neveztek – képezte a határt. Ezt a vonalat a magyar kormány egyben a magyar állam jogi határának is tekintette. Osztrák részről ezt a megállapodást – és ezzel a határvonal elhelyezkedését – 1881-től vitatták. Szerintük a Bialka folyótól (azaz a Halastói-pataktól) keletre eső Zabie (Békás-gerinc) Siedem Granatow (Hétgránátos) gerince alkotja a határt. A tényleges határvonal és az osztrákok által igényelt vonal közötti 651 holdnyi magyar terület az osztrákok szerint Galíciához tartozott.
- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*
- ¹⁰ 1897/II. tc.
- ¹¹ 1903/IX. tc.
- ¹² A választott bíróság ítéletének rendelkező részében van egy kijelentés, amely nagyon fontos, ezzel az osztrák állam képviselője a további jogigények érvényesítését célzó fenntartásokat visszautasította (ezt is az ítélet rendelkező részébe foglalta). Ez a visszautasítás szintén a „res judicata” jelleget nyert, így a magyar kormány biztosítottak vélte határait a további jogigény emelések ellen. Ezt erősítette meg dr. KÖRBER osztrák miniszterelnök átirata, amely szerint a fenntartás elejtéséhez az osztrák kormány utólag hozzájárult.
- A képviselőház igazságügyi bizottságának 275. sz. jelentése „A Halastó körüli területen az országos határvonal megállapítása tárgyában hozott választott bírósági ítéletet becikkelyező 267. számú törvényjavaslat tárgyában. 1901–1906. képviselőházi irományok VIII. köt. 275. sz.
- ¹³ Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve.
- ¹⁴ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* (a szerk.)
- ¹⁵ 1921/XXXIII. tc.
- ¹⁶ SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925 között.*
- ¹⁷ Idem: Egy határmegállapító bizottság anatómiája.
- ¹⁸ Idem: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között.
- ¹⁹ Idem: Egy határmegállapító bizottság anatómiája.
- ²⁰ PARÁDI József: Határőrizet a húszas évek elején a Mura mentén.
- ²¹ Idem: Az államhatár és határjelei.
- ²² Idem: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban.
- ²³ Idem: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925.
- ²⁴ Idem: A trianoni országhatár kitűzésének politikai és technikai kérdései.
- ²⁵ Idem: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokormányai.
- ²⁶ A határszakasz megállapítás a határmegállapító bizottságok részletes határleírásai és a nagyméretarányú határtérképek alapján történt. A határleírások és a határkövek közti távolságokat centiméterre pontosan megadták. Az egyes szakaszok határhosszát e megadott hosszértékek összeadásával nyerték és térképen egyszeri leméréssel ellenőrizték. Azokon a határszakaszokon, ahol a határkövek nem magán a határvonalon álltak, ott a határvonalon hosszát a térképről való leméréssel határozták meg. Minden távolságot kétszer mértek, és végleges értékül a két mérés számtani középértékét vették, azaz az egyes határszakaszok így módon megállapított hosszát és a kétszeri mérések különbségének félösszegét. (Ez a mérés 78 munkanapot – két ember másfél hónapi munkáját – vette igénybe.)
- Térképészeti Közlöny*, II. évf. (1932) 1–2. sz. 33–34. p.
- ²⁷ Az I. bécsi döntéssel egy időben Pozsonyligetfalú (Engerau, Petrzalka), Dévény (Devin) Ausztriához (Ostmark) került.
- ²⁸ 1938/XXXIV. tc.
- ²⁹ 1940/XXVI. tc.
- ³⁰ SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941.
- ³¹ 1939/VI. tc.
- ³² SUBA: A Felvidék határa 1938.

³³ TELEKI Pál szeme előtt a trianoni határt megállapító bizottságok működése lebegett. Az 1921-1925 között működő határ-megállapító bizottságok – mivel utasításuk csak szűk területre terjedt ki – a községek kataszteri határait nem vették figyelembe. Így jöhetett létre az a helyzet, hogy a trianoni határvonal 220-község (76 csehszlovák, 50 román, 70 jugoszláv és 22 osztrák határon elhelyezkedő település) területét kettészelte. 1 011 birtokosnak (290 csehszlovák, 597 román 100 jugoszláv és 24 az osztrák határon) szétvágták a birtokát. A trianoni határ 46 vasutat és 107 országutat keresztezett.

³⁴ SUBA: Az első magyar-szlovák határ leírása.

³⁵ „...a bizottságok megszervezésével kapcsolatos tennivalók ellátására, a bizottságok munkájának irányítására és igazgatására központi szerv állíttassék fel, hasonlóan ahhoz, amint annak idején a trianoni határra vonatkozóan történt.”

16 400/1939. ME. r.

³⁶ Hat nappal a magyar csapatok megindulása után a Térképészeti Intézet jelentette, hogy elkészítette azokat az 1:200 000 és 1:75 000 térképszelvényeket, amelyeken az új ideiglenes magyar-román határ fel volt tüntetve. A 33 szelvényből álló 1:75 000-es és 11 szelvényből álló 1:200 000 egységcsomagokat a csapatok korlátozott számban megrendelheték saját átalányuk terhére.

³⁷ SUBA: Területvisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941.

³⁸ Idem: A magyar-horvát határszéli fogalom 1941-1945.

³⁹ V. ö. 37. sz. jegyzettel.

⁴⁰ SUBA: A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata.

⁴¹ Idem: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* I–III. köt. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.

PARÁDI József: Határőrizet a húszas évek elején a Mura mentén. *Lendvai füzetek*, (2000) 17. sz. 114–136. p. A tanulmány korábbi változata 1999 telén Lendván hangzott el a szlovéniai magyar kisebbségi szervezet által rendezett „A Mura-mente és a trianoni békeszerződés” című nemzetközi tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918. — SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* III. évf. (1993) 4. sz. 87–101. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A trianoni országhatár kitűzésének politikai és technikai kérdései. — SUBA János: A trianoni országhatár kitűzésének politikai és technikai kérdései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* IV. évf. (1994) 5. sz. 61–64. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Háború, forradalom, Trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: Területvisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. — SUBA János: Területvisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* V. évf. (1995) 6. sz. 98–103. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján. — SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VI. évf. (1996) 7. sz. 98–108. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai. — SUBA János: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai. *Soproni Szemle*, XX. évf. (1996) különszám. 82. p. A tanulmány korábbi változata 1996. december 12-én Sopronban hangzott el a soproni népszavazás évfordulójának al-

- kalmából szervezett „Magyarok maradtunk” című tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között. — SUBA János: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között. *Limes*, X. (1997) 28. sz. 29–41. p.
- SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. — SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* X. évf. (2000) 12. sz. 102–107. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság működése 1921-1945. — SUBA János: A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság működése 1921-1945. *Lendvai füzetek*, (2000) 17. sz. 137–153. p. A tanulmány korábbi változata 1999 telén Lendván hangzott el a szlovéniai magyar kisebbségi szervezet által rendezett „A Mura-mente és a trianoni békeszerződés” című nemzetközi tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925. — SUBA János: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925. In FRISNYÁK Sándor (szerk.): *Az Alföld történeti földrajza*. Nyíregyháza, 2000, II. köt., 47–57. p.
- SUBA: Egy határmegállapító bizottság anatómiája. — SUBA János: Egy határmegállapító bizottság anatómiája. A magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921-1925. In PÁSZTOR Cecília (szerk.): *Ahol a határ elvált. Trianon és következményei, a határmegállapító bizottság szervezete 1921-1925*. Balassagyarmat-Várpalota, 2002, A Nógrád Megyei Múzeumok Szövetsége.
- SUBA: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban. — SUBA János: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban. In KAPROS Márta – LENGYEL Ágnes – LIMBACHER Gábor (szerk.): *Nógrád megyei múzeumok évkönyve 2002*. XXVI. Balassagyarmat, 2002, Nógrád Megyei Múzeumok Szövetsége. 139-160. p.
- SUBA: Az első magyar-szlovák határ leírása. — SUBA János: Az első magyar-szlovák határ leírása. In MATTIS F. – BAGYINSZKY – GYÖRY (szerk.): *A nógrád megyei múzeumok évkönyve 2003-2004*. XXVII–XXVIII. köt. Salgótarján, 2005, Nógrád Megyei Múzeumok Szövetsége.
- SUBA: A Felvidék határa 1938. — SUBA János: A Felvidék határa 1938. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 114–126. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945. — SUBA János: A magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 127–138. p. A tanulmány korábbi változata 1998 februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. — SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 14. sz. 102–119. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 08-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Az ezeréves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Az államhatár és határjelei. — SUBA János: Az államhatár és határjelei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 14. sz. 120–126. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Az ezeréves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ÉVKÖNYVEK, LEXIKONOK

- Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve. — Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve. Igló, 1903, Kárpát Egyesület

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK ÉS MAGYARÁZATAIK

- A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata. — A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata. Budapest, 1947, Külügyminisztérium.

KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.
- SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925 között.* — SUBA János: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925 között (a határmegállapító bizottságok működése).* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.
- SUBA: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1945. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században.* — SUBA János: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1945. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században.* Ph.D. disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 2002.

JOGSZABÁLYOK

- 1888/XIV. tc. — 1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiával, a Monarchia két állam és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határ vonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.
- 1897/II. tc. — 1897/II. tc. Magyarország és Ausztria közt Szepes vármegye és Gácsország szélén, az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak választott bíróság által leendő megállapítása tárgyában.
- 1897/XIV. tc. — 1897/XIV. tc. Magyarország és Ausztria között, egyrészt Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék, másrészt Bukovina szélén elhúzódo országos határvonal megállapításáról.
- 1903/IX. tc. — 1903/IX. tc. Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897/II. tc. értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet beczikkelyezése tárgyában.
- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés beczikkelyezéséről.
- 1938/XXXIV. tc. — 1938/XXXIV. tc. a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről.
- 1939/VI. tc. — 1939/VI. tc. a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről.
- 1940/XXVI. tc. — 1940/XXVI. tc. a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről.
- 16 400/1939. ME. r. — 16 400/1939. ME. r. a határkijelölő központi bizottság tárgyában.

A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon

A magyar állam határai problémakörének megértéséhez vissza kell nyúlni a történelemben. Ehhez a legfontosabb források a témakörben keletkezett törvények, összesen 93 törvényt alkotott a magyar országgyűlés az ország határaitra vonatkozóan 1439–1903-ig.¹

Erdekes módon a nyugati, „osztrák” határszakasz volt a legproblematikusabb annak ellenére, hogy ezen területek a közös uralkodó felügyelete alatt álltak. Szintén problematikus volt a Morva menti határszakasz. Mindkét határszakasznál jelentős szerepet játszott a „vízi határ” problémája, mivel a folyó medrének változása gazdasági kérdésként jelentkezett. A határfolyó mederváltozásai elsősorban nem az érintett földterületek hovatartozásának eldöntése tekintetében okoztak gondot, hanem – a jelentős bevételt eredményező – halászati jog esetleges elkerülése vált a vizsályok forrásává. A partmenti birtokok közös jövedelmi forrása volt a halászat, amely egy elhagyott folyóág esetében gazdag fogást nyújthatott, ezért nem mondott le róla egykönnyen földbirtokos a folyó spontán mederváltoztatása miatt. Ugyanilyen érzékeny veszteséget okozhatott a folyó meanderezése a partmenti erdő használat elvesztése által, ha erdőterületeket a szomszédsághoz csatolták a szabályozatlan folyók természetes munkáját a halványok keletkezésében, elősegítette a sok mesterséges malompatak és a gátak. Ez azonban arra vezetett, hogy a folyó futása elhagyta a főmedret, a határjelző oszlopokat a víz elvitte s a földjeik miatt civódó jobbágyok között kénytelen volt a két szomszédos uradalom igazságot tenni, vagyis a ligetek hovatartozását eldönteni, vagy cserével kiegyenlíteni.²

Ilyen esetekben kéziratossá tért át a kialakult helyzet. A térképeken a vitás berek elosztását az osztrák és magyar rendek aláírásukkal és pecsétjükkel hitelesítették, s így a térkép okiratként szerepelt írásbeli szerződés helyett. Nehéz volt az országhatár pontos menetének megállapítása azért is, mert ahol a határmenti uradalmak egy kézben voltak az osztrák és magyar oldalon, ott az uradalom saját határain belül nem sokat törődött az országhatár jelzéseinek fenntartásával. Csak midőn az uradalom magyar oldalon magyar, osztrák részen osztrák tulajdonos kezébe került, merült fel vita, főleg azért, mert az uradalmak közötti változásoknak kitett határok egyben az országhatár változását is jelentették.³

Ezek az évszázadok során felhalmozódott problémák a polgári magyar állam kiépítésével újra a felszínre kerültek, és a magyar közigazgatás vezetőinek ezzel szembeülni kellett, amikor az állam földrajzilag körülhatárolt területét – a polgári állam szokása szerint – határjelekkel meg akarta jelölni. E kérdéseket kellett megoldani jogi, diplomáciai úton és a rendezett helyzetet törvénybe iktatni.⁴

A jogi feltételeknél első helyen az országgyűlés által hozott törvények állnak. A vonatkozó törvények a mi szempontunkból azért fontosak, mert egyrészt lezárják a két ország között politikai síkon lezajlott tárgyalásokat (delimitáció), tehát az elért eredményeket rögzítik, másfelől ez a további munkák kiindulási alapja (demarkáció, redemarkáció), amelyek meghatározzák a műszaki munkálatok menetét és a továbblépés lehetőségét (határjelek felülvizsgálata). Így a törvények egyrészt egy folyamatot zárnak le, annak végeredményét emelik törvényerőre, másrészt ebből kiindulva újabb más jellegű (geodéziai, térképészeti jellegű) folyamatokat indítanak el.

A dualizmus időszakában összesen 4 törvény született, amely az ország határvonalának „kiigazításával” foglalkozott. **(I. sz. melléklet)**

Ebből a legfontosabb a keleti határon Romániával kötött egyezmény törvénybe iktatása volt. Ez az egyezmény osztrák-román viszonylatban jött létre.⁵ Ezért Magyarország az egyezménynek csak a magyar-román határ rendezésére vonatkozó részét hajtotta végre – de az osztrák-román határrendezéssel lévén szoros összefüggésben – az egész nemzetközi egyezményt törvénybe iktatták.⁶ Az egyezmény szerint a határkiigazítást követő 2 év múlva, az után pedig minden 10 évben vegyes bizottsági határvizsgálatnak kell történnie abból a célból, hogy a határvonal ott ahol változást szenvedett ismét helyreállításra kerüljön.⁷

1897. évben két az államhatár rendezésére vonatkozó törvény született. Az egyik Bukovina Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék szélén húzódó határvonal rendezésével foglalkozott.⁸ A másik törvényben – az északi (galíciai) vitás határszakaszon – pedig megállapodtak a vitás kérdések eldöntésnek módjáról, nevezetesen arról hogy választott bírósághoz fordulnak e témában először a magyar jogtörténelemben.⁹ A bíróság ítéletét 1903-ban iktatták törvénybe.¹⁰ Így a magyar állam határainak legfontosabb változásait törvények rögzítették.¹¹

A politikai döntéshozatalra az azonnali reagálást a minisztertanácsi döntések biztosították. 1870 és 1910 között 19 esetben hoztak érdemi döntést a minisztertanácsban. Ez azt jelentette, hogy a tárgyalások, megegyezések, bírósági ítéletek, illetve az erről szóló törvények tartalmának megvalósítására vo-

natkozóan intézkedtek. A Keleti határszakaszon román viszonylatban 9, Bukovina (Ausztria) viszonylatában 2 esetben, az észak-galíciai (ausztiai) határszakasz esetén a már említett két törvény becikkelyezése tárgyában, valamint a déli határszakaszon 2 esetben, a Duna és Száva szigetek hovatartozása kérdésében, továbbá a nyugati határszakaszon osztrák viszonylatban 6 esetben a vitás kérdés megoldásának jóváhagyása volt a minisztertanácsi ülések egyik témája. Összesen tehát a magyar minisztertanács béke időszakban 21 döntést hozott az államhatár témájában. 1918-ban a román békeszerződés kapcsán 3 ülésen vitatták meg a békeszerződést, ebből egy kimondottan a Magyarországhoz csatolt területek elvi kérdésével foglalkozott.¹²

Az 1870–1918 közötti minisztertanácsi döntések időrendi megoszlását vizsgálva az országos határvonal kiigazításáról 1870–1874 között 5 esetben (1870 [1], 1873 [3], 1874 [1]), 1887-ben 3 esetben, 1889 és 1890-ben egy-egy esetben, 1897. évben két ízben, 1900–1910 között 8 esetben (1900 [1], 1901 [2], 1902 [3], 1904 [1], 1910 [1]) és 1918-ban 3 alkalommal került napirendre határkérdés – a magyar-román határkiigazítás kapcsán – valamilyen formában. Összességében tehát 31 ízben szerepelt az államhatár témája a minisztertanács napirendjén.

A minisztertanácsi döntések, illetve jóváhagyások általában valamilyen minisztériumi apparátust érintettek, ezek közül legfontosabb a belügyminisztérium mint a közigazgatási apparátust felügyelő szervezet. A műszaki munkálatokat a pénzügyminisztérium – melynek alárendeltségébe tartozott a polgári földmérés szervezete – irányította.

A határpontosítások végrehajtásának három feltétele közül a pénzügyi feltételek megteremtése volt a legfontosabb. A pénzügyi keretek kialakítására az éves költségvetések jóváhagyása alkalmával került sor. Általában menetközben derült ki, hogy a tervezett forrás nem elegendő ezért póthitelek szükségesek, amelyeket a minisztertanács hagyott jóvá. A pótkeret létrehozására általában valamelyik minisztérium költségvetésének került sor.

Az országgyűlés tevékenységének legfontosabb feladatai közé tartozott az éves költségvetési törvények elfogadása.¹³ A költségvetés a kialakult évtizedes gyakorlat szerint az összes állami feladatok összefoglalását tartalmazta, vagyis az állam egész működési programját jelentette. Az állami számvitelről szóló törvény értelmében a magyar költségvetés részei voltak: rendes kiadások, rendkívüli kiadások, átmeneti kiadások, beruházások, rendes bevételek, rendkívüli bevételek. A bevételi és a kiadási rész is a kormányzati ágak szerint csoportosított fejezetekből állt. A fejezetek címekre, a címek rovatokra ez utóbbiak pedig alrovatokra oszlottak. A kiadási rész külön tüntetette fel a személyi és külön a dologi kiadásokat.¹⁴ Amikor a pénzügyi év kezdetén a költségvetést az országgyűlés még nem szavazta meg, a kormány nem kap felhatalmazást arra, hogy a költségvetés megszavazásáig az államháztartást a megelőző év költségvetés alapján vezesse. Ekkor költségvetésen kívüli állapot jött létre. A dualizmus időszakában négy ízben keletkezett költségvetési törvényen kívüli állapot.¹⁵ A háború alatt, amikor nem készült költségvetési törvény előző év költségvetése alapján működött az állam – ezen időszakban ugyanannyit terveztek a határkijelölésre, mint az előző költségvetésben.

A határmegállapítás költségei először 1890-ben jelentek meg törvényben.¹⁶ A belügyminisztérium „rendkívüli-átmeneti” kiadások rovatában a román határvonalnak az 1888/XIV. tc. értelmében teljesítendő megvizsgálása alkalmából felmerülő költségekre 15 000 koronát terveztek.¹⁷ A dualizmus időszakában a határrendezés költségeinek utolsó tételes megnevezése 1916/1917. évi költségvetésben szerepelt,¹⁸ amelyben a rendes kiadások tételének a belügyminisztérium általános közigazgatási kiadások rovatában az „országos határrendezési és határkiigazítási költségre” 16 000 koronát, míg a miniszterelnöki rovatban az átmeneti kiadások tételben határrendezés címszó alatt 20 000 koronát, összesen 36 000 koronát terveztek.

1890–1916 között 44 esetben szerepel a „határrendezés, határkiigazítás” költségvetési tételként. **(II. sz. melléklet)**

A vizsgált időszakban 22 év alatt a 24 költségvetési törvényben szerepelt határmegállapításra elkülönített pénzügyösszeg.

A költségvetési törvények közül az 1900. évi törvény kimondottan a magyar-román határszakaszon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezéséről szól, amely a belügyminisztérium általános közigazgatási kiadásoknál külön rovatban szerepel.¹⁹ Ez a tétel a határmegállapítás költségei közül a legnagyobb. Erre a célra a törvényhozás 200 000 koronát szavazott meg. Ez az összeg a vizsgált időszak összes ilyen célra jóváhagyott összegének 25 %-a, míg a fennmaradó $\frac{3}{4}$ rész 24 évre oszlott el. Emellett természetesen az 1900. évi költségvetési törvényben is található elkülönített pénzügyösszeg határmegállapításra.

A költségvetési tételek megnevezése szempontjából a határkijelölés költségei három csoportba oszthatók: rendkívüli-átmeneti kiadások, átmeneti kiadások és rendes kiadások. A rendkívüli átmeneti

kiadások rovat két esetben fordult elő. Elsőként rendkívüli kiadás az 1890/IV. tc.-ben jelent meg a belügyi tárca határkijelölésre elkülönített költségvetésében. Másodikként rendkívüli kiadás az 1900/XIX. törvénycikkben, a belügyi tárca elkülönített költségvetésében szerepelt.

1892–1916-ig összesen 22 törvényben az átmeneti kiadások rovat alatt szerepeltek a határkijelölésre elkülönített összegek. A törvény által megállapított 22 tétel közül 17 esetben a határkijelölésre elkülönített összegek a belügyminisztérium elkülönített költségvetésében szerepeltek az 1892-1909-ig tartó időszakban. 1899-től²⁰ kezdve évenként, 1909-ig²¹ összesen 10 törvényben a belügyi tárca rovatában szerepeltek ezen kiadások. Az 1912-től kezdve 4 éven keresztül jelent meg rendes kiadásként a határkijelölés költsége a belügyi tárcánál, általánosan „országos” megnevezés alatt.²²

A határkiigazítás költségeinek tervezése miniszterelnöki hivatalnál első ízben 1904-ben jelent meg.²³ A századelőn a határkiigazítási költségek kezdetben mint átmeneti kiadások, majd – konkrét határszakasz megjelenése nélkül – határrendezési költségek címszó alatt jelentek meg.²⁴

1904-től a határkijelölések végrehajtására két közigazgatási apparátus számára jutott forrásokat a költségvetés. E célra legjelentősebb összegeket a belügyi tárca kapta, évente mintegy 16 000 koronát.

A határkijelölés folyamata azonban ennél többre került, ezért a források másik részét a miniszterelnöki hivatal biztosította a konkrét műszaki munkálatokra, majd 1908-tól már a konkrét határszakasz megnevezése nélkül jelent a meg a költségvetésben az e célra fordított forrás. **(III. sz. melléklet)**

A hiteltüllépés általános volt a tárgyalt időszakban. A költségvetés által tervezett összeg a valóságban mindig kevés volt. Hitel túllépések mindig előfordultak, ezért a munkálatokat irányító belügyi tárca vezetője, illetve a miniszterelnök póthiteleket kért, amelyet a minisztertanácsnak kellett jóváhagynia. **(IV. sz. melléklet)**

Ezekből a póthiteligénylések összegéből tudjuk igazán rekonstruálni a határmegállapítás tényleges költségét, amelyet a munkálatokat irányító tárca erre a célra fordított. Az összegek nagysága hozzávetőlegesen 3 000 és 30 000 korona között mozgott. A határkiigazítási munkálatok pedig döntően a magyar-román, továbbá Stájerország, Horvát-Szlavónország, Krajna, illetve Dalmácia, valamint Zala vármegye által érintett területekre terjedtek ki.²⁵

A határkijelölési munkálatokat általában a belügyminisztérium irányította, azonban a munkálatok költségvetésének a fedezéséhez szükséges összegek nem mindig álltak rendelkezésre. 1888-ban például a határjelzési királyi biztos felkérést teljesítő Szeben vármegye főispánja gróf BETHLEN András a határjelépítés céljára irányuló 20 000 forintos igényére a pénzügyminisztérium azt a választ küldte, hogy „a határkijelölésre nincs külön hitel, a kért pénzüsszeget a nagyszabeni adóhivataltól kell kérni.”²⁶

A határpontosítási munkálatok költségeit természetesen nem csupán a magyar állam fedezte. A keletkezett költségek megtérítésében részt vállaltak a szomszédos országok, illetve az Osztrák Császárság érintett örökös tartományai is. Ilyen volt például a magyar-román bukovinai hármashatárkő felállítása.²⁷

A határpontosítások során azonban nem csupán a terepen végrehajtandó munkálatok jelentettek költségeket. A határkiigazításhoz sorolták a határpontosításokat rögzítő okmányok és térképek előállítási költségeit is.²⁸

A határkijelölés folyamatában a szervezeti keretek létrehozása ad hoc jellegű volt, a feladatoktól függően. A politikai határmegállapításhoz létrejött vegyes bizottságok magyar delegációinak tagjait a közigazgatási apparátusból, a minisztériumokból és az érintett szakigazgatási szervek munkatársai közül delegálták. A műszaki feladatok végrehajtására a polgári földmérés, illetve a katonai térképészet szervezetétől vezényeltek ki mérnököket.

A műszaki munkálatok eredménye a határokmányok, amelyek határtérképekből és a határszakasz szöveges leírásából állnak. A határtérképek alapját a felmérések alkották, amely háromszögelés nélkül nem végezhető el. E célból a már meglévő érvényes határjeleket ahol lehetséges volt, bekapcsolták az országos háromszögelési hálózatba. Az egyes határjelek között húzódó országos határvonal felmérését és az állandósított határjelek bemérését szintén sokszögeléssel, tachiméterrel végezték.

E törvényi és pénzügyi feltételek megteremtésével a Magyar Királyság végrehajtotta vitás határszakaszainak, illetve, ezzel összefüggésben a törvényben előírt 800 km hosszú magyar-román határszakasz geodéziai felmérését, a határokmányok elkészítését, amely a kor színvonalán állt.

Jegyzetek:

¹ SUBA: A történelmi Magyarország államhatáiról, szóló törvények.

² Idem: A magyar államter elhatárolódásának kérdéséhez.

³ Idem: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941.

⁴ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* ; Idem: *A dualista Magyarország határőrzete 1867-1914.* ; Idem: A polgári magyar állam első határőrzeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrzeti feladatai 1891-1914. ; Idem: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrzet szakmai vezető testülete.

; PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. ; Idem: Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században. ; Idem: A Magyar Királyi Határrendőrség.

⁵ A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.

⁶ 1888/XIV. tc.

⁷ SUBA: A magyar román határ pontosítása a dualizmus idején.

⁸ 1897/XIV. tc.

⁹ 1897/II. tc.

¹⁰ 1903/IX. tc.

¹¹ SUBA: A dualista Magyarország államhatárának kialakulása 1868-1918.

¹² SUBA: Erdély új – az 1918. május 7.-i bukaresti békeszerződésben kijelölt – határának kijelölése.

¹³ Az országgyűlés gyakorlatában a költségvetéssel való foglalkozás folyamatos fejlődésen esett át. 1867. február 28-án gróf ANDRÁSSY Gyula miniszterelnök előterjesztést tett a háznak arra, hogy a kormány az államháztartás hitelére a törvényhozástól felhatalmazást kapjon. Így jött létre az első költségvetési törvény. Az első rendszeres költségvetést gróf LÖNYAY Menyhért 1868. április 16-án terjesztette elő kiemelve, hogy a magyar országgyűlés a közterhek megállapításának és az állami költségvetés évenkénti megszavazásának jogát teljes egészében először fogja gyakorolni. Ez a költségvetés még az úgynevezett nettó-rendszer szerint készült, azaz az egyes igazgatási ágakra szükséges kiadásokat az azokban elérhető bevételek levonásával tüntette fel. Az 1869. évi állami költségvetésről szóló törvény azonban már eltért az előző évi költségvetési törvénytől. 1868-tól a nettó-rendszer helyett bruttó-rendszerben készült az ország költségvetése, azaz külön sorolták fel a kiadásokat és külön azok fedezetét. Ezzel az országgyűlés magáévá tette a francia költségvetési rendszert, amely eltérően az angol-amerikai rendszertől, egy törvényben irányozta elő az összes kiadásokat és bevételeket, azokat évről évre a parlament elé terjesztve. Az első teljes állami költségvetés 1872-ben született, amely már minden minisztérium részéről külön indoklás kíséretében terjesztette elő az előző költségvetési évre megszavazott tételekkel való összehasonlítást is. A költségvetési jog gyakorlására vonatkozó terjedelmesebb jogszabállyal ezután az országgyűlés 1897-ben foglalkozott melynek során szabályozta a költségvetési előirányzat elkészítését, a költségvetési törvény összeállítását és annak végrehajtását, valamint az állami vagyon kezelését.

1867/XVIII. tc. ; 1868/XXVIII. tc. ; 1868/L. tc. ; 1872/VII. tc. ; 1897/XX. tc.

¹⁴ 1897/XX. tc.

¹⁵ Költségvetésen kívüli állapot időszakai:

- 1899. január 1. – 1899. március 19.

- 1903. május 1. – 1904. március 30.

- 1905. január 1. – 1906. június 9.

- 1910. január 1. – 1910. augusztus 2.

¹⁶ 1890/IV. tc.

¹⁷ 1867-től a hivatalos fizetőeszköz a forint, amely 100 krajcárt ért 1892-ig. 1878-ban alakult meg az Osztrák-Magyar Bank, amely 1880-tól bocsátott ki egyik oldalon német, másik oldalon magyar nyelvű bankjegyeket. 1892-től áttértek egy új aranyalapú valutára, amely a korona elnevezést kapta. Korona létezett arany- és papírpénzben is. A korona 1926. december 31-ig volt érvényes fizetőeszköz Magyarországon.

¹⁸ 1916/XXII. tc.

¹⁹ 1900/XIX. tc.

²⁰ 1899/VIII. tc.

²¹ 1908/L. tc.

²² 1912/V. tc. ; 1912/LXVI. tc.

²³ 1904/XXI. tc.

²⁴ 1908/XXVII. tc.

²⁵ MOL K-27 1899. IX. 6-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1901. II. 13-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1900. III. 14-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1900. III. 21-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1900. IV. 25-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1900. III. 28-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1901. IV. 2-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1913. V. 2-6-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1914. X. 9-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; MOL K-27 1916. IX. 1-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve ; 1916/XXII. tc. ; MOL K-27 1918. I. 4-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve

²⁶ Gróf BETHLEN András levele a belügyi tárcához. MOL K-150 39 801/VII-1888 és 49 598/VII-1888.

²⁷ MOL K-150 53 511/VII-1889 ; MOL K-150 82 375/VII-1899.

²⁸ MOL K-150 41 621/VII-1890 ; MOL K-150 81 764/VII-1890 ; MOL K-150 72 318/VII-1891

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

PARÁDI: *A határszéli csendőrség* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség. 1891-1914.

PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. — PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. II. köt. *Csendőrség a határőrizetben*. III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Had-történelmi Közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 21–50. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám. 11–35. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 139–159. p. A tanulmány korábbi változata 2004 áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság Rendőrség-történelmi Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozionsorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A dualista Magyarország államhatárának kialakulása 1868-1918. — SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának kialakulása 1868-1918. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1993) 4. sz. 101–107. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Erdély új – az 1918. május 7.-i bukaresti békeszerződésben kijelölt – határának kijelölése. — SUBA János: Erdély új – az 1918. május 7.-i bukaresti békeszerződésben kijelölt – határának kijelölése. In BOROS László (szerk.): *Erdély természeti és történelmi földrajza*. Nyíregyháza, 2000, Bessenyei. 352–365. p. /Észak- és kelet-magyarországi földrajzi évkönyv 8./
- SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. — SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2001) 12. sz. 102–106. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak „*A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A történelmi Magyarország államhatáiról szóló törvények. — SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáiról szóló törvények. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 102–119. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak „*Az ezer éves magyar rendvédelem*” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar román határ pontosítása a dualizmus idején. — SUBA János: A magyar román határ pontosítása a dualizmus idején. *Határrendészeti tanulmányok*, III. évf. (2006) 1. sz. 47–60. p.
- SUBA: A magyar államtér elhatárolásának kérdéséhez. — SUBA János: A magyar államtér elhatárolásának kérdéséhez. In GULYÁS László (szerk.): *Régiók a Kárpát-medencén innen és túl*. Baja, 2007, Eötvös József Főiskola, 439–443. p.

KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

- 1867/XVIII. tc. — 1867/XVIII. tc. az 1868. év első évharmada folytán viselendő közterhekről.
- 1868/XXVIII. tc. — 1868/XXVIII. tc. az 1868. évi államköltségvetésről.
- 1868/L. tc. — 1868/L. tc. az 1869. évi államköltségvetésről.
- 1872/VII. tc. — 1872/VII. tc. az 1872. évi államköltségvetésről.
- 1888/XIV. tc. — 1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával a Monarchia két tagállama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 07-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.
- 1890/IV. tc. — 1890/IV. tc. az 1890. évi államköltségvetésről.
- 1897/II. tc. — 1897/II. tc. Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén, az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak választott bíróság által leendő megállapítása tárgyában.

1897/XIV. tc.	— 1897/XIV. tc. Magyarország és Ausztria között, egyrészt Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék, másrészt Bukovina szélén elhúzó országos határvonal megállapításáról.
1897/XX. tc.	— 1897/XX. tc. az állami számvitelről.
1899/VIII. tc.	— 1899/VIII. tc. az 1899. évi állami költségvetésről.
1900/XIX. tc.	— 1900/XIX. tc. a magyar-román határvonalon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezéséről.
1903/IX. tc.	— 1903/IX. tc. Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897/II. tc. értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában.
1904/XXI. tc.	— 1904/XXI. tc. az 1904. évi állami költségvetésről.
1908/L. tc.	— 1908/L. tc. az 1909. évi állami költségvetésről.
1916/XXII. tc.	— 1916/XXII. tc. az 1916/1917. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról.
1908/XXVII. tc.	— 1908/XXVII. tc. az 1908. évi állami költségvetésről.
1916/XXII. tc.	— 1916/XXII. tc. az 1916/1917. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról.

LEVÉL- ÉS IRATTÁRAK

MOL K-27.	— MOL K-27 minisztertanácsi iratok 1867-1945.
MOL K-150	— MOL K-150 belügyminisztérium általános iratok 1867-1945.

Mellékletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

A történelmi Magyarország XIX–XX. századi törvényei az ország határainak kiigazításáról.	130
---	-----

II. sz. melléklet

Az államhatár-megállapítás pénzügyi feltételeinek törvényi biztosítása, a dualista Magyarország 1890–1916. évi költségvetéseiben.	131
--	-----

III. sz. melléklet

Az államhatár megállapítás pénzügyi fedezetének megoszlása költségvetési szervek és határszakaszok szerint az 1890. és 1915. évek közötti költségvetési törvényekben foglaltak szerint.	134
--	-----

IV. sz. melléklet

Az országos határrendezés és kiigazítás tervezett költségeinek túllépését engedélyező minisztertanácsi jóváhagyások a dualizmus korában.	134
---	-----

*I. sz. melléklet***A történelmi Magyarország XIX–XX. századi törvényei az ország határainak kiigazításáról**

1888/XIV. tc.	az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és a Románia közt fenn forgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
1897/II. tc.	Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén, az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak választott bíróság által leendő megállapítása tárgyában.
1897/XIV. tc.	Magyarország és Ausztria között, egyrészt Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék, másrészt Bukovina szélén elhúzó országos határvonal megállapításáról.
1903/IX. tc.	Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén, az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897/II. tc. értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában.

Forrás: - MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar törvénytár 1887-1888*. Budapest, 1901, Központi Községi Nyomda.
 - MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar törvénytár 1897*. Budapest, 1901, Központi Községi Nyomda.
 - MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar törvénytár 1903*. Budapest, 1904, Központi Községi Nyomda.

Az államhatár-megállapítás pénzügyi feltételeinek törvényi biztosítása, a dualista Magyarország 1890–1916. évi költségvetéseiben

sor-szám	év törvény	költségvetési tétel	költségvetési szerv megnevezése	költségvetési tétel megnevezése	határ szakasz	összeg	összes összeg
1	1890/IV. tc.	Rendkívüli Átmeneti kiadások	Belügyminisztérium	A romániai határvonalnak az 1888. XIV. tc. értelmében teljesítendő megvizsgálása alkalmából felmerülő költségekre	román	15 000	15 000
2	1892/XIV. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	6 000
3	1893/VII. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	6 000
4	1894/XXXI. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	16 000
5				A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	10 000	
6	1995/IV. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	16 000
7				A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	10 000	
8	1896/VI. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	16 000
9				A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	10 000	
10	1897/XI. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	16 000
11				A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	10 000	
12	1898/VI. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	6 000	16 000
13				A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	10 000	
14	1899/VII. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	3 000	8 000
15			Általános közigazgatási kiadások	A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	5 000	
16	1900/VI. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	26 000	38 000
17			Általános közigazgatási kiadások	A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok keresztülvitele alkalmából felmerülő költségek	román	12 000	
18	1900/XIX. tc.	1900 évi Rendkívüli kiadások	Belügyminisztérium ált. közig. kiadások külön rovatban	A magyar-román határszakaszon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezéséről.	román	200 000	200 000
19	1901/IV. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	28 000
20			Általános közigazgatási kiadások	A magyar-román határ rendezésből kifolyó háromszögelési munkálatok költsége	román	12 000	

<i>sor- szám</i>	<i>év törvény</i>	<i>költségvetési tétel</i>	<i>költségvetési szerv megnevezése</i>	<i>költségvetési tétel megnevezése</i>	<i>határ szakasz</i>	<i>összeg</i>	<i>összes összeg</i>
21	1902/XII. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	16 000
22	1903/V. tc.	Átmenti kiadások	Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	16 000
23	1904/XXI. tc.	Átmenti kiadások	Miniszterelnökség	Horvát-dalmát határrendezés költségeinek fedezése	horvát	14 000	55 356
24				Horvát-stájer határrendezés költségeinek fedezése	horvát	25 356	
25			Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
26	1906/IX. tc.	Átmenti kiadások	Miniszterelnökség	Horvát-dalmát határrendezés költségeinek fedezése	horvát	14 000	65 356
27				Horvát-stájer határrendezés költségeinek fedezése	horvát	25 356	
28			Belügyminisztérium	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
29			Általános közigazgatási kiadások	A magyar-román határ trigonometriai felmérése alapján készülő új térképek előállítási költségeire	román	10 000	
30	1907/IX. tc.	Átmenti kiadások	Miniszterelnökség	Horvát-dalmát határrendezés költségeinek fedezése	horvát	14 000	55 000
31				Horvát-stájer határrendezés költségeinek fedezése	horvát	25 000	
32			Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
33	1908/XXVII. tc.	Átmenti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	36 000
34			Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
35	1909/L. tc.	Átmenti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	36 000
36			Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
37	1911/XIV. tc.	Rendes kiadások	Belügyminisztérium Általános közigazgatási kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	36 000
38		Átmeneti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	
39	1912/V. tc.	Rendes kiadások	Belügyminisztérium ált. közig. kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	36 000
40		Átmeneti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	
41	1912/LXVI. tc.	Rendes kiadások	Belügyminisztérium ált. közig. kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	36 000
42		Átmeneti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	

<i>sor- szám</i>	<i>év törvény</i>	<i>költségvetési tétel</i>	<i>költségvetési szerv megnevezése</i>	<i>költségvetési tétel megnevezése</i>	<i>határ szakasz</i>	<i>összeg</i>	<i>összes összeg</i>
43	1914/XXVII. tc. (1915. évre is)	Rendes kiadások	Belügyminisztérium ált. közig. kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
44		Átmeneti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	36 000
45	1916/XXII. tc. (1917. évre is)	Rendes kiadások	Belügyminisztérium ált. közig. kiadások	Országos határrendezési és határkiigazítási költség	országos	16 000	
46		Átmeneti kiadások	Miniszterelnökség	Határrendezési költségek		20 000	36 000

Forrás: Corpus Juris Hungarici: az állami költségvetés törvényei 1890-1914.

1870/XI. tc. 1870. évi állami költségvetés ; 1871./X. tc. 1871. évi állami költségvetés ; 1872/VII. tc. 1872. évi állami költségvetés ; 1873/XXI. tc. 1873. évi állami költségvetés ; 1873/XXXV. tc. 1874. évi állami költségvetés ; 1875/XXXIII. tc. 1875. évi állami költségvetés ; 1875/LV. tc. 1876. évi állami költségvetés ; 1876/XLVI. tc. 1877. évi állami költségvetés ; 1878/XVII. tc. 1878. évi állami költségvetés ; 1879/XII. tc. 1879. állami költségvetés ; 1880/XXI. tc. 1880. évi állami költségvetés ; 1880/LVII. tc. 1881. évi állami költségvetés ; 1882/IV. tc. 1882. évi állami költségvetés ; 1883. IV. tc. 1883. évi állami költségvetés ; 1884/I. tc. 1884. évi állami költségvetés ; 1885/II. tc. 1885. évi állami költségvetés ; 1886. VI. tc. 1886. évi állami költségvetés ; 1887/XII. tc. 1887. évi állami költségvetés ; 1888/VI. tc. 1888. évi állami költségvetés ; 1889/XVIII. tc. 1889. évi állami költségvetés ; 1890/IV. tc. 1890. évi állami költségvetés ; 1890/XXXIX. tc. 1891. évi állami költségvetés ; 1892/XIV. tc. 1892. évi állami költségvetés ; 1893/VII. tc. 1893. évi állami költségvetés ; 1893/XXXIX. tc. 1894. évi állami költségvetés ; 1895/IV. tc. 1895. évi állami költségvetés ; 1896/VI. tc. 1896. évi állami költségvetés ; 1897/XI. tc. 1897. évi állami költségvetés ; 1898. VI. tc. 1898. évi állami költségvetés ; 1899/VIII. tc. 1899. évi állami költségvetés ; 1900/VI. tc. 1900. évi állami költségvetés ; 1901/IV. tc. 1901. évi állami költségvetés ; 1902/XII. tc. 1902. évi állami költségvetés ; 1904/V. tc. 1903. évi állami költségvetés ; 1904/XXI. tc. 1904. évi állami költségvetés ; 1906/IX. tc. 1906. évi állami költségvetés ; 1907/IX. tc. 1907. évi állami költségvetés ; 1908/XXVII. tc. 1908. évi állami költségvetés ; 1908/L. tc. 1909. évi állami költségvetés ; 1911/XIV. tc. 1911. évi állami költségvetés ; 1912/V. tc. 1912. évi állami költségvetés ; 1912/LXVI. tc. 1913. évi állami költségvetés ; 1914/XXVII. tc. 1914/1915. évi állami költségvetés.

III. sz. melléklet

Az államhatár megállapítás pénzügyi fedezetének megoszlása költségvetési szervek és határszakaszok szerint az 1890. és 1915. évek közötti költségvetési törvényekben foglaltak szerint

költségvetési év	költségvetési szerv megnevezése					kiutalt összeg összesen
	Belügyminisztérium		Miniszterelnökség			
	határszakasz megnevezése országos	román	horvát	stájer	nincs neve	
1890		15 000				15 000
1891						
1892	6.000					6 000
1893	6.000					6 000
1894	6.000	10 000				16 000
1895	6 000	10 000				16 000
1896	6 000	10 000				16 000
1897	6 000	10 000				16 000
1898	6 000	10 000				16 000
1899	3 000	5 000				8 000
1900	26 000	12 000				38 000
1900		200 000				200 000
1901	16 000	12 000				28 000
1902	16 000					16 000
1903	16 000					16 000
1904	16 000		14 000	25 356		55 356
1905						
1906	16 000	10 000	14 000	25 356		65 356
1907	16 000		14 000	25 000		55 000
1908	16 000				20 000	36 000
1909	16 000				20 000	36 000
1910						
1911	16 000				20 000	36 000
1912	16 000				20 000	36 000
1913	16 000				20 000	36 000
1914/1915	16 000				20 000	36 000
összesen	263 000	304 000	42 000	75 712	120 000	804 712
		567 000			237 712	804 712

Forrás: Vö. 2. sz. melléklet forrásaival

IV. sz. melléklet

Az országos határrendezés és kiigazítás tervezett költségeinek túllépését engedélyező minisztertanácsi jóváhagyások a dualizmus korában

dátum	költségvetési szerv	Tétel megnevezése
1889. május 3.		A magyar-román határjelzési munkálatok befejezésének jóváhagyása, és további intézkedések
1891. június 3.	Belügyminisztérium (BM)	Jelentés az előre nem látott kiadásokról a megrongált határjelek helyreállítási költsége
1891. október 2.	BM	BM túlkiadás a magyar-román határon épített határőrizeti célokra kiépített utakra.
1897. április 14.	BM	BM túlkiadások a határrendezési költségekre
1899. április 4.	BM	BM túlkiadás a magyar-román határvonal trigonometriai munkálataira
1899.szeptember 6.	BM	BM túlkiadás a Dunajec és Bialka menti határrendezési költségeire
1900. március 14.	BM	BM túlkiadások a magyar-román határ háromszögelési munkálatoknál
1900. március 28.	BM	BM túlkiadás a határrendezési és igazgatási költségekre
1900. április 25.	BM	BM túlkiadás a határjelek kicserélése költségeire
1901. február 13.	Miniszterelnökség (ME)	túlkiadások a Sichenburg-Marienthali határki-igazítási költségekre
1901. április 2.	BM	BM túlkiadás a határrendezési költségekre
1910. december 11.		Országos határrendezés és határkiigazítási költség-tételnél hiteltúllépés elszámolása
1913. május 5.	BM	A BM költségelszámolása 1912-ben
1914. március 14.		Túlkiadások a határrendezési munkálatokból kifolyólag
1914. október 9.		Túlkiadások a határrendezési munkálatokra
1916. január 15.		Túlkiadás a határrendezési költségekre
1916. szeptember 1.		Túlkiadás a határrendezési költségekre
1918. január 4.		határrendezési költségek túllépése

Forrás: MOL K-27

TAKÁCS Gyula

Leszerelés és hadseregszervezés Magyarországon 1918 novemberében

LINDER Béla ezredes hadügyminiszterként már a november 3-án kiadott fegyverletételi utasításában¹ elrendelte a leszerelés azonnali végrehajtását segítő különítmények felállítását, és az elbocsátott legénység hazairányítását (felszerelés nélkül).² A társadalmi támogatás biztosítása érdekében szükségesnek tűnhetett a hazatért sorkatonák elengedése, ami megfelelt a kormány pacifista³ szándékainak.⁴

A Magyar Hadügyminisztérium indítványa a hazatérőket állományilletékességük szerint rendezve akarta a határ menti táborokban összegyűjteni, és tisztjeik vezetésével vasúton a póttestekhez juttatni. A javaslat a határrendőrség, a pénzügyőrség, a csendőrség és a polgári hatóságok bevonásával kívánta felügyelni a határokat. A megfelelő ellátás érdekében a pozsonyi katonai kerületi parancsnokság rendelkezésére bocsátotta a központi alárendeltségbe tartozó katonai intézeteket. Hangsúlyozta a tájékoztatás és az ünnepléses fogadtatás fontosságát, az alkoholtilalom érvényesítését, valamint a hadifoglyok és a visszatérő katonák elkülönítését.⁵

A hadügyminisztérium rendelkezett a leszerelők juttatásairól: az illetékes vagy kijelölt póttesteknél leszerelő személyek illetményük arányában támogatásra, vagy munkanélküli segélyre számíthattak.⁶

A leszerelési irányelvek akkor engedélyezték felettes hatóság bevonását, ha az illetékesek valamilyen különleges körülmény miatt saját hatáskörben nem járhattak el. Nyilvántartó hatóságként továbbra is működtek a volt honvéd és a közös kiegészítő, illetve a korábbi népfőlkelő parancsnokságok. A frontról érkező egységeket közvetlenül a póttestekhez irányították. A felesleges utazgatások elkerülése érdekében az egyénileg hazatérő katonáknak a lakhelyükhöz legközelebbi kiegészítő parancsnokságon vagy az elérhető póttesteknél kellett jelentkezniük. Ha ez nem volt lehetséges, akkor a helyi állomásparancsnokságon lehetett gyülekezni. Itt leszerelő különítmények alakultak, amelyek orvosi ellátást nyújtottak, élelmiszert és ruházatot utaltak ki, tájékoztatást és munkaközvetítést végeztek, illetve lebonyolították az elbocsátási eljárást. Ezt követően a lakhely szerint illetékes közigazgatási hivatalnál mindenkinek jelentkeznie kellett, mert ez volt a feltétele a leszerelési támogatásnak, amelynek folyósítása december 1-én kezdődött. Ez a leszerelési bizottság által kiutalt tíz napi zsoldon és élelmezési váltáságon túl további harminc napi összeget jelentett. A munkások lehetőség szerint szállást kaptak, és munkanélküli segélyben részesültek, amennyiben felkeresték a munkaközvetítőt, de nem jutottak álláshoz.⁷

Az első két nap tapasztalata szerint a fővárosban a katonai eljárás lassabban haladt, mint a civil, pedig a tisztviselők igyekeztek igazodni a katonai ügyintézés üteméhez, hogy a leszereltek egyúttal a közigazgatási teendőknél is túlessenek. Budapest Székesfőváros Tanácsa indítványozta a katonai alakulatok és intézmények ismételt eligazítását az irányítási feladatok végrehajtásával kapcsolatban, mert tapasztalatok szerint az elbocsátottakat nem küldték tovább a polgári hatóságokhoz. Felvilágosítást kért a munkás osztagokhoz beosztott legénységre vonatkozóan, mivel meglátása szerint ez az állomány is a katonákkal egyező elbírálással kezelendő, a katonai bizottságok részéről mégis előfordult az illetmény kiadásának megtagadása. Kérdések merültek fel az immáron külföldi állampolgárok ügyében, akik állandó fővárosi lakcímmel rendelkeztek, vagy Budapesten kívántak letelepedni. Az illetékesek tudomása szerint számukra a katonai bizottságok az esetek többségében nem is állítottak ki leszerelési igazolványt. Jelezték az érzékelhető létszámhiányt, ami olykor a kötelező orvosi vizsgálat elmaradását okozta, és javasolták a ruházat kiutalásának központi ellenőrzését, hogy helyi hiány esetén, a rászorultak utalvány ellenében egy központi raktárhoz fordulhatnak.⁸

A tanács feljegyzése emlékeztetett a visszaélések és tévedések lehetőségére, és kezdeményezte egy olyan utasítás kiadását, amely mindenki számára kötelezővé tenné, hogy saját póttesténél kezdeményezze leszerelését. A leszerelési különítmények eredetileg nem vizsgálták a megjelentek személyazonosságát, ezért nem katonaviselt egyének is felvehettek juttatásokat, illetve egyes katonák több helyen is kérhették elbocsátásukat. Egyesek így akár több leszerelési igazolványt is kaphattak, tehát többször igényelheték a támogatási összeget a polgári hatóságoktól. Ráadásul többféle utalvány volt forgalomban a leszerelők számára előírt összeg kifizetésére, ezért kezdeményezték, hogy ne kerüljön forgalomba több csekk, hanem csak egy bejegyzés bizonyítsa az igazolványban a jogosultság tényét.⁹

A tanács saját ügyintézési eljárásainak bevezetését is ajánlotta. A nyilvántartásba vételt az igazolvány hátoldalán pecsét igazolhatná, névjegyzékekkel pedig ellenőrizhetők volnának a személyes adatok, vagyis még a december 1-től esedékes folyósítás előtt feltárhatók lennének a jogosulatlan igénylések. A tisztviselők az utalványokon már feltüntették a kifizetés időpontját, ezért garanciát vártak a hadügyminisztériumtól, hogy időben rendelkezésre áll majd a teljes pénzügyösszeg. Számításaik szerint nyolctíz nap alatt csaknem kétszázezer fő kifizetése lehetséges Budapesten. Egyúttal érdeklődtek egy értesüléssel kapcsolatban is: amennyiben bankjegyhány miatt a hadügyminisztérium a leszerelési támoga-

tás teljes összegét valóban a közigazgatási hivatalokon keresztül készül kifizettetni, akkor erről a felkészülés érdekében útmutatást kértek.¹⁰

A további problémák megelőzése érdekében a hadügyminisztérium utasította a parancsnokságokat, hogy a 28.375. eln. 1/a. számú határozat értelmében eddig kifizetendő tíz napi járandóságot tartásuk vissza (napi négy korona zsold és napi öt korona ételmezési váltság), és ezt jegyezzék fel minden leszerelési igazolvány hátoldalára. Az igazolás tulajdonosa a lakhely szerint illetékes közigazgatási hatóságtól negyven napi zsoldnak és ételmezési hozzájárulásnak megfelelő összeg felvételére jogosult összesen 360 korona értékben. Akik már megkapták a parancsnokságtól az illetményt, vagy bejegyzés nem olvasható az iratukon, ők harminc napra összesen 270 koronát kaphattak.¹¹

A hadügyminisztérium ezeket a nehézségeket nem tekinthette hétköznapi ügyintézési zavarnak, és elbocsátással, valamint a nyugdíjjogosultság megvonásával fenyegette meg a kifogásolható munkát végző beosztottakat.¹² (A hadügyminisztérium vélhetően figyelembe vette a fővárosi tanács észrevételeit, még ha nem is kifejezetten a fenti feljegyzések alapján hozta meg ilyen irányú döntéseit.)

November 11-én a nem tényleges állományú személyek közül (a fertőző betegek kivételével) elbocsáthatók lettek az 1895-ben és korábban születettek, valamint a főiskolai hallgatók. További rendelkezésig visszamaradtak a tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek; a tényleges állományú rangosztályba nem sorolt havidíjasok; a továbbszolgáló altisztek; az 1896-ban született és a fiatalabb korosztályba tartozó nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek, rangosztályba nem sorolt havidíjasok és a legénység; az önkéntesen maradó nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek és legénység; a beosztott orvosok; a munkásotthonokban elhelyezést nyert munkások. Nem szerelték le az igazgatási és ellátási egységek (egészségügyi intézmények, tan- és tárintézetek, bíróságok, hadigondozó hivatal, szállításvezetőség, méneskar stb.) személyzetét sem. (Az intézkedés jelezte, hogy mindez addig marad érvényben, amíg elegendő önkéntes alkalmazható nem lesz.) Az elhelyezésen és az ételmezési támogatáson felül a legénység a helyi viszonyoknak megfelelő munkabér jellegű juttatásban is részesült, de a kifizetés napi összege személyenként 10 koronánál nem lehetett nagyobb.¹³

November 23-án döntés született az ideiglenesen visszatartottak fokozatos elbocsátásáról, kezdve a legidősebb évfolyamba tartozókkal. A katonai intézmények és üzemek számára már elegendő tényleges állományú havidíjas személy, továbbszolgáló altiszt és kötelékben maradt legénység állt rendelkezésre. A gyógykezelés alatt álló egyének, illetve az egészségügyi intézetek személyzetének kivételével december 10-ig le kellett szerelni a nem tényleges állományba tartozó havidíjasokat és havidíjas jelölteket. (Közülük a nélkülözhetetlen munkát végzőket december 24-ig nem engedték el.) A „ténylegessítésre jelentkező”, 26 évnél fiatalabb havidíjasok hat havi próbaszolgálatát előljáróik javasolhatták a hadügyminisztériumnak. A nem tényleges legénységi állomány tagjait december 10-ig, de legkésőbb 24-ig szintén elbocsátották. Önkéntesek további hat havi szolgálatot vállalhattak, továbbá saját kérésre a tisztiszolgák és lóápolók is maradhattak. Akinek jelenlétére felettese igényt tartott (pl. a méneskarnál), ők önkéntes alapon folytathatták munkájukat. A velük kötött szerződésre nézve a helyi munkabér összege volt irányadó. A katonai üzemekben visszatartott személyekre ez a rendelet nem vonatkozott.¹⁴

BARTHA Albert alezredes, hadügyminiszter november 12-én kelt behívási parancsában bevonulásra kötelezte mindazon kiképzett személyeket, akik 1896 és 1900 között születtek, és október 30-án tényleges szolgálatban álltak, akár a fronton, akár a hátszágban. Nem kellett jelentkezniük a főiskolai hallgatóknak és a nemzetőrségbe belépő tisztviselőknak, tanároknak. A további szolgálatot önként vállaló tartalékos és népfelkelő tisztek is a hadsereg kötelékében maradtak. Minden katona és őrzővezető számára az ellátmányon kívül napi tíz korona zsoldot ígértek.¹⁵

A szolgálatban visszatartott katonák szervezésére szolgáló rendelkezés szerint a leszerelési helyszíneken visszamaradó katonák már helyben egységekbe szervezendők, elsősorban karhatalmi célokra, másodsorban közmunkára. Az intézkedés 150 fős gyalogos századok felállítását irányozta elő. Amennyiben a lóállomány vagy a tüzérségi eszközök hiánya nem engedte a száz fős huszár század, illetve a négy löveggel felszerelt üteg kiállítását, akkor gyalogos huszár, valamint gyalogos tüzér századokat kellett létrehozni. Egy géppuskás századnak nyolc géppuskát utalt ki a tervezet, és lehetőség szerint gondoskodni kellett műszaki csapatokról is. Ezeket az alakulatokat a leszerelő állomás parancsnoka, illetve a kerületi parancsnok magasabb egységekben (zászlóalj, osztály, félezred) igyekezett összevonni.¹⁶

A kialakított magasabb egységeket az új hadrendben megállapított ezredtörzs állomásokon ezredekben akarták összefogni. A hadügyminisztérium az engedélyezett hat gyalogos és két lovas hadosztály szervezésekor és jelölésekor részben a honvédség korábbi hadrendjét vette alapul. A budapesti kerületi parancsnokság alárendeltségébe két gyalogos (40. és 41.) és egy lovas (5. vagy 1.)¹⁷ hadosztályt utaltak, a szegedi kerületi parancsnokságnak egy gyalogos (23.) és egy lovas (11.) hadosztály, míg a töb-

bi kerületnek egy–egy gyalogos hadosztály jutott. Minden hadosztály mellé legalább egy árkász századot, illetve egy tüzérdandárt szántak. (Hadosztály-, hadtest-, dandárparancsnokságok felállításáról egyelőre nem született döntés.)¹⁸

Egy gyalogos ezred magába foglalt három zászlóalj, amelyek egyenként három gyalogos (négy tiszt, 150 fő legénység) és egy géppuskás (négy tiszt, száz fő legénység) századból álltak. A gyalogos ezredhez tartozott még egy távbeszélő szakasz (egy tiszt, ötven fő legénység), egy műszaki század (négy tiszt, 150 fő legénység), a pótkeret, illetve az ezredparancsnokság. Elvileg minden huszárezred parancsnokságának alárendeltségébe két osztályt terveztek. Minden osztálytörzs parancsnoksága alá három századot (kettő lovas és egy géppuskás), egy műszaki szakaszt (egy tiszt, ötven fő legénység) és egy pótkeretet rendeltek. Egy huszárszázad létszáma elvileg öt tiszt és száz fő legénység volt, a géppuskás századokban eredetileg négy géppuskával számoltak.¹⁹

A határozat előírta, hogy a visszatartottakat fokozatosan fel kell váltani az öt legfiatalabb korosztályba tartozó katonákkal. Rendelkezett a hadrendben nem szereplő katonai hatóságok és üzemek (raktár, mosoda) további működtetéséről, és későbbi összevonásokat helyezett kilátásba. Azokból a visszatartott egészségügyi katonákból, akik korábban közös egészségügyi intézetnél szolgáltak, a helyőrségi kórházakban egészségügyi osztagokat alakítottak.²⁰

BARTHA Albert december elején titkos intézkedést adott ki a riadó csapatok felállítására, amit a hadseregszervezés lassú megvalósulásával indokolt. (Magyarázatként a hadkötelesek nem megfelelő hozzáállását és a tisztikar egy részének passzivitását említette.) Szándéka szerint ezek az alakulatok mozgó karhatalmi egységek lettek volna. A fenti intézkedés végrehajtását és a riadó csapatok szervezését párhuzamosan folytatandó tevékenységként rendelte el.²¹

A terv az alábbiakat tartalmazta:

A riadó csapatok számára külön alakuló állomások jelölendők ki. Ezekről a területekről – ahol más katonai csoportok nem, csak raktárak, telepek, intézetek maradhatnak – a kerületi parancsnokságok dönthetnek. (A rendelkezés Komárom, Várpalota, Jászberény, Eger, Békéscsaba, Bánffyhunyad, Zsibó településeket ajánlotta.) Kerületenként egyelőre egy gyalogos zászlóalj, egy lovas század, egy táborigád és egy hegyi ágyús igád alakítandó. A menetkész kötelékek azonnal alkalmazásra kerülnek, így az állomásokon folyamatos lehet a szervezés. (Magasabb egységek kialakításáról később születik döntés.) A kerületi parancsnokságok akár más csapatok rovására is elláthatják az állományt.²²

Egy riadó gyalogos zászlóalj négy gyalogos századból (egyenként 171 fő), egy géppuskás századból (156 fő, nyolc géppuska), egy gyalogsági (vagy hegyi) ágyús szakaszból (23 fő, kettő löveg), egy műszaki gyalogos szakaszból (54 fő, két–két aknavető és gránátvető) és egy távbeszélő rajból (28 fő) áll. Egy riadó lovas század alárendeltségébe négy lovas szakasz, egy géppuskás osztag (29 fő, két géppuska) és egy távbeszélő raj (hét fő) tartozik.²³ Mindkét igádba négy–négy löveget osztottak be. Az igádek vezetését hét–hét tiszt irányítja, a táborigád legénysége 112 fő, a hegyi igád állománya 202 katonára.²⁴

Parancsnoknak hadi tapasztalattal rendelkező, kiváló szervezőképességű, a feladatra önként jelentkező tiszt jelölendő ki, aki harcszerű vezetésre alkalmas. A toborzás tiszt bizottságok segítségével történik, amelyek a már kiképzett önkénteseket (korosztályuktól függetlenül) az alakuló állomásokra küldik. Túl sok jelentkező esetén előjegyzés készítenendő, vagy a létszámon felüliek a szervezés alatt álló hadosztályokhoz osztandók be, és helyettük a legfiatalabb korosztályba tartozók közül megfelelő számú katonára szabadtságolandó. Ennél az eljárásnál nemzetgazdasági szempontok és a frontszolgálat ideje mérlegelendő. „M megbízhatatlan elemek nem veendők fel!” A belépők kötelezettséget vállalnak, hogy a békekötést követően még egy hónapig szolgálatban maradnak. A riadó csapatok tagjai ugyanolyan a díjazásban részesülnek, mint a hadsereg más egységeinek tagjai. Az állam családtagjaikról az október 31-e előtt hatályos szabályozás szerint gondoskodik, a jelenlegi megélhetési viszonyok figyelembevételével.²⁵

A miniszterelnök és a hadügyminiszter aláírásával november 11-én jelent meg közzététel a fegyveres testületek szervezéséről. (Ez az utasítás megtiltotta az itt lefektetett kereteken túlmenő toborzást, és kilátásba helyezte a korábbi szervezetek fokozatos összevonását.) A csendőrség, államrendőrség, határrendőrség, pénzügyőrség, közigazgatási (vidéki) rendőrség, budapesti rendőrség mellett felállított védőrség, katonai rendőrség, budapesti önkéntes őrsereg, vasúti mozgó őrsereg mellett újabb szervezetek felállításáról döntöttek. A nemzetőrséggel kapcsolatban az alábbiakról határoztak: Önkéntes jelentkezőkből álló rendvédelmi szerv, amely néhány hónap időtartamra jön létre. Sorköteles korosztályokba tartozók nem léphetnek be. Felügyelő szerve a Nemzetőri Kormánybiztosság. Fizetés azonos a hadsereg esetében megállapítottal. A negyven fős nemzetőri szakaszok lehetőség szerint a hadseregben használatos eszközöket kapják.²⁶

A nemzetőrség létszámát az adott kiegészítési kerület lakosságának öt százalékában szabták meg. A szervezés a kiegészítő parancsnokságok területén állomásozó volt honvéd vagy közös gyalogos pótzászlóalj feladata lett. Az előírás szerint a kerület székhelyén nemzetőr pót századokat és lovas egységeket, a zászlóalj állomáshelyén pedig géppuskás osztagokat kellett alakítani. Az utasítás elsősorban tényleges, hiányuk esetén tartalékos népfölkelő tisztek beosztását irányozta elő. A legénységi állományba önkéntes katonákat vagy polgárokat vártak. A felszerelést az összegyűjtött készletekből és a póttetek raktáraiból akarták fedezni. Engedélyezett volt a civil ruha viselése is, sőt amennyiben laktanya-épület nem állt rendelkezésre az egyéb helyen történő elszállásolás is. Az élelmezést saját hatáskörben kellett megoldania az adott pótzászlóaljnak. Az intézkedés lehetővé tette a nemzetőrök nem karhatalmi célú alkalmazását is. Ahol nemzetőr csapat felállítására nem volt mód, ott orvosi, gazdasági, felvilágosító, munkaközvetítő feladatot ellátó személyzetet kellett foglalkoztatni. A polgárőrség tagjainak juttatást nem szánt a hadügyminisztérium, és a helyi hatóságokra bízta az otthonuk környezetében tevékenykedő önkéntesek felszerelését is.²⁷

Ezek az intézkedések megvalósítható tervet körvonalaztak, amely mérsékelni kívánta a visszatérők bizonytalan helyzetéből adódó kockázatokat, és működésbe próbálta hozni a honvédelmi szervezetet. Meg akarták teremteni a hazatérők biztonságos fogadásának körülményeit, beütemezték a fegyverben tartottak gyors és szervezett beépítését a felállítandó katonai egységekbe, illetve megfelelő segítséget igyekeztek nyújtani a civil életbe történő beilleszkedéshez.²⁸ A hadügyminisztérium a katonai szervek folyamatos működőképességének fenntartása mellett kísérelte meg felváltani az állományt. A visszatartottak számára különböző előnyöket helyezett kilátásba, és lehetőséget adott a további önkéntes szolgálatra. A helyi hatóságok önálló működése lényeges volt a hadügyminisztérium tehermentesítése és a gyakorlati problémák halmozódásának elkerülése miatt.

Szervezési szempontból nem rugaszkodtak el a valóságtól ezek a koncepciók, de a hadügyminiszter nem rendelkezett olyan apparátus felett, amely a végrehajtás közvetlen felügyeletéhez nélkülözhetetlen lett volna, így szándékait csak korlátozottan tudta megvalósítani. A rendeletek teljesítése nem volt biztosított, a létszámhiányból adminisztratív és szervezési gondok adódtak, továbbá a téves tájékoztatás is gyakori volt. Az eszköz- és forráshiány mellett még ez is hátráltatta a munkát. A gyakorlati munka során felszínre törtek az illetékesek közti nézeteltérések, érdekellentétek és hatásköri viták, ezért döntéshozatalakor nem csak szakmai megfontolások kerültek előtérbe. A fegyveres egységekre gyakorolt befolyás politikai tényezőt jelentett, ahogy az a riadó csapatok kialakítására vonatkozó előírásokkal kapcsolatos eseményekben meg is mutatkozott.

Jegyzetek:

¹ 28 102/1918. HM. r.

² A közös hadsereg feloszlása már november 1-én megtörtént.

³ NAGY

⁴ ÖRY

⁵ HIL. PDF B /2. 3 455/100/85.9596.

⁶ HIL. PDF B /2. 3 465/110/85.389.

⁷ Nagyságrendileg 1 000 000 fő frontról visszatérő és további 400 000 – 500 000 fő mögöttes területeken állomásozó katonai került leszerelésre. V. ö. 1. sz.jegyzettel ; HIL PDF B /2. 3 469/114/85.495-497. ; HIL. PDF B /2. 3 468/113/85.468. ; BREIT

⁸ HIL. PDF B /2. 3 457/102/85.146-151.

⁹ Loc. cit.

¹⁰ Loc. cit.

¹¹ HIL. PDF B /2. 3 476/121/85.709.

¹² HIL. PDF B /2. 3 472/117/85.605.

¹³ HIL. PDF B /2. 3 469/114/85.495-497.512. ; HIL. PDF B /2. 3 468/113/85.468.

¹⁴ Elvileg tehát december 24-e után a hadügyminiszter rendelkezésére álltak volna: a tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek, azok a nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek, akiknek hat havi próbaszolgálatot engedélyeztek, a tényleges állományú rangosztályba nem sorolt havidíjasok, a további szolgálatra kötelezett vagy arra önként jelentkezett altisztek, az öt legfiatalabb korosztályba tartozó nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek továbbá a rangosztályba nem sorolt havidíjasok és legénység, a munkásotthonokban elhelyezést nyert munkások, az egészségügyi szolgálatot ellátó havidíjasok és személyzet, az önkéntes tiszt szolgák és loápolók, a szerződéses önkéntesek.

HIL. PDF B /2. 3 459/104/85.219-222.

¹⁵ 5 220/1918. ME. kr.

¹⁶ HIL. PDF B /2. 520-526.

¹⁷ A hadrend egyik példányán utólagos kézírásos javítás olvasható.

¹⁸ V. ö. 16. sz. jegyzettel

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ Loc. cit.

²¹ HIL. PDF B /2. 3 447/92/85.674-683.

²² Loc. cit.

²³ A kolozsvári kerületben lovas század helyett székely huszárezred állítandó fel.

²⁴ V. ö. 21. sz. jegyzettel

²⁵ Loc. cit.

²⁶ HIL. PDF B /2. 3 468/113/85. 470-471.

²⁷ HIL. PDF B /2. 3 444/89/85. 581.

²⁸ Az általánosan tapasztalható munkanélküliség miatt három hónapig katonai szolgálatban maradhettek mindazok, akik megélhetésüket más módon nem tudták biztosítani.

HIL. PDF B /2. 3 469/114/85. 515.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

TANULMÁNYOK

- BREIT — BREIT József: Az 1918-1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború. *Magyar Katonai Köz-
löny*, IX. évf. (1921) 1. sz. 4. p.
- NAGY — NAGY Miklós: A Magyar Szemle katonáírója: Julier Ferenc. *Magyar Szemle*, VII. évf. (1998) 3.
sz. 61–63. p.
- ÓRY — ÓRY Károly: Katonapolitika és hadseregszervezés az októberi polgári demokratikus forradalom
időszakában. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXXIII. évf. (1970) 4. sz. 568–586. p.

LEVÉL- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HIL — Hadtörténelmi Intézet Évvelőára.

JOGSZABÁLYOK

- 5 220/1918. ME. kr. — 5 220/1918. ME. kr. behívási parancs
- 28 102/1918. HM. r. — 28 102/1918. HM. r. fegyverletételi utasítás.

RECENZÍÓK

BENCsik Péter

A határszéli gazdasági (kettős birtokos) forgalom megszűnése 1945–1950

A tanulmányból egyértelműen kiderül, hogy a több mint száz éves múlttal rendelkező kárpát-medencei kishatárforgalom megszüntetésének egyértelműen politikai okai voltak. A proletárdiktatúra centralizált hatalmi formája nem vagy csak nehezen tűrte el a közvetlen felügyelete alól kikerülőket még akkor is, ha csupán a határ túlsóoldali településére irányult ez a mozgás.

A II. világháború után, a szovjet megszállási övezetben kialakított proletárdiktatúrák ugyan jelentős mértékben hasonlítottak egymásra, azonban korántsem voltak egyformák. Eltérőek voltak a kishatárforgalomról alkotott felfogásai is. A skála a totális határ elzárással kezdődően – melyet a Szovjetunió valósított meg – a munkások számára továbbra is fenntartott kishatárforgalmi lehetőségig tartott, melyet Csehszlovákia képviselt.

Érdekes módon a szocialista táborba tartozó szomszédos országokkal Magyarország gyorsabban felszámolta a kishatárforgalmat, mint Ausztriával. Ennek oka abban rejlett, hogy a kettős birtokosság gazdasági alapjait, a földtulajdont korábban megszüntették meg, melyet a határforgalom leépítése követett. Ezzel szemben a nem szocialista irányultságú társadalmi berendezkedést megvalósító szomszédok tekintetében nehezebb volt a kishatárforgalom adminisztratív úton történő leépítése, mivel annak gazdasági alapjait nem sikerült teljes egészében felszámolni.

1945 és 1950 között a – korábban virágzó – kishatárforgalmat a Kárpát-medencében felszámolták. A harmadik évezred elejére sem sikerült – a hagyományos értelemben még funkcionáló határszakaszokon – visszaállítani azokat a kedvezményes határátlépési lehetőségeket, amelyek a dualizmus és a két világháború közötti Magyar királyságban bevett gyakorlatként működtek.

CHVOJKA Michal (ford.: ARTNER Ramona)

Ahogy a Habsburg-birodalom örökös tartományaiban gróf Joseph SEDLNITZKY rendőrfőnök irányításával az államrendőrség az egyetemi hallgatók egyleteivel foglalkozott

Az osztrák Államrendőrségnek egyik legfontosabb feladata volt a titkos társaságok felderítése és felszámolása alkotta. Ilyenek tekintették az egyetemi hallgatók egyleteit is. Az egyletek haladó gondolkodású egyetemistákból álló tagsággal rendelkeztek, akik a német nép egységével és szabadságával szimpatizáltak. Ebből fakadóan e szervezetek a német polgári ellenzék korai formájának tekinthetők. A konzervatív osztrák kormány és herceg METTERNICH külügyminiszter, valamint gróf Joseph SEDLNITZKY rendőrfőnök az egyetemi hallgatói egyesületek liberális és demokratikus szellemiségét a HABSBERG-monarchia elleni veszélyforrásnak tekintették.

A tanulmány szerzője ezért a konkrét politikai légkört érzékelteti, valamint az egyetemi hallgatói egyletekről gróf SEDLNITZKY rendőrfőnök nézeteit vázolja. Végül pedig a rendőrfőnök konkrét lépéseit ismerteti.

CHVOJKA Michail

Die Betrachtung- und Vorgangsweise des Polizeipräsidenten Sedlnitzky gegenüber den Burschenschaften

Eine der wichtigsten Aufgaben der österreichischen Staatspolizei stellte die Verfolgung und Bekämpfung von geheimen Gesellschaften dar. Als solche waren auch die sogenannten „Burschenschaften“ angesehen. Diese fortschrittliche Bewegung der vornehmlich bürgerlichen Studentenschaft strebte sich nämlich nach der Einheit und Freiheit des deutschen Volkes und kann als eine frühe Form der bürgerlichen Opposition bezeichnet werden. Die konservative österreichische Regierung, ihr Außenminister Fürst METTERNICH und vor Allem ihr Polizeipräsident Josef Graf von SEDLNITZKY sahen in den liberalen und demokratischen Tendenzen der Burschenschaften eine große Gefahr für die Habsburger Monarchie.

Der Verfasser dieser Studie bringt daher zuerst die außenpolitischen Verhältnisse näher, sowie die Ansichten des Grafen SEDLNITZKY hinsichtlich der Burschenschaften als Folgen dieser Entwicklung. Im zweiten Teil werden dann die konkreten Schritte und Maßnahmen dieses Polizeipräsidenten in der Hauptperiode 1817–1820 analysiert und abschließend einige Bemerkungen über die weitere Entwicklung zum Ausdruck gebracht.

FORRÓ János

Milyen legyen a jövő rendőrsége?

A szerző a rendőrség fejlesztésének a történelmi, a modellszerű és a környezetközpontú megközelítését mutatja be tanulmányában a vonatkozó szakirodalom vizsgálatával. A témakör többféle megközelítése nyomán nyilvánvalóvá válik, hogy a lényeg a sorok között található. Nevezetesen az ország vezetése hajlandó lesz é figyelembe venni a fejlesztés során a polgári magyar rendvédelem hagyományait, vagy addig foltozza a pártállami rendvédelmi struktúra maradványait, amíg nem sikerül a Kárpát-medencei hagyományainktól idegen rendszert kialakítani? A tanulmány olvasása nyomán akaratlanul is felvetődik a kérdés, hogy vajon miből fakad a nemzeti hagyományainkkal szembeni ellenszenv, mi a célja hagyományaink mellőzésének és kiknek áll érdekében a hagyományellenesség?

FORRÓ János

A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata

A szerző az első magyar polgári központosított közbiztonsági őrtestület a Magyar Királyi Csenedőrség közrendvédelmi szolgálatának metodikáját vizsgálja alkotásában. A testületre jellemző fegyelem, a lelkiismeretes szolgálatellátás, a magas szakmai színvonalú vezetés volt a biztosítéka a kiváló eredményeknek. A személyi állomány 80–90%-a látott el ügynevezett utcai szolgálatot. A személyi állomány szolgálat szervezése valamint a szolgálat ellátás elvei és gyakorlata ma is példa értékűek.

HEGEDŰS Ernő

Terrorelhárító erők szervezése a rendvédelmi szervezeteknél és a légideszant csapatoknál

A szerző tanulmányában sorba veszi azokat a technikai eszközöket és metodikákat, amelyeket különböző államok haderői és rendvédelmi testületei eredményesen alkalmaztak a terrorelhárító tevékenységük során. E tapasztalatok hasznosítása alapján képezheti a magyar terrorelhárító erők fejlesztésének, illetve tevékenységüknek. A tanulmány fontos hozadéka, hogy megállapítja a haderő és a rendvédelmi testületek terrorelhárító szervezeteinek technikai és metodikai azonosságát, amely nyilvánvalóvá teszi a szervezetkettőzés feleslegességét.

PARÁDI József**A polgári magyar állam rendvédelem a XIX–XX. században**

A szerző a polgári magyar állam fejlődéstörténetének részeként vizsgálja a polgári magyar rendvédelmet. A gyökereikig nyúl vissza amikor a reformkornak a rendvédelem fejlesztésére irányuló elméleti elképzeléseit és gyakorlati kezdeményezéseit mutatja be. A szerző ugyan visszatekint a neoabszolutizmus magyarországi rendvédelmére is, de korrekten állást foglal amellett, hogy a neoabszolutizmus rendvédelme nem tekinthető nemzeti rendvédelem-történetünk szerves részének. A tanulmány lényegi része a dualizmuskori és a két világháború közötti időszak magyar rendvédelmének a bemutatását tartalmazza. A szerző egy korszak két részének tekinti az 1918–1919-es forradalmakat megelőző és követő időszakot. Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság rendvédelmét nem tekinti a magyar rendvédelem fejlődéstörténete integráns részének, hiszen az orosz indíttatású szovjet rendvédelmi mintának a magyar történelemben nem voltak előzményei és a feltételezések birodalmába tartozik, hogy a rendvédelmi modell hogyan módosult volna ha a Magyar Tanácsköztársaság fennmarad. A tanulmány befejező részében a szerző az 1945–1950 közötti időszak rendvédelmével foglalkozik, amikor külső politikai kényszer nyomására alakították át a magyar rendvédelmet.

PARÁDI József**A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata**

A polgári magyar állam határőrizetének ugyan még nem önálló szervezetként működő, azonban az első határőrizeti szakmai szervezete a határszéli csendőrség volt, amely a csendőrségen belül csapatnem jelleggel fejtette ki tevékenységét. A szerző a felállítás előzményeit, körülményeit feltárva ismerteti a szervezet létrehozását, működését, együttműködését a társ rendvédelmi testületekkel. A szervezet bemutatása kiterjed a testület felépítésére, az adminisztrációra a létszámra, a személyi állomány képzettségére, a testület belső függelmi viszonyrendszerére is.

PARÁDI József**A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867–1945**

A harmadik évezred elején szinte elérhetetlenek azok az irigylésre méltó megoldások, illetve gyakorlatok, amelyek a magyar állam ezer éves fejlődésének tapasztalatai nyomán alakultak ki. E hatalmas nemzeti és – a HABSBERG-monarchia jóvoltából – közép-európai tapasztalat anyag hasznosítása kiváló hatásokkal működő állammá tette a magyar királyságot. Az állami alkalmazottak élet- és munkakörülményei toronymagasan álltak a harmadik évezred kezdetéhez képest. Vajon mikor érhetik el a magyar állam munkatársai ismét a XX. század kezdetére már kifejlődött humán viszonyrendszer színvonalát?

SUBA János**Határkijelölés, határkítűzés 1867–1945**

A szerző dolgozatában a történelmi Magyarország és a trianoni békediktátum által megcsonkított ország, majd a területviszacsatolások nyomán megnövelt hosszúságú államhatárok kijelölésének témakörét dolgozta fel. A tanulmány tartalmazza az eljárások jogi alapjainak ismertetését, a határkijelölő szervezetek bemutatását, tevékenységük jellegének és az általuk felhasznált anyagok mennyiségének a közlését. Az alkotás – a szerző munkásságának más publikációihoz hasonlóan – nem emocionális és nem politikai szemszögből, hanem a térdépszet szakmai szempontjai szerint vizsgálta a témakört.

SUBA János**A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon**

A magyar állam határainak változásaival számos publikáció foglalkozott. A határvonalakkal azonban szakmai szempontból – a kítűzés és karbantartás folyamatát nyomon követve – elsőként a szerző foglalkozott, a kiegyezéstől a párizsi békeszerződésig terjedő időszak határkijelöléseinek feldolgozása képezi munkásságának gerincét. Dolgozatában a szerző a Szent Korona alá tartozó területek polgári viszonyoknak megfelelő határkítűzésével foglalkozott. A folyamatot teljes komplexitásában vizsgálta, nevezetesen a politikai elhatározással kezdődően a jogalkotáson keresztül a geodéziai kítűzésen és annak kartográfiai megjelenítésén át egészen a birtokviszonyok, illetve közigazgatási határrendezésig. A szerző kihangsúlyozta a folyamat finansziális és szellemi feltételrendszerét, továbbá a szervezeti keretek létrehozását és működtetését.

TAKÁCS Gyula**Leszerelés és hadseregszervezés Magyarországon 1918 novemberében**

A tanulmány készítője speciális időszak különleges rendvédelmi szituációját igyekezett bemutatni művében. Az alkotó a vesztes háború fegyverszünet utáni és a békekötést megelőző időszakának egyik lényeges aspektusával a hazatérő katonák leszerelésével foglalkozott. A tanulmány kiderül, hogy a közigazgatás és a haderő illetékesei lehetőségeik korlátai között igyekeztek zökkenőmentesen és a lehető leggyorsabban megvalósítani a frontokról 100 000 számra hazatérő katonák leszerelését. Az elképzelések körültekintőek és emberségesek voltak. Ilyen létszám kezeléséből és a feladat újszerűségéből fakadóan azonban elkerülhetetlen volt a disszonanciák keletkezése. A katonák hangulata, érdeke pedig nem mindenben harmonizált a vonatkozó rendeletekben foglaltakkal. Lényegében mindenki, vagy majdnem mindenki lekart szerelni. Az ellátó csapatoknál szolgálatot teljesítők és a fiatalabb korosztály nehezen viselte el a leszerelési sorrend végére történő besorolását. A hatalmas embertömeg kezeléséből fakadóan az ügyeskedők kiszűrése nehézkes volt, illetve az esetenként félreértelmezett rendeletek rontották a hangulatot. A leszerelési művelet határfokát csökkentette, hogy a feladat megvalósításához szükséges eszközök csak foghíjasan álltak rendelkezésre. Az illetékesek számítottak a leszerelési kapcsán felmerülő esetleges atrocitásokra is. Ennek érdekében igyekeztek karhatalmi erőket létrehozni és azok tevékenységét összehangolni a rendvédelmi testületekkel, illetve a sajátos helyzet kezelése érdekében létrehozott különböző rendfenntartó szervezetekkel.

**A „Rendvédelem-történeti Füzetek” (Acta Historiae Preasidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774
tudományos periodika szerkesztőségének kéziratokkal szemben támasztott igénye**

1. Olyan kéziratokat fogadunk el, ami megfelel az „első közlés” kívánalmainak.
2. A tudományos művekkel szembeni igénytámasztásnak megfelelő alkotásokat közlünk. Hivatkozási jegyzetek nélküli kéziratot és hiányos, illetve pontatlan hivatkozásokat általában nem közlünk!

3. Végleges szövegű kéziraatra tartunk igényt, mert a leadott kéziratban szerzői korrekcióra már nem nyílik lehetőség. Konferencia-előadásokat, azok kivonatait stb. nem közlünk. A konferencia-előadás előzménnyel rendelkező tanulmányokat ugyanazon feltételekkel közöljük, mint az ilyen előzményekkel nem rendelkező alkotásokat. A szerkesztőség által a kiadói tervbe felvett teljes tanulmányokat (szöveg, jegyzetek, mellékletek, stb.) független lektor – szükség esetén lektorok – véleményezik. A lektori észrevételek elfogadásával, a szerző és a lektor közötti megállapodás alapján kerül sor az alkotások publikálására.

4. A kéziratokhoz 600 és 1000 karakter közötti terjedelmű rezümét is kérünk.

5. A szerkesztőség fenntartja magának a jogot arra, hogy a szövegben stílári változtatásokat eszközöljön, illetve a hivatkozási jegyzeteket kiegészítse, továbbá véleményének helyt adjon az írásban, a szerkesztőség feltüntetésével. A szerkesztőség hozzá érkezett kéziratokat és tartozékait nem őrzi meg, és nem küldi vissza, de az elfogadásról, illetve elutasításukról értesíti a szerzőket. A közlésre elfogadott kéziratok szerzőinek a szerkesztőség tiszteletpéldányt küld.

6. Periodikánkban az évszázadokat – az idézetek, címek kivételével – római számmal jelöljük.

7. A szövegben előforduló neveket mindig teljességre törekvően kell feltüntetni akár személy, intézmény, vagy földrajzi névről van szó. Személyneveknél a vezetéknev és keresztnév mellett a kérdéses időpontban érvényes nemesi rangot, rendfokozatot, illetve beosztást is fel kell tüntetni együttesen a szerzett címmel pld. doktorátus stb. A helységneveknél mindig a magyar nevet kell feltüntetni. Ha más neve is van, és azt a közlendő érthetősége megkívánja, akkor az idegen nyelvű nevet zárójelben kell a magyar név mögött feltüntetni. Intézmények esetében a teljes hivatalos nevet kell használni, mögötte zárójelben a rövidített nevet.

8. A publikálásra küldött anyagokkal szembeni technikai elvárások. **Margó:** 2 cm, a kötésnél 3 cm.

Bekezdések tabulátorral beállított bekezdés nem felel meg a kívánalmaknak, csak a bekezdés formátumban beállított bekezdést fogadunk el:

- nagy bekezdés 0,75 cm;
- kis bekezdés 0,32 cm;
- címek után tompa bekezdések;
- felsorolások kisbekezdésként, egységesen gondolatjellel;
- bekezdések között sor nem marad ki.

Betűk:

- Times New Roman;
- méret 11-es, jegyzetekben, továbbá a recenzióknál 9-es.

Címek:

- tanulmánycímek sorközépen, alattuk is felettük is sor marad ki, tanulmánycímekbe a szerzők neve is beleértendő;
- fejezetcímek balra zárva, számozás esetén szám a cím előtt, csak felettük marad ki sor alattuk nem;
- címek vastagítva, mellékcímek döntve is;

Hivatkozások:

- végjegyzetként a tanulmányok szöveges részét követően;
- szövegben felsőindexben vastagítva;
- végjegyzetben felsorolásként;
- a tudományos közlés igényeinek megfelelően.

Személynevek: családi név kapitálchen-ben.

Jogszabályok:

- törvény = évszám / a törvény római száma tc. rövidítéssel és a cím;
- rendelet = rendeletszám / évszám a kiadó szervezet rövidítésével, majd a cím.

Mellékletek:

- a jegyzetek után;
- minden mellékletnek címe és száma van (cím: sorközépen döntve és vastagítva, szám: jobb felső sarokban döntve, a számozás római számmal);
- a melléklet alján a forrás megjelenítése az egyszerűsített bibliográfiai leírás szabályainak megfelelően;
- több melléklet esetén – a mellékleteket megelőzően – mellékletek jegyzékét kell elhelyezni, amely a mellékletek számát, címét és oldalszámi elhelyezkedését tartalmazza;
- a mellékletek jegyzékének írásmódja megegyezik a felsorolásokéval.

9. A kéziratok szövegében ábrák, diagrammok, táblázatok képek stb. nem helyezhetők el. Azokat mellékletként kell a szöveghez csatolni. A mellékletekről mellékletek jegyzékét kell készíteni. Valamennyi mellékletnek címet kell adni, és a mellékleteket római számozással kell megszámozni. Minden melléklet végén fel kell tüntetni a melléklet elkészítéséhez felhasznált források bibliográfiai adatait. A szövegben a mellékletre zárójelben elhelyezett római számokkal kell utalni.

10. A hivatkozási jegyzetszámokat a szövegben felső indexben és vastagítva kérjük elhelyezni. A jegyzetekben a mű szerzője és címe mellett a kiadás helyét, idejét és a kiadót is kérjük feltüntetni.

- A szerző családi **nevét** kapitálchen betűvel szedjük. Több szerzős mű esetén a nevek közé gondolatjelet helyezünk. Csak a szerző nevét (vezeték és keresztnév) közöljük, tudományos és oktatói fokozatok, rangok, címek, tisztségek és beosztások közlése nélkül. A szerzői álnevet a szerző neve után közvetlenül szögletes zárójelben tüntessük fel. Gyűjteményes mű szerkesztőjének neve után kerek zárójelben a (*szerk.*) formulát használjuk függetlenül attól, hogy a műben főszerkesztőként vagy felelős szerkesztő stb. tüntették fel. A gyűjteményes kötetek egy tanulmányának jelölésekor először a tanulmány szerzőjének nevét kell közölni, majd a címet kurziválás nélkül, ezt követően az „In” szócska (mivel mondatkezdő szónak minősül, ezért nagy kezdőbetűvel kezdődik, utána pedig nem teszünk pontot vagy kettőspontot) után a bibliográfiai tételt. Amennyiben az idézni kívánt tanulmány szerzője azonos a kötet szerkesztőjével, akkor az „*ugyanő*” szó rövidített változatát „*uő*” kell használni az „*In*” szócskát követően. Háromnál több szerző esetén csak az első szerző nevét közöljük, majd utána a latin „*et alii*

= és mások” rövidített változatát „et al.” írjuk. Háromnál több szerzős mű esetén – amennyiben az egyik szerző egyben a mű szerkesztője is – az ő nevét kell feltüntetni egyedül. Másodlagos szerzőségi adatokat a jegyzetekben indokolt esetben célszerű feltüntetni. A másodlagos szerzőségi adatokat a cím után kell elhelyezni. A fordította, sajtó alá rendezte, illusztrálta, utószót írta stb. jelölést követi(k) a másodlagos szerzői tevékenységet végző személy(ek) neve(i). Amennyiben a hivatkozott mű szerzőjét és szerkesztőjét a kiadványon nem tüntették fel az adatközlés a mű címével kezdődik. Újra hivatkozás esetén elégséges a szerző vagy szerkesztő vezetéknevének feltüntetése.

- A szerző vagy szerkesztő nevét követően kettőspont után következik a **mű címe**. A címet és az alcímet – ha van – kurziváltan kell szedni. A sorozatcímet mindig a bibliográfiai leírás végén ferde zárójelben kell közölni, kurziválás nélkül. A cím, alcím és sorozatcím után pont kerül. Több kötetes művek esetén a cím után következnek a kötetszám pl. 1.köt. ezt követően pedig a kötetcím kurziváltan a végén ponttal. Ha egy kiadvány sok kötetből áll, vagy a kötetnek szerkesztői vannak, a köteteket analitikusan, kötetre lebontva kell szerepeltetni, ahol – a kiadvány átfogó jelölése (a kiadvány címe kurziváltan, a kiadás helye és a kiadó) után – kötetenként kerül feltüntetésre a kötet sorszáma, a címe, a szerkesztő neve és a kiadás ideje. Míg a befejezetlen, több kötetes műre történő hivatkozás esetén a befejezetlenség tényére és a kötetszám és a kiadás évszáma után elhelyezett nagy kötőjellel kell utalni. Gyűjteményes kötetek és periodikumok esetében csak a kötet, illetve a periodikacím kurziváljuk. A periodikacím a hivatkozott mű szerzőjének és címének feltüntetése után következik. Periodikumok esetében a folyóirat szerkesztőjének a jelölése elmarad. Idegen nyelvű műre történő hivatkozás esetén ugyanazon adatokat, ugyanazon sorrendben kell közölni, mint a magyar nyelvű alkotás esetében. Az eltérés csupán annyi, hogy a cím magyar fordítását szögletes zárójelben közöljük az eredeti nyelvű cím után. A bibliográfia tétel többi elemének a fordítása nem szükséges. Az idegen nyelvű címet kurziváljuk. Amennyiben idegen nyelvű műről magyarra fordított alkotásra hivatkozunk a szerző neve után a magyar nyelvű cím következik kurziválva, majd – szögletes zárójelben – a mű idegen nyelvű címe. Ezután pedig a „Ford.” rövidítés után a fordító neve. A hivatkozás többi része mindenben megegyezik a magyar nyelvű alkotásokéval. Gyűjteményes kötetek és periodikumok címeit általában nem fordítjuk le. Ezen kiadványban közzé tett alkotások címei esetében pedig ugyanúgy kell eljárni, mint a monográfiáknál.

- Mű címét követően kerül sor a **kiadás helyének** a feltüntetésére. A kiadás helyének – amely minden esetben a településnév – feltüntetését vesszővel zárjuk. Amennyiben a kiadványon nem szerepel a kiadás helye, ezt a tényt a latin *sine loco* = *hely nélkül* kifejezés rövidítésével *s. l.* jelöljük. Periodikum esetében a kiadás helyének feltüntetése elmarad. A periodikum kurzivált neve után, vesszőt követően, majd zárójelben a kiadás évszámának a feltüntetése következik. Kéziratokra történő hivatkozások esetében a szerző és a cím után a kézirat jellegének (disszertáció, dokumentáció, kézirat, kandidátusi értekezés stb.) a rögzítése történhet. A kézirat jellegének jelölése után zárójelben jelölhető az intézmény neve, ahol a kézirat készült. Ezt követi a „Kézirat.” megjegyzés után a létrehozás helységének, majd a létrehozás évének a jelölése.

- A kiadás helyét követi a hivatkozásban a **kiadás évszáma**. A kiadás évszáma után – ugyanúgy, mint a kiadás helye után – vesszőt írunk. Amennyiben a műben nem tüntették fel a kiadás idejét, azt latin *sine anno* = *év nélkül* kifejezés rövidített változatával *s. a.* kell helyettesíteni. Kéziratok esetében a kézirat létrehozásának évszámát – a létrehozás helységének jelölését követően – rögzítjük. Periodikumok esetében a kiadás évszámát követően a folyóirat számát jelöljük arab számmal pl. (1996) 1. sz. Amelyik periodikumon feltüntetjük ott az évfolyamszámot is jelölni kell. Ebben az esetben a periodikum címe utáni vesszőt követően az évfolyam római száma következik ponttal és az évfolyam szó rövidítésével „évf.,” majd a kiadás évszáma zárójelben és a lapszám arab számmal és ponttal, utána pedig a szám szó rövidítése sz.

- A hivatkozások bibliográfiai adataiban a következő elem a **kiadó** jelölése. A kiadó neve után vesszőt teszünk. Periodikumok esetében a kiadót nem jelöljük. Kéziratok esetében a kiadó feltüntetésére értelemszerűen nem kerülhet sor. Amennyiben a műben nem szerepel a kiadó, azt a latin *sine nomine* = *kiadó nélkül* kifejezés rövidített változatának *s. n.* kell helyettesíteni.

- A hivatkozások végén az **oldalszámok** állnak. Amennyiben a hivatkozást sorozatcím zárja a sorozatcím ferde zárójel után következnek az oldalszámok. Az oldalszámok jelölésére a latin *pagina* szó rövidítését *p.* használjuk. Az oldalszámok tekintetében hivatkozhatunk egy oldalra pl. 45. p. vagy egy intervallumra pl. 65–78. p.

- **Újra hivatkozásnál** a latin *opus citatum* = *idézett mű* rövidítését *op. cit.* használjuk. Újra hivatkozásoknál a szerző vagy szerkesztő vezetéknevét követően, kettőspont után következik az *op.cit.* ha a teljes műre hivatkozunk. Amennyiben meghatározott oldalak képezik a hivatkozás tárgyát, az oldalakat kell feltüntetni az *op.cit.* után ugyanúgy, mint az előző hivatkozásnál. Ha az újra hivatkozott művön nem tüntették fel sem a szerzőt, sem a szerkesztőt, a cím rövidített változatát használjuk. Ugyanazt a rövidített címet használjuk, de már a szerző vezetékneve után az *op.cit.* jelölés helyett, ha a szerzőnek több művére hivatkozunk újra. Amennyiben két egymást követő jegyzetben ugyanarra a műre hivatkozunk a latin *loco citato* = *ugyanott* kifejezés rövidített változatát *loc. cit.* használjuk. Pl. *loc. cit.* 23. p. Ha két egymást követő jegyzetben ugyanannak a szerzőnek két különböző művére hivatkozunk akkor a latin *idem* (*nőnemenben*) *eadem* = *ugyanő* rövidítést használjuk a szerző neve helyett. Utalások esetében a *vesd össze* kifejezés rövidített változatát *v. ö.* használjuk. Ha például valaki a 19. jegyzetben az 5. sz. jegyzetre utal, akkor a 19. v. ö. 5. jegyzettel rövidítést használja. A kéziratokkal szembeni igényekben rögzített rövidítések mellett alkalmazott rövidítések oldását a hivatkozások végén jelmagyarázat formájában kell feloldani. Ebbe kerülhetnek bele a rövidített címek is.

- **Jogszábra hivatkozásnál** az adott jogszabály évszáma és száma mellett kérjük feltüntetni a jogszabály pontos címét is.

- **Ha a hivatkozott anyag az Internetről vagy más, publikus hálózatról származik vagy azon is elérhető**, akkor az adott elérési utat teljes formában, (pl. <http://www.domain.net/cikk.htm>) a hivatkozás legvégén, a „Web:” megjegyzés kezdettel kérjük feltüntetni. Egy hivatkozás esetén több webhely is feltüntethető, vesszővel elválasztva. Az internetes adatok önmagukban nem elégségesek és nem helyettesíthetők a klasszikus bibliográfiai adatokkal.

11. A kéziratokat Microsoft Word program szerint számítógéplemezen rögzítve, és egy printelt példányban, vagy az email címünkre küldve fogadjuk el.

12. Kiemelés vastagítással történik.

13. A szerzőkről szerzői jegyzék készül, amely az impresszum mellett kerül feltüntetésre. Ezért kérjük, hogy a szerzők a „szerzői űrlapot” érelemszerűen kitöltve juttassák el a szerkesztőség címére. A szerzőknek lehetőségük nyílik arra is, hogy úgynevezett írói álnéven jelentessék meg alkotásukat. Nem publikus célzattal – a szerkesztőség számára – ebben az esetben is kérjük a szerző vezeték és keresztnévének a feltüntetését. A szerzőkkel való kapcsolattartás lehetősége érdekében kérjük a szerzők telefon- és faxszámait, illetve az email és posta címeit pontosan feltüntetni.

14. A szerzőknek a szerkesztőség szerzői honoráriumot nem fizet. A szerzők alkotásuknak a szerkesztőséghez küldésével elfogadják, hogy művük a kiadványban megjelenjen.

SZERZŐI ŰRLAP

A szerzői űrlap kitöltését azért kéri periodikánk szerkesztősége, hogy zökkenőmentes kapcsolatot tartasson a szerzőkkel. A szerzők által feltüntetett rangokat fogja a periodika közölni, ha azok relevánsak a szerzői űrlapon rögzített címek típusaival. A periodikában a szerzők rangjai kizárólag a szerzőket felsoroló jegyzékben kerülnek feltüntetésre. Az űrlap kitöltése a későbbi esetleges jogviták tekintetében is fontos, hiszen a periodikánknak nem áll módjában szerzői honorárium fizetése.

Név : .....

Írói álnév : .....

Tanulmány címe : .....

.....

Lakcím : .....

Telefon : ..... Fax : .....

Mobil : ..... E-mail : .....

Munkahely neve : .....

Munkahely címe : .....

Telefon : ..... Fax : .....

A nevem mellett az alábbi rangok, címek, fokozatok feltüntetéséhez járulok hozzá:

Rendfokozat* : .....

Tudományos fokozat* : .....

Oktatói fokozat* : .....

Tudományos közéletben betöltött tisztségek : .....

.....

.....

Kitüntetések** : .....

.....

Tanulmányom közlését térítésmentesen biztosítom a Rendvédelem-történeti Füzetek számára. Engedélyem a magyar nyelvű kiadásra vonatkozik, amely a periodikában vagy az ahhoz kapcsolódó kiadványokban több ízben is megjelenhet, szerzői honoráriumról véglegesen és visszavonhatatlanul lemondok.

Kelt: ....., 20 .....

.....
aláírás

* Több rendfokozatot, illetve tudományos és oktatói fokozatot abban az esetben közlünk, ha azok több tudományágban születtek, illetve több intézményhez kapcsolódnak.

** A periodika fenntartója – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – által a szerző számára adományozott kitüntetések a szerkesztőség automatikusan feltünteti, mivel azok a rendvédelem-történet műveléséhez kapcsolódóan kerültek adományozásra.

SZERZŐI ADATLAP

Név : .....

Postacím : .....

Telefon : ..... Fax : .....

Mobil : ..... E-mail : .....

Szi. : .....

Iv. : .....

Nyt. : .....

Tf. : .....

Of. : .....

Tsz. : .....

Tkf. : .....

K. : .....

Ho. : .....

W. : .....

Hozzájárulok ahhoz, hogy az adatlapban szereplő adataim – az elérhetőségeim kivételével – publikálásra kerüljenek.

Kelt: ....., 20.....

.....
aláírás

Jelmagyarázat: Szi. = Születés ideje; Iv. = Iskolai végzettsége (legmagasabb); Nyt. = Nyelvtudása (elégséges a beszélt nyelv feltüntetése); Tf. = Tudományos fokozata (Tudományáganként a legmagasabb fokozat a tudományág feltüntetésével. Függetlenül a jelenleg hatályos jogi szabályozástól, tudományos fokozatként kérünk feltüntetni minden tudományos rangot, amelyet nem diplomaszerezési eljárás keretében szereztek); Of. = Oktatási fokozat (A legmagasabbat kérjük feltüntetni); Tsz. = Tagságok szervezetekben; Tkf. = Tudományos közéleti tisztségek; K. = Kítettetései; Ho. = Hobbijai; W. = saját, személyes weboldala.

Amennyiben az úrlapon szereplő egyes rovatok terjedelme szükségesnek bizonyulna tetszés szerinti pótlap csatolható.

Összesített tartalom

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

I. évf. (1991) 1. sz.

URBÁN Aladár: Az 1848/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei.	7. p.
ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartó-mányinak rendvédelmi testületei.	17. p.
PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata.	30. p.
SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.	38. p.
MOKÁNY József: Elméleti és tudományos igényű tevékenység a magyar rendvédelmi szerveknél 1867–1945.	45. p.

A rendvédelem-történet kutatásának, feldolgozásának és oktatásának időszzerű kérdései

I. évf. (1991) 2. sz.

KIRÁLY Béla: A hadtörténelmi oktatás bevezetése az Egyesült Államokban és az amerikai hadtörténelem néhány kiemelkedő eseménye.	7. p.
SZABÓ Miklós: A hadtörténelem oktatásának helyzete és feladatai a magyar honvédség katonai tanintézeteinél.	21. p.
KESERŰ István: A Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Társaság és a rendvédelem-történeti oktatás.	25. p.
PARÁDI József: A rendvédelem-történeti tantárgy a Rendőrtiszti Főiskola oktatási rendszerében és a rendvédelem-történeti kutatás jövőbeni feladatai.	29. p.
ÖRY Károly: A helyes magyarság- és nemzettudat kialakításának lehetőségei a rendőrtiszti képzésben.	37. p.
TÓTH Tihamér: A rendvédelem intézményrendszerének kialakulása és fejlődése.	41. p.

Tradíció és korszerűség

II. évf. (1992) 3. sz.

URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.	11. p.
PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.	21. p.
SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.	29. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek a második világháború idején és az azt követő években.	35. p.
BOBÁK Artúr: A rendőrség és a Határőrség testületi napjainak alternatívái.	43. p.
KORINEK László: A korszerűség kérdése rendvédelmi szerveink fejlesztésében.	49. p.
CSEREI Attila: Gondolatok a rendvédelmi testületek etikai hagyományairól (1867–1945).	57. p.
ZACHAR József: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél.	65. p.
HEGEDŰS Antal: Dél-magyarországi falurendészet 1848 előtt.	75. p.
ÖRY Károly: Rendvédelem-történeti oktatás a Rendőrtiszti Főiskolán.	81. p.
SÁNDOR Vilmos: Történelmi szemlélet a jövőbeni határőrtiszti nemzedék felsőfokú képzésében.	87. p.
MOCSÁRI Sándor: Hagyományok és tapasztalatok felhasználása a rendőrtiszthelyettes képzésben.	91. p.

A dualista Magyarország rendvédelme

III. évf. (1993) 4. sz.

KESERŰ István: Történelmi hűséggel. Társaságunk hároméves útja.	3. p.
ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.	8. p.
PARÁDI József: A magyar királyi határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.	21. p.

SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági értestület.	51. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	59. p.
MEZEY Barna: A modern magyar polgári büntetőügy alapjainak kialakítása a dualizmus első éveiben.	70. p.
SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változása 1868–1918 között.	87. p.
BENCZE László: Osztrák rendteremtés a forradalom leverése után.	102. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek tisztí utánpótlása és tisztképzése a dualizmus időszakában.	109. p.
BORSI József: „A közszolgálati ágak legerheesebbike...” Rendőrségkép a századforduló magyar sajtójában.	126. p.
FORRÓ János: A csendőrség története. A csendőr őrs.	132. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	152. p.
SÁGVÁRI György: Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus-kori Magyarországon.	161. p.
SALAMON Iván: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868–1947.	170. p.
SZIKINGER István: A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában.	187. p.

Háború, forradalom, Trianon

IV. évf. (1994) 5. sz.

MEZEY Barna: A kivételes hatalom.	4. p.
ZACHAR József: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején.	7. p.
PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.	13. p.
HESZTERA, Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993.	18. p.
HESZTERA, Franz: A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850 és 1993 között.	28. p.
SUBA János: A trianoni országhatárok kitzűzésének politikai és technikai kérdései.	61. p.
BACSA Gábor: A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921–1924.	65. p.
ZSIGA Tibor: A trianoni békeszerződés revíziója Nyugat-Magyarországon.	71. p.
ERNYES Mihály: A közrend és a közbiztonság helyzete Baranya megyében a szerb megszállás idején.	74. p.
HEGEDŰS Róbert: A magyar biztonságpolitika 1912–1925.	76. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912 és 1926 között.	80. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése és tevékenysége az első világháború és a forradalmak után (1919–1924).	83. p.
KOMÁROMI Gábor: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919 és 1925 között.	90. p.
SZAKÁLY Sándor: Egy életút vázlata – Osváth László.	92. p.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme

V. évf. (1995) 6. sz.

BACSA Gábor: Határrend és határforgalom Magyarország déli határán (1921–1941).	5. p.
BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szerv mögé rejtett honvédségi alakulat rövid története (A M. Kir. Államrendőrség központi újonciskolája).	12. p.
BOTOS János: A Magyar Királyi Belügyminisztérium és egy klasszikus belügyminiszter a két világháború között.	16. p.

FAZAKAS László: A Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Kormányőrség és a Képviselőházi Őrség a két világháború között.	27. p.
JOÓ Gábor: A vámhivatalok és a pénzügyőrség a két világháború között.	39. p.
KEDVES Gyula: Paraszti fegyverből díszjelvény (a testőr- illetve koronaőr-alabárd kialakulásának története).	48. p.
KISS István Géza: A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai Trianon után.	51. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	56. p.
MEZEY Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között.	61. p.
PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között.	64. p.
RÁCZ Lajos: A fővárosi rendőrség működése a két világháború között.	76. p.
RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.	81. p.
SÁGVÁRI György: A rendvédelmi testületek egyenruházata a két világháború között Magyarországon.	89. p.
SOMORJAI Béla: A Magyar Királyi Koronaőrség helytállása a korona és a koronázási ékszerek megőrzésében (1944–1945).	94. p.
SUBA János: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938 és 1941 között.	98. p.
SZAKÁCS Gábor: A rendőrképzés helyzete a két világháború között.	104. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	122. p.

Háborúból diktatúrába

VI. évf. (1996) 7. sz.

BACSA Gábor: Határőrizet a Dráva mentén a Muraköz megszállása után.	6. p.
DETTNÉ LÉGRÁDY Ilona: A Vám- és Pénzügyőrség 1940 és 45 között.	12. p.
ERNYES Mihály: A rendőrség újjászervezése Pécs-Baranyában 1944–1946.	17. p.
FAZAKAS László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	24. p.
GÁSPÁR László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	29. p.
KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadba lépésétől a hadműveletek befejezéséig.	35. p.
KISS István Géza: A magyar rendvédelem-történet hagyományai, muzeális emléktárgyainak gyűjtése, feldolgozása, bemutatása egy leendő magyar rv. Múzeumban.	46. p.
LÓRINCZ József: Büntetőpolitika és börtönügy a koalíciós korszakban (1945–1949).	52. p.
MEZEY Barna: Törvényesség és rendvédelem Magyarországon (1945–1949).	63. p.
NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945–1950 között.	68. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.	80. p.
RAVASZ István: A Kárpát-medence hadászati jelentősége a II. világháború végéig.	90. p.
SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján.	108. p.

A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig

VII. évf. (1997) 8. sz.

BACSA Gábor: A csendőrség részvétele Zala megye határőri-zetében.	5. p.
CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881–1914.	12. p.

CSÓKA Ferenc: Csendőrség és hírszerzés 1930–1945. ....

.....	17. p.
DOMOKOS Sándor: A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség.	21. p.
ERNYES Mihály: Pandúrság helyett csendőrség Baranyában.	27. p.
FAZEKAS Csaba: A csendőrség és a történelmi egyházak kapcsolatai a HORTHY-korszakban az el nem ismert felekezetek kezelése tükrében.	34. p.
FORRÓ János: A csendőrkörület rendvédelmi tevékenységének értékelése.	41. p.
KAISER Ferenc: Az őrs mindennapi élete.	46. p.
KISS Gábor: Csendőrök az emigrációban.	60. p.
KISS István Géza: A magyar királyi csendőrség hagyományai, muzeális emléktárgyainak őrzési helyei hazánkban és külföldön.	62. p.
KOVÁCS Jenő: Hadifogságom éveiről.	68. p.
LUGOSI József: A Werndl fegyverek.	73. p.
ÓRY Károly: Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig (A francia csendőrség történeti előzményei).	75. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918.	78. p.
RAVASZ István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítására.	84. p.
SALLAI János: A határszéli csendőrség fegyverhasználata.	88. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919–1923.	91. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	95. p.
SZELEI József: Katonából csendőr, csendőrből járőrvezető.	103. p.
ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből.	105. p.
ZEIDLER Sándor: A m. kir. Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.	110. p.

Gazdasági rendvédelmünk a XIX–XX. században

VIII. évf. (1998) 9. sz.

JOÓ Gábor: Emlékezés gróf Lónyai Menyhért pénzügyminiszterre.	13. p.
KISS István Géza: A Magyar Királyi Pénzügyőrség feladatai a gazdasági rendvédelemben a két világháború közötti időszakban.	15. p.
KÖVESI László: Rendőri nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.	24. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban.	26. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkörület teendői a vagyon elleni bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	32. p.
KAISER Ferenc: A csendőrkör gazdaságvédelemmel kapcsolatos feladatai a két világháború között.	39. p.
SIMON Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	45. p.
SUBA János: A m. kir. Honvédség és az rv. szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. vh. alatt.	49. p.
SZABÓ József János: Egy vádalku tanulságai a XIX. század magyar bűnüldözésében.	61. p.
SZIKINGER István: A gazdaság védelmének tapasztalatai Németországban.	64. p.
KISS István Géza: A Vámhivatalok a két világháború közötti Magyar Királyságban.	72. p.
ÓRY Károly: A Vörös Őrség gazdaságvédelmi feladatai.	78. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Pénzügyőrség és Vámhivatalok.	82. p.

SALAMON Iván: Egyenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1868–1993.	86. p.
BACSA Gábor: Gazdaságvédelem az 1920-as években a déli határ mentén.	92. p.
KESERŰ István: A határőrség szerepe az ország gazdaságának védelmében.	100. p.
KOVÁCS Gyula: A magyar határőrség aktuális gazdaságvédelmi feladatai a határforgalom ellenőrzésében.	103. p.
NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a hforg. ell.) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a '40-es évek második felétől.	107. p.
SALLAI János: A Magyar Királyi Vámőrség gazdaságvédelmi feladatainak tükröződése a korabeli szabályzatokban.	111. p.

A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. század magyar rendvédelmére

IX. évf. (1999) 10. sz.

BACSA Gábor: A tájékoztató ("T") szervek és a Magyar Királyi Vámőrség.	5. p.
TAMÁSKA Endre: Egy csendőrőrs országos tekintélye.	12. p.
BOBÁK Artúr: A magánnyomozás története.	19. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan, az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	33. p.
CSAPÓ Csaba: Gr. RÁDAY Gedeon és a szegedi királyi biztosság.	37. p.
DAVOLA József: A katonai rendőrség bemutatása.	40. p.
DOMOKOS Sándor: A polgári rendőrség korszerű alapelvei.	45. p.
FAZAKAS László: Szemere Bertalan ifjú évei.	48. p.
GEHARDT, Helmut: Die Österreichische Gendarmerie in der XX. Jahrhundert.	53. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között.	59. p.
KISS István Géza: Szociális kérdések és azok megoldásai a Magyar Királyi Pénzügyőrségben.	66. p.
KÓSA László: Rendőrség Budán, Pesten és Budapesten 1849 és 1882 között.	71. p.
KÓSA László: A közúti közlekedés rendjének szabályozása 1872-től napjainkig, különös tekintettel Budapestre.	77. p.
KÖVESI László: Szociálpolitikai érzékenység a rendőri és a BM szerveknél 1990-től napjainkig.	88. p.
LÓRINCZ József: SZEMERE Bertalan és a börtönügy.	95. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme (1867–1919).	98. p.
RAVASZ István: A nyilas rendvédelmi testületek.	148. p.
SALLAI János: Francia, osztrák, magyar csendőrség fegyver-használata a XIX. században.	154. p.
SIMON Ferenc: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története.	160. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelme a XVIII–XIX. században.	164. p.
SUBA János: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX–XX. században.	167. p.
SZIKINGER István: Az angolszász rendvédelem fejlődésének tendenciái a XIX. századtól napjainkig.	174. p.
SZŰCS János: A francia csendőrség helye, feladatai napjainkban.	189. p.
VASS Ferenc: A magyar útlevélrendszert történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig.	192. p.
ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei.	202. p.

Szabad mozgás a Kárpát-medencében

X. évf. (2000) 11. sz.

BACSA Gábor: Magyar és jugoszláv optánsok határátlépése.	10. p.
--	--------

BENCsik Péter: Az útlevélügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903–1941).	15. p.
CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években.	19. p.
DAVOLA József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1912-ben.	21. p.
KISS István Géza: A határszéli Magyar Királyi Pénzügyőr szakaszok áttelepítése a területi visszacsatolások után.	24. p.
NAGY György: A határforgalom változásai és az azt meghatározó főbb tényezők a nyolcvanas évektől napjainkig. A határforgalom.	35. p.
PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.	42. p.
RAVASZ Dezső: A magyar-román határ hivatalos és nem hivatalos átjárhatósága.	54. p.
SUBA János: Utazási okmányok az I. és a II. világháborúban.	57. p.
SUBA János: A budapesti folyamat története.	68. p.
ZINNER Tibor: Az embertelen kollektivitás diadala: A magyarországi németek 1945 utáni kitelepítése.	72. p.

A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában

X. évf. (2000) 12. sz.

DÁNOS Valér: Rendőrség és szociológia avagy rendőrszociológia.	5. p.
FINSZTER Géza: Honvédelem – rendvédelem.	8. p.
NAGY György: Kapcsolatkeresés a rendészet, a rendvédelem és a határrendészet között.	15. p.
PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon.	23. p.
SUBA JÁNOS: A kartográfia és a rendvédelem.	26. p.
ZACHAR József: Rendvédelem és történelemtudomány.	34. p.
BACSA Gábor: A határőrizeti szervek együttműködése a lakossággal, a rendvédelmi szervekkel és a hatóságokkal 1920–1940 között (Szemelvények Zalából).	38. p.
CSAPÓ Csaba: A Csendőrség és a városok (1881–1914).	43. p.
DAVOLA József: A táborig csendőrség, mint a Katonai Rendőrség elődje.	49. p.
ERNYES Mihály: A véderő alkalmazása rendvédelmi feladatokra a dualizmus időszakában Pécsen.	55. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkerület kapcsolata a közigazgatással.	58. p.
GEHARDT, Helmut: Die militärische Organisation der österreichischen Gendarmerie von 1849 bis 1918.	62. p.
KÁLMÁN Zsolt – KÓSA László: A rendőrség és az önkormányzatok kapcsolata a rendszerváltás utáni években.	65. p.
KESERŰ István: Együttműködés a Határőrség és egyéb szervek között (1945–1949).	68. p.
KISS István Géza: A magyar királyi pénzügyőrség helye és szerepe a kikötői rendszabályok betartásában valamint a csempészet megakadályozásában.	73. p.
PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.	79. p.
RAVASZ István: A német szövetségi rendszer a II. világháború időszakában.	88. p.
SIMON Sándor: Cegléd városában: a helyi közigazgatás és a rendvédelem kapcsolata a neoabszolútizmus és a dualizmus időszakában.	95. p.
STEIB György: Az 1956-os Nemzetőrség és a közhatalom kapcsolata Bonyhádon.	98. p.
SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása, a határváltozások tükrében 1867 és 1941 között.	102. p.

A közbiztonság közös európai örökségünk

XI. évf. (2005) 13. sz.

BEBESI Zoltán: A kábítószer fogyasztás Magyarországon.	5. p.
BENCsik Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903–1941.	15. p.
BODA József: A magyar rendvédelmi erők szerepe a békefenntartásban.	27. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	31. p.
FAZAKAS László: Testőrségek, koronaőrsek, képviselőházi őrség 1867–1945.	36. p.
GÁSPÁR László: A határőrség szervezeti változásai 1945–1956 között.	50. p.
KÓSA László – GOMBÁR Noémi: A bűnözés területi megoszlása a Kaposvári Rendőrkapitányság területén.	55. p.
NAGY György: A határrendőrség újjászervezése 1945–46-ban.	64. p.
NAGY József: A BM Határőrség helye, szerepe, szervezeteinek változásai a szocialista államhatalomban 1957-től az 1980-as év végéig.	78. p.
PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.	84. p.
PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867–1919.	97. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920–1945.	105. p.
SUBA János: Felvidék határa 1938.	114. p.
SUBA János: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941–1945 között.	127. p.
SUBA János: A szocialista határőrizet egyik eszköze, az aknazár.	139. p.
TEKE András: Őrzés mint tevékenység a rendészet, rendvédelem rendszerében.	144. p.

Az ezeréves magyar rendvédelem

XI. évf. (2005) 14. sz.

BODA József: Transformation-Coordination of Police In The Security Sector Reform Context. [A Rendőrség átalakítása-vezetése a biztonsági szektor reformjának tükrében].	5. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	15. p.
CSAPÓ Csaba: RÁDAY Gedeon és a szegedi várbörtön foglyai.	19. p.
ÉRNYES Mihály: Ezer éves rendvédelem a rendőrségek államosítása tükrében.	23. p.
FORRÓ János: A KÁDÁR rendszer Belügyminisztériuma.	47. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet fejlődési tendenciái 1945–1949 között.	50. p.
Helmut GEBHARDT: Die Sicherheitsorganisation von 1918 bis 1938.	54. p.
LŐRINCZ József: A hazai büntetés-végrehajtás fejlődése a kiegyezéstől napjainkig.	57. p.
Maximilian EDELBACHER – Harald SEYRL: Die Wiener Polizei von der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zur Republik.	69. p.
NAGY György: Egy történelmi kuriózum, gróf SZÉCHENYI István 1834. évi egyik utazásának dokumentuma.	77. p.
NAGY József: A Magyar Határőrség tevékenysége a csehszlovákiai bevonulás időszakában.	79. p.
PARÁDI József: Az európai rendvédelem története.	85. p.
PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.	91. p.
PARÁDI József: A Kárpát-medencét érintő Magyarországon kívüli határőrizeti formák a német-osztrák modell kivételével.	95. p.
SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.	102. p.

SUBA János: Az államhatár és határjelei.	120. p.
SUBA János: Államhatár elméletek a XIX–XX. századi szakirodalomban.	127. p.
SUBA János: A honvédelmi határsáv Magyarországon 1939–1945 között.	133. p.
SZABÓ József János: Határvadász alakulatok szerepe az Árpád-vonal védelmében.	140. p.
ZACHAR József: A Habsburg-hatalom és a magyar rendvédelem.	146. p.

REPERTÓRIUM

1990–2000, 1–12. szám

XI. évf. (2006) 1. különszám

Előszó.	5. p.
Bemutatkozik a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.	8. p.
A periodika szerkesztői.	13. p.
A repertórium felépítése.	15. p.
Tanulmányok megjelenés szerint.	18. p.
Tanulmányok szerzők szerint.	27. p.
Tanulmányok cím szerint.	41. p.
Tanulmányok kronológia szerint.	50. p.
Tanulmányok téma szerint.	60. p.
Recenziók.	79. p.

Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században

XII. évf. (2007) 15. sz.

BACSA Gábor: Rendőrség Nagykanizsán 1920-ig, az államosításig.	6. p.
BENCsik Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903 és 1914 között.	13. p.
ÉRNYES Mihály: A magyar rendőri szakirodalom kezdetei.	32. p.
FAZAKAS László: A magyar Szent Korona őrzésének története 1945-től 2000-ig.	45. p.
HEGEDŰS Ernő: A koronaőrzés történetének egyházi és bizalmi korszaka (1000–1464).	59. p.
HUDRA László: A budapesti Fiumei úti pénzügyőr laktanya. (Szemelvények az 1930-as és 1940-es évekből, különös tekintettel a Pénzügyőrségi Múzeum történetére).	67. p.
LŐRINCZ József: Harmonizációs törekvések és problémák a magyar börtönügyben a rendszerváltozás időszakában.	75. p.
NAGY György: A határrendészet, mint szervezet helyének keresése az államszervezet rendszerében.	81. p.
NAGY József: Határőrizetünkkel szembeni kihívások az 1990-es években.	104. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a II. vh-ig.	125. p.
PARÁDI József: Magyar Királyi Határrendőrség.	139. p.
PARÁDI József: Az útlevélek és útlevél ellenőrző szervek a két világháború közötti Magyar Királyságban.	160. p.
SIMON F. Nándor: Villantás egy témára: séta egy útlevél körül.	170. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelmi szerveinek dualizmuskori átalakítása és fejlesztése.	176. p.
SUBA János: Határrendőrség zászlóalj 1919–1921. Áttérés a katonai határőrizetre.	182. p.
SUBA János: A magyar-jugoszláv határszakasz redemarállása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-jugoszláv határszakaszon 1931-ben).	192. p.
SUBA János: A magyar-román határszakasz redemarállása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-román határszakaszon 1937-ben).	200. p.
SUBA János: Határvadászok és az „ezeréves határ” (A m. kir. határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben).	205. p.

VARRÓ István. Rádióközvetítés az ungvári csendőriskolából: „Székely fiúkból nevelik a fiatal magyar csendőröket” – közvetítés az ungvári csendőriskolából. .... 212. p.

A rendvédelmi szakképzés története

XIII. évf. (2007) 16. sz.

- BACSA Gábor:** A rendőrképzés 1945–1950. .... 7. p.
BENCsik Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarország és a szomszédos államok közt, 1898–1941. .... 15. p.
BERKI Imre: Az 1956–57 évi sortűzek rövid története. .... 25. p.
BODA József: A nemzetközi oktatás és képzés története a magyar rendvédelmi szerveknél. .... 33. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között. .... 52. p.
ERNYES Mihály: A rendvédelmi szakkifejezések múltja. .... 56. p.
GÁSPÁR László: A határőrség képzési rendszerének változásai 1945–1956. .... 65. p.
KISS István Géza: A Magyar királyi Pénzügyőrség lökiképzése. .... 71. p.
NAGY Ákos Péter: A budapesti Rendőrtiszti Főiskola. .... 77. p.
NAGY György: A rendvédelem és a tudomány. .... 85. p.
PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867–1945. .... 90. p.
PARÁDI József: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867–1945. .... 94. p.
PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. .... 100. p.
ifj. PERJÉSI György: A Magyar Királyi Csendőrség létszámalakulása 1938–1945. .... 105. p.
SÁGI Zoltán: Egyenruha, mint tradíció a magyar rendőrségnél. .... 107. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. .... 113. p.
SUBA János: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. .... 121. p.
SUBA János: Honvédelmi határszolgálat. .... 128. p.
VARRÓ István Tamás: Hatvan éves a Magyar Királyi Csendőrség. .... 140. p.

A rendvédelem humán viszonyai

XIV. évf. (2008) 17. sz.

- GÁSPÁR László:** A kommunista párt káderpolitikájának érvényesítése a határőrségnél 1945–1956. .... 13. p.
ILLÉSFALVI Péter: A németek által megszállt Bánság helyzete 1941-ben, a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának jelentései alapján. .... 19. p.
KÁLMÁN Zolt: A Magyar Királyi Csendőrség tevékenysége Somogy vármegyében a megalakulástól 1903-ig. .... 26. p.
NAGY György: A Határrendőrség humán viszonyai 1945–1946. .... 37. p.
PARÁDI József: Visszontválasz FINSZTER Géza: „Honvédelem – Rendvédelem” válaszcikkére. .... 51. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867–1945. .... 57. p.
SÁGI Zoltán: A rendőrség egyenruházata a II. világháború befejezésétől a rendszerváltásig. .... 65. p.
SUBA János: A határkijelölés humán faktora a XIX–XX. században. .... 74. p.
SUBA János: A magyar katonai közigazgatás elvei és szervezete a visszatért területeken 1938–1941. .... 84. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok alkalmazásának történelmi előzményei a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban. .... 97. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának jelölése 1867–1918. .... 105. p.
ZEIDLER Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig. .... 116. p.

Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX–XX. században

XV. évf. (2008) 18. sz.

- BALLA Tibor:** A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban. .... 13. p.
FAZAKAS László: Karhatalmi feladatok az Országház épületében és közvetlen környezetében. .... 16. p.
HEGEDŰS Ernő: Azonos típusú repülőeszközök alkalmazása rendvédelmi és honvédelmi célokra. .... 20. p.
OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. .... 29. p.
PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945. .... 64. p.
PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. .... 88. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. .... 98. p.
PERÉNYI Roland: Az utca rendje. Rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. .... 113. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség karhatalmi feladatai. .... 125. p.
SUBA János: Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920. .... 131. p.
SUBA János: A katonai rendőrség felállítása a háttérországban 1917-ben. .... 143. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárainak megjelölése 1918–1947. .... 156. p.

Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában

XVI. évf. (2009) 19. sz.

- BALLA Tibor:** Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban. .... 13. p.
ERNYES Mihály: Szerb impérium Baranyában 1918–1921. .... 18. p.
FORRÓ János – HIBÁCSKÓ Ferenc: Adalékok a karhatalom történetéhez. .... 51. p.
KÁLMÁN Zolt: Somogy vármegye bűnüldözési tapasztalatai a kiegyezéstől az I. vh-ig. .... 60. p.
PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. .... 64. p.
PARÁDI József: A rendvédelem védelmében. .... 89. p.
SOM Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ)átléptetőbelyegzői. .... 100. p.
SUBA János: Magyarország területi integritásának helyreállítása 1919–1920. .... 105. p.
SUBA János: Magyarország trianoni határainak térképei 1920–1925. .... 114. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok rendvédelmi szerepkörben. .... 123. p.
Károly TURCSÁNYI – Ernő HEGEDŰS: Airborne troops in the context of public security. .... 130. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának megjelölése 1947-től napjainkig. .... 137. p.

A XIX–XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre

XVII. évf. (2009) 20. sz.

- BENCsik Péter:** A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. .... 13. p.
FORRÓ János. Csendőrségtörténeti kutatásaim tapasztalatai. .... 38. p.
JAKUS János: Az államhatár biztosításának problémái az ötvenes évek elején. .... 44. p.
KÓSA László: A rendőrség és a határőrség együttműködése csapaterő alkalmazásával Somogy megyében. .... 54. p.

- NAGY György:** A magyar határforgalom ellenőrzésének sajátosságai 1945-2005. .... 58. p.
NAGY László: A magyar Rendőrség-történeti Múzeum története. .... 79. p.
PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán. .... 93. p.
PARÁDI József: A XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelme. .... 100. p.
SUBA János: A magyar-román határ „pontosítása” . . . 108. p.
SUBA János: Magyarország határán létesített műszaki záruk felszámolása 1956-ban. .... 115. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: A magyar és a szovjet légideszant- és légiszállító csapatok tevékenysége az 1956-os forradalomban. .... 120. p.
VEDÓ Attila: A '90-es évek politikai változásainak hatása határmegjelölésünkre és határjeleinkre. .... 129. p.

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

XVIII. évf. (2010) 21. sz.

- BODA József:** A rendvédelmi békefenntartás humán története. .... 13. p.
FORRÓ JÁNOS: Cigányság és közbiztonság Székesfehérvárott 1867–1945. .... 24. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet változásai 1945–1956. .... 27. p.
HEGEDŰS Ernő: Katonai erők rendvédelmi szerepkörben. Légideszant alakulatok a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban. .... 43. p.
KÖVESI LÁSZLÓ: Az Első Rendőri Kiegészítő Nyugdíjpénztár elődszervezetei. .... 54. p.
NAGY György: Határőrség 1957–2007. .... 57. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori magyar rendvédelem. .... 66. p.
PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme. .... 85. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége. .... 101. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség létrehozása. .... 117. p.
SUBA János: Az Országos Hadigondozó Hivatal. .... 123. p.
SUBA János: A Védhírszerzőszolgálat kiépítése. .... 140. p.